بەرگی سێیەم

تەفسیر

سُورَةُ غَافِرٍ

بەکـــوردی

بەشەرحی ابن کثیر رحمه الله

شەرحکردنی
مامۆستا کامەران کەریم رحمه الله

نووسینەوە و ئامادەکردنی
زانستخوازێکی شەرعی

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی :

بسم الله الحمدلله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى اله واصحابه اجمعين أما بعد:

ئەم سورەتە یەکێکە لە سورەتە مەککیەکان وە یەکێکە لەو سورەتانەی کە بە (حم) دەست پێ دەکات وە ئەو سورەتانەشی کە لەقورئاندا بە (حم) دەست پێ دەکەن بریتین لە حەوت سورەت (غافر ، فصلت ، الشورى ،الزخرف ، الدخان ، الجاثية ، الأحقاف)ئەمانە لەقورئاندا بە (حم) دەست پێ دەکەن ، سەرەتاکەشیان سورەتی غافرە کە ئێستا تەعریفی ئەکەین و باسی دەکەین إن شاءالله).

ئەم سورەتانەی کە بە(حم) دەست پێ دەکەن لێرەوە بەتەرتیب هەتاوەکو ئەچێتە (الأحقاف)هەر حەوتیان بەتەرتیب هاتوون .

إبن کثیر دەفەرموویێ : (وهي مكية) ئەم سورەتە مەککیە وە هەر حەوتیان مەککین ، (قد كره بعض السلف ، منهم محمد بن سيرين أن يقال : " الحواميم)هەندێك لە زانایانی سەلەف پێیان خۆش نەبوە بەم سورەتانە کە کۆیان بکەینەوە پێیان بلێن : (الحواميم)لەوانە وەکو محمدی کوڕی سیرین، لەبەرچی ؟ لەبەر ئەوەی لەسەر قیاس نیە یانی جەمع کردنی حم بەحوامیم نابێ ، بەڵکو بەوە دەبێت : (وإنما يقال : " آل حم " .) جا ئەمە بزانن (حم)ەکان لەقورئاندا ئەگەر بلێن : سورەتەکانی (حم)ئەبێ بلێن (آل حم) ئەمە بۆچونی ئیمامی محمدی کوڕی سیرینە (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت).

زانایان دەفەرموون : سەبارەت بە (الحواميم) ئایا پێ دەوترێ یاخود نا ؟

وەڵام : بەشێك لە ئەهلی عیلم دەڵێن : لەبەر ئەوەی کەوا وتراوە ئەوترێ بەڵام باشتر وایە بلێن : (آل حم) یاخود بلێن (ذوات حم) ئەگەر وترا (الحواميم)یاخود (آل حم) یان (ذوات حم)هەمووی ئەمانە دروستن بەڵام ڕاستر و باشتر لە عەرەبیدا ئەوەیە بلێن : (آل حم).

هەر بۆیە لەپێشدا ئیمامی إبن كثیر وتی : (كره بعض السلف ، منهم محمد بن سيرين أن يقال : " الحواميم * وإنما يقال : " آل حم " .)

تەبعەن كەلیمەی (آل) چۆن بە ئەهل دەوترێی (آل)بە (ذو)ش لەعەرەبیدا ئەوترێی (آل)بۆیە وترا (ذوات حم).

إبن كثیر دەفەرمووێی :(قال عبد الله بن مسعود : " آل حم " ديباج القرآن .)عبداللە ی كوڕی مەسعود (ڕەزا و ڕەحمەتی اللە تعالی لێ بێت) فەرموویەتی : (آل حم)هەر حەوتیان ئەمانە دیباجی قورئانن ، كەلیمەی دیباج لەزمانی عەرەبیدا یانی جوانی بەمانای جوانی دێت وە بەمانای دەست پێكردن و پیشەكی دێت ، وە لێرەش مەبەستی پێی ڕازاندنەوە و ڕازاوە و جوانی قورئانە .

إبن كثیر دەفەرمووێی : (وقال ابن عباس : إن لكل شيء لبابا ولباب القرآن " آل حم " أو قال : الحواميم .)إبن عباس(ڕەزا و ڕەحمەتی اللە تعالی لێ بێت) دەفەرمووێی : هەموو شتێك لبابی هەیە یانی كاكلە و خالصی ئەوشتە ،وە كاكل و خالصی قورئان (آل حم)یاخود لە ریوایەتێكدا دەفەرمووێی: (الحواميم).

بۆیە وتمان بەهەر سێ شێوازی وتراوە یانی جەمعەكە بەهەر سێ شێوازی جەمع كراوە وتراوە (الحواميم ،آل حم ،ذوات حم).

إبن كثیر دەفەرمووێی : (قال مسعر بن كدام : كان يقال لهن : " العرائس " .)میسعەری كوری كدام كە یەكێكە لە گەورەكانی تابعین (ڕەحمەتی اللە تعالی لێ بێت) فەرموویەتی : بە(آل حم)ەكان وتراوە (العرائس) یانی ئەوەی كە ڕازاوەتەوە لەقورئاندا .

إبن كثیر دەفەرمووێی : (روى ذلك كله الإمام العلم أبو عبيد القاسم بن سلام ، رحمه الله ، في كتاب : " فضائل القرآن " .) ئەم شتانە هەمووی ئیمامی ئەبو عوبید ی قاسم كوڕی سەلام (ڕەحمەتی اللە تعالی لێ بێت) لەكیتابی فضائيل القرآن)باسی كردوە و هێناویەتی ، وە ئەم عالمە گەورە موجتهیدێكی گەورە بووە وە ثقەیەك بوە لەئیمامە گەورەكان كە پێ وتراوە جبل لەسالی ٢٢٤هیجری وەفاتی كردوە .

إبن كثير ريوايەتێكمان بۆ دەهێنی لە حومیدی كوڕی زنجویە ئەویش دەگێرێتەوەلەعبید الله (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) كە فەرموویەتی : (إن مثل القرآن)وێنەی قورئان وەكو چی وایە ، (كمثل رجل انطلق یرتاد لأهلە منز)وەك كەسێك بڕوات بگەڕێت بەدوای جێگەیەكی خۆش و نەرم و نیاندا بدۆزێتەوە بۆ ئەهل و خەلكەكەی خۆیی ،(فمر بأثر غیث)بڕوات بەدەشتێكدا شوێنی باران بارینێك بدۆزێتەوە كە بۆتە سەوزەلەگیایەكی جوانی ڕێك و پێك وە پڕە لەگوڵ و گوڵزار ، (فبینا هو یسیر فیە)لەكاتێكدا كە ئەو دەچێتە ئەو شوێنە و هەلی دەبژێرێت و ئەیدۆزێتەوە،(ویتعجب [منە])زۆر پێی موعجیب دەبێ ، (إذ هبط على روضات دمثات)ئەڕوات تۆزێكیتر سەیر ئەكا چەند باخێكی زۆرتری نەرم و نیان و جوانتر ئەبینێتەوە .

(فقال : عجبت من الغیث الأول)دەفەرمووێی : من پێم سەیر بوو شوێنی ئەم بارانەی كە ئەم هەموو گوڵ وگوڵزارەی تێدابوو یەكەمجار هاتم و بینیم زۆر پێم سەیر بوو وە سەرسامی كردم ، بەڵام(فهذا أعجب وأعجب) بەس ئەمەی تر و ئەم باغانەی تر لەو سەرسورمانترە .

(فقیل لە)پێی وترا : (إن مثل الغیث الأول) وێنەی ئەو باغ و گوڵزارەی كە یەكەمجار دۆزیتەوە (مثل عظم القرآن) ئەمە وێنەی گەورەی قورئانە ، (وإن مثل هؤلاء الروضات الدمثات) وە وێنەی ئا ئەم باخە جوان و نەرم و نیانانە جوانانە ، (مثل آل حم في القرآن)[1] ئەمە وێنەی (آل حم)مەكانە لەقورئاندا .

ئێستا نێهینی بابەتەكە باس ئەكەین كە چیە بۆ ئەو گرینگە درا ؟! بابەتەكەش بریتیە لە تەوحید و لا اله الا الله ! ،كە بریتیە لەوەی نەخێر بۆ هەموو شتێك بەڵێ بۆ الله تعالى ، كە ئێمە لێرەوە دەستمان پێكرد و لەعەقیدە دەستمان پێكرد كە هەموو شتێكمان فرێیدا تەنها الله تعالى مان هەلبژارد ئەوكاتە لەدوای ئەو هەر شەریعەتێكی الله تعالى بۆمان بێ كە بفەرمووێت : ئەوە بلێ ئەوە مەكە ، یاخود ئەوە مەلێ و ئەوەش بكە ، ئەوكاتە زۆر بۆمان ئاسان دەبێت لەلامان ، بەس هەتاوەكو لەدڵ لەغەیری الله تعالى تێدا

١ : . أورده البغوي .

بێت سودی نیە ، وە هەتاوەکو شەریك پەیا بکەین ئێمە بۆ الله تعالی وە شەریك هەبێت لەدڵماندا لەگەل الله تعالی ئەوە سودی نیە .

بۆیە ئەم سورەتانەی بەتەواوی تەوحیدی الله تعالی مان تێ دەگەیەنن وەصیراعە لەنێوان ئەهلی حەق و باطلدا لەنێوان پەرستن بۆ الله تعالی وە پەرستن بۆ غەیری الله تعالی دا ، جا هەتاوەکو ئێمە ئومەت لەسەر ئەوە پەروەردە نەکەین ئەو ئومەتە ناگاتە ئەو ڕادەیەی کە خوێنی لەپێناویدا ببەخشێت و بەخش بکات یاخود مالی لەپێناوەدا دابنێت وە مندالی لەو پێناوەدا دابنێت وە نەفس و ئیسراحەتی لەو پێناوەدا دابنێت ، ئەوکاتە هەمووی ئەترسێ ! ، بەس ئەگەر الله تعالی لەپێش هەموو شتێکەوە بوو هەموو شتێك ئاسانە بکەیت بەقوربانی الله تعالی ئەوەش نهێنی بابەتەکەیە .

بۆیە ئێستا بەداخەوە لەناو کۆمەڵگای موسلمانی ئەمڕۆدا ئەو زەلیلەی کە بەسەرماندا هاتووە وە لەسەریشمان لاناچێت ، چونکە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : هەتاوەکو نەگەڕێنەوە بۆ دینەکەی ، وە دینەکەشی ئەو تەوحید و یەکخوا پەرستیەیە .

إبن كثير دەفەرمووێی : (وقال ابن لهيعة عن يزيد بن أبي حبيب) إبن لهيعة ناوی عبدالله یە قازیەکی میصری بووە هەندێك لە زانایان دەڵێن : زەعیفە لەبەر ئەوەی کتیبەکانی سوتا لەدوای سوتانی کیتابەکانی حەدیثی لێ وەرناگرن و هەندێکیش دەڵێن : هەر زەعیفە إلا ئەگەر بێتوو لە عبدالله کانەوە ریوایەت بکا ، دەفەرمووێی : لە یەزیدی کوڕی ئەبی حەبیبەوە فەرموویەتی : (أن الجراح بن أبي الجراح حدثه عن ابن عباس ،)جەراحی کوڕی ئەبێ جەراح دەگێرتەوە لە عبدالله ی کوڕی عەباس(ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) کەفەرموویەتی : (لكل شيء لباب ، ولباب القرآن الحواميم .)هەموو شتێك کاکلە و ناوەرۆکی هەیە وە ناوەرۆکی قورئانیش بریتیە لە سورەتەکانی (الحواميم)، کە حەوت دانەن لە سورەتی (غافر هەتاوەکو الأحقاف) بەتەسەسول .

إبن كثير دەفەرمووێی : (وقال ابن مسعود : إذا وقعت في " آل حم " فقد وقعت في روضات أتأنق فيهن .) عبدالله ی کوڕی مەسعود (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێی : ئەگەر چووم و لەکاتی

خوێندنەوەی قورئانەکاندا کەوتمە ناو (آل حم) مەکانەوە دەستم کرد بەخوێندنەوە ئەو سورەتانە ئەوا هەست دەکەم چومەتە ناو بێستان و باخانێکی زۆر چر و پر و جوان و خۆش و ڕێك و پێکەوە (أتأنق فيهن)وە سەرسام ئەبم لەجوانیەکەی .

جا کاتێك ئینسان قورئان دەخوێنێت با تەفاعولی لەگەلدا بکات بزانێ کە ئایەتەکان دەخوێنێتەوە بەتایبەتی هەموو جارێك باسمان کردوە قورئان هەر هەمووی لەسەر تەوحیدە هەر هەموو قورئان باس باسی تەوحید و یەکخوا پەرستیە ، یاخود باسی الله تعالى ت بۆ دەکات وە پێت ئەناسێنی وە ردی خۆتت پێ ئەناسێنی کە ئەو تۆیی دروست کردوە و بەخێوت ئەکات ئەو رازقتە ، یاخود ناو و صیفاتەکانیت بۆ باس دەکات ، یاخود باسی ئەوەت بۆ دەکا کە ئەو ئیلاه و پەرستراوی تۆیە دەبێت تۆ ئەو بپەرستی ، یاخود باسی حقوقی تەوحیدت بۆ دەکا کە ئەو کردەوانە دەبێت بکەیت وە ئەم کردەوانەش نابێت بکەیت ، ئەم وتانە دەبێت بلێت وە ئەم وتانەش نابێت بلێت ، وە یاخود باسی چیرۆکی موسلمانان و موحیدەکانە یاخود باسی چیرۆکی موشریك و کافرانە ، قورئانی پیرۆز لەوە زیاتر نیە .

جا ئەو تەوحیدە کە الله تبارك وتعالى لەم قورئانەدا ناردوویەتی کاتێك کە تۆ ئەمانە ئەخوینیتەوە ئەبێ راستەوخۆ تۆ لەوکاتە خۆت یەکلای بکەیتەوە لەگەل الله تعالى دا هەمووی لا اله الا الله کۆی ئەکاتەوە (أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ)[1] .

إبن كثير دەفەرموویێ :(وقال أبو عبيد : حدثنا الأشجعي ، حدثنا مسعر - هو ابن كدام - عمن حدثه)ریوایەتێك دەگێڕێتەوە لە لە إبن كدام لەوەی کەوا بۆیی گێراوەتەوە دەفەرموویێ : (أن رجلا رأى أبا الدرداء [رضي الله عنه]) ئەبو درداء ناوەکەی ناوی عویمیری کوری عامیرە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)هەندێکیش دەلێن : نەخێر عویمیر لەقەبەکەیەتی بەلکو ناوی عامیری کوڕی مالیکە ، ئەمە لەو کەسانە بوو کەوا خەزرەجی بوو لەمەدینە بوو وەموسلمان بوونەکەی تاخیر بوو بەڵام هەندێك

[1] : سورة هود ، اية : ٢.

ئەڵێن لەدوای ئوحودەوە لەگەل پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بووە هەتاوەکو زەمانی ئیمامی عوثمان (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالی لیٚ بێت)لەو زەمانەدا لە دیمەشق وەفاتی کردوە .

دەفەرمووێی : (أن رجلا رأى أبا الدرداء [رضي الله عنه] يبني مسجدا)پیاوێك ئەبو درداء ی بینی مزگەوتێك دروست دەکات.

(فقال له : ما هذا) پیٚ فەرموو : ئەوە چیە بۆچی ئەو مزگەوتە دروست دەکەی ؟

(فقال : أبنيه من أجل " آل حم " .)فەرموویی : دروستی ئەکەم لەبەر خاتری (آل حم)یانی لەبەر خاتری ئەو حەوت سورەتە .

بزانین نهێنی چیە لەوەدا ؟

إبن كثير دەفەرمووێی : (وقد يكون هذا المسجد الذي بناه أبو الدرداء) لەوانەیە ئەو مزگەوتەی ئەو دروستی کردوە ،(هو المسجد المنسوب إليه داخل قلعة دمشق .)ئەو مزگەوتە بیٚ کە لەداخیلی قەلای دیمەشقدایە ، (وقد يكون صيانتها وحفظها ببركته وبركة ما وضع له) زەمانی إبن كثيره باسی مزگەوتەکە ئەکات ! إبن كثير لەسالی ٧٠٠ هیجریە پاش ٧٠٠ ساڵ ئەو مزگەوتە ماوە ، یانی بەفەزلی ئەو نیەتەی کە هێناویەتی الله تعالى ئەو مزگەوتەی پاراستوە و بەقوەت و بەهێز بوە مزگەوتەکە ، (فإن هذا الكلام يدل على النصر على الأعداء) ئەم کەلامەش دەلیل و بەگەلەیە لەسەر ئەوەی کەوا ئەو سورەتانە هێمایی سەرکەوتنی بەسەر دوژمنانی تێدایە .

إبن كثير حەدیثێکمان بۆ ریوایەت دەکات دەفەرموێی : (كما قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لأصحابه في بعض الغزوات) پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەیەکێك لە غەزەواتەکاندا بە هاوەلەکانی (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لیٚ بێت) پێیانی فەرموو : (إن بيتم الليلة فقولوا)یانی چی (بيتم الليلة)؟ (بيت)لەسەر مبنی للمجهول یانی ئەگەر دووژمندای بەسەرتاندا ئەو شەو ویستی لێتاندا بلێن : (حم ، لا ينصرون " وفي رواية : " لا تنصرون " .) ئەم کەلیمەیە بلێن : حم بەسەرتاندا سەرناکەون .

جا ئەم ریوایەتە لای زانایان ماناکەی بەشێکیان ئەمە بەخەبەر داویەتی یانی بلێین : حم یانی دووژمن سەرناکەوێت ، یانی تەئەکید بن کە دووژمن سەرناکەوێت بەسەرتاندا.

وە بەشێکیتریش لەزانایان دەلێن : ئەمە بۆ ئەوە بەرکار هاتووە بۆ شیعاری ناسینەوەی یەکتریی چونکە شەو ئینسان لەیەکتری ون دەبێ و بزر دەبێت ، یەکتری ناناسیتەوە کەوا دوژمن کێ یە و دوژمن کێ نیە !! واتا کە شەرتان کرد ئەمە شیعارتان بێ ئەوکاتە یەکتری ئەناسنەوە !

وە لەهەمان کاتێشدا مانای ئەوەی تێدایە کە ئەوان سەرناکەون ، یانی مانای سەرکەوتنی تێدایە بەسەر دووژمنان ، هەتاوەکو ئەگەر سورەتەکە سەیر بکەین کە دێنە سەر تەعریفەکەی کە خۆیی بۆخۆی سورەتەکە مەعریکەیەکی گەورەیە لەنێوان حەق و باطلدا ئەم سورەتی (حم) وە لەمەعریکەکەدا لەنەتیجەدا حەق بەسەر باطلدا سەردەکەوێت ، کە باسی فیرعەونی تێدایە کە چۆن فیرعەون لەناو ئەچێت !.

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی بەس ریوایەتەکە زەعیفە لە حافظی ئەبو بەکری بەزارەوە دەگێرتەوە لە ئەبو هورەیرەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرمووێی: (قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : " من قرأ آية الكرسي وأول حم المؤمن ، عصم ذلك اليوم من كل سوء " .)پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : سەیرکەن حەدیثە دوژتی تێدایە خوێندنەوەی ئایەتی الکرسی لەگەل سەرەتای (حم المؤمن)یانی مەبەستی پی لەسورەتی غافرە چونکە ئەم سورەتە ناوێکیتریی هەیە کە پێی دەلێن : (المؤمن) هەروەها سورەتی (طول)ی پێ دەوترێی ،

دەلێ (عصم ذلك اليوم من كل سوء " .)پارێزراو دەبێت لەهەموو خراپەیەك ئەو ڕۆژە.

ئەم زیادەی (حم المؤمن) زیادەیە بەڵام اية الكرسى صەحیحە،(ثم قال : لا نعلمه يروى إلا بهذا الإسناد . ورواه الترمذي من حديث المليكي ، وقال : تكلم فيه بعض أهل العلم من قبل حفظه .)

پێناسەی سورەتەکە :

وەکو وتمان ئەم سورەتە مەککیە ،وە گرینگەیەکی زۆری داوە بە بابەتەکانی عەقیدە ، تەبعەن زۆرینەتان ئەزانن کەوا ١٣ ساڵ الله تبارك وتعالى سورەتەکانی قورئان ئەنێرێتە خوارەوە لەمەککەدا عەقیدە و ئیمان دەچەسپێنی لەدڵەکاندا ، ئەو عەقیدەی وا چەسپاند کە بەماوەیەکی کەم بەرووبومێك دروست بوو ، وە بەروبوومی ئەم دەعوەیە زۆر بەئاسانی هاتە پێشەوە ، کە ئەڵێم بەئاسانی مەبەستم ئەوە نیە بڵێم ئاسان بوو کارەکە لەڕوانگەی جیهاد کردنی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەگەل کافراندا لە ئەزیەتدان و ناخۆشیەکانی ئەمە نا بەڵکو سەیری ماوەکەی بکەن ١٣ ساڵ ئەم ماوەیە تۆ وەرە لەناو کۆمەڵگای قوریش بە کۆمەڵگایەکی کەلە ڕەق هیچ نەچێت بەگوێیان کۆمەڵگایەك کە ئەو پەریی ملهوری بکات لەگەل الله تعالى دا ، کەچی الله تبارك وتعالى بەرەکەت بخاتە ئەو دەعوەیەوەیە بەمەرجێکیش لەناو خودی مەککەدا بەرنەگرێت بەڵکو لەدەرەوەی مەکە بەر دەگرێت لەمەدینە ، ئەو خەبات و تێکۆشانەی کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کردی بەهۆی ئەوەی ئومەتێکی لەسەر ئیمان و عەقیدە دروست کرد بەفەزلی الله تعالى تەبعەن ئەوە بوو مەدینە بەئاسانی بوو بەداری ئیسلام .

ئەگەر هەر کەسێك بێتوو دەعوە بکات لەو ڕێگەیەی پێغەمبەرەوە دەست پێی نەکات (صلى الله عليه وسلم) کارەکەی بەطالە ، عەقیدەش چۆن عەقیدەیەك تەنها الله لەدلیانە، هیچترمان ناوێی ! پێیان ئەڵێن : وەرە بتکەین بەمەلیك ؟! نامەوێی . وەرە پارەت بدەینێ ؟ نامەوێی . وەرە نازانم چیت بدەینێ ؟ وەرە هیچ شتێك ناکەین بەبێ ئەمری تۆ ؟ بەس واز لەدین بهێنە ؟ نامەوێی ، بەڵکو دەبێت بەس بڵێن : لا اله الا الله و تەواو، الله تعالى زیاتر پەرستراو نیە لات و مەنات و عەزا و زیندوان و مردوان و ڕێبازە پروچەکانی خۆتان هەمووی فرێی دەن .

بۆیە ئەوە نیە ئێمە لەمەسەلەی تەوحیدا موساوەمە بکەین ! بڵێن قەینا باجاری لەگەل خەلکەکە برۆین ماوەیەك باسی عەقیدە و تەوحید ناکەین !! نەخێر ئەوە نیە لەدینی ئیسلامدا وەکو ئەوانەی ئێستا

دەیبینینەوە کە بەدیموکراتیەت و لیبرالیەت و بە ئینتخابات و بەدەستور و بەچی وبەچی ئەیانەوێت ئیسلام بهێنەوە ، بزانن ئیسلام بەوشتانە نایەتەوە .

جا پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئەمەی کرد هەروەکو چۆن سورەتەکانی مەککە کە زانایان دەفەرموون : هەندێك لە بۆچوونەکان ئەوەیە کە ٨٦ سورەت لەقورئانی پیرۆزدا مەککیە وە ٢٨ مەدەنیە ، واتا لەپێشدا ٨٦ سورەت هاتۆتە خوارەوە لایەنی عەقیدە و بیروبڕوا لەدڵەکاندا دەچەسپێنی کە بلێن تەنها الله تعالی و هیچیتر .

وەکو وتمان سورەتەکە لەناو خۆیدا هەست دەکەیت کە دەچیتە ناویەوە کە شەڕێکی زۆر گەورەیە لەنێوان حەق و باطلدا لەنێوان هدی و گومراییدا ، لەبەر ئەوە عنف و شدیەك لە سورەتەکەدا ئەبینی کە جەوێکی شەڕاویی ئەبینی کە زۆر ترسناکە کە لەکۆتاییدا کۆتاییەکەی بە مل شکاندنی ملهورەکان دێت کە بریتیە لە سەرکەوتنی حەق ، وەهەر کەسێکیش ئەو ڕێگەیە بگرێتە بەر ئەوە نەتیجەیەکەتی إن شاءالله .

سورەتەکە بەوە دەست پێ دەکات پێشەکی بە سیفاتی الله تبارك وتعالی دەست پێ دەکات کە بریتیە لە سیفەتەکانی الله تعالی وە بەئایەتە گەورەکانی الله تعالی دەست پێ دەکات وە باسی موجادەلەی کافرەکان دەکات کە لەئایەتەکانی الله تعالی کە موجادەلە دەکەن بە باطل بۆ ئەوەی ئەو حەقە بڕەوێنەوە ، بۆیە بەبەردەوامی ئاگاداربە وە ئێستاش ئەبینین لەهەموو وەسائیلەکانی گەیاندندا بەگۆڤار و بە ئەنترنێت و بەفیسبوك و بە هەموو وەسائیلەکان کوفر کەوتۆتە خۆیی بۆ ئەوەی شبوهات بۆ ئەوەی قسەی پروپوچ بهێنی بۆ لابردنی ئیسلام و شت بخاتە دڵی خەلکیەوە، ئەم موجادەلەیەش لەسەرەتاوە بوە تا کۆتاییش هەر دەبێت ، وە ئەم موجادەلەیەبەباطل بۆ ئەوەیە کە ئەم حەقە برەوێنەوە ، جا لەم قورئانەدا ئەم موجادەلەیە باس کراوە کەچۆن دەیکەن بە باطل لەکاتێکدا حەقەکە زۆر زۆر ڕوونە .

پاشان لەناو سورەتەکەدا دەفەرمووێی: الله تعالی باسی مەشهدی (حملت العرش)مان بۆدەکات بریتین لەو مەلائیکەتانەی کەوا عەرشیان هەلگرتووە ، وە ئەوانەشی کە بەدەوریەوەن ئێوە بهێنە بەر چاوی

خۆتان ئێستا ، عەرشی الله تعالى گەورەترین مەخلوقە وە لەعەرش گەورەتریش نیە لەمەخلوقاتی الله تعالى وە لەکورسیش گەورترە ، کورس ئەگەر (وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ)[1] عەرش لەو گەورەترە ، ئەم عەرشە الله تعالى پێویستی پێ نیە بەڵام هەلگرانی ئەم عەرشە مەلائیکەی الله تعالى ن ، ئەم مەلائیکەتانە وەلەگەل ئەوانەشی کە دەووریان داون کەئەلێ : ژمارەکەیان الله تعالى نەبێت کەسیتر نازانی چی ئەکەن ؟ ئەمانە دوعا ئەکەن و ئەپارێنەوە یەکەمجار سبحان الله ئەکەن بۆ الله تعالى کە الله تعالى پاکە لەشەریك وە لەو ئاسانە گەورەیە ئەوان باسی پاکیەتی الله تعالى ئەکەن لەوەی کەوا شەریکی نیە وە خۆیی خاوەنی حوکمە نابێت کەس لەحوکمیدا شەریك بێت وە خۆیی خاوەنی دروستکردنی هەموو مەلەکوتە چۆن کەس شەریك نیە لە مەلکوتیدا نابێت کەس شەریك بێت لە حوکمرانیدا ، وە سوپاس بۆ الله تعالى لەشەریك و لەعەیب و نوقسانی بەبەردەوامی خەریکی ئەمەن ئەمەش کاریانە ، وە گەورەترین زیکری مەلائیکە سبحان الله یە .

ئینجا بێ بێن سەیری زەوی بکەین ئەو ملهورانەی کە لەسەر زەوی کە ئەڵێن : خوا کوڕی هەیە یان خوا کچی هەیە یان خوا نابێت بپەرسترێی یان خوا نیە یان وا !!! ئەوانە لەسەرەوە ئەڵێن : خوا پاکە لەوەی کە ئەیلێن ئەوە یەك.

دووەم : ئەو مەلائیکەتە لەهەمان کاتدا دوعا ئەکەن بۆ ئیماندارات ئەوانە دوعا بۆ ئێمە ئەکەن و عەرشیان بەدەستەوەیە و بەدەرووی عەرشەوەن کەچی باسی ئێمە ئەکەن ئەلێن : خوایە لێیان خۆشبە و ئەو هەموو ژمارەیە زۆرە کە کەس نازانی ژمارەکەیان چەندە دوعا ئەکەن و بەبەردەوامی لەپارانەوەن کە دەلێن : یا الله لە ئیمانداران خۆشبی بەڵام کێ ؟ ئەوەی کە تەوبە ئەکات ئەچینە سەری إن شاءالله .

دواتر سورەتەکە باسی مشهەدی ڕۆژی ئاخیرەتمان بۆ دەکات کە خەلکی ڕاوەستاون بۆ حیساب دەرکەوتوون لەبەر دەمی (ملك دیان) هەمووی لەترسا خەریکە ڕۆحی دەرئەچێت وە هەر هەمووی خەریکی خۆیەتی کەس ناپرژێتە سەر ئەویتر ، وە موحاسەبەکانی یەك یەك ئەبێت بکرێت لەبەر دەمی

---

[1] : سورة البقرة ، اية : ٢٥٥.

الله تبارك وتعالى كە مەوقیفەکە هەتاوەکو بلێ مەوقیفێکی ترسناکە ، جا ئێستا هەموومان با خۆمان هەلبگرین بۆ ئەو مەوقیفە لەهەر کاتێکدا تۆ لەئامادە باشیدابە تۆ ئەمریی خۆشەویستانم بۆیە دونیا فرێی بدەن ، هەر کاتێك ئەو دونیایەی و هەول بۆ دونیا لەگەل دینەکەتاندا دژوار بوو ئەوە فرێی بدە ئەو دونیایە چونکە دینت لەدەست دەردەچێت ، بۆیە دووشت هەلناگیرێت .

کە ئەلێن : دین و دونیا مەبەستمان ئەوە نیە تۆب دونیا لەبیر بکەیت یانی دونیایەك کە پێچەوانە بێت لەگەل دینەکەتدا ، مەبەستم تاوان و مەعاصیەکان بچوکترین و گەورەترینیان وەکو یەك تەماشابکەن ، بۆیە دینی الله تعالى سەرخە وە تۆ بەسەر بەرزی ئەچیتەوە بەردەمی الله تعالى بۆیە ئەو ڕۆژەت لەبەر چاو بێت ، وە هەمووتان سورەتی الفاتحة ئەخوێنن ئەلێن : (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ)[١] کە ئەم ئایەتە ئەخوێنین ئەوە ئەو ڕۆژەت بهێنە بەرچاو .

پاشان باسی چیرۆکی ئیمان و طوغیان ئەکات یەك لەم سورەتانەی کە الله تعالى باسی ئەکات باسی پێغەمبەر موسا ئەکات (عليه السلام) ئەلێ" : پێغەمبەر موسا (عليه السلام) ئەگەر ئێوە سەرنجی چیرۆکەکەی بدەن زۆر نزیکە لە پێغەمبەر محمدەوە (صلى الله عليه وسلم) پێغەمبەر موسا هیجرەتی کرد لە مصیر ،پێغەمبەر محمد (عليهم الصلاة والسلام) هیجرەت بکا بۆ مەدینە ، ئەو لەگەل فیرعەوندا بوو ئەویتر لەگەل ئەبو جهل و ئەبو لەهەبدا ، ١٣٠ زیاترباسی موسا کراوە لە قورئاندا یەکێکە لەو چیرۆکانەی کە الله تعالى لەقورئاندا زۆر باسی ئەکات بەلاّم لەم سورەتەدا شتێك باس دەکا کە لەسورەتەکانیتردا باسی ناکات ئەویش باسی (مؤمن آل فرعون) چیرۆکی ئەم ئیماندارە کە ئیمانەکەی شارۆدتەوە دواتر لە ڕووداوێکی هادیئدا لە مەجلیسی فیرعەوندا حەق سەردەخا صەدع بە حەق ئەکات ئەمە لەشوێنیکتردا باس نەکراوە إلا لەم سورەتە نەبێت ، کە لەکاتێکدا ئامۆژگاریان ئەکات و ئەلێ وەرن بکەونە شوێن ئەو حەقەی کە موسا پێیەتی ئەوانیش نایەن و کۆتایەکەیان بەلەناو چوونی ئەوان دێت جەماعەتی فیرعەون و جوندیەکانی وەکو ئەزانن کە چیان لێ بەسەر دێ ، بەس ئەو کەسەی کە صدعی بەحەق کرد یانی حەقی ئاشکرا کرد الله تعالى پاراستی ، بۆیە هیچ کاتێك لە ئاشکرا کردنی

---

١ : سورة الفاتحة ، اية : ٤.

حەق مەترسە ئەگەر لەناویش بچی ، خۆ ئێمە نالێین : هەر کاتێك تۆ حەقت ئاشکرا کرد ئەپارێزرێی نەخێر بەلکو الله تعالی تاقیت ئەکاتەوە یان شەهید ئەکرێی إن شاءالله یاخود سەر ئەکەویت (احدی الحسنیین اما النصر او الشهادة) بەس ئەمرۆ زۆربەی زۆری موسلمانان دوو هۆکار وای لێکردوون کە ئەم حەقە نەلێین : (حب الدنیا، وکراهیة الموت)[1] لەکاتێکدا ئێستا هەموومان بەهەر یەکێکمان بلێ کەس ئەتوانی لەنەخشەی الله تعالی شتێك بگۆرێی ؟! نەخێر والله هەر دەبێت لەو ڕۆژە بمریی ئەو دەقە و ئەو سەعات و ئەو ساتەی کە الله تعالی دایناوە ، کەواتە لەمەسەلەی گەیاندنی حەق تۆ سل مەکەرەوە چونکە ئەگەر بشگوژرێت لەسەری خۆتۆ شتێکی خراپت نەکردوە!

هەتاوەکو کەی بژین ؟ ئاخر بۆیە وامان لێهاتوە ئومەتی ئیسلام ئەوە ٨٠ ساڵ ئەوروپا و ئەمریکا بەسەرماندا زاڵ بووە ئەمان چەوسێنەوە و دین و ئیمانیان هەموو پێ فرێی داوین لەتەعیلم و تەربیە هەموو شتەکانیان خستۆتە بن دەستی خۆیان وە ئێمەی موسلمانیش ناتوانین هیچ بلێین !!

ئەلێ لەمەکتەبێکدا مامۆستاکەم شیوعییە چی لەگەلدا بلێم ؟ ئی کاکە تۆ مجبوری مەکتەبکەی ئەو بویتەوە کە ئەچیتە بەردەستی و ئەخوێنی تۆ بۆچی ئەچیتە بەردەستی و ئەخوێنی ؟!! وایان لێ کردووین کە زەرورە تۆ ئەبێت إلا بچیت بخوێنی ئەبێت بچیتە بەردەستی مارکسیەك و شیوعیەك بخوێنی !! بۆ بیر ناکەینەوە بۆ ئەبێت وابێت ، بۆچی نەلێین :لا اله الا الله بۆیە دەبێت جارێکیتر ئێمە مزگەوتەکانمان بکەینەوە بە جێگەی تەربیە و تەعیلم ١٣٠٠ ساڵ مزگەوتەکان جێگەی تەربیەت و تەعیلم بوون وە جێگەی ئەدەب و ئەخلاق و ڕەوشت بوون ، کە بوە بەریحلە و صەبورە و پانتۆل لەپێ و ریش تاشین مامۆستای مارکسی و شیوعی و عەلمانی چێمان لێ بەسەر هات ؟! ، ئەگەر هەر بەم شێوەیە بێت هەر ئاوا ئەرۆین بەم شێوەیە بۆیە ئەم صەدع بەحەقە زۆر گرینگە.

---

١ : [٧٥٣٩] رواه أبو داود (٤٢٩٧)، وأحمد (٢٧٨/٥) (٢٢٤٥٠). جوَّد إسناده الهيثمي في ((مجمع الزوائد)) (٢٩٠/٧)، وقال ابن باز في ((مجموع الفتاوى) (١٠٦/٥): إسناده حسن، وصححه الألباني في ((صحيح سنن أبي داود)) (٤٢٩٧)..

ئينجا با گالتەت پێ بكەن هيچ كێشەيەكمان نيە ئەی الله تعالى باسی گالتە پێكردنمان بۆ ناكا كە كافران دەيكەن بە ئێمە الله تعالى دەفەرمووێ : (إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ)[1] ئەمرۆ بەداخەوە ئێمە ئەو هەست و قوەتی ئيمانەمان نيە كە پێكەنينێك و زەردەيەك و تەعليقێكی كافر كارمان تێ نەكات و يەكسەر ئەشكێن و ئەڵێن وازی لێ دەهێنين گالتەمان پێ ئەكرێ !!

بۆيە دەبێت بگەڕێتەوە بۆ دينەكەت چونكە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ: تا نەگەڕێتەوە بۆ دينەكەت ئەو زەليليە وازت لێ ناهێنی و دەرتان ناكا ، مەبەستيشمان لێرەدا ئەوە نيە كە عيلم نيە ، بۆيە ئاگاداربن زۆر كەس لەم قسانە وا تێ دەگات كە ئێمە وا قسە دەكەين ئەوان دەڵێن : ئەم كەسە داوای ئەوە ئەكات عيلم و زانياری نەمێنی ، ئێمەش دەڵێن : عيلم و زانياری لەسەر سەر بەس بە ئەخلاق و بەئيمانەوە ، بەس عيلم و زانياريەك بەبێ ئەخلاق و بەبێ ئيمان (إلى جهنم وبئس المصير) بۆچيمانە !! الله تعالى دەفەرمووێ : (يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ)[2] باشە بۆ هەرچی تەكنەلۆجيا هەبێ وە هەرچی پێشكەوتنی دونيايی هەبێ .

با بەراوردێك بكەين بە زەمەنی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) كە ئەوشتانە نەبوو كە ئێستاكە هەيە ، تخوا كامە سەردەم و زەمەن باشتر بوو ؟ سەردەمی ئەوان يان سەردەمی ئێمە ؟! پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ : (خير الناس قرني)[3] وە ئەگەر ئەمە ئەوەندە باش بوايە و ڕێك و پێك بوايە ئەو هەموو مەفاسيدەی لێ نەكەوتبايەوە دياربوو الله تعالى بۆ پێغەمبەرەكەی هەڵی دەبژارد (صلى الله عليه وسلم)! تەبعەن ئەمە دەعوە نيە بۆ ئەوەی كە سود لە شتی نوێی وەرنەگيرێت ئاگاداربن جارێكيتر باسی دەكەينەوە بەهيچ شێوەيەك ئيسلام نەهاتوە مەنعی شتێك بكات لەوەی مەصلەحەتی بەندەكانی الله تعالى تێدا بێت بەمەرجێك لەگەل شەرعدا دژواری نەبێت ئێمەش ئەوە كێشەكەمان .

---

١ :سورة المطففين ، اية : ٢٩.

٢ : سورة الروم ، اية : ٧.

٣ : البخاري (٢٦٥٢) في الشهادات، ومسلم (٢٥٣٣) في فضائل الصحابة..

لەپاشان سورەتەکە باسی ئایەتی کەونیان بۆ دەکات کە هەر هەمووی شایەتی ئەدەن بۆ الله تبارك وتعالی کە خاوەنەکەیان الله تعالی یە .

وە کۆتایی سورەتەکە بەوە دێت بەوەی کەوا ئەوەی کە ملهور و کافر بوو تێکەوت و لەناو چوو وە مەشهەدەی سزایان بۆ باس دەکات کە لە بێ ئاگایی و غەفلەت دابوون .

(وصلی الله علی نبینا محمد وعلی اله واصحبه اجمعین)

١٢\ شەوال\ ١٤٤١

نوسینەوە و ئامادە کردنی : زانست خوازێکی شەرعی

بسم الله الرحمن الرحيم

(حم(١)) هەر حەوت سورەتەکە بەمە دەست پێ دەکات زانایان دەفەرموون : ئەمانە بە حرف المقطعة دەست پێ دەکەن واتا پیتە پچراوەکان ، لەقورئانی پیرۆزدا کە کاتێك ئەم ئایەتانە باس دەکرێ زانایان دەلێن : الله تعالی ئەزانی مانای ئەم ئایەتانە چیە ئەمە جۆرەێکە لە تەفسیر .

جۆرێکیتر و بەشێکیتر وەکو إبن كثير و غەیری ئەویش دەفەرموون: ئەمە ئیشارەتی ئیعجازی قورئانە بەلگەیە لەوەی کە قورئان خەلکی دەستە وەسان دەکا کە خەلکی قورئانێك بێنن کە لەم حەرفانە الله تعالی هێناویەتی و فەرموویەتی ئێوە دەلێن پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) خۆیی هێناویەتی دەروەرن ئێوەش ئینسان وەکو وەکو ئەو خۆ ئێوە فەصاحەت و بەلاغەتان زانیوە ئەو هەر شیعریشی نەزانیوە و خوێندەوەرای نەبوە ئێ دەوەرن بیهێنن ؟! کەواتە نەتوانینی هێنانی قورئانێکی وەکو ئەمە دەلیلە لەسەر ئەوەی کە ئەم قورئانە لەلایەن الله تعالی وە هاتووە .

وە هەندێکیتر لەزانایان دەفەرموون : (حم)ناوی الله تعالی یە ! .

ئیتر باس کردن لەم بابەتە زۆرە کە بچینە ناویەوە لەتەفسیری زاد الميسر لإبن جوزی باسەکانی هەمووی هێناوە ئێمە کۆتایی بەوە دەهێنن ئەتوانن بگەرێنەوە بۆیی.

إبن كثير دەفەرموویێ :

(أما كلام على الحروف المقطعة فقد تقدم في أول سورة البقرة بما أغنى عن إعادته)لە سەرتای سورەتی البقره باسمان کردوە وەکو وتمان ئەمە بوو کە ئەمە تەحدای عەرەب دەکات کە بتوانن قورئانێك بێنن ئەگەر ئەلێن ئەم قورئانە ئی الله تعالی نیە دەورن ئێوەش بیهێنن خۆ (حم) دوو حەرفە لەو حەرفانەی کە ٢٨ یان ٢٩ حەرفەکەی عەرەبی دەوەرن ئێوەش وەکو ئەو بێنن ، ئەلێ ئێمە دووبارەی ناکەینەوە بگەرێنەوە بۆ سەرەتا (وقد قيل أن(حم)إسم من أسما الله عز وجل) یان وتراوە ناوێك

لەناوەکانی الله تعالى (وأنشدوا فى ذلك بيتا (الطويل) يذكرنى حم والرمح شاجر فهلا تلا حم قبل التقدم)[١]شیعرێك ئەهێنی کە گوایە کاتی خۆیی لەکاتی شەردا ئەچنە ناو یەکەوە و شەر دروست دەبێت کابرا حم یی باس بکردایە یانی بەناوی خواوە بچوبایەتە پێشەوە پێش ئەوەی بڕوا بۆ ئەوەی بەبەرەکەتی ناوی الله تعالی وە سەرکەوتن بەدەست بهێنی والله أعلم .

ئەڵێ : (وقد ورد فى الحديث الذى رواه أبى داود و الترمذى من حديث الثورى عن أبى إسحاق عن المهلب بن أبى صفرة قال : حدثنى من سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم)يقول :)لێرە صەحابەکە دیار نیە ، لە عیلمی حەدیثدا دیار نەبوونی صەحابە کێشە نیە مادەم زانیمان صەحابەیە هەموویان عدولن ، (إن بيتم الليلة فقولوا حم لا ينصرون") ئیسنادەکەی صەحیحە ، ئەفەرمووێی : ئەگەر ئەم شەو دووژمن دای بەسەرتاندا بڵێن : (حم) بەسەرتاندا ناکەون .

تەبعەن ئیمامی خەتابی لەم حەدیثەدا دەفەرمووێی :مانای (لاينصرون) خەبەرە نەك دوعا بێت یانی تەئەکید بن کە سەرناکەون دووژمن سەرناکەوێت ئەمەش خەبەرێك بوو پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم)پێی داون (ولو كان بمعنا دوعا لكان مجزوم أى لاينصرون) ئەگەر بەمانای دوعا بێت ئەبوایە بوتارایە لاينصروا) بەمجزومی بەبێ نونەکە .

إبن كثير دەفەرمووێی :(" وهذا إسناد صحيح) باسمان کرد وتمان إبن كثير بۆخۆیی محدیثە ،(واختار أبو عبيد أن يروي فقولوا حم لا ينصروا)ئاوای هێناوە (أى إن قلتم ذلك لا ينصروا)ئەگەر وا بلێن ئەوان سەرناکەون یانی (جعله جزاء لقوله فقولوا)کەواتە بلێن : (حم) ئەوانیش سەرناکەون .

وەکو وتم لەخوارەوە سەیر بکەن محقیق ئەڵێ : مانایەکی تریی هێنا وتی ئەگەر ئێوە ئەوە بلێن ئەوە ئێوە یەکتری ئەناسنەوە ئەمە نیشانەکەتان بێت .

١ : تفسير ابن كثير (تفسير القرآن العظيم) ١-٩ مع الفهارس ج٧،،ص:١١٥.

تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (٢) غَافِرِ ٱلذَّنبِ وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ ذِى ٱلطَّوْلِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ(٣)

ماناى ئايەتەكە:

(تَنزِيلُ)يانى هاتنە خوارەوە ، تەبعەن تنزيل مبتدأ (تَنزِيلُ الْكِتَابِ)يانى هاتنە خوارەوە ئەم كيتابە خەبەرەكەى چيە ؟ (مِنَ اللَّهِ) لە الله تعالى وەيە ، كەواتە ئەمە ئى ئينسان نيە ئەم قورئانە ئەمە ئى الله تعالى يە و لەلايەن الله تعالى وە هاتۆتە خوارەوە ، ئەم الله تعالى يە سيفەتەكانى لەوانە (العزيز) لەوانە (العليم)لەوانە (غافر ذنب)لەوانە (قابل التوب)لەوانە (شديد العقاب) لەوانە (غَافِرِ ٱلذَّنبِ وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ ذِى ٱلطَّوْلِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ)[١] ، الله تعالى فەرمووى : هاتنە خوارەوەى ئەم كيتابە كە قورئانە لە الله تعالى وەيە .

الله : زانايان بەشێكيان دەلێن : إسم علمە بۆ الله تعالى مەشتەق نيە ، وە بەشێكيش دەلێن : مشتەقە لە ئيلاە ەوە هاتوە دواتر همزەكە لابردراوە و بوو بە الله ،يانى پەرستراوى ڕاستەقينە .

ئەفەرمووێ : ئەم الله ئەم كيتابەى ناردۆتە خوارەوە لەو الله يە هاتۆتە خوارەوە لە سيفەتەكانى الله تعالى بەشێكى ئەمانەيە :

١-(الْعَزِيزِ) يانى بەدەستەلات ، و خاوەن شكۆ و گەورە ، كەس ناتوانى الله تبارك وتعالى ببەزێنى الله تعالى زاڵە بەسەر هەمووواندا .

٢-(الْعَلِيمِ) الله تعالى زانيارە بە هەموو خەلقەكەى خۆيى ، لەغەيرى الله تعالى عالەمە الله تعالى زانيارە بەهەموو عالەمكان ، بۆيە ئەلێ: (رَبِّ الْعَالَمِينَ)[٢] ئەگەر ربى هەموو عالەم بێ ئەى نابێ هەموو عالەمەكەى بناسى !؟ بەتەئەكيد هەموويان ئەزانى .

١ : سورة غافر ، اية : ٣.

٢ :سورة الفاتحة ، اية : ٢.

تەبعەن لێرەدا ئەبێ ئاگاداربین ئەم دوو سیفەتە کەلیمەی (العزیز)ئەگەر ئێمە سەیر بکەین چی لێ وەردەگرێ ؟ ئەوەی لێ وەردەگرێ کەوا بەوانە دەڵێ کە پشت ئەکەنە ئەم کیتابە دواتر الله تعالی پشتان ئەشکێنی گەر پشتی پێ نەبەستن ، وە ئەی ئەو کەسانەشی کە لەسەر ئەم کیتابە ئەڕۆن ئەوە الله تعالی عالمە پێتان إن شاءالله الله تعالی گەورەترین پاداشتان ئەداتەوە .

٣-(غَافِرِ ٱلذَّنبِ) الله تعالی لەتاوانەکان خۆش دەبێت هەموو تاوانێك بەشیرك و کوفر و مەعاصی بەمەرجێك تەوبەی لەسەر بکەیت ، بەس ئەگەر تەوبە نەکات کەسەکە لەشیرك و کوفر ئەوە الله تعالی بەهیچ شێوەیەك لێ خۆش نابێت ، بۆیە باش بزانن لێخۆشبوون بۆ کوفر نیە ئەگەر تەوبە نەکات ئەی ئەگەر تەوبەی کرد ئەوە الله تعالی لێ خۆش دەبێت .

٤-(وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ) توب جەمعی توبەیە یانی الله تعالی تەوبەکان قبول دەکات ، هەر کەسێك هەر شتێکی کردوە ئیتر با گەورەترین تاوانی ئەنجام دابێت شیرك و کوفرە و گومراییە و کوشتنە هەرچی شتێکە بەمەرجێك بگەڕێتەوە بۆلای الله تعالی و بلێ لا اله الا الله ئەوە الله تعالی لێ قبول دەکات ، یانی دەرگای الله تعالی کراوەیە و فراوانە وە قبولی تەوبە دەکات لەبەندەکانی بۆیە بەهیچ شێوەیەك تۆی بەندە بێ هیوا مەبە .

تەبعەن ئەم دووانەی سەرەوە شمولی ئەوانە دەکات کە ئەگەڕێنەوە .

٥- (شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ)بەڵام ئەمەیان بۆ ئەو کەسەیە کە ناگەڕێتەوە ، رجا و خەوفی داینی ، نەك هەر عیقاب و سزا ئەدا بەلکو زۆر شەدید و توندیشە ، الله تعالی دەفەرموویێ : (فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ (٢٥) وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ (٢٦))[١] کەس وەکو الله تعالی سزا و عیقاب نادا ، بۆیە تۆ بێنە بەر چاوی خۆت گەورەترین سزای ئەم دونیایە بخەرە بەر چاوی خۆت کە کەسێك کەسێك سزا بدا هەر هیچ نیە لەچاو سزای الله تعالی !.

١ : سورة الفجر .

٦- (ذِى ٱلطَّوْلِ)یانی خاوەنی ئینعام و فەزل و ئیحسانە ، سوپاس بۆ الله تعالی لێرەدا هەر لەم ئایەتەدا سێ دانەیان سێ سیفەت لەو سیفەتانە هەمووی خۆشحال کەرە (شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ) ترسێنەر دەلالەت دەکا لەوەی بەبەردەوامی رەحمەتی الله تعالی لەپێش سزاکەیەتی ، بۆیە رەحمەتی الله تعالی زیاترە لە سزایەکەی .

الله تعالی پێمان دەڵێ :(لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) هیچ خوایەك و پەرستراوێك شایستەی پەرستن و عیبادەت بۆ کردن نیە بەحەق تەنها ئەو نەبێت کە الله تعالی یە .

(لَآ)لا نافیە للجنس ، (إِلَٰهَ)إسمەکەیەتی مەبنیە بەفەتحە لەمەحەلی نەصبدایە خەبەرەکەی (حق)ە یاخود (بحق)نەك وەکو ئەشعەریەکان ئەڵێن : (موجود)ئێمە واناڵێن.

لەبەر چی جیاوازییەکەی چیە ؟

لەبەر ئەوەی پەرستراو و ئیلاە زۆر زۆر و مەوجودە وە شەیطانیش یەکێکە لە ئیلاە و پەرستراوەکان وە لات و مەنات و عوزا ئیلاهەکان بوون وە دیموکراتی و لیبرالیەت ئیلاهەکان بوون ، وە خەلکانێك کە یەهودی و نەصرانیەکان ئەبەن بەرێوە ئەوانە ئیلاهەکانن یانی پەرستراون و بەقسەکراون بەس حەقن ؟ نەخێر ، کەواتە (لا اله حق یان بحق الا الله) .

(إِلَّا)ئیستثناء وە (هُوَ) بریتیە لە الله کە بەدەلە بۆحەقەکە ، ئەڵێ تەنها ئەو شایستەی پەرستنە .

ئینجا خۆشەویستانم سەیر بکەن لەمە بکۆڵنەوە هەر بەقسەکردنێك و هەر سەمع و تاعەیەك بۆ غەیری الله تعالی بکرێی وە بەحەقی بزانی ئەوە تۆ شەیرکت لەگەل الله تعالی دا پەیا کردوە پەنا ئەگرین بە الله تعالی ، یانی لێرەدا ئاگادار بین نەڵێن : ئەگەر تاوانمانکرد کافر ئەبین ! نەخێر بەلکو بەتاوانی گەورە کبائیر پێی کافر نابیت ئاگاداربە بەمەرجێك ئیستحلالی نەکەیت ، بەلاّم کوفرو شیرك و نیفاقی گەورە ئا ئەمانە یاخود هەلبژاردن و ڕووکردنە کەسانێك و شتانێك تۆ تەوجیهیان لێ وەربگری و بەڕاستی بزانی ئەوە تۆ ئەمانەت کردوە بەشەریکی الله تعالی.

کەواتە (لا معبود ولامتبوع ولامطاع إلا الله) هیچ پەرستراو و شوێن کەوت و بەقسەکراوێك نیە تەنها الله تعالى نەبێت .

الله تعالى دەفەرمووێ : (إِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ) ئینجا هەمووتان بزانن لەموسلمانان و کافران بۆلای الله تعالى دەگەڕێنەوە ، مەسیر و مەرجع بۆ لای الله تعالى یە وە دەرباز بوون تێدا نیە .

إبن کثیر دەفەرمووێ :

تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (٢)

(أي تنزيل هذا الكتاب وهو القرآن من الله ذي العزة والعلم فلا يرام جنابه، ولا يخفى عليه الذر وإن تكاثف حجابه) هاتنە خوارەوەی ئەم کیتابە لە الله یەکەوەیە کە خاوەنی عیزەت و دەسەلات و شکۆمەندییە وە خاوەنی عیلم و زانیارییە وە ئاگای لە هەموو بونەوەرەکەیەتی و بێ گانیە لێیان (فلا یرام جنابە)کەس ناتوانی بگا بە الله تبارك وتعالى ، وە کەس ناتوانیپ الله لەناو بەرێت ! فیرعەون وتی : (يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ)[١] قەصرێك و بورجێکی گەورەم بۆ دروست بکە بۆ ئەوەی بچم ئیلاهی موسا بکوژم ! کەچی ئەوەندە بی عەقل بوو بۆخۆیی لەناو ئاوێکدا غەرق بوو.

بۆیە هەر کەسێك ئاوا کەلەرەقی لەگەل الله تعالى دا بکات الله تعالى کەلەی ئەشکێنی وە الله تعالى ملهوری ئەکات ، (إن عاجلا أوئاجلا)بۆیە الله تعالى ئیهمال ناکا الله تعالى ئمهال دەکات یانی مۆلەتی پێ ئەدا بەس ئیهمالت ناکات ، با ئەو زاڵم و تاغوتانە کە ئێستا الله تعالى شتی خۆستۆتە بەردەمیان لەپارە و ماڵ و مولك با وا نەزانن الله تعالى ئاگای لەوان نیە یان وازی لەوان هێناوە و یاخود لێیان رازییە ! بەلکو مۆلەتیان ئەداتێ هەتاوەکو ئەیان گرێی کە گرتنی پێیان ئەلێن : کوا فیرعەونەکان وە کوا

---

١ : سورة غافر ، اية : ٣٦.

ئەبو لەهەبەکان ؟! وە کوا ئەبو جەهلەکان ؟! وە کوا ئەوانەی ڕۆژگار بۆکوێی چوون ! ئێوەش بەم شێوەیە ئەڕۆن .

إبن كثير دەفەرمووێی : (ولا يخفى عليه الذر)ذر بەزمانی عەرەبیدا بەمانای مێروستانی بچوك دێت یاخود ئەوەی کە لەبەر روناکی دەبینریی ئەو زەرە بچوکانە یاخود هەر شتێکی بچوك ، الله تعالی ئەوەی لێ ون وبرز نابێ ،(وإن تكاثف حجابه) هەر چەنێك ئەو شتە لەشوێنێکی شاراوەدا بێت چەندەها ئەستوریش بێ ئەوە ناشاردرێتەوە لە الله تعالی.

غَافِرِ ٱلذَّنبِ وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ ذِى ٱلطَّوْلِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ(٣)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(أي يغفر ما سلف من الذنب) الله تعالی لەگوناهی رابردووان خۆش دەبێت ، هەرکەسێکیش لە ئێمە گوناهی هەیە وە کەسان نیە بێ گوناه بین ، کاتێك ئەم ئایەتانە ئەخوێنینەوە با بیر بکەینەو و تەوبە بکەین بۆلای الله تعالی وە بە ئیستغفار الله تعالی ئەو گوناهانەمان ئەسرێتەوە إن شاءالله ، الله تعالی دەفەرمووێی : (فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا (١٠) يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا (١١) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا (١٢) مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا (١٣))[١] بە ئیستعفار ئەوە دروست دەبی کە پێغەمبەر نوح وتی بەدوا لێخۆشبوون لە الله تعالی و بەخۆ زەلیل کردن بۆ الله تعالی بەگەرانەوە لە تاوانەکان ئەوە الله تعالی لێت خۆش دەبێت (إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا) الله تعالی لەهەموویت خۆش دەبێت ، نەك هەر ئەمەندە بەلکو شتت ئەداتێ ، ئەمشتانەی کە پێتی ئەدات چیە ؟ ئاسمانت بۆ ئەبارێنی و مالت ئەداتێ و مولکت ئەداتێ وە مندالت ئەداتێ !! ئەی ئەو کەسانەی کە مندالاتان نیە ئیستغفار بکەن چونکە لەم ئایەتەدا دەلێت : ئیستغفار بکەن الله تعالی مندالت ئەداتێ، (وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ) ئەمە غافر ذنب .

---

١ : سورة نوح .

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) زۆر داوای لێخۆشبوونی لە الله تعالى ئەکرد لەبەیانیاندا ١٠٠ جار دەیفەرموو : (أستغفر الله) وە لەدوای نوێژەکان ١٠٠ جار دەیفەرموو : ((رب اغفر لي و تب علي، إنك أنت التواب الغفور)[1] الله تعالى لێمان خۆشبێت ، الله تعالى وامان لێ بکات نەگەرێینەوە سەرتاوانەکان وەئەگەر گەراینەوە سەیری ئەم ئایەتەی دوای ئەمە بکەن !

زۆر کەس پرسیار ئەکات ئەی ئەگەر کەسەکە تەوبەی کرد و پاشان گەرایەوە سەرتاوان؟

ئەلێ چی ؟ (وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ) ئەگەر گەرایتەوە سەرتاوان و تەوبەت کرد دیسانەوە الله تعالى لێتی قبول دەکات جارێکیتر ، بەڕاستی زۆر خوایەکی بەرەحمە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (أي يغفر ما سلف من الذنب ويقبل التوبة في المستقبل لمن تاب إليه، وخضع لديه) لەداهاتووشدا بەلێنی پێداویی ئەگەر بگەرێیتەوە سەر گوناهیش ئەگەر تەوبە بکەیتەوە دیسان ئەوە الله تعالى قبولی تەوبەکەت ئەکات ، واتا لەرابردووت خۆش دەبێت وە قبولی تەوبەی داهاتووشت ئەکات .

ئەمەش شایستەی ئەوەیە کە هەزارجار ڕۆژانە بلێن (الحمدلله) (الحمد لله تـملأ الميزان)[2] بەڵام ئەوەش ئەوە ناگەیەنی کەوا کەسەکە خۆیی بخەلەتێنی تەوبەی ڕاستەقینە نەکات و داوای لێخۆشبوونی ڕاستەقینە لە الله تعالى نەکات و بڵێ و وابزانی بەحیسابی خۆیی پەنائەگرین بە الله تعالى کەوا الله تعالى هەلدەخەلەتێنی نەخێر بەلکو ئەمە کەسێکە کەوا بەلێن ئەدات ، ئێمە بینیومانە زۆرجار لەخۆمان و لەغەیری خۆشمان کەوا بەلێن ئەدات و ئەلێ یا الله ئەو گوناهە ناکەم تەواو کەچی وەختێك ئەزانێ ئەکەوێتەوە ناو ئەو گوناهەوە ! تەوبە ئەکات ، ئەگەرێتەوە ناویی ، تەوبە ئەکات ، ئەگەرێتەوە ناویی ،

١ : أبو داود، كتاب الوتر، باب في الاستغفار، برقم ١٥١٨، والترمذي، كتاب الدعوات، باب ما يقول إذا قام من المجلس، برقم ٣٤٣٤، واللفظ له، والنسائي في الكبرى، ٦/ ١١٩، برقم ١٠٢٢٠، وابن ماجه، كتاب الأدب، باب الاستغفار، برقم ٣٨١٤، وأحمد، ٨/ ٣٥٠، برقم ٤٧٢٦، والبخاري في الأدب المفرد، ٢١٧، والطبراني في الكبير، ٥/ ١١٩، والأوسط، ٦/ ٢٣١، وصححه الألباني في صحيح أبي داود، ٥/ ٢٤٨، صحيح ابن ماجه، ٣٢١/٢، وفي صحيح الترمذي، ١٥٣/٣.

٢ : رواه مسلم ، عن أبي مالكٍ الحارث بن عاصمٍ الأشعري رضي الله عنه قال.

ئەمە وایە یان نا ؟! بەلێ وایە وە ئەو تەوبانە و ئیستغارانە هەمووی لای الله تعالى قبوله بەئیزنی الله تعالى بەمەرجێك بەڕاستی لەگەل الله تعالى دا بڕوا ، ئەمەش وا لەبەندە ئەکات هیچ کاتێك بێ هیوا نەبێت ، چونکە ئەوەی بێ هیوا بێت لە الله تعالى کافرە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وقوله جل وعلا (شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ) أي لمن تمرد وطغى، وآثر الحياة الدنيا) ئەو کەسەی هەلگەڕێتەوە لە الله تعالى ، ئەو کەسەی لەحەدی خۆیی و بەندایتی خۆیدا تجاوەزە بکات (وطغى، وآثر الحياة الدنيا) دونیا هەلبژێرێت بەسەر ئاخیرەتدا ، بەس الله تعالى پێمان دەلێت : (بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا)[١] ئێوە وائەکەن ، جا ئەو کەسەی وا بکات ئەوە الله تعالى شەديد العقابە بۆیی .

حەیاتی دونیا چیە خۆشەویستانم !؟ ئێوە سەیری حەیاتی دونیا بکەن ! وە با جوان لەحەیاتی دونیا تێ بگەین ، حەیاتی دونیا گوناهەکانە وە زینایە و عەرەق خواردنە وە شیرك و گومراییە و معاصیەکانە ، وە حەیاتی دونیا ئەوە نیە کە تۆ نانێك بخۆیت و الحمدلله ی لەسەر بکەیت الله تبارك وتعالى بەهۆیەوە لێت خۆش بێیت ئاگادار بە مەبەستم جانیبە خراپەکەیتی ، وەحەیاتی دونیا ئەوە نیە تۆ ژن بێنی و مندال بخەیتەوە و الله تبارك وتعالى بەرەکەت بخاتە مال و مندالتەوە وە بەیانی ببیتە دلخۆش کەری پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کە ئومەتەکەی زۆرە ، واتا ئاگاداربن خۆشی و ناخۆشی هەیە خۆشیەکان بەعیبادەتەوە هەمووی عیبادەتە ، وە ئەوانەی کە بەعیبادەت نەبێت هەمووی ناخۆشیە ، یانی کە تۆ باسی حەیاتی دونیا ئەکەیت ئەوە خراپە و وازی لێ بێنە بریتیە لە کوفر و شیرك و مەعاصیەتەکان ئەمانەش شیرینن ! وە زۆر شیرینن تۆش مەیان کە و ئەمە فرێی بدە ، ئەما جانیبەکانیتر هەمووی بخەرە خزمەتی دینی الله تبارك وتعالى وە الله تعالى مالی دونیایی لەسەر موسلمان حەرام نەکردوە بۆیە تۆ نەچی تەفسیری حەیاتی دونیا بەوە بکەیتەوە کەوا مالی دونیا لەسەر موسلمانان حەرامبێ بەلکو الله تعالى مالی دونیای لەسەر موسلمانان حەرام نەکردوە ئەگەر بەحەلالی بەرێوەی ببەن ، بەلام مالی دونیای بەحەرامی حەرام کردوە کە ریبایە ئا ئەوەشە حەیاتی دونیا ، کە لێرەدا جێگای ذەمە ، جا (تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا)ئەمەیە.

١ : سورە الأعلى ، اية : ١٦.

كەوتە تۆ دونیا بخەرە خزمەتی ئاخیرەتەوە وەكو الله تعالی دەفەرمووێ : (وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ)[1] لەخزمەتی داری ئاخیرەتەوەبە ، ئەی ئیمامی عوسمان دەولەمەند نەبوو ؟! چی كرد لەژیانی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) بەدەولەمەندەكەی ، هەتاوەكو پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی : ئیتر عوسمان زەرە ناكا هەرچیەك بكات !! وە وەعدەی بەهەشتی پێی دا .

إبن كثير دەفەرمووێ :(وعتا عن أوامر الله تعالى وبغى) وە فەرمانەكانی الله تعالی بشكێنی وە زوڵم بكات ، (وهذه كقوله: نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ)[2] تۆ بەبەندەكانم بڵێ ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) كەوا من غفور و رەحیمم ! بۆكێ بەڵام ؟ غفور و رحیم بۆ ئەو كەسەی كەوا دەگەڕێتەوە (وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ) وە سزایەكەشم زۆر بەئازارە بۆ ئەوەی كە ناگەڕێتەوە وە بۆ ملهوران و كافران وە موشریكان و ئەهلی گومڕا .

إبن كثير دەفەرمووێ : (يقرن هذين الوصفين كثيرا في مواقف متعددة من القرآن) الله تعالی لەقورئاندا وەصفی عەزاب و لێخۆشبوون لەزۆر شوێندا بەیەكەوە دەبەستێتەوە ، (ليبقى العبد بين الرجاء والخوف) بۆ ئەوەی بەندە بەبەردەوامی لەنێوانی خەوف و رەجادا بژیت .

كەواتە ئەگەر تۆ بەبەردەوامی خەوف بخەیتە بەردەمی خۆت ئەبی بەخەواریج ، خەواریج ئەیان وت : ئەوە بكەی كافر ئەبی ئەوە بلێ كافر ئەبی مەبەستیان تاوانەكان بوو نەك كوفر و شیرك ، لەترسی الله تعالی دا توشی غلو بوبون.

بەڵام مورجیئەكان لایەنی رەجائیان تەعظیم داوە بەسەر خەفدا هەرچیەك دەكەی بكە بەس بلێ لا اله الا الله تەواوە !! .

---

١ : سورة القصص ، اية : ٧٧.

٢ : سورة الحجر ، اية : ٥٠.

ئەمانەش هەردووکیان لە گومراییدا ئەژین لەبەر ئەوە دەبێت تۆ بەجانیبی ڕەجا و خەوفدا برۆیت بۆلای اللە تعالى .

إبن كثير دەفەرمووێی : (وقوله تعالى: ذِى ٱلطَّوْلِ) قال ابن عباس: يعني السعة والغنى) إبن عەباس (ڕەزا و ڕەحمەتی اللە تعالى لێ بێت) دەفەرمووێی : (ذِى ٱلطَّوْلِ) یانی بەرفراوانی و دەولەمەندی اللە تعالى (وهو قول مجاهد وقتادة) ئەمەش وتەی موجاهید و قەتادەیە (ڕەحمەتی اللە تعالى یان لێ بێت).

دەفەرمووێی :(وقال يزيد بن الأصم { ذِى ٱلطَّوْلِ } يعني الخير الكثير)یەزیدی کوڕی ئەصم (ڕەحمەتی اللە تعالى لێ بێت) دەفەرمووێی : (ذِى ٱلطَّوْلِ) یانی خێرێکی زۆر ، اللە تعالى خاوەنی خێرێکی زۆر زۆرە بێ کۆتایی .

دەفەرمووێی : (وقال عكرمة: ذي المن) عیکریمە(ڕەحمەتی اللە تعالى لێ بێت)دەفەرمووێی : (ذِى ٱلطَّوْلِ)یانی خاوەنی عەطایە .

وەدەفەرمووێی : (وقال قتادة: ذي النعم والفواضل) قەتادە (ڕەحمەتی اللە تعالى لێ بێت) دەفەرمووێی : (ذِى ٱلطَّوْلِ)یانی خاوەنی نیعمەتەکان و فەزلی خۆیەتی .

إبن كثير دەفەرمووێی : (والمعنى أنه المتفضل على عباده، المتطول عليهم بما هم فيه من المنن والإنعام) اللە تعالى بەخشندەیە بەهەموو بەخششەکانی بۆ بەندەکانی وە پێیان ئەدا ، تەبعەن ئەم بەخشندەیە کە اللە تعالى لەدونیادا دایناوە هەموو کەسێك ئەگەرێتەوە بەڵام بەویستی خۆیی ،یانی تەنها پەیوەست نیە بەموسڵمانەوە بەڵکو بەکافر و موسڵمانەوەیە بەهەردووکیان ئەدات ، (التي لا يطيقون القيام بشكر واحدة منها) ئەوەندە ئەدات اللە تعالى کە هیچ کەسێك ناتوانی شوکری ئەو نیعمەتانە بکات ، کێ مان توانیویەتی شوکری یەك نیعمەت لەو نیعمەتانە بکات وەکو پێویست !، اللە تعالى دەفەرمووێی : (وَإِن

تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ)[١] یانی چی (لَا تُحْصُوهَا)؟ یانی نیعمەتەکان ئەوەندە زۆرن ناتوانن بیان ژمێرن ئەمە یەکێك لەماناکان ، وە یەکێکتر (لَا تُحْصُوهَا)یانی ناتوانن شوکریان بکەن .

إبن كثير دەفەرمووێ : (لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ)) أي : لا نظير له في جميع صفاته ، فلا إله غيره ، ولا رب سواه) تەنها الله تعالى پەرستراوی ڕاستەقینەیە وێنەی نیە نەلەزاتدا وەنەلە صیفاتدا ، ئێمە باسی سورەتی الإخلاص مان کرد وتمان : (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)[٢] یانی لەسیفاتدا تاکە وە واحیدیش یانی لەزاتدا یەکە ، واتا دوو خوامان نیە وە وێنەی ئەو خوایەشمان نیە لەسیفتەکانیدا .

ئەفەرمووێ : (إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ) أي : المرجع والمآب) مرجع یانی رجوع ، واتا بۆلای ئەو دەگەرێنەوە وە نەتیجەکەشمان گەڕانەوەیە بۆلای ئەو ، الله تعالى دەفەرمووێ : (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ)[٣] شیعەی رافیزەی کافر نوسیویەتی : (إنا للحسين وإنا إليه راجعون)! ئایەتەکەشیان ئاوا لێ کردوە ، ئینجا چ گومانێك هەیە لەو کوفرە کە زۆر کەس هەیە حاشا لەرووی ئێوە ئەو بێ عەقلە ئەڵێ : شیعەی رافیزە موسڵمانە ! .

(فيجازي كل عامل بعمله) هەرکەسێك هەرچیەك بکات بەو کارو کردەوەی خۆیی الله تعالى لەبەرامبەردا یان پاداشتی ئەداتەوە یان تۆڵەی لێ ئەستێنێ ، الله تعالى دەفەرمووێ : (وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ)[٤] (سَرِيعُ الْحِسَابِ)ئەمە سیفەتە بۆ الله تعالى ،یانی الله تعالى کە حیسابی بەندەکانی ئەکات کەس ناتوانی لەسورعەت و لەپەلەیدا بگا بە الله تعالى ، ئێستا تۆ لەوانەیە ئەم هەموو مەخلوقاتە بەلایەوە زۆربێت کە لەباوکە ئادەمەوە هەتاوەکو ئاخیر کەس تا رۆژی قیامەت چۆن ئەبێ الله تعالى لەمەیدانی مەحشەر یەك یەك حیسابیان بکات ! تۆ تەصەور بکە بەیەك لەحەظە هەموویان موحاسەبە

---

١ : سورة إبراهيم ، اية : ٣٤.

٢ : سورة الإخلاص ، اية : ١،

٣ : سورة البقرة ، اية : ١٥٦.

٤ : سورة الرعد ، اية : ٤١.

ئەكات بەیەك لەحەظە دەلێ تەواو هەمووتان حیساب كران ، چونكە الله تعالى وەكو مەخلوق نیە بەلكو خالقە ئەوە سیفەتی نیە كە لەگەل یەكێك قسە بكات و ئاگای لەویتر نەبێت ، ئەگەر ئێوە بێن و بیر لە سیفەتی الله تعالى بكاتەوە ئەوە ئەوكاتە عەقل تێك ئەچێ ئەمەش بەمانای ئەوە نا كە شێت ببین بەلكو یانی عەقل قبولی ناكا بۆیە لەبەر ئەوە پێویستە و دەبێت تەسلیم بە الله تعالى بین ، ئەو پەروەردگارە ئاگای لەهەموو بونەوەرەكەیەتی ، لەكاتی حیسابدا ئاگای لەهەمویەتی و بێ ئاگا نیە لەهیچ بەندەیەك و مەخلوقیكی ، لێرەدا تۆ نوێژی بۆ ئەكەیت و دوعا ئەكەیت ، كەچی لەولاتر كەسێكیتر خەوتوە و ئەزانی چی ئەكات وچی ناكات چۆن رۆحەكەی لی ئەستێنێتەوە و دواتر چۆن بۆی دەگەرێنێتەوە ، یان لەولاوە حەیوانێك یان ماسیەك لەبەحردا یاخود مەلائیكەتەكانی ئاسمان هەرچی هەیە لەكەون وكائیناتەكانی ئاگای لەهەموویەتی .

وە یەكێك لە ماناكانی (سَرِيعُ الْحِسَابِ)ئەوەیە كە بەپەلە هەمووشتەكان ئەنجام ئەدات ، وەیەكێكیتر لەماناكانی ئەم ئایەتە كە (سَرِيعُ الْحِسَابِ)ە، ئەوەیە پەلەمەكەن بلێن كوا رۆژی قیامەت بەلكو دێت بەسەریعی دێت وەحیسابتان بەسەریعیە وەكو الله تعالى دەفەرمووێ : (اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ)[١] .

إبن كثير ریوایەتێكمان بۆ دەهێنی لە ئەبو بكری كوری عیاشەوە كە دەفەرمووێ : (سمعت أبا إسحاق السبيعي يقول : جاء رجل إلى عمر بن الخطاب [رضي الله عنه] فقال :)گوێم لە ئەبی ئیسحاقی سەبیعی بوو دەیفەرموو : پیاوێك هاتە لای ئیمامی عومەری كوری خەتاب (رەزا و رەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) فەرمووێ پێ : (يا أمير المؤمنين إني قتلت ، فهل لي من توبة ؟) ئەی ئەمیری ئیماندارن من كەسیكم كوشتوە ، ئایا تەوبە هەیە بۆمن ؟ ئەتوانم تەوبە بكەم و بگەرێمەوە ؟

---

١ : سورة الأنبياء ، اية : ١.

(فقرأ عليه)ئەم ئایەتەی خوێندەوە فەرموویێ : (حم . تنزيل الكتاب من الله العزيز العليم . غافر الذنب وقابل التوب شديد العقاب) فەرموویی : الله تعالى بەم شێوەیەی فەرمووە یانی تەوبە هەیە ، (وقال : اعمل ولا تيأس .)[١] ئیمامی عومەر فەرموویێ : کارو کردەوەچاکە بکە و بێ هیوامەبە ، بۆیە قەت تاوانەکان نەبێتە لەمپەر لەبەردەمی تۆ و عیبادەت کردندا لەداهاتوودا یانی بێ هیوا مەبە.

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنێ لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش لە یەزیدی کوڕی ئەصەمەوە دەگێرتەوە و دەفەرموویێ : (كان رجل من أهل الشام ذو بأس)کابرایەك لە ئەهلی شام بوو خاوەنی قوەت و شەجاعەت بووە ، (وكان يفد إلى عمر بن الخطاب [رضي الله عنه])ئەهات بۆلای ئیمامی عومەر (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)کە ئەهات بۆلای و سەردانی ئەکرد ماوەیەك دیارنەما ، (ففقده عمر ئیمامی عومەریش لەئەحوالی پرسی و وتی دیار نیە ، (فقال : ما فعل فلان بن فلان ؟)فەرموویێ : ئەوە کەوا فلان کەس بۆ دیار نیە بێتە مەجلیسمانەوە ؟

(فقالوا : يا أمير المؤمنين ، يتابع في هذا الشراب .)وتیان : ئەی ئەمیری ئیماندارات خەریکی خواردنەوەیە .

(قال : فدعا عمر كاتبه)فەرموویێ: ئیمامی عومەر کاتیبەکەی خۆیی بانگ کرد و فەرمووی وەرە بنوسە .

(فقال : اكتب : " من عمر بن الخطاب إلى فلان ابن فلان)ئیمامی عومەر فەرموویێ : بنوسە لەعومەری کوڕی خەتاب بۆ فلانی کوڕی فلان ،(سلام عليك ، [أما بعد] : فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو)سلاو و ڕەحمەتی الله تعالى ت لێ بێت لەپاشان: ئێمە حەمدی ئەو پەروەردگارە ئەکەین کەوا هیچ پەروەردگارێك و خوایەك نیە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت ، ئەمەی بۆ نوسی ، (غَافِرِ ٱلذَّنبِ وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ ذِى ٱلطَّوْلِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ) ئەم ئایەتەی بۆ نوسی .

---

١ : رواه ابن أبي حاتم - واللفظ له - وابن جرير .

(ثم قال لأصحابه : ادعوا الله لأخيكم أن يقبل بقلبه)لەپاشان فەرمووی بەهاوەڵەکان : هەمووتان دوعای بۆ بکەن کەوا دڵی بگەڕێتەوە بۆلامان ! ،(وأن يتوب الله عليه .)وە الله تعالی لێ خۆش بێت ، رووبکاتە الله تعالی وە لێ خۆش بێت و لێ قبول بکات.

(فلما بلغ الرجل كتاب عمر جعل يقرؤه ويردده)کاتێك کە نامەکەی ئیمامی عومەری پێ گەیشت هەر دەیخوێندەوە و هەر ئەیخوێندەوە هەر ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە (غَافِرِ ٱلذَّنبِ وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ)دووبارەی ئەکردەوە ، (قد حذرني عقوبته) الله تعالى منى ترساند بە عقوبەتەکەی خۆیی فەرمووێی : (شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ)بەڵام (ووعدني أن يغفر لي .)وە وەعدیشی داوە کە لێم خۆش ببێت .

إبن كثير دەفەرمووێی : (ورواه الحافظ أبو نعيم من حديث جعفر بن برقان ، وزاد)حافظی ئەبو نوعیم گێڕایتەوە لەحەدیثی جەعفری کوڕی بورقان (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) ئەمەشی زیاد کردووە لەسەر ریوایەتەکە و دەفەرمووێی : (فلم يزل يرددها على نفسه ، ثم بكى) هەر ئەیوتەوە و ئەیوتەوە و دواتر دەستی کرد بەگریان ، (ثم نزع فأحسن النزع فلما بلغ عمر [رضي الله عنه] خبره قال : هكذا فاصنعوا ، إذا رأيتم أخاكم زل زلة فسددوه ووفقوه ، وادعوا الله له أن يتوب عليه ، ولا تكونوا أعوانا للشيطان عليه .) ئەگەر کەسێکتان بینی ئاوا تاوانی ئەنجام ئەدا ئێوە یارمەتی بدەن بگەڕێتەوە مەبن بەیاریدەری شەیطان لەسەری با ئەوەنەیتر توشی لادان و تاوان نەبێت پشت بکاتە دین و ئیمان .

ئێوەش هەر هەمووتان وابن ئەگەر برایەکتان بینی بەم شێوەیە کەوتە ناو هەڵەیەکەوە دەستی یارمەتی بۆ درێژ بکەن و بیری بخەنەوە بەم ئایەتانە بەڵکو بگەڕێتەوە .

إبن كثير ريوايەتێكیترمان بۆ باس دەكات لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش لە ثابتی بنانی یەوە دەفەرمووێ : (قال : كنت مع مصعب بن الزبير في سواد الكوفة) لەگەل موصعەبی كوڕی زوبیر بووم لە كوفە ، سواد بەمانای ئەو زەوییە كە جێگەی باخ و باغاتە و سەوزاییە پێ دەڵێن رەش ، ئەلێ : لەوێ بووین ، (فدخلت حائطا أصلي ركعتين)چومە ناو باخێكەوە و دووركات نوێژم كرد ، (فافتتحت : (حم) المؤمن) دەستم پێكرد و سورەتی غافرم خوێندەوە ، (حتى بلغت : (لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ)هەتاوەكو بەو ئایەتە گەیشتم ، (فإذا رجل خلفي على بغلة شهباء عليه مقطعات يمنية) سەیرم كرد پیاوێك بەپشتمەوەیە لەسەر بارگیرێكی رەش و سپی یان خۆلە مێشی یان بۆز یان بۆر ئەمە مانای (شهباء)ە ، (مقطعات يمنية)یانی بوردە عەبای یەمەنی خەت خەتی لەبەردا بووە .

فەرمووی :(فقال : إذا قلت : غَافِرِ ٱلذَّنبِ)پێ وتم : ئەگەر وتت (غَافِرِ ٱلذَّنبِ) لەدوای ئەوە تۆ بلێ ، (فقل :يا غافر الذنب ، اغفر لي ذنبي) ئەی ئەو خوایەی كە تۆ لەگوناه خۆش دەبێ لەگوناهەكەم خۆش بە .

(وإذا قلت : (وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ)ئەگەر تۆ گەیشتە و وتت (وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ)، تۆ بلێ : (فقل : " يا قابل التوب ، اقبل توبتي " .)ئەی ئەو خوایەی كە قبولی تەوبەی بەندەكانت ئەكەی تەوبەكەی منیش قبول بكە .

(وإذا قلت : (شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ)ئەگەر گەیشتیتە ئەو ئائەتە وتت (شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ)، تۆ بلێ : (فقل : " يا شديد العقاب ، لا تعاقبني " .)ئەی ئەو خوایەی كە عیقاب و سزایەكەت زۆر بەهێزە سزا و عیقابم مەدە .

(قال : فالتفت فلم أر أحدا)دەفەرمووێ : ئەمە لەدوایەوە وا دەڵێت ، دواتر كە سەیرم كرد و ئاورم دایەوە كەسم نەبینی ! (فخرجت إلى الباب) چومە بەر دەرگای بەخەلكم وت : (فقلت : مر بكم رجل عليه مقطعات يمنية ؟)پیاوێك بەئێوە تێپەرنەبوو بوردەیەكی یەمەنی لەبەردا بێت ؟

(قالوا : ما رأينا أحدا) وتیان : واللە كەسمان نەبینیوە ،(فكانوا يرون أنه إلياس .)وای بۆ ئەچوون كە ئەمە پێغەمبەر ئیلیاس بێت .

إبن كثير دەفەرموویّ : (ثم رواه من طريق أخرى ، عن ثابت ، بنحوه . وليس فيه ذكر إلياس .) بەرێگەیەکیتر گێرایەتەوە بەڵام باسی ئیلیاسی تێدا نیە لەوتنی ، (والله سبحانه وتعالى أعلم).

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (٤) كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِن بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ (٥) وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ (٦)

مانای ئایەتەکان:

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (٤)

الله تعالى دەفەرموویّ : ئەو کەسانەی ئایەتەکانی الله تعالى ڕەت ئەکەنەوە و ئەیانەوێ دینی الله تعالى سەرنەکەوێت و موجادەلە ئەکەن و موناقەشە ئەکەن بەباطلی خۆیان بۆئەوەی ئەو دینەی ڕاستەقینەی الله تعالى ڕەتبکەنەوە ئەوە ئەوکەسانە کافرن ، وە إلا کەسی کافر وائەکات ،إلا کەسانێك کەبێ بروا بن بەرامبەر بە الله تعالى موجادەلە لەئایەتەکانی الله تعالى ئەکەن وە ئەو ئایەتانە ڕەت ئەکەنەوە .

ئالێرەدا هەلوێستەیەك ئەکەین ئایەتەکە صەریحە لەکافرکردنی هەرکەسێك کە بیەوێت ئایەتەکانی الله تعالى ڕەتبکاتەوە بەعەقلی خۆیی و بە پروچوچێتی بیروبۆچۆنەکانی خۆیی بەوەی کەوا ئەلێ ئەو ڕێباز و ئەو ڕێگایەی بەباشی ئەزانی و ئەوە ئەکات بەحەق وەلەلای ئێمە کەباطلە ئەو حەقەی الله تعالى کە ئایەتەکانیەتی ئەوان ئەیانەوێ ئەو حەقە بەو باطانە ڕەتبکەنەوە ، تەبعەن هەرکەسێك ئاوا موجادلە بکات لەئایەتەکانی الله تعالى ئەوە الله تعالى حوکمی داوە بەسەریدا کە ئەو کەسە کافرە (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) کێ موجادەلە ئەکات لەئایەتەکانی الله تعالى دا ؟! وە کێ موناقەشە ئەکات

بۆ ئەوەی ئایەتەکانی الله تعالی ڕەتبکاتەوە ؟ ئەو حەقەی لەقورئاندا هاتووە کە ڕەتی بکاتەوە إلا کافر نەبێ .

جا لەبابەتی کافرکردندا ئاگاداربن ئەهلی سونە و جەماعە الحمدلله بۆچونی ئەوان ئەوەیە کە هەر کەسێك الله تعالی و پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم)کافری کردبێت ئەوە ئەو کافر کردنە حەقی الله و رسولەکەیەتی (صلی الله علیه وسلم) ئێمەش دەبێ لەگەڵ ئەوەدا بین بەهیچ شێوەیەك لێ ڕانەوەستین ئەوەی الله و رسولەکەی (صلی الله علیه وسلم)کافری کرد تۆچۆن کافری ناکەی ! کەواتە ئەمە کافرکردنێکی بەحەقە ، کافر کردنی کافران ئەمە دینی ڕاستەقینەی ئیسلامە چونکە بتەوێ و نەتەوێت الله تعالی ئەم بونەوەرەی کە دروست کردوە لەنێوانیادا ئەو خەلکەی کە دروستی کردوە الله تعالی خۆیی فەرموویەتی : (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ)[١] خەلکیش دوو بەرەیە زیاتر نیە یان کافرە یان ئیماندارە :

کافریش: ئەوەیە کە موجادلە لەئایەتەکانی الله تعالی ئەکات ڕەدی ئەداتەوە بەباطلەکەی خۆیی .

ئیمانداریش :ئەو کەسەیە کە ئیمانی پێ هێناوە .

یانی ئەمە هەلوێستەی ناوێی تۆ بترسی کە کەسێك ڕەخنەی لەقورئان گرت تۆ بلێ من ناوێرم پێ بلێم کافر ! ئەوەش لەجەهالەتی خۆتەوەیە کە پێی نالێ کافر ! لەنەزانین و تێ نەگەیشتنی خۆتەوەیە ، ئەوەتا قورئانی پیرۆز دەفەرمووێی ئەوکەسە کافرە .

بابەتی کافر کردن کە ئەهلی سونە و جەماعە دەلێن : ئاگاداری کافرکردنی بەناحەق بە ئەو کافرکردنەیە کە بەهۆیی گوناهەکان کەسێك ئەکەوێتە ناو گوناهێکەوە لەتاوانە گەورەکان لەزینا و عارەق خواردن و دزی و درۆ کردن و ڕیبا خواردن تۆ بلێ بەهۆی ئەمەوە کافر ئەبێت ئەمە ئەگەر کەسەکە کە ئەنجامی ئەدا حەلالی بکات کافر ئەبێت ئەگەرنا ئەگەر بەس بیکات کافر نابێت بەلکو تاوانبارە ، ئەمەش ئەوەیە

---

١ : سورة التغابن ، اية : ٢.

كە ئەهلی سونە و جەماعە دەڵێن : خۆت لەکافرکردن بپارێزە چونکە ئەوانە ئەهلی مەعاصین الله تعالی إن شاءالله بەهۆیی ئەوەی کە چاکە ئەکەن لێیان خۆش دەبێت یان بەهۆی ئەوەی کە تەوبە ئەکەن .

ئەما کافرکردنی کافر ئەوە ئەرکی سەرشانی هەریەکێك لەئێمەیە بەوەی کە بزانین ئەو دووبەرەیە کێن کە بریتین لە بەرەی کافرەکان و بەرەی موسڵمانەکان .

الله تعالی دەفەرموویێ : (فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ) جا ئەوانە دێن کە دینی ئیسلام رەت ئەکەنەوە موناقەشەی ئایەتەکان ئەکەن وە رەخنە لەئایەتەکانی الله تعالی ئەگرن لەڕاستیەتی ئایەتەکانی الله تعالی کە بەطالی ئەکەنەوە بەباطلەکەی خۆیان ئەمانە تەبعەن زۆرن ،الله تعالی دەفەرموویێ : ئەمانە خاوەنی دەسەلاتن خاوەنی مولکن و خاوەنی مەصالیحن وە خاوەنی مەصانیعن وە خاوەنی تیجارەتن وە خاوەنی سەرکردایەتین ، الله تعالی دەفەرموویێ: (فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ) یانی بەفریوت نەدا ئەوانە کە خاوەنی ئەو دەسەلاتە و ئەو هێز و تاوانا و ئەو سەروەت و سامانەن بەکەیفی خۆیان لەسەر ئەو زەوییە دێن و دەڕۆن ئەوە ئیوە بەفریێو نەدا ، بەڵکو ئێوە خاوەنی ئیمان بن وە ئەمەش هەتاوەکو مودەیەکی کەمە الله تعالی ئەمەی بەوانە داوە ، الله تعالی دەفەرموویێ: (مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ)[١] ئەوانە کەمێك ئەیاندرێتی لەدونیادا دواتر الله تعالی بۆجەهەنەم ئەیانگەڕێنێتەوە .

١ : سورة آل عمران ، ١٩٧.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِن بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ (٥)

الله تعالى دەفەرموویّ: (كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِن بَعْدِهِمْ) پێش قوریشیش پێشتر لەڕابردووان پێغەمبەرانی خۆیانیان بەدرۆ زانیوە و بەدرۆیان خستۆتەوە و موجادەلەیان لەگەلدا کردوون قەومی نوح بوون وە هەروەها (وَالْأَحْزَابُ مِن بَعْدِهِمْ)یانی ئومەتەکانی پێش ئێوە کەلەدوای نوح هاتوون (علیه السلام)، کە عاد و ثەمود و ئومەتەکانی پێشترە ئەمانەش پێغەمبەرەکەیانی خۆیانیان بەدرۆخستەوە و باوەڕیان پێ نەهێنان ، پێغەمبەرانی خۆیانیان بەدرۆ دەزانی و دەیانوت ئێوە درۆ ئەکەن و پێغەمبەر نین ! .

الله تعالى دەفەرموویّ : (وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ) هەریەك لەو ئومەتانە دەیوست هەریەك و پێغەمبەرەکەی خۆیی بگرێ و ئەزیەتی بدات و لەناوی بەرێت و بیکوژیت چ بەحەبس کردن و تەعزیب دان و چ بەکوشتن ،(وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ) بۆ ئەوەی بیگرن و عەزابی بدەن وە بیگرن و لەناوی بەرن .

بەتەئەکید کەسانێك هەبوون عەزابیان وەرگرتوە وە کەسانیش هەبوون لەپێغەمبەران لەناو چوون وە کوژراون لەدەستیان .

الله تعالى دەفەرموویّ : (وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ)ئەوانە بە ئاراء و بۆچوونە پروپوچەکانی خۆیان موجادەلەیان ئەکرد ئەو حەقەی کە الله تعالى ناردبووی تاوەکو بەطالی بکەنەوە ، وەکو ئێستا دەیبینین کە ئەو ئایەت و حەدیثانە ئەبینی کەسانێك بۆیی دانیشتوون لەهەموو جێگەکاندا وە لەهەموو مەوقیعەکاندا دەیانەوێ ئەوئایەتانە ڕەدبکەنەوە وە دژی هەرشتێك کەباسی کردوە چ لەلایەنی عەقیدەوە چ لەلایەنی ئەخلاق و سلوکەوە چ لەلایەنی ئەوشتانەی کە پەیوەستە بەلایەنی ئافرەتەوە ، ئەوەتا گوێیان لێی یە هەموو جاریك دەڵێن : ١٤٠٠ ساڵە زوڵم لەئافرەت دەکرێ یانی خوا زوڵمی لەئافرەت کردوە پەنا ئەگرین بە الله .

(لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ) الله تعالى دەفەرموویێ : ئەوان دەیانویست ئەو حەقە بەطال بکەنەوە بەو باطلەی کە لەلایەنە الله تعالى دەفەرموویێ : (فَأَخَذْتُهُمْ) تەنیجەکەشی ئەوە بوو کە الله تعالى ئەوانی بەعەزاب گرت و لەناوی بردن .

ئێستاش وایە ئەوەی دەیەوێت لەگەل الله تعالى دا ملهوری بکات و موجادەلە بکات بیەوێت حەقەکەی الله تعالى باطل بکاتەوە با باش بزانی ڕابردووان چییان لێهات ئەوان وایان لێ دێت ، بۆیە با کەس خۆیی نەخاتە شەری نێوان خۆیی و الله تعالى وە .

الله تعالى دەفەرموویێ : (فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ) ئەوانم کە گرتووە و سزام دان چۆن عەزابێك بوو لەبنەرەت هەموویانم دەرهێنا و لەناوم بردن .

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ (٦)

الله تعالى دەفەرموویێ : هەر چۆن الله تبارك وتعالى پێشینەکانی لەپێش ئەوان لەکافران لەناوبردوو و عەزابەکەی ئیحاطەی پێ کردن و لەناوی بردن ئەمانەیش بەهەمان شێوەیان لێ بەسەر دێی ، (وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا) چۆن پێشینامان لەپێش ئەوان لەناو برد بەعەزابی الله تعالى لەسەریان داباریی وە کەس نەیتوانی دەرچێ لەو عەزابە ئەمانیش وایان لێ بەسەر دێت ، جا ئەمەش بۆ هەموو کات و ساتێکە ، بۆیە دەبێت تۆیی موسلمان زۆر بڕوات بەو خوایە هەبێت کەوا دووژمنانی ئەم دینە چەنێك بیانەوێت بەباطلەکەی خۆیان بەفووی باطلی خۆیان نوری حەقی قورئان بسرنەوە ناتوانن و الله تعالى لەناویان ئەبات ، بۆیە دڵت بەوە زۆر خۆشبێت ، ئەی نابینی لەڕابردووان لەنوحەوە تا ئەگاتە ئێستا ئادەی چ خاوەنی باطلێك ماوەتەوە وە چ خاوەنی ڕێبازێکی پروپوچ ماوەتەوە تا ئێستا ؟! دێن هەر دێن بەس نامێنێتەوە ، وە دروست ئەبن بەس نامێنەوە و لەناو ئەچن ، ئەی ئەو حەقەی کە الله تعالى ناردوویەتی ؟! هەر بەردەوامە الحمدلله ،بەس ئەو حەقە پێویستی بەکەسانێك هەیە کەوا بەرزی بکەنەوە ، کێشەی ئێمە ئێستا لەو ڕۆژگارەی ئەمرۆدا ئەوەیە ئەو حەقە ئەبێت کەسانی دڵسۆز

هەلی بگرن و بڵاوی بکەنەوە و بەرزی بکەنەوە ، پێغەمبەرێك (صلى الله عليه وسلم) بەتاقی تەنها پاشان خەدیجە پاشان عەلی پاشان ئەبو بکر پاشان کی و کێی ،،، لەماوەیەکی کەمدا چونکە ڕێبازی ڕاستەقینەی الله تعالى هەلگرتبوو دەولەتیان لەمەدینە دروست کرد ، وە ئەو دەولەتە ڕۆیی بەخەلافەتی ڕاشیدین وە بەبنی ئومەیە وە بەبەنی عەباس هەتاوەکو گەیشتە عوسمانیەکان ئاخیرەکەی چۆن لەناو چوو بەهۆیی فەسادی عەقائیدییەوە بەهۆی شیرك و گومرایی عوسمانیەکانەوە بەهۆی خراپکاری موسلمانان خۆیانەوە بەهۆی پشتکردنە دینەکەی خۆیان وەکو ئەوەی شخ عبدالرحمن ناصر سعدی دەفەرمووێ : (هەرکاتێك ئەگەر حەق نەبوو بدرەوشێتەوە ئەوە باطل زۆر دەبێت و تاریکایی باطل زۆر دەبێت) بەس ئەگەر حەق درەوشایەوە ئادەی چ تارییکایەك لەئاستی ڕووناکیدا خۆیی ئەگرێت ؟! لەژوورێکی تاریك یەك گۆلپی تێدا هەلکە بزانە ئەمێنێتەوە تاریکیی !؟ نامێنێتەوە کەواتە پێویستمان بەو ڕووناکیە تاوەکو بەرزی بکەینەوە ، ئەو ڕووناکیە ئەبێت کەسانێکی دلسۆز هەلسن و هەلی بگرن وە بڵاوی بکەنەوە وەکو چۆن پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)هەلی گرت و بڵاوی کردەوە وە وەکو چۆن خەلیفەکانی دیفاعیان لێ کرد و فەتحی بیلادیان هەمووی کرد .

وە هەروەها لەتاریخیشدا کەسان هەبوون الحمدلله دەولەتی تەوحیدیان دروست کردوە بەتاقی تەنها خۆیی بوو ئەی محمدی کوڕی عبدالوهاب بەتەنها خۆیی نەبو !؟ لەجەوێکی شیرك و گومراییدا ٣٠٠ ساڵ پێش ئێستا بەدەعوەیەکی پاك و بێگردی تەوحیدەوە هەلسا و دەولەتێکی گەورەی دروست کرد ، تەبعەن باسی دەولەتی یەکەم ئەکەین کە دروست بوو لەسەر ئەساسی تەوحید هەتاوەکو سالەکانی ١٢٣٠هیجری یەکانیش بەردەوام بوو هەتاوەکو عوسمانیەکان ڕووخاندیان .

گرینگ الله تعالى دەفەرمووێ : (وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ) چۆن ڕابردووانمان لەناو برد عەزابی خۆمانمان بەسەردا بارین بەسەر ئەوانەش دا دەبارێنین وە بەسەر هەرکەسێکدا لەداهاتوودا بۆ بەم شێوەیە ، الله تعالى دەفەرمووێ : ئەوانەی کەوا کافرن (أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ)جێگیان ناو ئاگرە .

إبن كثير دەفەرمووێ :

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (٤)

(يقول تعالى : ما يدفع الحق ويجادل فيه بعد البيان وظهور البرهان)(إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) ئەو حەقەی ڕەت ناكاتەوە و موجادەلەی لەسەر ناكات لەدوای ئەو دەركەوتن و ڕوونكردەوە و بەڵگە ڕوونانەی قورئان كەس ناتوانی ڕەتی بكاتەوە مەگەر كەسێك عەقڵێكی سەفیهو بۆ گەنی هەبێت وە إلا كافرەكان نەبێت .

كەلیمەی كافر لەزمانی عەرەبیدا لەكفر ەوە هاتووە یانی شتێك داپۆشیت بەشتێك ئیمان بەكوفر داپۆشیت وە حەق بەباطل داپۆشی ئەوە ئەوكەسە كافرە .

(أي : الجاحدون لآيات الله وحججه وبراهينه) ئەوانەی ئینكاری ئایەتەكانی الله تعالى ئەكەن ئینكاری ئەو بەلگانە و ئەو دەلیلانە ئەكەن ،(فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ) أي : في أموالهم ونعيمها وزهرتها) تۆ كاتێك كە سەیری ئەوان ئەكەی مال و سامان و دەسەلاتیان و هێز و توانا و قوەتیان هەیە ئەوە تۆ بەفریوو نەدا لەبەر ئەوەی تۆ لەسەر حەقی و ئەوانە لەسەر باطلن ، بۆیە زۆر جار ئەمشتانە ئینسان ئەترسێنی یان زۆر جار ئەم شتانە ئەو دەسەلاتداری و ساماندارییە و ئەو قوەتەی كە كوفر هەیەتی ئینسان والێ دەكات كەوا دابنیشێ ! وە یاخود بەمانایەكی تر پێت دەڵێ تۆ فریو مەخۆ بەم شتانە كە ئەوانە خاوەنی ئەو هێز و توانایەن تۆ ئەبێت لەبەرامبەریان ڕاوەستی وە لەبەرامبەریان حەق بەرز بكەیتەوە ، تۆ چەنێك هەستی داوای یارمەتی لە الله تعالى بكەیت ئەو دەسەلاتەی ئەوان كە هەیان هیچ نین چەن زۆریش بێ لەئاستی الله تعالى دا هیچ نیە كەواتە ،(فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ) وە لەلایەكیترەوە تۆ هەلمەخەلەتێ بەكورسیەكەی ئەوانەوە و مەچۆرە پالیان چونكە ئەوانە هیچ نیە بەلكو كاتێكی كەمە و نیعمەتێكی كەمە و لەناو ئەچێت كۆتاییەكەیان بۆ جەهەنەمە .

إبن كثير دەفەرموویێ : (كما قال: فلَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ (١٩٦) مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٩٧))[١] تۆ هەلنەخەلەتێنی و تۆ فریوو نەدا هاتوو و چۆیی كافران لەشار و شارۆچكەكان و ولاتەكان وە دەسەلات و هێز و سەروەت و سامانیان ئەمە مەتاعێكی قەلیل و كەمە ئەمە شتێكی كەمە الله تعالی بەوانی داوە دوای مەنزلگایی ئەوان جەهەنەمە (وَبِئْسَ الْمِهَادُ) خراپترین شتێك كە الله تعالی بۆیان رادەخات ، (وقال تعالى) : نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ.)[٢] ئێمە كەمێكیان ئەدەینی لەدونیادا ، بۆیە چەند زۆریان بەدەستەوە بێت هەر كەمە دواتر ناچاریان ئەكەین بەناچاریی بەرەو عەزابێكی زۆر ئەستور و نارەحەت و بەئازار و بەئێش .

ئاگاداربن وەكو وتمان ئەم سورەتانە سورەتی مەككین وە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەمەككەدایە لەو پەریی نارەحەتی و ئازار و ئەشكەنجەی كافراندایە ئەمەش دڵدانەوەی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم) وە دڵدانەوەی ئێمەشە لەم عەصرەی ئێمەدا ئێمەش لەهەمان حالەتدا ئەژین ئێستا ، ئێمەش وەزعمان ئێستا وەزعی ئەوەیە كە پێغەمبەری تێدابوو (صلى الله عليه وسلم) ئەگەر بەحەقەت ئێمە دینەكە بەرین بەرێوە ،بەس ئەگەر موداهەنە بكەین وە ئەگەر شلی بكەین بۆ كافران و ملهوران ئەوە بەئیسراحەت دین و دەرۆین كەس پێمان نالێ لەكوێی وە هاتووی ، بەس ئەگەر حەقیقەتەكەی دین بلاو بكەینەوە بلێن ئەمە دینە و دین ئەوهایە بەخوا ناهێلن نوێژێكیش بكەن وەكو چۆن نەیان دەهێشت پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) نوێژێك بكات ، الله تعالی دەفەرموویێ: (وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ)[٣] ئەوان دەیانەوێی تۆ شلی كەیتەوە لەگەلیاندا ئەوانیش بۆت شل ئەكەن ، دەوەرە تۆ بلێ تۆ كافریت مادەم موجادەلە ئەكەیت لەئایەتی الله تعالی دا و مادەم قورئان جێ بەجێ ناكەیت مادەم لەسەر دینی الله تعالی نارۆیت بزانم دەهێلیت یەك دەقە دابنیشیت !؟ نەوالله ، ئەگەر كابرا كافر بێ .

١ : سورة آل عمران .

٢ : سورة لقمان ، اية : ٢٤.

٣ : سورة القلم ، اية : ٩.

کەچی کەسی واهەیە پێیان دەڵی تۆ وەلی ئەمری منی و جێگیری پێغەمبەری ! کەچی کافریشە ، کابراش دەڵی دەی بۆخۆت دابنیشە دیارە تۆ زۆر بێ عەقلی !! خراپ لەشتەکە تێگەیشتووی هەر وادابنیشە بۆخۆت نەك مینبەرێك سەت مینبەرت ئەداتێ بۆخۆت .

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِن بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ (٥)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(ثم قال تعالى مسليا لنبيه محمد - صلى الله عليه وسلم - في تكذيب من كذبه من قومه) الله تعالى دڵی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەداتەوە کەوا قەومەکەی پێیان وت کەوا تۆ درۆزنی ! دەیانوت تۆ کەی پێغەمبەری تۆ درۆزنی و تۆ شێتی و تۆ جادووگەریی وە تۆ نەخۆشی و تۆ شاعیریی و تۆساحیری ، ئائەم هەموو قسەی پێ ئەوترا لەکاتێکدا کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) یە ، تەبعەن بێگومان هەرکەسێك لەسەر ئەو ڕێبازەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بڕوا ئاوەهای پێ ئەوترێ وە وتراویشە ، (بأن له أسوة من سلف من الأنبياء ؛ فإنه قد كذبهم أممهم وخالفوهم) پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) الله تعالى دڵی ئەداتەوە کەوا پێغەمبەرانی پێشوش ئاوەهایان لەگەل کراوە (عليهم الصلاة والسلام)، وە پێغەمبەرانی پێشوو رابەرایەتیان هەیە بۆ ئەم پێغەمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) لەوەی کەوا ئەوانیش بەدرۆخراونەتەوە ، کەواتە تۆش کە بەدرۆ ئەخرێتەوە کەسانێکیش پێش تۆش بەدرۆخراونەتەوە دڵت لەخۆتدا نەمێنی ، (وما آمن بهم منهم إلا قليل) کەسانێکی زۆر کەمیش بڕوایان پێ هێناوە .

إبن كثير دەفەرمووێ: (فقال : (كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ) وهو أول رسول بعثه الله ينهى عن عبادة الأوثان) باسی یەکەم پێغەمبەرمان بۆ ئەکات کە نوحە بەمانای رسول چونکە پێغەمبەر نوح (علیه السلام) یەکەم پێغەمبەر بووە کە لەکاتی ئەودا شیرك پەیدابووە لەباوکە ئادەم تاوەکو پێغەمبەر نوح شیرك نەبوو بەڵام لەئومەتی ئەودا شیرك پەیدا بووە ، وە الله تعالی پێغەمبەر نوحی نارد ئەو شیرکە هەلوەشێنێتەوە بەتەوحیدی راستەقینە کە الله تعالی یەکەمجار تەوحیدی لەسەر زەویدا داناوە ، بۆیە ئەصلی دین لەسەر زەویدا بریتی بووە لە تەوحید و یەکخوا پەرستی کاتێك کە باوکە ئادەم هاتۆتە سەر زەویی ، نەك وەکو بەناو فەیسلەسوف و بێ عەقلەکان دەڵێن : ئینسانی یەکەم کەسێکی نەشارەزا و قسەنەزان بووە عصری حجری و نێردەتال ئەو قسە پرووپوچانەمان بۆ دەکەن کە ئەمەش هەمووی نظریاتی پرووپوچی خۆیانە ، بۆیە یەکەم کەس کە هاتە سەر ئەم زەمینە باوکە ئادەم بوو لەو پەری خۆشی و ناز و نیعمەتەوە بەهەشتەوە هاتۆتە خوارەوە بۆ سەر زەویی وە ئەو پەری شارەزا بوو بە ئموری نیعمەتەکان وە لەقسەکردن دەلێت و لە خۆشیەکان دەلێت لەهەموو شتەکان کەهاتە سەر زەوی الله تعالی ناردی کە من ئەو هیدایەتە بۆ ئێوە دەنێرم هەر کەسێك دەست بۆ ئەم هیدایەتە بگرێت ئەوە نە خەمبار دەبێت و نەخەفەت ئەخوات بەوەش ئەگەرێنەوە و دێنەوە بۆ بەهەشت ، ئیتر لەوکاتەوە تا کاتی پێغەمبەر نوح شیرك نەبو لەدوای ئەوەوە ئیتر شیرك دەستی پێ کرد ، لەو پیاو چاکانەی کەمردن لە ود و سواع و يغوث و ئەوانە لەخیلالی مانگێکدا کە إبن عباس دەفەرمووێ: دواتر شەیطان چووە بن کلێشەی خەلکەکە بۆ ئەوەی تیمثالیان بۆ دروست بکەن ئەوانیش تیمثالیان بۆ دروست کردن ، لەکاتێکیتردا شەیطان چویەوە بن کلێشەیان و وتی دەی داوایان لێ بکەن ئەوانیش وایان کرد ، ئیتر الله تعالی پێغەمبەر نوح دەنێرێ پێیان دەلێ : ئەوانە نابێت داوایان لێ بکرێت وە نابێت بکرێن بەواسطە بەڵام ئەوە بوو قەومەکەی پێیان وت تۆ درۆئەکەیت بەلکو ئەمە باو باپیرانمان ئەمانەیان هێناوە بڕویان بەم شتانە هەبوو وەکو چۆن ئێستا بەهەمان شێوە ئەبینین زۆربەی خەلکی هاوار ئەکاتە عبدالقادری گەیلانی یان رسول الله و هاوار دەکاتە صەحابە و پیاوچاکانەوە والعیاذ بالله .

الله تعالى دەفەرمووێ : (فقال : (كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ) وهو أول رسول بعثه الله ينهى عن عبادة الأوثان) جا عیبادەتی ئەوثان جۆری هەیە هەر یەك جۆر نیە ، لەزەمەنی ئەدا بریتی بوو لە هاوار کردنی پیاوچاکان .

ئایا ئیمانیان بە الله تعالى نەبوو ؟! ئایا لەسەر عیبادەت کردن بۆ الله تعالى نەدەرۆیشتن ؟! بەڵی بەڵام شیرکیان پەیاکرد ، کەواتە ئەوە نەبوو کەوا مولحید بن و بڵێن : بڕوامان بە الله تعالى نیە ، بۆیە الله تعالى ئەو پێغەمبەری بۆ ئەوە نارد ٩٥٠ ساڵ ئەو دەعوەیەی کرد .

وە عیبادەتێکیتریشمان هەیە کە عیبادەتی زیندووانە! زیندووەکان دێن و دەستوورت بۆ دائەنێن وە یاسا و ڕێسات بۆ دائەنێن تۆ ئەبێت لەسەری بڕۆیت ئەوەش عیبادەتێکیترە.

عیبادەتی مانگ و خۆر و ئەهوا و ئارەزوو وە عیبادەتی جنس هەموو جۆرە عیبادەتێك هەیە ، بۆیە دەڵێ : (لا اله الا الله) ناڵێ (لا اله موجود)بەڵکو (بحق)موجود زۆرە ئیلاهەکان زۆرن بەڵام بەحەق کامەیە ؟! تەنها الله تعالى یە .

الله تعالى دەفەرمووێ : (وَالْأَحْزَابُ مِن بَعْدِهِمْ) أي : من كل أمة) ئەحزاب جمعی حیزبە یانی کۆمەڵێك لە خەڵکی یانی ئومەتێك ،کە وتمان مەبەست پێی عاد و ثەمود و ئەوانەی لەدوای ئەوەوە هاتوون ، (وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ) أي : حرصوا على قتله بكل ممكن) هەموو ئومەتەکان سووربوون لەسەر کوشتنی پێغەمبەرەکانیان بەهەرچی شتێك لەتوانایان دا هەبێت ،(ومنهم من قتل رسوله)تیاندا بوو کە پێغەمبەرەکەی خۆیانیان کوشت ، (وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ) أي : ماحلوا بالشبهة ليردوا الحق الواضح الجلي .)حلو ، یانی جادەلو ،موجادەلەیان کرد بە شوبهە و شبوهات یەکێك لە گومان و شبوهاتەکانیان ئەوە بوو دەیانوت : ئەمانە لەلای الله تعالى جاه و ڕێزیان هەیە چۆن من ڕووم بێ ڕاستەوخۆ لە الله تعالى داوا بکەم لەواسطەی ئەوانەوە ئەچمە خزمەتی الله تعالى ئەوە یەکێك بوو لە شوبهەکانیان و گەورەترین شوبهەیان بوو ، لەکاتێکدا الله تعالى خۆی

داوامان لێ دەكات یەك یەك ئەلێت : من كاتێك وەلامت ئەدەمەوە كە تۆ ڕاستەوخۆ داوا لەمن بكەیت ، (وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ)[١] .

إبن كثیر ریوایەتێكمان بۆ دەهێنێ لە ئەبو القاسەمی طەبەریەوە محقیق ئەڵێ حەسەنە گێڕایەتەوە لە إبن عەباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) (عن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : " من أعان باطلا) لەریوایەتیتر دا هاتووە بە (ظالم) پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: هەركەسێك یارمەتی باطلێك و زالمێك بدا ، تەبعەن باطلەكە دەبێت لەگەل زالمەكەدا بێت ، هەركەسێك یارمەتی باطلێك بدا! ،باطل : بریتیە لە هەر شتێكی پروپوچ لەغەیری ئیسلام . هەركەسیك یارمەتی بدات و سەری بخا بیهێنێ وبیبات ،(لیدحض بباطله حقا) بۆ ئەوەی بەباطلەكەی خۆیی حەق بەطال بكاتەوە ، (فقد برئت منه ذمة الله وذمة رسوله)بەرییە لە الله و لەپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، الله و پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەو كەسە بەرین .

إبن كثیر دەفەرموویێ : (وقوله : (فَأَخَذْتُهُمْ) الله تعالى كە دەفەرموویێ : (فَأَخَذْتُهُمْ) یانی چی : من ئەوانم گرت ؟! (أي : أهلكتهم على ما صنعوا من هذه الآثام والذنوب العظام)لەناوم بردن لەكاتێكدا ئەو تاوانە گەورانەیان ئەنجام ئەدا كە لەسەروویی هەموویانەوە شیرك بوو ، (فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ) أي : فكيف بلغك عذابي لهم ، ونكالي بهم ؟)چۆن گەیشتەتۆ عەزابەكانی من بۆ ئەوان ، یانی كاتێك كەدەگێرێتەوە فلان وای لێهات و ئەو ئومەتە وای بەسەرهات ئەو بەرەشەبا لەناو چوو ئەویتر بە هەورەگرمەی ئاسمان بەلافوو و بەچی و بەچی !! چۆن گەیشتە تۆ چ عەزابێك بوو ، یانی عەزابەكە زۆر گەورە بوو ، (قد كان شديدا موجعا مؤلما .) بەڕاستی زۆر زۆر قورس و گران وبەئازار بووە .

---

١ :: سورة غافر ، اية : ٦٠.

ئیمامی قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموێ : (كان والله شديدا .)والله زۆر شەدید و قورس بوو .

جا الله تعالی بمان پارێزی هەرکەسێك موجادەلە بکات لەسەر قورئان وسونە بیەوێت بەباطلی خۆیی لەگەل قورئان و لەگەل ئیسلامدا ئەوە رەتبکاتەوە ئەوە با چاوەری ئەو عەزابە گەورەیە بن .

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ (٦)

إبن كثير دەفەرموێ :

(وقوله : (وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ) أي : كما حقت كلمة العذاب على الذين كفروا من الأمم السالفة ، كذلك حقت على المكذبين من هؤلاء الذين كذبوك وخالفوك يا محمد بطريق الأولى والأحرى) چۆن الله تعالی ئومەتانی پێشووی لەناو برد و عەزابەکەی بەسەردا باراندن ئەوە بەسەرئەمانەشدا دەبارێنی ، یانی ئەمە دلنەواییە بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وە هەروەها بۆ ئێمەش ، ئەگەر ئێمە ڕاست بکەین لەگەل الله تعالی دا ئەوە الله تعالی لەگەلماندایە، الله تعالی دەفەرموێ : (إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ)[١] بۆیە باش بزانن هیچ کاتێك بەژمارە نیە ، گەر سەیری جەنگەکانی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)بکەیت لەگەل کافراندا بەبەردەوامی ژمارەی کافران زیاتر بووە ، بەس ئەمەش ئەوە ناگەیەنی کە ئێمە خۆمان ئامادە نەکەین ئەبێ خۆت ئامادە بکەیت بەس نابێت ئیعتماد بکەیتە سەر ئەو قوەت و ژمارەیە ، الله تعالی لەبەردردا مەلائیکەی نارد ،(لأن من كذبك فلا وثوق له بتصديق غيرك والله أعلم.).

١ : سورة محمد ، اية : ٧..

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (٧) رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ(٨) وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (٩)

مانای ئایەتەکان :

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (٧)

الله تعالى دەفەرمووێ : ئەوانەی کە عەرشیان هەلگرتوە لەمەلائیکەتەکان (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ) ئەو مەلائیکەتانەی کە عەرشیان هەلگرتوە .

عەرش : گەورەترین مەخلوقە کە الله تعالى دروستی کردوە .

بۆیە گەورەترین مەخلوق عەرشە کە الله تعالى دروستی کردوە ئەوانەی کە هەلی دەگرن لەمەلائیکە (وَمَنْ حَوْلَهُ)ئەوەشی بەدەوریانەوەن لەمەلائیکەیەکی زۆر کە ژمارەکەیان تەنها الله تعالى ئەزانی ، (يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ) دوو شت ئەنجام ئەدەن تەسبیحات و حەمد سەنای الله تعالى .

تەسبیحات یانی : الله تعالى پاکە لە شيرك الله تعالى پاکە لەعەیب وە الله تعالى پاکە لەهەموو نوقصانیەك ئەمە ئەلێن ، پاشانیش دەلێن : سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە یەك خواپە دوو خوا نیە وە سوپاس بۆ خوا لەسەر هەموو نیعمەتەکانی ، سوپاس بۆ الله تعالى لەسەر ئولوهیەتەکەی ، یانی لەوکاتەی کە ئەلێن : خوا پاکە مەدحی الله تعالى ئەکەن ئەو مەلائیکەتانە (يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ).

(وَيُؤْمِنُونَ بِهِ)وە ئیمانیاشیان پێی هەیە کە ئیلاه و پەرستراوی حەقە هیچ ئیلاه و پەرستراوێك حەق نیە تەنها الله تعالى نەبێت ، وە بەقسەی ئەکەن و سەرپێچی ناکەن .

ئیمان : بریتیە لە ئیعتقاد و قەول و عەمەل .

ئەو مەلائیکەتانە یەك لەحەزە و سات سەرپێچی الله تعالى ناکەن ، الله تعالى بەم شێوەیەی دروست کردوون ، الله تعالى لەنور دروستی کردوون ، وە خۆی الله تعالى دەفەرموویێ : (لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ)[١] ئەوە ئیمانە ، کەواتە تۆ بلێ ئیمان عەمەل نیە ئەگەر عەمەلی نەبێت هەر ئیمانی هەیە ئەمە هەرقسەیەکی زۆر زۆر درۆ و دوورە لەڕاستیەوە (وَيُؤْمِنُونَ بِهِ).

الله تعالى دەفەرموویێ : (وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا)ئینجا ئەوان لەو بەرزییە خەریکی داوای لێخۆشبوونن بۆ ئیمانداران ، تەبعەن ئەمە کێ وای لێکردووون !؟ الله تعالى ، ئێمەش هەموومان سوپاسی الله تعالى ئەکەین کە ئەوان داوای لێخۆشبون بۆ ئێمە ئەکەن، ئێمە لەسەر ئەم زەوییە تاوان ئەنجام ئەدەین ئەوانیش لەو ئاسمانە بەرزە داوای لێخۆشبوونمان بۆ دەکەن لە الله تعالى !

ئەلێن چی ؟ سەیری ئەدەبی دوعا بکەن سەرەتاکەی بەچی دەست پی دەکەن ؟

(رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا) ئەوە ئەدەبی دوعایە خوایە رەحمەت و عیلمی تۆ هەموو شتێکی گرتۆتەوە وە لەهەموو شتێك فراوانترە رەحمەت و عیلمی تۆ ئەی پەروەردگارام ، ئەمەیان کرد بە سەرەتا و موقەدیمەی دوعاکانی ، ئینجا وتیان : (فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ) تۆ لەوانە خۆش بە کە تەوبەیان کردوە ، لەو بڕوادارانە خۆشبە کە تەوبەیان کردوە یان لەو کافرانە خۆشبە کە تەوبەیان کردوە لەکوفرەکەیان ، هەر تەوبەیەك جا کافر بیکا یان ئیماندار بیکا ، کافر لەکوفرەوە بێت بۆ ئیمان وە ئیمانداریش لەتاوانەکانیەوە بێت بۆ طاعەت ئەوانیش لە الله تعالى داوای لێخۆشبوون بۆ ئەوانە ئەکەن ، یانی (تاب من شرك تاب من البدع تاب من المعاصی)هەرکەسێك تەوبەی کرد یا الله تۆ لێ خۆشبە ،(فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ) (وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ)یانی ڕێگەی ئیسلامیان گرتە بەر و ڕێگەکەی تۆیان گرتە بەر وە شوێن ڕێگەکەی تۆ کەوتن نەك شوێن فلان و فلان نەك ڕێگەی مردوان و زیندوان وە نەك ڕێگەی دارو بەرد نەك ڕێگەی مانگ وخۆر نەك ڕێگەی ئەو بەناو فەیلەسوفە باطلانەی کە خۆشیان نازانن چی لەسەریان دێتە دەرەوە ! یەك شتمان هەیە

---

١ : سورة التحريم ، اية : ٦.

هیدایەتەكەی الله تعالی ، الله تعالی كە پێغەمبەر ئادەمی ناردە خوارەوە (علیه السلام) لەگەل دایكە حەوادا لەگەل شەیطاندا فەرموویی : (قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)[١] كەواتە ئێمە یەك ڕێگەمان هەیە زیاترمان نیە ئەو ریگەیەش بریتیە لە(وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ) سبیل و ڕێگەی الله تعالی نەك ڕیگەی ئینسانەكان ئێمە ڕێگەی ئینسانەكانمان بۆ چیە ، منیش ئەتوانم ریگە دانیم ئینجا تۆ بۆچی من ئیلزامم ئەكەی من لەسەر ڕێگەكەی تۆ بڕۆم !!؟ یاخود كۆمەلێك خەلكی كۆدەبنەوە بەڕێگەی یەهودی و نەصرانیەت و هاتن و مەجلیسی پەرلەمانیان دروست كرد وتیان : ئێمە بۆخوا یاسان بۆ دانی خۆمان یاسا بۆخۆمان دائەنێن ئێمە شوێن خۆمان ئەكەوین ، ئا بەم شێوەیە خەلكیان توشی ضەلال و گومرایی كرد ، یانی هیچیان بۆ خوا نەهێشتەوە ، نەخوا دروستكاری ئاسان و زەوییە نەخوا حاكمە نە خوای تعالی خاوەنی ئەسماء و صیفاتە دەلێن : نەخێر ، وە هەموو ئەوانن حەكەمی عەدل ئەوان والعیاذ بالله ! ئەمەش كوفرە و شیركە وە ئەمەش ضەلالەتە ، ئێمە ئینسانین وە الله تعالی ئێمەی دروست كردوە تاوەكو بگەڕێنەوە بۆلای الله تعالی ، بەلام زۆر هەلخەلەتاون بەم ڕێبازە باطلانە وە هەریەك و ناوێكی لێ ناوە ، سەیریش لەوەدایە ئەوانە عیبرەت وەرناگرن لەپێشینەكانی خۆیان ، ئەوانی پێشوو چەندێك ڕێبازیان بۆخۆیان دانا چۆنیش لەناو چوو ئی ئەوانیش هەر لەناو ئەچێت بەلام عیبرەتی پێ وەرناگرن !!.

بەس پێویستە موسلمان زیرەك بێت ئەوەتا الله تعالی بۆمان ئەگێرێتەوە ئەها پێشووانی چۆن لەناو برد ئەوانیش ئەوەها لەناو ئەبات .

(وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ) یا الله تۆ لە عەزابی جەحیم و جەهەنەم بیان پارێزە .

كەواتە تاوەكو شوێن ئەو ڕێگەیەو سەبیلەی الله تعالی نەكەوین وە ئەو صیراطەی الله تعالی نەگرینە بەر والله پەنا ئەگرین بە الله تعالی ئەو دوعایانە شمولت ناكات ، الله تعالی پەنامان بدات توشی ئەو ئەزیەت و ئازارانە دەبین .

[١] : سورة البقرة ، اية : ٣٨.

سەیریش لەوەدایە موسڵمان لەنوێژەکەیدا دەفەرموێی : (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ)[1] تۆ بیربکەرەوە ئەو نوێژە چەند گەورەیە ، وە گەورەترین کاریش بریتیە لە نوێژ وە تێشیدا گەورەترین سورەت دەخوێنرێت (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) تۆ لەنوێژەکەتدا داوا ئەکەیت لە الله تعالی و دەڵێت : یارەبی ڕێگەی ڕاستم نیشان بدە ، ڕێگەی ئەبو جەهل و ئەبو لەهەب و هامان و قارون و فلان وفلان هەتا دەگاتە سەر ئەمرۆ دیموکراتیەکان ولیبرالیەکان و کەسانی هیچ و پوچم نیشان نەدەی یا الله تەنها ڕێگەکەی خۆتم نیشان بدە یا الله کە ئیسلام و قورئانە ، کەچی سەلام ئەدەیتەوە ڕیبازی بەطالت وەرگرتوە وە تۆ هەر لەناو ڕێبازی بەطالدای کە ئەم قسانە و ئەم داوایانە دەکەیت ! زۆربەی خەڵکی وایە یان نا ؟! بەڵی وایە ، خۆ ئەگەر ئێمە هەموومان ئەوەمان جێ بەجێ کردبایە بەس ڕێگەی ئیسلامان سەرخستبایە ئاوامان لێ نەدەهات بۆیە دەبێت خۆمان یەك لای بکەینەوە ، وەرە خۆت یەکلای بکەوە تۆ نوێژ ئەکەیت وەرە بزانە مانای نوێژەکەت چیە ؟!

ئەڵی خوایە بەس ڕێگەی خۆتم نیشان بدە ڕێگەی یەهود و نەصرانیم نیشان مەدە .

ئینجا با سەیر بکەین إبن التيميه (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت)قسەیەکی جوان دەکات لەبابەتی ڕێگەی یەهود و نەصرانیەت ئەڵێ : گەر تۆ بیربکەیتەوە دین بەس بەزەلیلی ببەیت بەرێوە بیر لەدەسەلاتداریەتی سەرزەوی نەکەیتەوە کە دینەکەتی لەپێناودا بپارێزیی لەژێر سێبەری ئەو دەسەلات ئەو دینە بپارێزیی تۆ وەکو نەصرانی وایت !

وە ئەگەر بێتوو و دینیش نەبەیت بەرێوە بەس دەسەلاتداریەتی بکەیت و ئیسلامی تێدا جێ بەجێ نەکەیت تۆ وەکو یەهود وایت !!

بۆیە الله تعالی دەفەرموێی : تۆ دەڵی ، یا الله ڕێگەی یەهود و نەصرانیم نیشان مەدە و ڕێگەی پێغەمبەرم (صلى الله عليه وسلم) نیشان بدە ، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) چ ڕێگەیەکی گرتە بەر ، کە دەسەلات دار بوو دینی پاراست یان نا ؟! وە دیندار بوو دەسەلاتیشی هەبوو ئەمەش ڕێگەی

[1] : سورة الفاتحة ، اية : ٦.

پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم) کەتۆ دەڵێ خوایە ڕێگەی پێغەمبەر محمدم نیشان بدە (صلى الله عليه وسلم).

کەچی ئەمڕۆ بەداخەوە ئەنواع و جۆرەها ئەفکار هەیە بەناوی دینەوە جۆرەها ئەفکار هەیە ، کاکە دینی بێ هێز و توانا دینی نەصرانیەتە ، وە دەسەلاتی بێ دین دینی یەهودە ! .

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ(٨)

الله تعالى دەفەرمووێ : (رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ) داوا ئەکەن لەپەروەردگار ئەو مەلائیکەتانە حەمەلت العرش ئەوانەی کە لەدەوریان هەموویان ، ئەڵێن : خوایە ئەی پەروەردگاری ئێمە ئەوانە بەخیتە ناو بەهەشتەکانی خۆت کە سیفەتی عەدنیان هەیە .

عدن: لەزمانی عەرەبیدا یانی هەتا هەتایی و بەردەوامی ، چونکە ئینسان تێدا خالید دەبێت .

(وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ) کە تۆ وەعدت داوە بەوان ئەوەی ئیمان بهێنی و لەسەر ئیمان بمرێی و لەسەری بڕوا و عەمەلی پێ بکات ئەوبەهەشتەیان بدەیتی هەروەها یا الله (وَمَن صَلَحَ) ئەوەی بە ئیمان و کردەوەی چاك خۆیی چاك ئەکات وە کاری خۆیی دروست دەکات لەباوك و باپیرانیان (وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ) لەژنانیان و وە لەزوریەتیەکانیان ، ئەمانە هەموویان الله تبارك وتعالى بیان خەیتە بەهەشت ئەوانەشی کە لەگەڵیاندایە .

جا تەبعەن هەموویان عەمەلی جیاواز جیاوازە لەوانەیە تۆ لەخێزانەکەت عیبادەت زیاتر بێت الله تعالى تۆ بخاتە دەرەجەیەکی بەهەشت وە خێزانەکەشت الله تعالى لەدەرەجەیەکی نزم دایبنێ ، یان

بەعەکسەوە ژنەکەت لەتۆ عیبادەتی زیاتر بێت ئەو ئەخاتە دەرەجەیەکی بەرز تۆ ئەخاتە دەرەجەیەکی نزم ، ئەو دوعایە لەگەل دوعای تردا کە باسی ئەکەین إن شاءالله الله تعالی بەم دوعایانە ئەیان گەیەنی بەیەك ، بەڵام کێ ئەگەیەنێ بەك ؟ بەرزەکە ناهێنێتە خوارەوە بەلکو خوارەکە ئەبات بۆ بەرزەوە ،یانی ئەوەی کەوا دەرەجەی کەمە الله تعالی ئەیگەیەنی بەدەرجە بەرزەکە ، ئێمەش داوا ئەکەین لە الله تعالی بەناوە پیرۆزەکانی خۆیی دەرەجەی هەموومان بگەیەنی بە بەرزەکە .

الله تعالی دەفەرمووێ: (إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) یا الله بەڕاستی تۆ عەزیز و حەکیمی .

عەزیز یانی دەسەلاتدار و بەهێز وە کەس ناتوانی الله تعالی لەناو بەرێت و بی بەزێنی و زاڵ بێ بەسەریدا ، بۆیە الله تعالی خاوەنی دەسەلاتە وە ئەتوانی کێ لەناو بەرێت لەناوی ئەبات .

حەکیم : یانی کار بەجێ یانی هەموو شتەکانی لەجێگەیی خۆیەتی .

ئالێرەدا لەم کەلیمەی حەکیمەدا من شتێك باس دەکەم کە ئەگەر بێتوو ئینسانی موسلمان لەسەرەتاوە بڕوای بەوە بێت کە الله تعالی حەکیمە وە هەموو کارەکانی لەجێگەی خۆیەتی قەت پرسیار ئەکات کە حیکمەت لەوشتە چیە ؟!

بێ شك ئەلێ الله تعالی چی داناوە بێ حیکمەت نیە یەکسەر تەسلیم ئەبێت ، لەبەر ئەوە ئەو کەسەی کە موجادەلە دەکات و دەلێت : ئەو شتە بۆ وایە ! ئەوە بۆ وایە ! ئەوە بۆ وایە !؟ ئەوانە هەمووی بریتین لەوەی پەنا ئەگرین بە الله تعالی موجادەلە کردن لە فەرمایشتەکانی الله تعالی بۆیە نابێت بەلکو دەبێت تۆ ئیمانت بەوە هەبێ کە الله تعالی کارەکانی هەموو لەجێگەی خۆیەتی ، ئایا بڕوات پێ هەیە کەوایە ؟! بەلێ ئیتر بۆچی تۆ مناقەشە ئەکەیت !؟

یاخود دێن والعیاذ بالله ئەلێن : بۆ دەبێت ئافرەت وابێت و پیاو وا ئەم جیاوازییە چیە لەنێوان ئافرەت و پیاو ، کەواتە تۆ بڕوات بە خوایەك نیە کە حەکمیە ئەوە دەلالەت لەوە دەکات کە الله تعالی حەکیم نیە کەواتە تۆ کافری هەر لەوێوە ئیمانەکەت دۆراند ، الله تعالی بەندەی خۆیەتی و دروستی کردوە ئەوە

پیاو ئەوش ژن الله تعالى دەفەرموویێ : (وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى)[١] ئی ئەوە الله تعالى وای وتوه ، ئەگەر تۆ بڕوات بەو خوایە هەیە دەبیت بڕوات بەم ئایەتەش هەبێ ئەبێت بزانی کە ئەم کەلیمەیە صەحیحە و صدقە و عەدلە و هیچ کێشەیەکی تێدا نیە ، بەڵام ئەگەر تۆ پێچەوانەی ئەمە بجولێتەوە راستەوخۆ تۆ کافر ئەبیت .

جا زۆر جار ئەبیستینەوە ئەبێت دوو ئافرەت بەشایەت وەربگیرێن بەرامبەر بە پیاوێك وە ئەبێت دوو حەیوان بۆ کوڕ وە حەیوانێك بۆ کچ لەکاتی عەقیقە ئەمانە بۆ وایە وە بۆ ئافرەت دەبێت بەشی وابێت لەمیراتدا ؟! ئەمانە هەر هەمووی کوفرە دەبێت باشبزانی لەبەر ئەوەی (لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ)[٢] نابێت تۆ چاو بخشێنیتەوە بەحوکمی الله تعالى ئەوەش ئیمانە تۆ بەم شێوەیە ئیمانت هێناوە بە الله تعالى ئەگەر بەم شێوەیە ئیمانت نەهێناوە و ڕاوەستاوی تاوەکو ڕەخنە لە الله تعالى بگریت بەکەیفی خۆم بروا بەم ئایەتە دەهێنم و بڕوا بەم ئایەتە ناهێنم الله تعالى دەبارەیان دەڵێ : (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ)[٣] ئەوە جەزای ئەوە کەسە چیە ؟؟ جەهەنەمە پەنا ئەگرین بە الله تعالى.

١ : سورة آل عمران ، اية : ٣٦.

٢ : سورة الرعد ، اية : ٤١.

٣ : سورة البقرة ، اية : ٨٥.

وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (٩)

الله تعالى دەفەرموویّ : (وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ) ئەوان دوعای ترمان بۆ دەکەن یارەبی لەسەیئات بیان پارێزیی ، زانایان دەفەرموون یانی لە عاقیبەتی سەیئاتەکانیان بیان پارێزیی یانی لەعەزابی سەیئاتەکانیان ، یانی یارەبی لەسەیئاتەکانیان خۆشبە یا الله بیان پارێزیی ، (وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ)یاخود یا الله لەگوناه بیان پارێزیی و نەکەونە ناو گوناهەوە ، (وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ) هەرکەسێك لەڕۆژی قیامەت الله تعالى بیپارێزێت لەعقوبەتی سەیئاتەکان ئەوە الله تعالى ڕەحمی پێکردوە و ڕزگاری کردوە و ڕزگاری بووە ئەو کەسە .

الله تعالى دەفەرموویّ :(وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) ئەوەش گەورەترین بردنەوەیە هەرکەسێك توشی ئەمە بێت ئەوە فەوزێك و بردنەوەیەکی زۆر گەورەی توش بوە یا الله بەنسیبی ئێمە و موسلمانان بکەیت .

إبن كثير دەفەرموویّ :

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (٧)

(يخبر تعالى عن الملائكة المقربين من حملة العرش الأربعة) الله تعالى باسی ئەو چوار مەلائیکەتەمان بۆ دەکات کە حەمەلەی عەرشن ئالێرەدا ئیمام ئەلێت : چوار ، بەس الله تعالى لەقورئاندا دەفەرموویّ : (وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ)[١] دەلی هەشت ، بەس دەلی (يَوْمَئِذٍ)یانی لەڕۆژی قیامەت هەشت مەلائیکە عەرش هەلدەگرن ، بەس لێرەدا ئیمام دەلی : (حملة العرش الأربعة)ئەلی چوارن ، (ومن حوله من الكروبيين)ئەوانەشی بەدەروی ئەو چوار مەلائیکەتەی حەمەلەی عەرش ئەو

١ : سورة الحاقة ، اية : ١٧.

مەلائیكەتانەی كە پێیان ئەوترێی (كروبیین) ئالێرەدا توشی كێشەیەك دەبین ئێستا ، ئایا كەلیمەی (كروبیین) یانی چی وە ئایا لەحەدیث هاتوە ؟!

دەرباری ئەم بابەتە زانایان دەفەرمووون : مەلائیكە چەند ناوێكیان هەیە لەوانە جوبرائیل و ئیسرافیل و ملك الموت و منكر و نكیر ئەوانەی كە ناویان هاتوە بەثابیتی ئیمانمان پێی هەیە ، وە ئەوەشی ناوی نەهاتبێت لەقورئان و لەسونەتی صەحیحدا ، ئەگەر ناویان بۆ دانرابێت لەحەدیثی زەعیفدا ناتوانین ئیثباتی بكەین یەكێكیش لەوانە بابەتی (كروبیین)ە ،

كروبیین : زانایان دەڵێن : (لیس له أصل فی الاحادیث صحیحة فی مانعلم) لەحەدیثی صەحیح وارید نەبوە یانی ، مفهومی موخالف ئەوەیە كە لەحەدیثی زەعیفدا وارید بوە ئەوەی كە هاتوە لەحەدیثی زەعیفە و یان زەعیف جدەنە و مەوزوعی لەبارەیەوە هاتووە.

كەچی ئەبینی لە هەندێك كیتابی عەقیدەش دا هاتووە كە ئەبینی لەكتێبەكەی حافظ حەكەمی (اعلام السنة المنشورة) كە باسی ناوی مەلائیكەتەكان دەكات كروبیین باس دەكات ، یاخو لە معاریج القبول هەر هەمان شت باسی دەكات یاخود إبن كثیر كەباسی دەكات لەتەفسیرەكەی ، یاخود هەندێك لەزانایان كیتابیان داناوە لەكتێبەكانیاندا باسیان كردوون ناوی كروبیین .

مەبەستی كروبیین : ئەڵێن هەر حەمەلەی عەرش خۆیانن ، هەندێكیش دەڵێن : نەخێر ئەوانەی كە بەدەوریی عەرشەوەن وە هەندێك دەڵێن : نەخێر مەلائیكەی عەزابن ، جا بۆچی مەلائیكەی عەزابن ؟! ئەڵێن : لەبەر ئەوەی كروبیین لەكربەوە هاتوە یانی نارەحەتی ئەكەن بەدڵی كافراندا ، یاخود (أوهم سادة الملائكة العظماء)یانی گەورەی مەلائیكەتەكانن بەڵام هیچ ئەمانە ثابت نەبوە ، حەدیثی صەحیح لەبارەیانەوە نەهاتوە بەڵام غەیری صەحیح هاتوە یەكێك لەو حەدیثانەی كە هاتووە :

جابر (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) بۆمان ریوایەت دەكات لە پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم)دەفەرمووێی : (إن لله ملائكة ، وهم الكروبیون) مەلائیكەت هەیە لای الله تعالی ناویان كروبیین

ه ، (من شحمة أذن أحدهم إلى ترقوته مسيرة سبعمائة عام للطائر السريع في انحطاطه)[1] باسی گەورەی و درێژیيان بۆ دەکات دەلی : لە نەرمایی گوێی هەتاوەکو (إلى ترقوته)ئەو ئیسقانەی کە لەم سەر و ئەوسەرەوەی پشتە کە لەشانیاتەی ، هەتاوەکو ئەوێیان مەسافەکەی بریتیەلە ٥٠٠ ساڵ بەلام بەچی ؟ (للطائر السريع في انحطاطه) تەیرێك بێتە خوارەوە بەسەریعی ٥٠٠ ساڵ بەو سەریعەی ببرێت چەنێك دەکات مەسافەکەی ئەوەندەیە پانیەکەی و درێژییەکەی .

بەڵام حەدیثمان هەیە بەم شێوەیە بەصەحیحی بەڵام ناوی کرووبینی تێدانیە ئەویش ئەوەیە دەلێ : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليەو سلم) دەفەرمووێی : (أذن لي أن أحدث عن ملك من ملائكة الله من حملة العرش) ڕێگەم درا باسی مەلائیکەیەك لەمەلائیکەتەکانی حەمەلەی عەرش بکەم بۆ ئێوە ، (ما بين شحمة أذنه إلى عاتقه مسيرة سبعمائة سنة)[2] یانی لەنێوان نەرمایی گوێی و سەرشانی ئەگاتە ٧٠٠ ساڵ .

ئیمامی خەطابی ئەلێ لەکتێبەکەیدا دەلی : (الملائكة الكروبيون ، وهم : المقربون) وە هەندێکیش وتویانە : (وقال بعضهم : إنما سموا : (كروبيين) لأنهم يدخلون الكرب على الكفار) نارەحەتی ئەخەنە سەر کافران یانی مەلائیکەی عەزابن ، ئەلی (وليس هذا بشيء)[3] ئەلی ئەمە وانیە .

إبن ئەثیر (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەلێ : (في حديث أبي العالية :((الكروبيون سادة الملائكة)) هم المقربون)[4] مەبەست پێ گەورە مەلائیکەتەکان کە نزیکن لە الله تعالى وە .

(والخلاصة لم يصح شيء من الاحاديث) خولاصەی تەحقیق ئەوەیە هیچ یەکێك لەحەدیث دەربارەی ناوی کروبیین نەهاتووە .

بۆیە من ئەمەم بەتەفصیل باس کرد هەتاوەکو تۆ بزانی لەکوێیوە ئەم کەلیمەیە هاتوە.

---

١ : ئەلبازی بەزەعیفی داناوە .

٢ : صحيح ، عن جابر رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم.

٣ : قال الخطابي رحمه الله تعالى في : ((غريب الحديث)) (١/٤٤٠).

٤ : (النهاية في غريب الحديث والأثر)) (٤/١٦١).

إبن كثير دەفەرمووێی : (ومن حوله من الكروبيين ، بأنهم يسبحون بحمد ربهم ، أي : يقرنون بين التسبيح الدال على نفي النقائص ، والتحميد المقتضي لإثبات صفات المدح) یانی ئەم مەلائیکەتانە لەزیکرەکەیاندا دووشتیان پێکەوە بەستووە:

یەکەمیان : بریتیە لەنەفی نوقصانی لە الله تعالی دا کە الله تعالی واحد و أحدە وە شەریکی نیە بەهیچ شێوەیەك نوقصانی نیە .

دووەم: تەحمیدی الله تعالی وە سوپاس بۆ کردنی الله تعالی کە ئەمە مەدح کردنی الله تعالی یە .

(وَيُؤْمِنُونَ بِهِ) أي : خاشعون له أذلاء بين يديه) ئیمانیان بەو خوایە هەیە کە ملك واحد أحد الصمدە وەهەروەها خاضع وخاشعن لەبەردەمیدا وە هەرچیەکی پێ بلێن ئەیکەن ، هەتاوەکو زانایان کە کاتێك باسی ئەصنافی مەلائیکەمان بۆ دەکات ئەلی هەیە بەس عەرشی هەلگرتوە ، تۆ تەسەور بکە لەوکاتەی الله تعالی ئەوانی دروست کردوە تاوەکو ئێستا بەس عەرشی هەلگرتووە ! ناجولی و ناخوا وە دانانیشی و هیچ شتێك ناخوا ، وە هەیە کاری تەنها رزقە وە هەیە کاری هێنانی وەحیە وە هەیە کاری بارانە وە هەیە کاری تەنها بەس تەسبیحاتە بەشەو و بەڕۆژ بێزار نابن و ماندوو نابن وە هەیە بەس لەسوجدە دایە وە هەیە بەس لە رکوع دایە ئەنواع و ئەشکال عیباداتیان هەیە .

پاشان دەفەرمووێی : (وأنهم (وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا) أي : من أهل الأرض ممن آمن بالغيب) داوای لێخۆشبوون دەکەن بۆ ئەوکەسانەی کەئیماندارن لەئەهلی زەوی ئەوانەی کە ئیمانیان بە غەیب هەیە ، (فقيض الله سبحانه ملائكته المقربين أن يدعوا للمؤمنين بظهر الغيب) الله تعالى وای لەمەلائیکەتەکانی کردوە لەم ئاسمانە بەرزە کە داوای لێخۆشبوون بۆ بڕواداران بکەن لەکاتێکدا ئێمە ئاگامان لێ نیە ئەمەش (بظهر الغيب) ئایا ئاگامان لێ نیە ؟! نەخێر ئەمە الله تعالى پێ وتوین ئەگەرنا ئاگامان لێ نەدەبوو.

(ولما كان هذا من سجايا الملائكة عليهم الصلاة والسلام) كاتێك ئەمە لەسیفەتی ئەوانە کە دوعا ئەکەن بە ظهری غەیب بۆ ئێمە بەنادیاری بۆ ئێمەوە ، (كانوا يؤمنون على دعاء المؤمن لأخيه بظهر الغيب)بەهەمان شێوە مەلائیکە امین ئەکات بۆ ئەو دوعایەی کە تۆ بەنادیاری بۆ برا موسلمانەکەت ئەیکەیت ، کاتێك کە تۆ دەڵێ یا الله لەبرا موسلمانەکانم خۆشبی یا الله رەحم بە برا موسلمانەکانم بکەیت لەهەموو شوێنێکی سەرزەمین مەلائیکەش دەڵێن : امین ، بۆخۆشی دوعا ئەکات وە بۆ دوعای تۆ ئەڵێ امین.!!

إبن كثير دەفەرمووێی : (كما ثبت في صحيح مسلم)هەروەکو لە صەحیحی موسلیم جێگیر بووە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێی : (إذا دعا المسلم لأخيه بظهر الغيب)ئەگەر تۆ دوعا بۆ بڕا موسلمانەکەت بکەیت بەنادیاری کەکاتێك ئەوت لێ دیار نیە .

(قال الملك : آمين ولك بمثله " .)مەلائیکەتەکان دەڵێن : امین یا الله دوعاکەی لی قبول بکە وە بەهەمان دوعا بۆ ئەویشی بگەڕێنەوە وە لەحەقی ئەویشدا یا الله قبولی بکە.

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە ئیمامی ئەحمەدەوە دەگێرتەوە لە إبن عەباسەوە (ڕەزا وڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت)دەفەرمووێی : (أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - صدق أمية في شيء من شعره) پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) تصديقی ئومەیەی کرد

ئومیەی کوڕی ئەبی صد : شاعیرێکی جاهیلی بوو ، ئەڵێن : ئەم کابرایە خەمری نەخواردوە وە بتیشی نەپەرستوە لەوکەسانە بووە کە لەحنفاء بووە ، بەڵام لەتاریخەکەدا کە سەیر ئەکەیت ئەڵێن : ئەم پیاوە کاتێك کە لەزەمەنی پێغەمبەر دا بووە (صلى الله عليه وسلم)کاتێك کە دەعوەی پێغەمبەری بیست هات بۆ مەکە و قورئانی گوێی لێگرت قوریش پێیان وت ها تۆ ئەڵێت : چی ؟ چونکە ئەو ئەهلی فەصاحە و بەلاغە بوو وتیان بزانین ئەو دەلی چی ؟ ئایا عەقلی دەگرێی یان نا ! ئەویش وتی : راست دەکات وتی قسەکانی هەمووی تەواوە ، بەس سبحان الله ئەم کابرایە مەککە بەجێ دەهێلی و ئەچێت بۆ شام

هەتاوەکو پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) هیجرەت ئەکات و ئەچێت بۆ مەدینە وە کە ئەچێت بۆ مەدینە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) وە شەڕی مەدینە دەبێت پاشان ئەو دەگەڕێتەوە لەشام و دەیەوێت موسلمان بێت کە ئەبیستی شەڕی بەدر بووە و دوو کوڕە خالی لەشەڕی بەدر کوژراوە ئەڵێ : واللە ناچم ! ئەڕوات بۆ طائیف هەتاوەکو ئەمرێت .

ئەم کابرایە شیعری وتوە شیعرەکانیشی شیعری باشی تێدا هەبوون هەبوە عەقیدەیی بووە یەك لەوانە ئەم ریوایەتەیە کەبۆمان باس دەکات .

ئەڵێ : (صدق أمية في شيء من شعره) پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) وتویەتی: ڕاست دەکات .

بەس بزانین شیعرەکە چیە ؟ تەبعەن ریوایەتەکە لەنێوان ئەگەر سەیری تەحقیقەکە بکەین ئەلی (اسنادہ ضعيف والمتن منكر) إبن كثير دەڵێ : (إسناده جيد) خۆی محدیثە وا ئەڵێ یانی لەلای ئەو مەقبولە ، (مع أن متن منكر فإن ظاهرة قرآن على أنه ملائكة العرش ثمانية) زاهیری قورئان حەمەلەی عەرشی بە هەشت دانا ، بەس کە سەیر دەکەی لەئایەتەکە دەڵێت : (يَوْمَئِذٍ)[1] ئەمە لەڕۆژی قیامەتە ئەو شتە ، کەواتە ئەگەر سەیری ئەم حەدیثە بکەین کە بەلای إبن کثیرەوە حەدیثەکە جیدە ئەڵێ نا چوارە لەدونیادا بەلکو لەڕۆژی قیامەت ئەبێت بەهەشت .

حەدیثەکە دەڵێ (فقال :)ئومەیەی ئەم شیعرەی وتوە :

(رجل وثور تحت رجل يمينه والنسر للأخرى وليث مرصد

فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : " صدق " .)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کە ئەم شیعرەی بیست وتی : ڕاست دەکات .

ئەم شیعرە ماناکەی ئەوەیە کە دەڵێ :

---

١ : سورة الحاقة ، اية : ١٧.

(رجل وثور)پیاوێك و گایەك ، (تحت رجل یمینه) لەژێر پێی ڕاستیەتی ،یانی باسی الله تعالى ئەكات ، (والنسر للأخرى ولیث مرصد)نەسر داڵە جۆریكە لە هەڵۆ ولیث شێرە .

زانایان كە شەرعی ئەم دێرەیان كردوە ئەڵێن : ئەمە باسی چوار مەلائیكەیە لەشكلی پیاوێكدا و لەشكلی گایەكدا و لەشكلی نەسرێكدا وە لەشكلی شێرێكدا ئەمانە حەمەلەی عەرشن ، كەواتە چوارن بەم ریوایەتە .

شیعرێكیتری وتوە و دەڵێ :

(والشمس تطلع كل آخر لیلة حمراء یصبح لونها یتورد

تأبى فما تطلع لنا في رسلها إلا معذبة وإلا تجلد)ئەمەش پەیوەندی بەخۆرەوە هەیە لەخۆردا شیعرێكی وتوە و وتویەتی ، خۆر هەموو بەیانیەك و كۆتایی شەوێك ئەیەوێت بێتە دەرەوە لەخۆر هەلاتەوە كاتێك ئاوا دەبێت دەیەوێت بێتە دەرەوە لەخۆر هەلاتەوە هەموو ئاخیری شەوێك دەیەوێت بێتە دەرەوە بە ڕەنگ سوری ، بەڵام نایەوێت بێت ، ئەڵێ بۆ نایەوێت بێت؟ ئەلی : لەبەر ئەوەی وتویەتی چونكە خەلك من ئەپەرستن من نامەوێت بێمە دەر (تأبى فما تطلع لنا في رسلها) یانی سستی دەكات و نایەوێت بێتە دەر.

(إلا معذبة وإلا تجلد)پێی ئەوتریی نەخێر و لێ ئەدرێی بۆ ئەوەی جارێكیتر بچێتە دەرەوە ئەبێت بێتەوە جارێكیتر دەبیت هەلبێتەوە تاوەكو ئاخیری زەمان .

(فقال رسول الله - صلى الله علیه وسلم - : " صدق " .)ئەڵێ : پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) فەرمووی : ڕاست دەكات .

إبن كثیر دەفەرمووێی : (وهذا إسناد جید)ئەم ئیسنادە جەیدە بەڵام ئەم ئیسنادە باسمان كرد وتمان أبن ئیسحاقی تێدایە كە مدلیسە لەبەر ئەوەی دیاری نەكرد بلێ حدثنا یان سمعنا ئەوە ئەوكاتە حەدیثەكە زەعیف دەبێت ، بەڵام هەیە لە ئەهلی حەدیث حەدیثەكە بەڕاست دائەنێت وەكو إبن كثیر ، (وهو یقتضي

أن حملة العرش اليوم أربعة)ئەمە ئەوەی گەیاند کە حەمەلەی عەرش چوارە ، (فإذا كان يوم القيامة كانوا ثمانية) وە ئەگەر ڕۆژی قیامەت هات دەبێت بە هەشت ، (كما قال تعالى: وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ)[1] هەروەکو الله تعالى دەفەرموویی : عەرشی پەروەردگار هەلدەگرێت لەو ڕۆژەدا هەشت مەلائیکە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وهنا سؤال) پرسیارێك ئەكەین (وهو أن يقال : ما الجمع بين المفهوم من هذه الآية ، ودلالة هذا الحديث ؟ وبين الحديث الذي رواهأبو داود)باشە چۆن جەمع بكەین لەنێوان ئەو ئایەتە و حەدیثەکە ؟ (وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ)مەفهومی ئایەتەکە ئەوەیە کە ئێستا وانیە بەلكو ئەوە ڕۆژی قیامەتە ، (ودلالة هذا الحديث ؟)ئەم حەدیثەشی کە دەلی چوارە (وبين الحديث الذي رواهأبو داود)ئەو حەدیثەی کە ئیستا ئەبو دواد باسی ئەکەین :

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنێ لە ئەبو داودەوە ئەویش دەگێرتەوە لە عەباسی کوڕی عبدالمطلب (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرمووێ : (قال : كنت بالبطحاء في عصابة فيهم رسول الله - صلى الله عليه وسلم) بطحاء لەزمانی عەرەبیدا دۆلێکە کە وردە بەردی تێدا بێت ، ئەلێ لەدۆلێکدا بووین لەگەل پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) لەگەل کۆمەلێك صەحابەدا ،(فمرت بهم سحابة)هەورێك بەئاسماندا تێپەڕیی ، (فنظر إليها)پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) سەیری کرد .

(فقال : " ما تسمون هذه ؟)فەرمووی : ئا بەو هەورە چی دەلێن ئێوە ؟

(قالوا : السحاب .)وتیان : دەلێن سەحاب .

(قال : " والمزن ؟)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی : ئەی پێ نالێن : المزن ؟ تەبعەن مزنیش هەر ناوی هەورە .

---

[1] : سورة الحاقة ، اية : ١٧.

(قالوا : والمزن .)وتيان : پێشی دەڵێن : المزن .

(قال : " والعنان ؟)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليەو سلم)ئەی عەنانیشی پێنا لێن ؟ عەنایش هەر هەورە .

(قالوا : والعنان -) فەرموویان : بەلی عەنانیشی پێ دەلێن .

(قال أبو داود : ولم أتقن العنان جيدا)ئەبو داود (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) فەرموویەتی : من ضەبتی عەنانم بەباشی نەکرد .

(قال : " هل تدرون بعد ما بين السماء والأرض ؟)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویی : ئایا ئەزانن چەندێك دوورایی نێوان ئەرز و ئاسمان ؟ بەمەسافە ئەزانن چەنێکە ؟

(قالوا : لا ندري .) وتیان : نازانین .

(قال : " بعد ما بينهما إما واحدة ، أو اثنتان ، أو ثلاث وسبعون سنة) پێغەمبەری خوا (صلى الله عليەو سلم) فەرمووێی : ئەو نێوانەی لەنێوان زەویی و ئاسماندا هەیە بەمەسافە یان ٧١یان ٧٢یان ٧٣ساڵە ئەمە شەکە لەراویی ، (ثم السماء فوقها كذلك) دواتریش ئاسمانیش لەسەرەوەیە ئەوەندەیتر ، (حتى عد سبع سماوات)هەتاوەکو حەوت ئاسمانی ژمارد ، (ثم فوق السماء السابعة بحر) لەئاسمانی حەوتەم بەسەرەوە بەحرێك هەیە (بين أسفله وأعلاه مثل ما بين سماء إلى سماء) خوارەوە و سەرەوەی وەکو ئاسمانێك چەند مەسافەی هەیە ئەویش ئەوەندە مەسافەی هەیە یانی ٧١یان ٧٢یان ٧٣.

(ثم فوق ذلك ثمانية أوعال) دواتر لەسەروویی ئەوەوە هەشت ئەوعال ، ئەوعال جەمعی وعەلە یانی بزنە کێویی ، (بين أظلافهن وركبهن مثل ما بين سماء إلى سماء) لەنێوان أظلاف جەمعی ظلافە ظلافیش بریتیە لەو قۆندەرەی لەپێی مەر و بزندایە قاچی مەڕ و بزن پێی دەوترێی ظلاف ، بە ئەسپ و ئەوانیتر دەوترێی حافل بەئی حوشتر دەوترێی خف ، وە ركب یش ئەژنۆیە واتا لەقاچیانەوە تاوەکو ئەژنۆیان ئەمە باسی ئەوەمان بۆ ئەکات مەلائیکە لەسەر شکلی بزنە کێویی کە باسی هەشتەکەمان بۆ دەکات کە

حەمەلەی عەرشن لەسەر شێوەی بزنە کێوین (بين أظلافهن وركبهن مثل ما بين سماء إلى سماء) لەنێوان قاچيان و ئەژنۆياندا بەقەدەر نێوان ئاسمانەکانە واتا ٧١يان ٧٢، يان ٧٣ ساڵە ، (ثم على ظهورهن العرش) وە لەسەر پشتيان عەرش هەيە (بين أسفله وأعلاه)لەنێوان بەرزی و نزمياندا (مثل ما بين سماء إلى سماء)ئەويش بەهەمان شێوەيە نێوان ئاسمان تا ئاسمانێك .

(ثم الله - عز وجل - فوق ذلك ") دوای الله تعالى لەسەر ئەوێيدايە لەسەرووی عەرشەوەيە .

تەبعەن ئاگاداربن الله تعالى موحتاجی عەرش نيە وە الله تعالى كە دروستی كردوە موحتاجی ئەو عەرشە نيە وە ئەو عەرشەش چۆنە و چۆن نيە ئێمە چۆنيەتی نازانين چۆن وەستاوە لەسەری كەيفيەت نازانين .

ئەم حەديثە لەخوارەوە دەڵێت : ئەلی حەديثەكە زەعيفە لەبەر راوييەكی تێدايە كە زەعيفە .

إبن كثير دەفەرمووێی : (ثم رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه ، من حديث سماك بن حرب ، به . وقال الترمذي : حسن غريب .).

إبن كثير كە ئەمە دەهێنی ئەوەی سەرەوە دەڵێت : (وهذا يقتضي أن حملة العرش ثمانية)ئەمە ئەوەمان پێی دەڵێت : كە حەمەلەی عەرش هەشتە ، (كما قال شهر بن حوشب : حملة العرش ثمانية)هەر وەكو شەهری كوڕی حوشب فەرموويەتی : حەمەلەی عەرش هەشتن ، (أربعة يقولون : " سبحانك اللهم وبحمدك ، لك الحمد على حلمك بعد علمك) چواريان ئەم زيكرە ئەكەن پاكی بۆ الله تعالى لەشەريك و لەهەموو نوقسانيەك يا الله سوپاس بۆتۆ يا الله سوپاس بۆتۆ لەسەر ئەو حيلمەی كە تۆ هەتە لەدوای ئەو عيلمەی كە تۆ هەتە ، (وأربعة يقولون : " سبحانك اللهم وبحمدك ، لك الحمد على عفوك بعد قدرتك " .) ئەوانيتريش ئەڵێن : پاكی بۆتۆ يا الله لەشەريك وە پاكی بۆتۆ لەهەموو عەيبێك وەسوپاسی تۆ ئەكەين كە تەنها تۆ خوايت وەسوپاس لەسەر هەموو نيعمەتەكانت وە حەمد بۆتۆيە لەسەر ئەو عەفوەی كە هەتە لەدوای ئەو قودرەتەی كە تۆ هەتە لەكەسيش خۆش نەبيت .

ئەم حەدیثە کێشەی زۆری لەسەرە لەو کەسانەی کەوا دیفاع دەکەن لەصەحیحەتی ئەم حەدیثە شێخ الاسلام إبن تیمیە (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) کە دەفەرمووێی : (وطلب بعضهم إعادة قراءة الأحاديث المذكورة فى العقيدة ، ليطعن فى بعضها فعرفت مقصوده. فقلت : كانك قد استعددت للطعن فى حديث الأوعال)ئەلی : وتو وێژ کرا لەنێوان ابن تیمیە و کۆمەلێکدا کە وتیان با چاو بخشێنینەوە بە حەدیثەکانی عەقیدەدا ، ئەویش وتی ئەزانم ئەتوانی طەعن لەحەدیثی ئەوعال بدەن . حەدیثی ئەوعال لەلای ابن تیمیە دروستە و صەحیحە .

(حديث العباس بن عبـد المطلب . يقول ابن تيمية : وكانوا قد اعنتوا حتى ظفروا بما تكلم به زكي الدين عبد العظيم من قول البخاري في تأريخه : عبد الله بن عميرة لا يعرف له سماع من الأحنف .)یەك لەراوییەکان کە عبدالله کوڕی عومیرەیە لە ئەحەنەفەوە نەیبیستوە یانی حەدیثەکە زەعیفە ، ئەلێ منیش وتم : (فقلت : هذا الحديث مع أنه رواه أهل السنن كأبي داود ، وابن ماجة ، والترمذي ، وغيرهم ، فهو مروي من طريقين مشهورين فالقدح في أحدهما لا يقدح في الآخر .) لەدوو ریوایەتەوە هاتووە ئەگەر طەعن لەریوایەتێك بدەی ناتوانی لەریوایەتەکەی تر بدەیت چونکە بەمجموعێك دەردەچێت .

(قال : أليس مداره على ابن عميرة ، وقد قال البخاري : لا يعرف له سماع من الأحنف ؟) سەیری ریوایەتەکە بکەن لێرەدا ئەلێ : (عن سمت عن عبدالله بن عميرة عن الأحنف بن قيس) ئەمان ئەلێن : ئیمامی بوخاری وتویەتی : (لا يعرف له سماع من الأحنف ؟) عبدالله لە الاحنەفی نەبیستوە یانی ئینقطاع هەیە لە سەنەدەکە ئەمە قسەی بوخارییە .

إبن تیمیە دەلێ : (فقلت : قد رواه إمام الأئمة ابن خزيمة في كتاب التوحيد) ئەمە ئیمامی ابن خزیمە ریوایەتی کردوە لەکیتابەکەی کەیدا لەکتاب التوحیدەکەی (الذي اشترط فيه أنه لا يحتج فيه إلا بما نقله العدل عن العدل موصولا إلى النبي صلى الله عليه (وآله) وسلم .)هەر لەسەرەتا وتویەتی ئەم کیتابە کە من ریوایت دەکەم عدل لەعدلەوە نەبێت من ریوایەتی ناکەم .

(قلت : والإثبات مقدم على النفي)مادەم ئیثباتی سماعەکەی کرد ئیتر تەواو ، ئەوەی نەفی کردوە وە ئەوەشی ئیثباتی کردوە ئەوەی کەوا ئیثباتی کردوە ئەخرێتە پێش ئەوەی کە نەفی کردوە ، (والبخاري إنما نفى معرفة سماعه من الأحنف ، لم ينف معرفة الناس بهذا) وتویەتی من نەمزانیوە کە ئەو لەوی بیستبێت ، (فإذا عرف غيره كإمام الأئمة ابن خزيمة ما ثبت به الإسناد كان معرفته وإثباته مقدما على نفي غيره وعدم معرفته .)[1]مادەم غەیری لەئیمامی بخاری دەلێن : بیستویەتی ئەوە بیستویەتی .

بەڵام خاوەنی ئەم تەعیلقە ئەلێ : (هذا ولم يرضى البانى بجواب شيخ الاسلام عن هذا حيث قال ان ذكره قلت فى هذا الجواب مالا يخفى)ئەلبانی کە تەعلیقی لەسەر وتەی شێخ الاسلام ابن تيميه داوە وتویەتی : ئەم وەلامە ئەگەر هەرکەسێك سەیری بکات ئی إبن تيميه ئەلی (لايخفى) هەلەی وای تێدایە کە بزر نیە لەئینسانی خوێندەوار ،ئەم وەلامە بۆ کەسێك سودی هەیە کە ئاگاداری عیللی حەدیث نەبێت ئاگای لەجەرح و تعديل نەبێت .

جا ئەو لێرەدا دەلی : (ويا سبحان الله) ئەویش تەعلیق لە ئەلبانی ئەدا (اى قال مثل هذا فى جواب شيخ الاسلام)تخوا ئەبێت ئاوا وەلامی شێخ الاسلام بدەیتەوە ! (وهو عالم المعقول والمنقول والعالم على طرق الحديث وجرح وتعديل وهو فى الذى قال فى الترمذى والحاكم ذهبى يصدق عليه ان يقال الحديث لايعرف ابن تيميه فليس بحديث) ئەوەتا زەهەبی وتویەتی هەر حەدیثێك إبن تيميه نەیناسێت ئەوە حەدیث نیە ، بەڵام دەلی ئەگەر خەلکی لەرووبار عیلم وەربگرێی ئەو لەبەحر وەردەگرێی .

بابەتێکیترمان هەیە لەحەدیثێکی ئەبی هورەیرە (رەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) کە باسی ساڵەکانی نێوان ئاسمانەکان و زەویی دەکات بە ٥٠٠ لێرەشدا وتی ٧٢ و ٧٣ و ٧١ باسی ئەوەمان بۆ دەکات (قالو أما إختلاف مقدار مسافة بالحديث عباس وأبى هريره وهو مما يشهد بتصديق كل منهم الاخر) ئەمە تەعاروض نیە لەبەر ئەوەی پێوانەکان جیاوازیان هەیە بۆ نمونە ئەگەر بەتائیر بێت یان بەمەلائیکەت بێت ئەو بەوەندەی ئەویتر بەوەندەی یانی چۆن ئەلێ ئێستا ڕێگەی نێوان ئێرە و ئەوێی

---

[1] : مجموع الفتاوى لابن تيمية ١-٢١ مع الفهارس ج٢ ص: ١١٠.

چەنێکە ؟بەچی بەسەیارە یان تەیارە ئەوکاتە میقدارەکان جیاواز دەبن ، کەواتە کێشەمان نیە لەمەسافەکەدا ئەوەش حەل دەکرێ .

هەر ئەو حەدیثە ئەلی ئەبو داود وتویەتی لەجێگەیەکیتردا (وقال أبو داود فی موضع اخر باسناد جید) ئەوە إبن القیم باسی دەکات .

وەهەروەها شاریحی کتاب التوحید شێخ عبدالرحمن کوڕی حەسەن ئەلی : (وقال الحافظ الذهب رواه ابو داود بإسناد حسن)هەروەها لە قورت العیون دەلی (هذا الحدیث له شواهد بصحیحین وغیرمها مع یدل صریح القران لاعیبرة لمن ضعفه) یانی کێشە هەیە لە زەعیفی و صەحیحەتیدا مەعەرکەیە لەم حەدیثەدا بەڕاستی .

خاوەنی تحقیقی کتێبەکە أحمد شاکر ئەلێ زەعیفە .

إبن کثیر دەفەرمووێ : (ولهذا یقولون إذا استغفروا للذین آمنوا) لەبەر ئەوە ئەلێن : کاتێك کە داوای لێخۆشبوون دەکەن بۆ ئیماندارن ، (رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا) ئینجا دەفەرمووێ : (فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ) أي : فاصفح عن المسیئین إذا تابوا وأنابوا وأقلعوا عما کانوا فیه) یا الله لەوانە خۆش بە کە کرداری خراپیان ئەنجام داوە و تەوبەیان کردوە و گەراونەتەوە و وازیان لەکارە خراپەکانیان ، (واتبعوا ما أمرتهم به) شوێن ئەوە کەوتوون کە تۆ ئەمرت پێکردوون (من فعل الخیرات وترك المنکرات) لەکارە چاکەکان وە واز هێنان لە کارە خراپەکان ،(وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ) یا الله بیان پارێزی لە عەزابی جەحیم ، (أي : وزحزحهم عن عذاب الجحیم)دووریان خەیتەوە ،(وهو العذاب الموجع الألیم .).

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ(٨)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ) أي : اجمع بينهم وبينهم) لەنێوان ئەم و لەنێوان با و باپیرانی و ژن و مندالدا هەموویان لەبەهەشتدا کۆبکەیتەوە ، (لتقر بذلك أعينهم بالاجتماع في منازل متجاورة)بۆ ئەوەی هەموویان لەبەهەشتدا لەیەك شوێن یەکتریی ببینەوە .

ئایەتێکی هێناوە بۆ تەفسیری ئەم ئایەتە (کما قال [تعالی] وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ)[1] ئەوەی ئیماندارە و زوریەتەکەشی بەئیمانەوە شوێنیان دەکەوێت ئیماندارن و عەمەلی صالح ئەنجام ئەدەن ، (أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ) الله تعالی دەفەرموویێ : ئەوان هەموویان دەگەینین بەیەکدا لەبەهەشتدا (وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ)ئێمە دریغیان لێ ناکەین وە نەقصی عەمەلی ئەوان ناکەن وە کەم و کوری بەسەر کارەکانی ئەواندا ناهێنین پاداشتی زیاتریشیان ئەدەینەوە .

إبن کثیر دەفەرموویێ : (أي : ساوينا بين الكل في المنزلة) هەموویان ئەخەینە مەنزیلەیەکەوە ، (لتقر أعينهم)یانی لەوانەیە زۆر کەس پرسیار بکات ئەگەر باوکم خراپ بێت منیش لەباشەکان یاخود بەپێچەوانەوە ئایا لەڕۆژی قیامەتدا یەکتری دەبینینەوە ئەگەر ئەهلی بەهەشت بووین ؟! لەم ئایەتدا دەلی یەکتری دەبینەوە .

(وما نقصنا العالي حتى يساوي الداني) ئەوەی کە چۆتە بەرزەوە وە ئەوەشی کە لەخوارەوەیە لەپاداشتی کەسیان کەم ناکەینەوە ئەوە ناکەین ئەوەی لەسەرەوەیە بیهێنینە خوارەوە بۆ ئەویتر نەخێر بەڵکو نزمەکە بەرزدەکەینەوە بۆ سەرەوە بۆیە فەزلی الله تعالی زۆرتر دەبێت نەك لەوان کەم بێتەوە ، (بل

---

[1] :سورة الطور ، اية : ٢١.

رفعنا الناقص في العمل ، فساويناه بكثير العمل)ئەوەی کە عەمەلی کەمە بەرزمان کردەوە بۆ ئەوەی کە عەمەلی زۆرە بۆ ئەوەی بەیەك بگەن ، (تفضلا منا ومنة .)ئەمەش فەزلی الله تعالی یە .

وەکو وتمان الله تعالی کارەکانی لەنێوان دووشتدایە یان عەدالەتە یاخود فەزلە ، کاتێکیش فەزلی بەهەر کەسێك دا کەس ناتوانی بلێ تۆ بۆچی ئەوەت بەوە دا .

إبن کثیر دەفەرمووێ : (قال سعید بن جبیر : إن المؤمن إذا دخل الجنة سأل عن أبیه وابنه وأخیه) سەعیدی کوڕی جوبیر (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ : کاتێك موسلمان ئەچێتە بەهەشتەوە پرسیار ئەکات کوا باوکم کوا کوڕەکەم کوا براکەم ؟ (وأین هم ؟)لەکوێن ؟

(فیقال : إنهم لم یبلغوا طبقتك في العمل)دەفەرموون پێی : ئەوان ناگەنە تۆ و طەبەقەی تۆ بەعەمەلیان ، ئەوان کاریان کەمە بووە وەتۆ کارت زۆر بوە و ئیشت زۆر بوە و ناگەن بەتۆ .

(فیقول : إني إنما عملت لي ولهم .) دەفەرمووێ: دەی من ئیشم کردوە بۆخۆشم و بۆ ئەوانیش .

(فیلحقون به في الدرجة) الله تعالی ئەوانیش ئەگەیەنێتەوە بەو ، (ثم تلا سعید بن جبیر هذه الآیة)دواتر سەعیدی کوڕی جوبیر ئەم ئایەتەی خوێندەوە (رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ).

إبن کثیر دەفەرمووێ : (قال مطرف بن عبد الله بن الشخیر : أنصح عباد الله للمؤمنین الملائکة)مطەرفی کوڕی عبدالله کوڕی شەخیر دەفەرمووێ : باشترین کەس بۆ موسلمانان مەلائیکەیە ، دواتر ئەم ئایەتەی خوێندەوە (رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُمْ)ئەم دوعایەی ئەوانی باسکرد کە باشترین کەس کە مەصلەحەتی بۆ موسلمانان بەوێت مەلائیکەیە کە ئەو دوعایانە دەکەن ، (وأغش عباد الله للمؤمنین الشیاطین .)وە غوشاش و خراپترین کەسیش بۆ ئیمانداران شەیطانەکانن چونکەبەهەدەر

و بەهەلاكیان ئەدەن وعدمان پێ ئەدەن ئومیەی دونیا هەموو ئەخنە مێشكیانەوە دواتر هەموومان لەدەست دەردەچێت وە دواتر توشی درۆان و جەهەنەم ئەبین .

إبن كثیر دەفەرمووێی :(وقوله : (إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) أي : الذي لا يمانع ولا يغالب ، وما شاء كان وما لم يشأ لم يكن)هەرچیەك الله تعالى بیەوێت دەبێت وە هەرچیەك نەیەوێت نابێت ، (الحكيم في أقوالك وأفعالك) یا الله تۆ حەكیمی و كاربەجێی وە هەمووشتەكان لەجێگەی خۆیدایە لەقەول و فیعلتدا ، (، من شرعك وقدرك

) چ لەشەرعدا كە داتناوە بۆ بەندەكانت وە چ لەقەدەرتدا لەهەردووكی .

وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (٩)

إبن كثیر دەفەرمووێی :

(وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ) أي : فعلها أو وبالها) یا الله لەسەیئات یانی یا الله لەفیعلی لەسەیئات یانی یا الله لەگوناه بیان پارێزی یان (وبال)یانی عاقیبەت یانی لەعەزابی ئەو گوناهە بیان پارێزیی ئەوە كردیان تۆ سزایان مەدە یاخود نەیان كردوە مەهێلە بیكەن (ممن وقعت منه)ئەوەی توشی گوناه بووە یا الله بیپارێزیی لەعەزابەكەی .

(وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ) أي : يوم القيامة) لەرۆژی قیامەت لەسەیئات بیپاریزیی یانی لەعقوبەی سەیئات بیپارێزیی ، (فَقَدْ رَحِمْتَهُ) أي : لطفت به ونجيته من العقوبة) یاالله تۆ لەعقوبە و سزا رزگارت كرد (وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) . ئەوەش گەورەترین فەوز و سەركەوتنە ، الله تعالى بەنسیبمان بكات .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ (١٠) قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ (١١) ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ (١٢) هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ (١٣) فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (١٤)

مانای ئایەتەکان :

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ (١٠)

الله تعالى دەفەرمووێ : ئەوانەی کەوا کافربوون لەدونیادا ئیستجابەیان نەکرد بۆ الله تعالى پێغەمبەری بۆ ناردن (صلى الله عليه وسلم) بەدرۆیان زانی و چوونە ناو ریزی کافرانەوە وە لەڕۆژی قیامەتدا ئەوانە کە ئەخرێنە ناو ئاگرەوە زۆر زۆر نارەحەت دەبن ، ئەوەندە نارەحەت دەبن قێزیان لەخۆیان دەبێتەوە و رقیان لەخۆیان دەبێتەوە غەزەبیان لەخۆیان هەڵدەستێ کەوا هەتاوەکو بڵێ کارێکی نەگونجاو خراپیان کردوە کە توشی ئەو عەزابە بوون بۆیە دەڵێن خۆزگایە موسڵمان بووناية ، ئەمە رق لێبوونەوەکانی خۆیانە ، یانی لەجەهەنەمدا هەریەك لەکافران رقی لەخۆیی دەبێتەوە زۆر زۆریش لەبەر ئەوەی بەدەستی خۆیی خۆیی خستە ناو ئەو عەزابەوە چونکە ئەگەر ئیمانی بهێنابایە ئەوهای لێ نەدەهات .

ئینجا دەفەرمووێ : (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ) ئەو کافرانە لەناو ئەو عەزاب و نارەحەتیەدا لەبەرامبەریاندا مەلائیکە هاواریان لێ دەکات وە بانگەواز ئەکات و ئەڵێن : (لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ) ئێستا ئێوە ڕقتان لەخۆتان نابێتەوە ! دەی بزانن ئێوە کە لەدونیادا کە بێ باوەڕیتان ئەکرد الله تعالى لەو ڕقەی زیاترلەئی خۆتان ڕقی لەئێوە بوو ! الله تعالى چەنێك ڕقی لەئێوە بوو لەو دونیایەدا کەوا ئێوە ئیمانتان پێ نەدەهێنا زۆر ئالەو ڕقەی خۆتان زۆرتر کە ئێستا لەخۆتان هەیتان (لَمَقْتُ اللَّهِ)یانی (لغضب الله)(أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ).

(إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ) بانگتان لێ دەکرا ئیماندار بن کەچی ئێوە کافر ئەبوون، وە بانگتان لێ ئەکرا ئیمان بهێنن بەو دینە بە ئیعتقاد و بەقول و بەعەمەل وە لەگەل ئەم دینەدا بڕۆن ، بەڵام ئێوە کوفرتان هەلبژارد .

جا بزانن ئەم قسەیەش کە لەکاتێکدا لەگەلیان ئەکرێت ئەوەندەیتر عەزابیان بۆ زیاد دەبێت ، تەبعەن ئەگەر کەسێك لەعەزابدا بێت وە پاشانیش سەرزەنشت و لۆمە بکرێت بەڵام بەچ سەرزەنشت و لۆمەیەك بەمەی کە الله تبارك وتعالى ئەوەندە و ئەوەندە ڕقی لێتان لەخۆتان زیاتر ڕقی لێتانە .

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ (١١)

الله تعالى دەفەرمووێ: ئەمان دێن پێش ئەوەی کەوا داوا لە الله تعالى بکەن کە دەرەتانێکیان بۆ دابنێت کە مخەرجێکیان بۆ دابنێت لەو عەزابە بیان گەڕێنێتەوە بۆ دونیا پێش ئەوەی ئەو داوایە بکەن دێن پێشەکیك باس دەکەن ، پێشەکیەکەش ئەوەیە دێن باسی گەورەیی و عەزەمەتی الله تعالى ئەکەن ، ئەلێن : یاالله تۆئەوەندە گەورەیی ئێمە دووجار ژیانت کرد بەبەرماندا وە دووجاریش ئێمەت مراند ئەوەندە خاوەنی دەسەلات بوویی ، دەی ئێمە بەوە داوات لێ ئەکەین بمان گێرەوە بۆ دونیا جارێکیتر واناکەین .

(أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ)یانی چی ؟

زانایان کە باسی (أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ)دەکەن ئەلێن : ئینسان پێش ئەوەی ببێت هەبووە ؟نەخێر ئەوەش مردنێکە ،دواتریش کە دروستی کردوە ئەوەش ژیانێکە واتا ئەوە مردنێك و ژیانێك ، دواتر مراندوویەتی و دواتر زیندووی کردۆتەوە بوو بەدوو مردن و ژیانەوە ئەمەش قەولی صەحیحی زانایانە لەئایەتەکە ، دواتر إبن کثیر قەولی ابن زید و سدی مان بۆ باس دەکات کە ئایەتەکەیان بەشێوەیەکیتر تەفسیریان کردوە ئەشلێت ئەمە زەعیفە لەپاشان باسی دەکەین إن شاءالله .

كەواتە (أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ)یانی ئێمە نەبووین ئەوە مردنە دواتر ئێمە لەسکی دایکماندا دروست بووین هاتینە دەرەوە ئەوەش ژیانێك دواتر ئێمەت مراند دواتر ئێمەت زیندوو کردەوە یانی دووجار ئێمەت مراندوە وە دووجار ئێمەت زیندوو کردۆتەوە .

ئەمەش بۆ چی دەڵێن : لەسەرەتایی داواکەیاندا ؟ هەروەکو وتمان واباشە ئینسان کە دوعادەکات لەپێشدا با باسی حەمد و سەناو قودەرتی الله تعالی بکات پێش دەستی بخات لەداوا کەی وەکو چۆن لەئی مەلائیکەکان باسمان کرد دەیان وت (رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا)[١] ئەمەیان باس کرد .

جا ئەڵێن : (فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ)ئایا هیچ ڕێی چارەیەك هەیە ئێمە لێرەدا دەربکەیت و بمان گێریتەوە بۆ دونیا هەتاوەکو ئێمە لەدونیادا دەست بکەین بە کردەوەی چاکە و کافرنەبین !؟

ئالێرەدا ئێمە وەکو کەسانێك کە داوا لەخەلکی دەکەین وەرن بڕواداربن با ئەو ڕۆژەتان بەسەردا نەیەت ، ئەی ئەو کەسانەی کە لەو پەریی دەسەلاتدایت هەتاوەکو ئەوکەسانەی کەوا بێ دەسەلاتن هەرهەمووتان مەشمولن بەوەی کە ئیمان بهێنن ،ئەگەر ئیمان نەهێنن ئەوە ئەو ڕۆژەتان توش دێت و ئەوهاتان بەسەردا دێت ، کەواتە ئێمە دڵسۆزی ئەو خەلکەین کە بەخەلکی ئەلێن : لەسەر دینی الله تعالی برۆ ، کە ئەڵێن واز لە ئاراء و بۆچونە پروپوچەکانی خۆتان بهێنن واز لە ڕێباز و ڕێچکە هیچ و پوچەکانی خۆتان باو باپیرانتان بێنن وەرنە سەر دینی الله تعالی بۆ ئەوەی توشی ئەو ڕۆژە نەبن ئەمەش دڵسۆزییە بەرامبەر بەو خەلکە کە ئەکریت کەچی ئەمرۆ ئەم خەلکانە ناویان تیرۆرستە وە ناویان متطرفە وە ناویان أصولی ئەنواع و ئەشکال ناویان لێ ئەنێن وە خەلکی لەبەرامبەر دەعوەکەیاندا وا تێ ئەگەیەنن کە ئەمە کەسانێکن سەروەت و ملك و سامان دونیاو کورسیان ئەوێت ئەمانەش بۆخۆیان ئەیانوێت ببن ئاغا ئاوەها لەخەلکی ئەگەیەنن!!

نەوالله الله تعالی ئەکرد ئێوە دێنە سەر دینی الله تعالی ، ئێستا هەر کەسێك لەقیمەی دەسەلات دایە ئەگەر بەقورئان و حەدیث ئیش بکات هەموومان ئەبین بەخزمەت کاری چ کێشەیەکمان هەیە ئەو

---

[١] : سورة غافر ، اية : ٧.

بۆخۆیی لەسەر کورسی دابنیشێت دەوەرە تۆ لەسەر کورسیەکەت خزمەتیشت ئەکەین بەس بەمەرجی ئەوەی بەئەمری الله تعالی کارمان لەگەلدا بکە بەس بەئەمری الله تعالی ژیانمان ببە بەریوە، بۆیە ئەبێت ئاگادارین بەڕاستی ئەمانە لەناخی خۆیاندا ئەزانن ، هەموو ئەمانە لەناخی خۆیاندا حەقەکە ئەزانن کەسیان نیە نەیزانی هەتاوەکو فیرعەون ئەیزانی (وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ)[١] بەڵام بۆچی (ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ)ئەیانویست زولم بکەن ئەویانویست تەجبور و تەکبور بکەن لەسەر زەوییی ، وە ئەیانویست بەکەیفی خۆیان بڕۆن وە بەهەوا وئەهوای خۆیان برۆن ، جا ئەی هاوار وەرن با بەم شێوەیەتان لێ نی والله ی ئێمە دڵسۆزیی ئێوەین وە دڵسۆزی هەموو ئەو کەسانەین لەو پەری قیمەی دەسەلات تاوەکو ئەوپەری بێ دەسەلاتی کە خەلك هەیەتی چونکە مەرج نیە هەر کەسی خاوەن دەسەلات کافر بێت بەلکو سەیر ئەکەیت کابرایەکی فەقیر و بێ دەسەلات مارکسیە ! سەیر ئەکەیت هیچی نیە روت و رەجال و فەقیرە کەچی لەگەل الله تعالی دا دووژمنە ، ئەی فەقیری نەگبەت تۆ بۆچی دووژمنی الله تعالی ! ئەوە ئەو دەسەلات دارە بەزولم و جەورەکەی خۆیی ئەنازی ئەی تۆ بەچی ئەنازی !؟ بۆچی ناگەرێتەوە بۆلای الله تعالی !؟

کەواتە لەو پەری بەدەسەلاتانەوە تاوەکو ئەوپەریی بێ دەسەلاتانەوە ئێمە پێتان دەلێن بگەرێنەوە بۆلای الله تعالی دەعوەی پێغەمبەران وە دەعوەی صالحین بەلکو رزگارتان بێت لەڕۆژی قیامەت جا با توشی ئەو ڕۆژە نەبن کە ئەلێن : (فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ)وەرەن بهێنە بەرچاوی خۆت زوعەبای عالم لەقورئان کە الله تعالی باسی کردوە و چەنێکیان بیستوە وە ئێستاش لەعەصری خۆماندا کە چەنێك بەکافری رۆیشتون و مردوون ئەگەر ئیمانیان بهێنابایە باشتر نەبوو ؟! رزگاریان ئەبوو تاوەکو ئەو ڕۆژەیان تووش نەبی دواتر مەلائیکە ئەوها پییان بلێتەوە بلێ الله تعالی زیاتر رقی لێتانە لەخۆتان زیاتر جا با توشی ئەو ڕۆژە نەبن .

---

١ : سورة النمل ، اية : ١٤.

الله تعالى دەفەرموێی : بۆ ئەمەیان بەسەرهات ؟؟

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ (١٢)

الله تعالى دەفەرموێی : (ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ) بۆچی ئەو ڕۆژەتان لێ بەسەرهات ؟ بۆ توشی ئەو عەزاب و ئەشکەنجەیە بوون ؟ الله تعالى زوڵمی لێ کردن ؟ نەخێر بەلکو الله تعالى داوای لێکردن لەدونیادا کە ئێوە الله تعالى بپەرستن بەڵام کاتێك کە (ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ) ئەگەر الله تعالى بپەرسترایە بەتەنها وە عیبادەتی بۆ بکرایە .

ئاگاداربن کەلیمەی دوعا لەقورئاندا بە دوو مانا دێت وە هەردووکی تەواو کەری یەکە ، دوعای عیبادەت وە دوعای مسئەلە ، یانی یا الله رەحمان پێ بکە لەولاشەوە یانی عیبادەتی الله تعالى ئەکەین وە ئەمرەکان و نەهیەکانی جێ بەجێ ئەکەیت .

کاتێك کە ئەمە دەکرا (إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ) کە الله تعالى ئەپەرسترا بەتاقی تەنها (كَفَرْتُمْ) ئێوە پێتان ناخۆشبوو ،حەزتان نەئەکرد کەسانێك پێتان بلێ تەنها الله ! بەلکو حەزتان لەخۆتان ئەکرد لەبەرنامەکەی خۆتان هەردەم وەکو ئەمرۆ ئەتان وت کەس لەیاسا سەروەرتر نیە یانی الله تعالى ش معاذ الله لەیاسا سەروەرتر نیە ! پەنا بە الله لەو کوفر و شیرکە پەنا بەالله لە کەسە بێ عەقلەشی کە بەو جۆرە کەسانە ئەلێ ئەوانە ئیماندارن .

الله تعالى دەفەرموێی :(وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا) ئەگەر شەریکی بۆ پەیا بکرایە ئەوکاتە ئێوە پێتان خۆش بوو وە قەناعەتان هەبوو بەم مەسەئەلەیە ! ئێستاوایە یان ان ؟! بڕۆین با دانیشتین بکەین لەناو خەلکەکاندا بلێین : کاکە با کەس بەکەیفی خۆیی ئیش نەکات تەنها ئەوەی الله و پێغەمبەرەکەی وتویەتی (صلی الله علیه وسلم) ڕاستەوخۆ پێت ئەلێن ئەوە چیە ئەوە توند و تیژی و تیرۆرستیە وە ئەوە أصولیەتە و ئەوە فلانیە ، کاتێك ئەلی وەرە با پەرلەمان دانین و هەرکەس بەکەیفی خۆیی کێ سەوتی زۆر بوو ئەوەیان ئەلێن ئەوە تەواوە ئەوەش چاکە !! ئەمەش نەصی ئایەتەکەیە.

کەواتە هۆلی پەرلەمان و مەجلیسی شەعب و نوێنەرانی گەل کە دائەنرێی لەغەیری بەرنامەی الله تعالی کە دائەنرێی بریتیە لە هۆلی شیرك و گومرایی ئەوەش ئائەوەیە کە الله تعالی دەفەرمووێی: (وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا)کەواتە نابێت ڕێگەبدرێی بەهیچ شێوەیەك فەرمانەکانی الله تعالی و پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم)بشکێت ئەگەر تۆ باوەرت بە الله تعالی هەیە خۆ ئەگەر بڕوات بە الله تعالی نیە خۆت بەمنفاق لەقەلەم مەدە لەگەل خەلکیدا و خەلکی هەلمەخەلەتێنە !

بزانە هەرچی حیزبی عیلمانی هەیە لەدونیادا ناوێرێت بەسەراحەت بلێت بڕوام بە الله تعالی نیە یانی کەسانی گەلعۆ و نەگەبەت و کەسانی تێنەگەیشتوو شوێنیان کەوتون و نوێژ و ڕۆژوو و عیبادەت ئەکات ئەگەر بەوانە بلێ الله و پێغەمبەرەکەی وا دەلی دوور دەکەونەوە تۆ ئەم قسانە مەکەن مادەم ئەوان شوێنمان کەوتوون بە گەلعۆیی لێ یان گەرێی کێشە نیە با نوێژەکەی خۆشی بکات ئەمە علمانیەکان وادەلێن گرینگ ئەوەیە دەنگدەر و ئەنصارمان زۆربێت ، بۆیە تۆ وەرە خۆت یەکلای بکەوە یان الله تعالی یان خەلك یەکێك هەلبژێرە لەم دوانە نابێت تۆ دووان هەلبژێریی ئەگەر الله تعالی وخەلکت هەلبژارد ئەوە تۆ ئەوکاتە موشریکی ،بەلام ئەگەر تەنها الله تعالی ت هەلبژارد ئەوە تۆ موسلمانی بەلام ئەگەر خەلکت هەلبژارد بەبێ ئەوەی بیربکەیتەوە لە الله تعالی ئەوە تۆ وەکو مارکسی و لینینی کە ئەلێن : خوا نیە .

(ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ) کە عیبادەت بۆ الله تعالی بکرابایە یان داوا لە الله تعالی بکرابایە بەتاك و تەنها سەمع و تاعە بۆ الله تعالی ببووبایە (كَفَرْتُمْ)ئەوەتان بەدڵ نەبوو (وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا) بەلام ئەگەر شەریکی بۆ پەیا بکەین و باسی شەریکایەتی بکەین ئەوە دلتان خۆش دەبوو ، وەکو دەلێن : کاکە وەرە با بۆخۆمان یاسا و ڕێسا و ڕێباز دابنێین ئەوکاتە ئێوە بەوە قەناعەتان دەهات و دڵخۆش دەبوون .

الله تعالی دەفەرمووێی : (فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ) هەمووتان بزانن حوکم بۆ الله یە ئەو الله یە العلی الکبیر ە .

العلى : یانی بەرز .

الكبير : یانی مەزن .

کەواتە فەرمان تەنها بۆ الله تعالی یە بۆ الله پەرستراوی ڕاستەقینە وە ئەبێت هەموو کەس ڕووبکاتە ئەو کە العلی الكبیرە کەسیتر العلی الكبیر نیە .

من سەیرم دێت لەنوێژ خوێنان کاتێك ئەچنە نوێژ ئەڵێن : (الله أكبر) سەیرم دێت لەنوێژکەران هەموو ڕۆژێك پێنج جار الله أكبر چەند جار ئەبیستم وە هەر لە بانگدا چەند جار الله أكبری تێدایە ؟! شەش جار تێدایە شەش جار تۆ ئەدەیت بەگوێی خەلکیدا و ئەلی لە الله تعالی گەورەتر نیە ،کەچی ئەو الله أكبر کارناکات لەزەمیری ئینسانەکان بلین : نەخێر نابێت کەس بخەینە پاڵ الله تعالی وە وە کەس لە الله تعالی گەورەتر نیە ئەمەی کە ئەیلێن بەس بریتیە لەزمان بەس بریتیە لە شیعارێك بەبێ ناوەرۆك پەنا بە الله إلا ئەو کەسانە نەبێت کە الله تعالی یارمەتی داوون .

شەش جاران پێنج ئەکاتە ٣٠ واتا ٣٠ جار لەم سەرزەوییەی هەموو دانیشتوانی موسلمانانداا ئەوترێ بەس الله لەهەمووان گەورەترە کەسیتر گەورەتر نیە ! کەچی لەواقیعدا وانیە عەمر و زەید لە الله گەورەترە لایان ! یاخود کەس لەیاسا سەرووەرتر نیە ! یان کەس لەقسەی من گەورەتر نیە ! یاخود کەس لەئارەزووەکانی من گەورەتر نیە.

پاشان دەفەرمووێ : (فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ) ئەم حوکمە لەچ لەدونیادا وە چ لەقیامەتدا .

لەدونیادا ئەبێت حوکمرانیەتی الله تعالی ببەین بەڕێوە ، وە لەقیامەتیشدا ئەو حوکمەی کە الله تعالی ئەیدا بەسەر کافران و مونافیقاندا وە بەسەر ئەو کەسانەی کە موشریکن عەدلە چونکە بەدەستی خۆیان وایان لەخۆیان کرد الله تعالی زوڵمیان لێ ناکات ، بۆیە ئەوە بزانن هەرکەسێك بچێتە جەهەنەم ئەوە بەعەدالەتی الله تعالی ئەچێتە جەهەنەم لەبەر ئەوەی کوفر وشیرکی کردوە یاخود لەبەر ئەوەی کەسێك بوە عصیانی و سەرپێچی الله تعالی کردوە ، ئەوەکاتە الله تعالی دەیهێنێتە دەرەوە ئەگەر موسلمان بێت بەڵام ئەگەر موسلمان نەبێت بەهەتا هەتایی ئەیسوتێنێ .

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ (١٣)

الله تعالى دەفەرمووێ : (هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا) الله تعالى خۆیەتی کەوا ئایەتەکانی خۆیی ئەنوێنی لەبەر چاوتان وە نیشانتان ئەدات الله تعالی بەڵگە و نیشانەی خۆیتان نیشان ئەدا ، چی ئەکات ؟ (وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا) لەئاسمان بارانتان بۆ ئەبارێنی دەی بابزانم هەموو دونیا بزانە کەس ئەتوانی ببارێنی یاخود وەرە بزانم سێ ساڵ لەسەریەك یان یەك ساڵ یان دوو ساڵ وشکە ساڵی بێت ئەو عالمە چی لێ دێت ؟! با ڕێبازی عەمر و زەید یارمەتیان بدات !! با یاسای ئینسانە بێ عەقلەکان بێت بارانێك ببارێنی !! ئەوە الله تعالی لێرەدا باسی ئەوەمان بۆ دەکات ئەڵێ : من ئێوەم بەخێو کردوە بۆچی بەقسەی غەیری من ئەکەیت !! کەس تۆیی بەخێو کرد ؟! کەس تۆیی دروست کرد ؟! کەس یارمەتی تۆیی دا ؟! منم کەوا تۆم بەخێو کردوە وە منم تۆ ئەژێنم وە منم تۆم دروست کردوە ئەمەش تەوحیدی ربوبیەتە ئی دەوەرە تۆش بەقسەی من بکە .

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ) بەڵام کێ بیر لەمە ئەکاتەوە هەموو کەسێك نەخێر (إِلَّا مَن يُنِيبُ) ئینابە بەمانای تەوبە و ئەخصترە لەو مانایە یانی ئەگەڕێتەوە بەو پەری یەقینەوە بۆلای الله تعالی ، بۆیە ئەوەی بەم شێوەیە نەبێت بیر لەمە ناکاتەوە ، خۆ کافرەکانیش ئەبینین کە باران ئەبارێی ئەشزانن وە لێیان بپرسە کێ ربە ؟ ئەڵێن : الله بەس نایەن ئەوەندە شعوریان هەبێت بڵێن : باشە ئەو الله یە منی پەروەردە کرد و دروستی کرد و تەدبیری ئەمری من ئەکات وە یەکێکیش لەتەدبیری ئومر لەدانانی شەریعەت ئەبێت بەقسەی شەریعەتەکەی ئەو بکەم بۆ من بەقسەی غەیری ئەو بکەم !؟

لەبەر ئەوە الله تعالی کاتێك کە باسی ئەمانە ئەکات لەئایەتەکانی قورئاندا دەفەرمووێ : (فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ)[١] و (قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ)[٢] و (أَفَلَا تَتَّقُونَ)[٣] ئی دەباشە بۆ تەقەوای الله تعالی ناکەن بۆ بەقسەی

١ : سورة فاطر ، اية : ٣.

٢ : سورة المؤمنون ، اية : ٨٩.

٣ : سورة المؤمنون ، اية : ٨٧.

الله تعالی ناکەن کە ئەمانەش ئەزانن ! کەواتە تەوحیدی الالوهیەت و تەوحیدی ربوبیەت متضمینە بۆ تەوحیدی الالوهیەت ، مادەم الله تعالی تۆی بەخێو کرد ئەبێت تۆ بەقسەی ئەو خوایە بکەیت ، پێغەمبەر ئیبراهیم دەیفەرموو : (الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ)[١] ئەوەی منی دروست کردوە ئەو دەبێت رێسا و یاسام بۆ دابنێ و هیدایەتم بدا من هیدایەت لەکەس وەرناگرم ! ئەو منی دروست کردوە خۆتۆ منت دروست نەکردوە .

بەڵام (وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ)بزانن واللە ئەوەی نەگەرێتەوە بۆلای الله تعالی بیر لەم شتانە ناکاتەوە ، داوا ئەکەم لە الله تعالی وەکو داوای لێکردین لەسورەتی الزمر فەرموویی : (وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ)[٢] دەی بگەڕێنەوە بۆلای الله تعالی و تەسلیمی وەجهی الله تعالی بن بەتەواوی تەسلیمی الله تعالی بن ، (لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)[٣] پێش دەستی مەکەن لەبەرامبەر قەولی الله و پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) مەچن بێ قسەی الله و پێغەمبەرەکەی بکەن (صلى الله عليه وسلم) .

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (١٤)

الله تعالی دەفەرمووێ : عیبادەت بکەن بۆ الله وە سەمع و تاعەتان تەنها بۆ الله بێ وە داوا تەنها لە الله تعالی بکەن ئەوامیری الله تعالی بەتەنها جێ بەجێ بکەن چۆن بەڵام ؟ (مُخْلِصِينَ) موخلیص لێرەدا إسم فاعیلە یانی ئێوە دینەکەتان هەمووی پوختە بکەنەوە بۆ الله تعالی بەبێ ریا و بەبێ شیرك وە بەبێ بیدع و بەبێ ضەلالەت بۆ الله تعالی (وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ) با کافرەکانیش پێی یان ناخۆش بێت گوێی مەدەنێ ، ئەمە یەکێکە لەو ئایەتانەی کە ئەبێت زۆر ورد بینەوە لێی ، بەو مانایەی کە دەبیت ئێمە عیبادەت ئەوها بکەین کە الله تعالی ئەبینین ، باشە ئەگەر من الله تعالی ببینم هەزار و یەك کەس

---

١ : سورة الشعراء ، اية : ٧٨.

٢ : سورة الزمر ، اية : ٥٤.

٣ : سورة الجحرات ، اية : ١.

گالتەم پێ بکات هیچ تەئسیر ئەکات لەسەرمن ؟! ئەی ئەمڕۆ تەئسیر ئەکاتە سەر خەلکی کە عیبادەتی الله تعالی ئەکەن دوو تەعلیقیان تی بگیرێی یاخود دوو هەرەشەیان لێ بکات تەئسیریان لەسەر دەکات ! هۆکارەکەش چیە کە تەئسیر ئەکات؟

هۆکاری ئەم تەئسیرەش کەم ئیمانیە هۆکاری ئەم تەئسیرە ئەوەیە کە تۆ نەگەیشتویتە پلەی ئیحسان ، (الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه، فإن لم تكن تراه فإنه يراك)[1] تۆ الله تعالی ببینە ، ئێستا با ئاسمان شەق بێ و الله تعالی خۆیی نیشانی ئێمە بدا ! دەوەرە نەك ئینسانە هیچ و پوچەکان با شەیطان بێت گالتەت پێ بکات تۆ لەبەرامبەر ئەو الله تعالی یە چی ئەنوێنی بەرامبەری !؟ لەبەرامبەر ئەو کافرەندا کاتێك کە گالتەت پێ ئەکەن تۆ سەیری عەزەمەتی الله تعالی ئەکەی زیاتر ئیمانت بەهێزتر ئەبێت یانی ئیثباتی ئیخلاصی ئیمانی خۆت دەکەی زیاتر بۆ الله تعالی ، ئەلی یا الله ئەوانە گالتەشم پێ ئەکەن بەس من تەنها بەقسەی تۆ ئەکەم ! بەس کە ئەوەت نەهاتە بەر چاوت ئەلی ئەوە گالتەم پێ دەکا ئەگەر قورئان و حەدیث جێ بەجێ بکەیت پێت ئەلێن الاصولی وە کەسێکی رجعی نازانم چی و چی ،،،تۆ شەرم ئەکەی ئەوکاتە ،. لەدائیرەدا بۆچی شکل و شێوازت لەسەر دینی ئیسلام نیە و خۆت کردوە بە ئەورویی ؟! ئەلی والله گالتەم پێ ئەکەن ، باشە ئەگەر کەسێك گالتەت پێ بکات تەئسیرت لێ دەکا بەڵام الله تعالی ئەمری پێکردووی ئەم ئیمانە ئەو ئیمانەت ئەوەندە بەهێز نیە ئەوئیمانە تەئسیرت لێ بکات خۆت وەکو ئەوە لێ بکەیت کە الله تعالی پێی وتویی !!

ئەمڕۆ بزانن موسلمانان چێیان لێهاتوە بەژن و پیاوەوە بەکوڕ و بەکچەوە تخوا ئەوە شکل و شێوازی موسلمانە ئێمە ئەمڕۆ هەمانە !؟ بەداخەوە ئەمە نەك لەوانەی کە ڕووناکەنە الله تعالی ئەوەی کە ڕوو ئەکاتە الله تعالی و ئەلێ من عەقیدەی ئەهلی سونە و جەماعەم هەیە سەیری مندالەکەی بکە لەمندالی فەرەنسی و ئەورویی ئەچێ !!

[1] : ورد في صحيح مسلم عن عمر ابن الخطاب: في حديث جبريل الطويل وفيه: فأخبرني عن الإحسان؟

سەیری تەعزیەکەی بکە لە تەعزیەی ئەهلی بیدع و گومرا ئەچێ ، سەیری ژن هێنانەکەی بکە ژن هێنانی ئەهلی بیدع و گومرایی ئەهلی فیسق و فجوری هەیە ئێ کاکە خۆتۆ ئەڵێ من ئیعتقادی ئەهلی سونە و جەماعەم هەیە ، ئێمە دەبێ لەوەوە دەست پێ بکەین کێشەکە لەوەدایە ئینجا وەرە بۆ باقیتری موسڵمانان کە نازانن خۆیان یەکلای بکەنەوە لەگەڵ ئەهلی عقیدەی ئەهلی سونە و جەماعە هەروەها بەسەر زارەکی دەڵێن : ئێمە موسڵمانین ، ئێ کاکە کە تۆ موسڵمان بۆچی تەسلیم نابی بە فەرمانەکانی الله تعالی .

إبن کثیر دەفەرموێی:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ (١٠)

(يقول تعالى مخبرا عن الكفار) الله تبارك وتعالى باسی کافرەکان بۆ ئێمە دەکات ، تەبعەن هەر باس کردنێك کە باسی غەیبی بێت ئێمەی موسڵمان ئەبێت لە قورئان و سونەتی صەحیح وەری بگرین ، ئەگەرنا غەیب کەس نایزانی إلا الله تعالی نەبێت ، یاخود وەحی بۆ پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هاتوە کە پێی داوە ، ئەمەشیان هەواڵ و خەبەری الله تعالی یە کە دوایەتی دەربارەی کافران قورئانە و دەبێت ئیمانمان پێی هەبێت کە کافرەکان ئەوها ئەڵێن .

لەوانەیە ئێستا زۆرکەس بڵی باشە ئێستا ڕۆژی قیامەت نەهاتووە ئەو شتە چۆن وا ڕوو ئەدا ! یانی هێشتان هاتووە ڕۆژی قیامەت !؟ نەخێر ڕۆژی قیامەت نەهاتووە ، یاخود کە باسی شەیطانمان بۆ دەکات کە لەناو جەهەنەم دا قسە ئەکات بۆ جەهەنەمیەکان کە ئەڵێت : من وەعدم دانێ من پێچەوانەم کردن ئێوە بۆخۆتان واتان لەخۆتان کرد لۆمەی من مەکەن و لۆمەی خۆتان بکەن ئەمانە هێشتان خۆیی نەهاتوە بەس الله تعالی دەفەرموویی دێت ! ئەمە عیلمی سابیقی الله تعالی یە بەرووداوەکان ، ئەمە ئەوەیە کە زۆر کەس پرسیار ئەکات ئایا الله تعالی ئەزانی من لەسکی داکم دا موسڵمانم یان نا ؟!

ئەری والله الله تعالى ئەزانی تۆ بەهەشتیشی یاخود جەهەنەمی ، نەك هەر لەسکی دایکتدا بەلکو پێش ئەوەی کەوا مەخلوقاتیش دروست بکات هیچیشی کە دروست نەکردوە الله تعالى زانیویەتی کە تۆ ناوت چیە و کوڕی کێت موسلمانی و کافریی ! بەڵام الله تعالى زوڵم لەهیچ کەسێك ناكات .

جا ئەمە هەوالی الله تعالى یە لەکافرەکان ، (أنهم ینادون یوم القیامة وهم في غمرات النیران یتلظون)ئەوان بانگیان لێ دەکرێت و هاواریان لێ دەکرێت لەلایەنی مەلائیکەتەکانەوە لە ڕۆژی قیامەت ،(وهم في غمرات) غمرات یانی شەدائید و مەکارێ و نارەحەتیەکان یانی ئەو عەزاب و نارەحەتیانەی کە تووشیان ئەبێت کە لەئاگردان ، (یتلظون) لەهەب ئەیان گرێی و غەزەب ئەیان گرێی ، (وذلك عندما باشروا من عذاب الله ما لا قبل لأحد به) کاتێك کە توشی عەزابێك بوون کە کەس ناتوانی تەحەمولی بکات (فمقتوا عند ذلك أنفسهم) ڕقیان زۆر لەخۆیان ئەبێتەوە لەوکاتەدا (وأبغضوها غایة البغض) زۆر ڕقیان لەخۆیان هەلدەستێ ، (بسبب ما أسلفوا من الأعمال السیئة)بەهۆی ئەوا لەدونیادا ئەو کارە ناشرین و کوفرو ضەلالەت و ئەو هەموو فسق و فجورەیان ئەنجام داوە ، (التي کانت سبب دخولهم إلى النار)کە بۆتە هۆکاری چونە ناو ئاگری جەهەنەمیان ، (فأخبرتهم الملائکة عند ذلك إخبارا عالیا ، نادوهم [به] نداء بأن مقت الله لهم في الدنیا حین کان یعرض علیهم الإیمان ، فیکفرون ، أشد من مقتکم أیها المعذبون أنفسکم الیوم في هذه الحالة .) مەلائیکە پێیان ئەڵێن : ئێوە چۆن ئێستا ڕقتان لەخۆتان ئەبێتەوە الله تعالى لەدونیادا لەوە زیاتر ڕقی لێتان ئەبوویەوە کەوا داوای ئەوەتان لێ ئەکرا ئیمانداربن و بروا بهێنن کەچی ئێوە کوفرتان هەلدەبژارد.

إبن کثیر دەفەرمووێ: (قال قتادة في قوله : (لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ) یقول)ئیمامی قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەربارەی ئەم ئایەتە فەرموویەتی : (لمقت الله أهل الضلالة حین عرض علیهم الإیمان في الدنیا) غەزەبی الله تعالى بۆ سەر ئەهلی ضەلالەت و گومڕایی کە لەدونیادا ئیمانیان ئەخرایە بەردەمی کەوا ئیمانداربن و بروا بهێنن ،(فترکوه وأبوا أن یقبلوه) ئەوان هاتن و تەرکی ئیمانیان کرد وە ڕازی نەبوون کەوا قبولی ئیمان بکەن ، (أکبر مما مقتوا أنفسهم

حين عاينوا عذاب الله يوم القيامة .)ئەو عەزاب و ئەو ڕقەی الله تعالى زۆر لەوە گەورەترێکە کە ئێستا ڕقتان لەخۆتان ئەبێتەوە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وهكذا قال الحسن البصري ومجاهد والسدي وذر بن عبد الله الهمداني ، وعبد الرحمن بن زيد بن أسلم ، وابن جرير الطبري ، رحمهم الله .) ئەمانەش هەر هەموویان وایان وتوە (ڕەحمەتی الله تعالى لەگشتیان بێت ئایەتەکەیان بەم شێوەیە تەفسیر کردوە .

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ (١١)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(وقوله : (قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ) جا ئەوان کە کاتێك کە وتیان : یا الله دووجارە ئێمەت مراندوە وە دووجاریش ئێمەش ژیاندووە و بەبەرا کردووین ژیان.

إبن كثير دەفەرمووێ :(قال الثوري ، عن أبي إسحاق ، عن أبي الأحوص ، عن ابن مسعود [رضي الله عنه] : هذه الآية كقوله تعالى) ثەوری لە إبی ئیسحاق لە ئەبی ئەحوص لە ابن مسعود ەوە(ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرمووی ئەمەیان وەکو ئەم ئایەتەی الله تعالى وایە مانای ئەم ئایەتەیە کە دەفەرمووێ : (كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ)[١] چۆن ئێوە کافر ئەبن بە الله تعالى و ئیمان هەڵنابژێرن یانی کوفر و ضەلالەت هەڵدەبژێرن لەکاتێکدا ئەو خوایە ئێوەی لەنەبوون هێناوەتە بوون ، نەبون بەمانای مردن دێت ، هێنانیە بوون ئێوەی دروست کرد (ثُمَّ يُمِيتُكُمْ)ئەوە تا مردنێکیترە کەبەسەرماندا دێت ، (ثُمَّ يُحْيِيكُمْ)دوای ئێوە زیندوو ئەکاتەوە ، (ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ)ئایەتەکەی بە ئایەتەکە تەفسیر کرد .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وكذا قال ابن عباس ، والضحاك ، وقتادة ، وأبو مالك . وهذا هو الصواب الذي لا شك فيه ولا مرية .) ئەمە إبن عەباس و ضەحاك و قەتادە و أبو مالك ڕەئیانە (ڕەزا و ڕەحمەتی

١ : سورة البقرة ، اية : ٢٨.

الله تعالى يان لێ بێت) ئەمە ئەوەیە کە هیچ گومانێکی تێدا نیە کە ئایەتەکە مانای ئەمەیە وە ئەمەش صەوابە .

لەبەرچی وا ئەلێت ؟ چونکە ئێستا دوو تەفسیری ترمان بۆ باس ئەکات لە سدی لەگەل ابن زيد دەلی ئەمان شتێکیتریان وتوە وە ئەمە وانیە ئەمە زەعیفە .

إبن كثير دەفەرموێ : (وقال السدي : أميتوا في الدنيا) سدی دەفەرمووی : لەدونیادا مرێنران ، (ثم أحيوا في قبورهم) دوای لەقەبرەکانیاندا زیندوو کرانەوە .

تەبعەن ئێمە ئێستا پرسیارێك ئەکەین ؟ ئەوە باسی چی ئەکات ئێستا ؟ یەکەم لەمردنەوە دەستی پێکرد ! کەواتە لای السدی چی لەپێشترە دووشتیتریش هەیە کە بریتیە لەنەبوون ئێمەی هێناوەتە بوون ئەوە مردن و ژیانێك ئەوەی باس نەکرد ئەمە لەلای متحقیقە ! ، دواتر باسی (أحيوا في قبورهم)مان بۆ دەکات ئەلێ : (أميتوا في الدنيا)دواتر (أحيوا في قبورهم)ئەمە بوو بەچوار ، (فخوطبوا)قسەیان لەگەلدا کرا لەقەبرەکان ،(ثم أميتوا ثم أحيوا يوم القيامة .)دیسانەوە دەردەهێنرانەوە و دیسانەوە زیندوو ئەکرێنەوە بوو بە سێ مردن و سێ ژیان وایە یان نا ؟ بەلی.

إبن كثير دەفەرموێ : (وقال ابن زيد : أحيوا حين أخذ عليهم الميثاق من صلب آدم)إبن زيد دەفەرمووێ : ئەمەیان چویتە پێشەوە ئەلێ : ئەوکاتەی کە لە صولبی ئادەم دابوین دروست کراین ژیانیان کرا بەبەیندا ، یانی چی کە دەلی لە صولبی ئادەم دا بووین ، ئەمە ئایەتی میثاقە کە الله تبارك وتعالى باسمان بۆ دەکات کە الله تعالى دەفەرمووێ : (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ)[1] الله تبارك وتعالى باسی ئەوەمان بۆ ئەکات ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تۆ یادی ئەوە بکەرەوە کاتێك کە پەروەردگار (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ) لە پشتی ئادەم زووریەتەکانیان دەرهێنا یانی ئەولادەکانیان (وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ)ئەی من پەرستراو و پەروەردگاری

---

١ : سورة الأعراف ، اية : ١٧٢.

ئێوە نیم ؟! ئەوانیش وتیان : (قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا)بەلی تۆ پەروەردگاری ئێمەی وە ئێمەش شایەتی ئەدەین ، الله تعالی دەفەرمووێ : (أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ) هەتاوەکو ڕۆژی قیامەت نەلێن ئێمە بێ ئاگاین لەئەوە .

تەبعەن ئێمە کەسمان ئاگامان لەوە هەیە ؟ بەس الله تعالی بیرمان دەخاتەوە کەواتە بوو یان نەبوو ؟! نابێت بلێن نیە ، با بیریشت چووبێتەوە ، زۆر جار تۆ شتت لەبیر دەچێتەوە پێت ئەلێن : تۆ وات وت ؟ تۆش ئەلی نەخێر وام نەوتوە ، دواتر بۆت ئیثبات ئەکەن ئەلێن وات وتوە ئەلی بەلی وام وتوە ڕاست ئەکەیت .

الله تعالی بۆی ئیثبات کردین ئەگەر چی ئێمەش نەزانین بەس الله تبارك وتعالى ئیثباتی کردوە لەسەرمان .

تەبعەن ئەم ئایەتە لەلای زانایان دوو تەفسیری هەیە :

یەکەمیان وەکو إبن کثیر دەفەرمووێ : (من صلب أدم)بەس ئایەتەکە خۆیی دەلێت : (مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ) دایەوە پاڵ کەسەکان کەلەپشتیان چی هێنایە دەرەوە زووریەتەکانیان ،یانی ئەم ئایەتە زانا هەیە بەوە تەفسیری ئەکاتەوە ئەلێت : ئەمە حوجە و دەلیلی فیترەیە هەموو کەسێکی لەدایك بوو لەسەر فیترەت لەدایك دەبێت ئەمەش ئەو فیترەیەیە کە الله تعالی پێی وتوین ، یانی ئەگەر ئەو مندالە لێی گەرێن وازی لێ بێنی لەلای کەسێك ئیماندار و ڕێك و پێك پەروەردە ببێت قەت ئینکاری بوونی الله تعالی ناکات وە عیبادەتی الله تعالی ئەکات چونکە بە تەبع الله تعالی وای دروست کردوە ، بەس دواتر دایك و باوکی تێکی ئەدا ، دایك و باوکی ئەیکات بە یەهودی یان نەصرانی یان مەجوسی ، حەدیثەکە نالێت دەیکات بە موسلمان چونکە بۆخۆیی لەسەر فیترەی ئیسلامە .

دووەم : زانایان دەلێن : الله تعالی کە ئادەمی دروست کرد هەرچی زووریەتەکەی هەیە لەپشتی هێنایە دەرەوە هەموویانی خەلق کرد ، کە هەموویانی خەلق کرد پێی وتن من پەروەردگاری ئێوە نیم ؟! ئەم ربەش تەبعەن بەس بریتیە نیە لەمانای ربوبیەت بەلکو الالوهیەتیشە .

خالێکی گرینگ هەیە دەبێت باسی بکەین ئەویش :

رب و إلاە ئەگەر هەردووکیان باس کران ئەوە هەریەکەیان مانایەکی هەیە ، بەس ئەگەر یەکێکیان باس کرا ئەوە هەردوو ماناکەی ئەدا بەدەستەوە کە وتت رب یانی ئیلاە بۆیە لەگۆردا پێت دەلێن : من ربك ؟ یانی (من إلاهك) کێ پەرستراوت بووە ؟ نەك بەمانای ئەوەی بلی بەس (من خلقك)نەخێر بەلکو ئیلاە و پەرستراوی تۆ کێ بووە لەدونیادا ؟ ئەگەر الله بووبێ دەلێت الله ، وە ئەگەر کۆ بوونەوە بەیەکەوە ماناکانیان جیا دەبێتەوە ، وە ئەگەر لێك جیابوونەوە ماناکان مانای ئەویتریش ئەگرێتەوە .

جالێرەدا ئەو دوو مانایە هەیە لەئایەتی میثاق کە باسمان کرد .

الله تعالى دەفەرمووێ : (أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّن بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ)[1] تەبعەن ئەمە باسێکی تایبەتە لەسەر بابەتی ئەوەی کە حوجە نەماوەتەوە لەسەر خەلکی ، چونکە الله تعالى بەفیترەت یاخود لەکاتی خۆشیدا بەدەلیلی میثاق ئەوەی خەلکەی تێگەیاندوە کە الله پەروەردگاری ئێمەیە ، بەڵام لەگەل ئەوەشدا الله تعالى پێغەمبەرانی ناردوە بۆ ئەوەی بیریان بخەنەوە بەوە .

بۆیە سیفەتی شیرك پێش ئەوەی پێغەمبەریش بێت ثابیت دەبێت بۆیە ئاگاداربە ، یانی پێش ئەوەی پێغەمبەریش بێت ، ئێستا کە پێغەمبەر نەهاتوە بۆ ئەهلی قوریش ئایا پێیان دەوترێ المشرك العربى یان المسلم العربى ؟ تەبعەن موشریك بوون کەواتە سیفەتی شیرك و إسم بەسەریاندا دابرا ، بۆیە هەرکەسێك بکەوێتە شیرکەوە موشریکە ، هەتاوەکو جەهل پێی ناخوا ، یانی ئەگەر کەسێك نازانی ئەو نەزانینەی بەوە ئیشی پێ یناکرێت چونکە مەوزوعی شیرك بکەوێتە ناویەوەی دەبێت بەموشریك ، بەڵام دەمێنێتەوە سەر ئەوە ئەو کەسە ئاگاداربکرێتەوە کە ئەمە شیرکە ئەگەر هاتوو ئیستجابەی کرد و هاتە ناو دائیرەی تەوحید ئەوە ڕزگاری بوو ، ئەگەر ئیتسجابەی نەکرد ئەوە پێی دەوترێ قیام الحوجە ئەوە بۆیی دەبێتە

---

[1] : سورة الأعراف ، اية : ١٧٣.

بەلگە بۆ ئەو کەسە لەڕۆژی قیامەتدا عەزابی ئەدات الله تعالى ، بەس ئەگەر هاتوو ئەو ئیقامە حوجەیەی لەسەر نەکرابێت لەڕۆژی قیامەت تاقی ئەکرێتەوە بەڵام ناوەکەی هەر موشریکە .

إبن زيد دەفەرمووێ : (أحيوا حين أخذ عليهم الميثاق من صلب آدم) کەواتە کاتێك کە لەئادەم هاتونەتە دەرەوە الله تعالى دروستی کردن ئەوە ژيانێك ،(ثم خلقهم في الأرحام) ئەمەش دوو ژيان (ثم أماتهم [ثم أحياهم] يوم القيامة .)ئەوە بوو بەسێ ژيان واتا سێ مردن و سێ ژيان ،کەواتە پێش ئەوەی دروستيان بکا لەصلبی داەم نەبوون ئەوە مردنێك دواتر کە مرادنیەوە ئەوە مردنێکتر دواتریش کە لەدونیاد کە دەیان مرێنی ئەوە مردنێکیتر .

کەواتە لەسەر قەولی ئەم دووو زانا بەرێزە لەسەر قەولی هەریەکێکیان سێ ژيان و سێ مردن هەیە کەواتە تەفسیرەکەیان هەلەیە چونکە ئايەتەکە دەلێت : (أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ) دووجار دووجار .

إبن كثير دەفەرمووێ: (وهذان القولان - من السدي وابن زيد – ضعيفان ؛ لأنه يلزمهما على ما قالا ثلاث إحياءات وإماتات .) سێ مردن و سێ ژيان ئەگەرێتەوە قسەکەیان کە بەخۆشی وانیە .

(والصحيح قول ابن مسعود وابن عباس ومن تابعهما .) صەحيح قەولی إبن مسعود و إبن عەباس وشوێنکەوتوويانە لەتابيعين .

(والمقصود من هذا كله :) ئينجا بزانين مەبەست لەمەدا چيە ، (أن الكفار يسألون الرجعة)يانی کافرەکان کە ئەم قسەيان کرد بۆچی ئەم قسەيان کرد ؟ موقدیمەيەکە بۆ ئەوەی عەزمەتی الله تعالى نيشان دەن تاوەکو الله تعالى دوعاکەيان گيرا بکات ، ياالله تۆ دوو جار ئێمەت ژياند و دووجار ئێمەت مراند چەند قەديری و بەدەسەلاتی ئێمە ئيعتراف ئەکەين بەوە دەی بمان گێرەوە بۆ دونيا بەڵکو کاری چاکە بکەين .

كەواتە إبن كثیردەفەرموویێ : (والمقصود من هذا كله : أن الكفار يسألون الرجعة وهم وقوف بين يدي الله - عز وجل - في عرصات القيامة) ئەوان ڕاوەستاون لەبەردەمی الله تعالی لەگۆرەپانی مەیدانی مەحشەردا ،ئایەتێکیترمان بۆ دەهێنێ : (كما قال عز وجل : وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ)[١] سبحان الله ئەم ئایەتانە ئینسان ئەهەژێنی بەڕاستی ! ئەبێت تۆ ورد بیتەوە ، ئێمە بەخەلکی ئەلێن : موسلمان بن تاوەکو توشی ئەمڕۆژە نارەحەتە نەبن بزانە ئەم خەڵکە چیان تووش بووە ؟ (وَلَوْ تَرَىٰ) ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەگەر تۆ ببینی یان ئەی ئەو کەسەی کە الله تعالی قسەت لەگەل دەکات ئێمەش کە قورئان دەخوێنین ئەگەر ببینین لەڕۆژی قیامەتدا ئەمانە چ حالەتێکیان هەیە ! (إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ) موجریمەکان سەرشۆرن و زەلیلن و بێ حورمەتن هیچ جۆرە ڕێزێکیان لێ نانرێن (عِندَ رَبِّهِمْ) لای پەروەردگاریان ، ئەلێن : چی بەلام ؟ (رَبَّنَا أَبْصَرْنَا)یانی یا الله بەڕاستی بینیمان !! چیمان بینی ؟ کەتۆ لەدونیادا پێغەمبەرت ناردبوو ئێستا تەصدیقی ئەو پێغەمبەرانت کرد ئێمەش دەمان وت نەخێر ئەوانە درۆزنن و الله تعالی ئەوانی نەناردوە ، بەس ئێستا بۆمان دەرکەوت بەڕاستی بەصیرەمان بۆ حاصل بوو چاو ساغ بووین ئێستا کە ئەو پێغەمبەرانە ڕاست دەکەن چونکە تەصدیقت کردن ئێستا تۆ (أَبْصَرْنَا)ئەوە حەقیقەتەکەمان بینی، بۆیە لەڕۆژی قیامەتدا حەقیقەتەکە دەبینرێی ، (وَسَمِعْنَا)وە هەروەها بیستیشمان (فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ)ئێمە بینیمان بەچاوی خۆمان وە بەگوێی خۆمان گوێیمان لێبوو کە تۆ تەصدیقی پێغەمبەرەکانی خۆتت کرد کەواتە ڕێگەکەیان ڕاست بوو (فَارْجِعْنَا) بمان گەرێنەرەوە بۆ دونیا (نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ)بۆ ئەوەی کرداری چاك بکەین والله یەقینمان هەیە ئێستا ، دەی پێش ئەوەی ئەو ڕۆژەتان توش بێت ئێستا بگەرێنەوە سەر ئەوە تاوەکو لەو ڕۆژەدا وانەلێن کەواتە ئێمە دلسۆزی ئێوەین ئەی خەلکەکان.

[١] : سورة السجدة ، اية : ١٢.

إبن كثێر دەفەرمووێ : (فلا يجابون .)بەڵام ئەم قسانە هیچ سودی نیە چونکە وەڵامیان نادرێتەوە .

(ثم إذا رأوا النار وعاينوها ووقفوا عليها)دوای کاتێك کە بەچاوی خۆیان ئاگر دەبینین وە ڕادەوستن ، (ونظروا إلى ما فيها من العذاب والنكال)ئەو هەموو عەزاب و عقوباتەی تێدا دەبینین ،(سألوا الرجعة أشد مما سألوا أول مرة) لەجاری یەکەم زیاتر داوا دەکەن لە الله تعالى کە بیان گەڕێنێتەوە بۆدونیا ، (فلا يجابون) جارێکیتر وەڵامیان ناداتەوە الله تعالى .

ئایەتێکمان بۆ دەهێنێ : (قال الله تعالى : وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٧) بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (٢٨))[1] .

الله تعالى دەفەرمووێ : (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ) کەواتە (وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ)[2] ئەمە کاتی حیسابە لەوکاتەدا بۆیان دەردەکەوێت کەپێغەمبەران ڕاستیان کردوە ئەڵێن والله یا الله بەچاوی خۆمان بینیمان وە بەگوێی خۆمان بیستمان کە تۆ تصدیقی ئەو پێغەمبەرانەت کرد تۆ بمان گەڕێنەوە ، ئێنجا وەلام نادرێنەوە پێیان ئەڵێن : بڕۆن بۆ جەهەنەم کە عەزاب ئەبینین ئەوەندەی تر هاواریان لێ هەلدەستێ ،(وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ) ئەم جارە ئەگەر ببینی بەڵام چ ببینی ؟ شتێکی زۆر گەورە دەبینی لەحالیان (فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا) خۆزگە خۆزگە بگەڕابایناپەتەوە بۆدونیا ئەو ئیمان و دینەمان بەڕاستی بەرێوە ببردابایە بەجوانترین شێوە وە ئایەتەکانی الله تعالى مان بەدرۆنەخستبایەوە وە پێغەمبەرەکانی (عليهم الصلاة والسلام)،(وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) ئیماندار بووینایە بەدینی الله تعالى ، الله تعالى دەفەرمووێ : (بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ) نەخێر ئەمانە شتی تر هەیە لەحاڵیان لەو ڕۆژەدا ، چی هەیە ؟ (لْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ) کێ ئەزانی ؟ (يُخْفُونَ مِن قَبْلُ)یانی چی ؟ چیان شاردۆتەوە لەپێشدا ؟ سەیرکە کێ هەیە لەوانە ئێستاکە نەزانێت کە الله تعالى حەقە ؟یاخود پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) حەقە ! بەس گەلحۆکانی کە شوێنیان کەوتون

[1] : سورة الأنعام .

[2] : سورة السجدة ، اية : ١٢.

لێیان دەشارنەوە ئەو دینە ڕاستەقینەیان لێ دەشارنەوە وەکو فیرعەون چۆن فیرعەون ئەها سەیری ئایەتەکە بکەن ئەلێت : (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا)[١] وانالی ؟! هەموو سەرکردەکانی کوفر هەموو سەرکردە کوفرییە بۆگەنەکان ئەزانن کە دینی الله تبارك وتعالى حەقە بەس ئەمە ئەشارنەوە لەکێ ئەشارنەوە ؟ لەشوێنکەوتووەکانیان لەوانەی کەوەکو کەر و گا وەك إبن القيم (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەفەرمووێ : ئەمانە حمیرن شوێنیان کەوتوون بەجەهالەت و بە موقلیدی لێیان ئەشارنەوە کەدین ڕاستە ئەلێن : نا باسی دین هەر ناکەن وە خۆشیان ئەزانن کە دین حەقە .

کەواتە سەیری ئایەتەکە بکە الله تعالى دەفەرمووێ: (بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ) بۆیان دەرکەوت حەقیقەتی ئەوە ڕاستیەی کە کاتی خۆیی ئەیان شاردەوە بەشوێنکەوتەکانیان نەدەوت هەڵیان دەخەڵەتاندن و ڕێبازی پروپوچیان بۆ دائەنان وە لەحەق لایان ئەدان ئینجا ئەمەیان بۆ دەرکەوت ، بەڵام (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ) سەرەڕای ئەوەش کە لەبەردەمی الله تعالى داوای گەڕانەوەیان کرد بچنە ناو جەهەنەمیش هەر داوا ئەکەن بشیان گەڕێنینەوە درۆ ئەکەن و ناچنەوە سەر ئەم حەقە الله تعالى دەفەرمووێ درۆ ئەکەن ، (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ) هەر بگەڕێنەوە بۆ دونیا دەگەڕێنەوە سەر ئەوەی کە نەهیان لێیان کردبوو ، ئەگەڕێنەوە سەر فیسق و فجور و کوفرەکە ، دواتریش دەفەرمووێ : (وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ) لەوەدا درۆزنن لەوەی کە ئەلێن : ئەگەر بگەرێنەوە ئیماندار و موتەقی دەبین و وائەبین و وائەبین درۆ ئەکەن لەبەر ئەوە الله تعالى نایان گەڕێنێتەوە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (فإذا دخلوا النار وذاقوا مسها وحسيسها ومقامعها وأغلالها) کاتێك کە ئەخرێنە ناو ئاگری دۆزەخ کە ئەیچێژن و ئاگرەکە بەرگیانیان ئەکەوێت (حسيس) دەنگی ئاگرە کە کاتێك پۆش و پالاش دەسوتێ ئاگر دەنگێکی لێ وەدێت وەکو (چسس)دەلی هەر زیرە ئەکەن و ئەتۆقێن کە ئەوە ئەبیستن (ومقامعها)ئەو هەموو کوتە گەورانەی کە لە ئاسان و ئاگر بۆیان دروست

---

١ : سورة النمل ، اية : ١٤.

كراوه لێیان ئەدەن ،(وأغلالها)ئەو كۆت و پێوەندانەی كە ئەخرێتە دەست و مل و پێیان چەن تەسك و ناخۆش و بۆگەن و ئاگراوییە بۆیان دائەنرێ ، (كان سؤالهم للرجعة أشد وأعظم) ئەوجارە زیاتر داوا ئەكەن.

الله تعالى دەفەرمووێ : (وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ)[١]

(وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا) ئەو جارە بۆرە بۆر و هاوار و دەنگیان لێ بەرزدەبێتەوە هاوار ئەكەن (رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ) تخوا بمان گەرێنەوە لەم ئاگرە بمان گەرێنەوە بۆدونیا لەوە باشتر ئەكەین كە كردومانە ، الله تعالى دەفەرمووێ پێیان : (أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ) ئێمە لەدونیادا ئەوەندەمان حەیات نەدا بەئێوە ئەگەر كەسێك بیویستایە بیربكاتەوە ئەیتوانی بیربكاتەوە وە ئەیتوانی ڕێگەی ڕاست هەلبژێرێت خۆ ئێمە زوڵمان لەئێوە نەكرد ئەوە خۆتان واتان لەخۆتان كرد ، دەی والله كافرانی سەردەمی ئێمە والله ئێمە لەو ڕۆژە ئەترسین لەئێوە كاتێك كە ئەڵێن : ڕێگەكەتان پروپوچە و بگەڕێنەوە ، والله تەماعمان لەمال و كورسیتاندا نیە ، (وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ) الله تعالى دەفەرمووێ : سەرەرایی ئەوەش ئێوە نذیر و پێغەمبەرتان بۆهات و پێی وتن ! كێ هەیە پێغەمبەر محمدی نەبیستبێت (صلى الله عليه وسلم) ئەی هەموو ڕۆژێك ناوترێ (أشهد أن محمد رسول الله) ئەی نابێت بزانی ئەو محمد رسول الله یە (صلى الله عليه وسلم) كێ بوە و چی هێناوە ! ئەی حوجە نیە بەسەر ئەم خەلكەوە ! یانی سەیر لەوەدایە ئێوە ئەگەر سەیری ئەو خەلكە بكەن ئەڵێن : ئێمە ئیمانمان هەیە بە الله تعالى ئیمانت هەیە بۆ بەقسەی ناكەی ؟! ئیمانت هەیە بۆ بەقسەی ناكەی بۆ شەریعەتەكەی الله تعالى جێ بەجێ ناكەی ؟! چۆن یەكێك بڕوای بەیەكێك هەبێت ڕقی لەقسەیەكەیەتی ! چۆن یەكێك ئیمانی بە خوایەك هەبێت كەچی پێی دەڵێت : دەست برین وەحشی گەرێتیە ! كەچی پێی دەڵێ داد كاریكردنی عەرەق خۆر ئەمە چیە خۆ لە كەر نادرێ ئەم وەحشی گەرێتیە !! یانی ئیستهزاء و نقد لە الله تعالى دەگرێ ، ئایا علمانی هەیە بلێ داد كاریكردنی عەرەق

---

١ : سورة فاطر ، اية : ٣٧.

خۆر شتێکی چاکە! ئایا عەلمانی هەیە بلێ دەست بڕینی دەز شتێکی باشە ! عەلمانی هەیە بلێ داد کاری کردنی زانی غیر محصن شتێکی باشە !؟ یان بلێ ڕەجم کردن کە بلی شتێکی باشە ! یاخود دەلێن :ئەوە چیە گێلێتی و ئەو هەموو وەحشی گەرێتیە ئەو هەموو نەزانی و نەفامییە ! هەتاوەکو ئێستا لەشوێنێك ئەگەر ئەمارەتێکی ئیسلامی هەبێت یاخود کە کاتی خۆیی بووە ئەگەر کەسێکیان ڕەجم کردوە زینای کردە ئەچن ئەیهێن و پیشانی خەلکی ئەدەن و خەلکی پێی ئەترسێنن ! ئەلێن : ئەها ئەو ژنەیان پارچە پارچە کرد بەبەرد !؟ ئەها ئەم وەحشیانە !

باشە کێ ئەم شەریعەتەی ناردە خوارەوە ئەزانی تۆ بەکێ ئەلێ وەحشی ؟ ئەوە بەشەریعەتی الله تعالی دەلێت ئیمانت کوا ئەی کافری فاجست ئەی ئەو کەسەی کە بەتۆ دەلی ئیماندار و وەلی ئەمر لەتۆ بێ عەقل تر (من لم یکفر الکافر فهو کافر)ئەوە سێیەم هەلوەشێنەرەوەیە لە هەلوەشێنەرەوەکانی ئیسلام ، کەسێك کە کافر بێت بە الله تعالی بەئیجماعی ئەهلی عیلم کە کوفرەکەی کوفرێکی صەریح و ئاشکرا بوو تۆ کافری نەکەیت خۆت کافر دەبیت ، کەچی ئەلێن : واللە من لەتەکفیر ئەترسم !! یانی ئەوە وەکو ئەوە وایە بلێ من لە ئەبو جهل دەترسم پێی بلێم : کافر ! کاکە مەترسە لەخۆت بترسە لەوە بترسە کە خۆت بەوە دەبیت بەکافر ، کافر کردنی ئینسانی موسلمان کە کاتێك گوناهێك دەکات ناگاتە حەدی شیرك لەوە بترسە نەك لەکافر کردنی کافر .

الله تعالی دەفەرمووێ : پێغەمبەرتان بۆ نەهات ؟ (فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ)دەی بیچێژن واللە ستەمکاران بەهیچ شێوەیەك کەس نیە سەریان بخات ! دەی بڕۆ با شوێنکەوتوەکەت سەرت بخا با تۆپ و تەیارەکەت سەرت بخا ، بزانە چی لەو عالەمە دەکەن خۆشەویستانم ! سەیر بکەن هەرجارە ئەم موسلمانانە لەسەر ئەم سەر زەوییەدا بەشتێك مەشغول دەکەن بەشەر و ئاژەویی نێوانی خۆیان وە بەپارە و دۆلاری نێوانی خۆیان لەسەر دینار و درهەم و کورسیەکەیان دونیا بەقر بدەن کێشە نیە بەس لەسەر الله تعالی تۆ شتێك بکەیت دەلێت : تۆ تیرۆرستی ئایا وایە یان نا ؟! (فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ) یانی (من ناصر).

إبن كثير ئايەتێكترمان بۆ دەهێنێ : (رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ (١٠٧) قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ)[١] دەی باواتان لێ نێت تخوا دەی ئەی ئەو خەلكەی كە كافرن با واتان لێ نێت بائەو ڕۆژە نەیەتە ڕێگاتان ، ئەی بمان هێنرە دەرەوە ئەی خوایە ئەگەر ئێمە گەڕاینەوە لەدونیا بۆ ئەو كوفر و گومڕایی و ضەلالەتە والله ئەو كاتە ئێمە زالمین ! ئایا الله تعالى ڕێگایان پێ ئەدا ؟! نە والله ، نەوالله ئەو خوایە ئەرحم و راحمینە باش ئەزانی پێش ئەوەی دروستان بكات ئەزانی ئێوە چ مالێكن پێیتان ئەلێت : (قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ) بمێنەوە تیادا هەتا هەتاییە تێدا قسەشم لەگەلدا نەكەن یەك كەلیمەم لەگەلدا نەلێن !!

ئایەتێكی زۆر زۆر لەوە قورستر پێیان ئەلێت : (فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا)[٢] هیچ ئەمرتان نیە ! دەی ئێمە دڵسۆزتانین ئەی هاوار ئێمەی موسلمان لەهەر سەردەمێكدا و لەسەر هەر زەمینێك و شوێنێكدا ئێمە دڵسۆزی ئێوەین ئەلێن : با توشی ئەو ڕۆژە نەبن ئەی ئەو كەسانەی كە ئاوا سزا ئەدرێن ! ئێوە بەم شێوەیە سەیرمان بكەن نەك بە تیرۆرست و شەیطان و ڕەجعی و كۆنەپەرست ، بزانم كە دەگەنە ئاخیری ژیانتان داوای چی ئەكەن ؟ هەر دەلێن : دەی خێری بۆبكەن و دەی دوعای بۆ بكەن و دەی با بچێتەوە ژیان ، تازە تۆ ناگەڕێتەوە بۆ ژیان ، (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ)[٣] كێ هەیە دوعای بۆ بكات و بگەڕێتەوە والله كە الله تعالى مرادنی تەواو ناگەڕێتەوە ئەڕۆیت بۆ ڕۆژە ڕەشەكەی خۆت!!

إبن كثير دەفەرمووێ : (وفي هذه الآية الكريمة تلطفوا في السؤال) لەم ئایەتەدا ئەمانە هاتن داواكەیان زۆر بەلەطیفانە كرد ،(وقدموا بين يدي كلامهم مقدمة)هاتن پێش ئەوەی بلێن بمان گەڕێنەوە پێشەكیكیان وت و موقدەیمەكیان باس كرد ، موقدەیمەكەش ئەمەیە (وهي قولهم : رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ) أي : قدرتك عظيمة) یا الله قودرەتی تۆ زۆر گەورەیە ،(فإنك أحييتنا بعد ما كنا

١ : سورة المؤمنون ، اية : ١٠٧-١٠٨.

٢ : سورة النبإ ، اية : ٣٠.

٣ : سورة القيامة ، اية : ٢٧.

أمواتا ، ثم أمتنا ثم أحييتنا ، فأنت قادر على ما تشاء ، وقد اعترفنا بذنوبنا ، وإننا كنا ظالمين لأنفسنا في الدار الدنيا) يا الله تۆ دووجار ئێمەت ژیان کرد بەبەرماندا وە دووجار ئێمەت مراند تۆ عەزەمەت زۆر گەورەیە یا الله تۆ قادری و ئیعترافمان کرد بەوەی کە تۆ قادیریی دەی بمان گەڕێنەوە (فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ) ئایا ڕێگە و دەرەچانەیەك و چارەیەك هەیە ڕزگارمان بکات ؟! (أي فهل أنت مجيبنا إلى أن تعيدنا إلى الدار الدنيا ؟)یا الله بمان گەڕێنەوە بۆ داری دونیا ، ئایا تۆ لێمان قبول دەکەیت ؟! ئایا دوعاکەمان لێ قبول دەکەیت ؟! (فإنك قادر على ذلك) خۆ ئەتوانی ئەوەش بکەیت یا الله ، (لنعمل غير الذي كنا نعمل) بۆ ئەوەی ئەوە بکەین کە نەمان کردوە کە پێشتر خراپەمان کردوە با چاکە بکەین ! کوفرمان کرد ئەمجارەیان ئەوە ناکەین بەڵکو ئیمان دەبەین بەڕێوە ، (فإن عدنا إلى ما كنا فيه فإنا ظالمون .) ئەگەر گەڕاینەوە بۆ کوفر وشیرك و گومڕایی بەڕاستی ئەوکاتە ئێمە ستەمکارین .

ئەفەرمووێ : (فأجيبوا ألا سبيل إلى عودكم ومرجعكم إلى الدار الدنيا .) وەڵامیان ئەدرێتەوە بەوەی کەوا شتی وا نیە و گەڕانەوە نیە ، (ثم علل المنع من ذلك بأن سجاياكم لا تقبل الحق ولا تقتضيه بل تجحده وتنفيه) نەوالله ئێوە هەر بەتەبع وان بشگەڕێنەوە قبولی حەقەکە ناکەن بەڵکو ئێوە هەر لەسەر کوفر و گومڕایی دەڕۆن .

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ (١٢)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا)لەبەر ئەوە ئێوە ئەگەر داوای الله تعالی بکرایە وە عیبادەت بۆ الله تعالی بکرابایە وەپەرستن تەنها بۆ الله تعالی بکرایە وە الله تعالی بەتەنها بپەرسترایە ئەوە ئێوە پێتان ناخۆشبوو ! بەڵام ئەگەر غەیری الله تعالی بپەرسترایە ئەوە زۆرتان پێی خۆشبوو وە ئیمانتان بەوە بوو،(أي : أنتم هكذا تكونون) ئاوابوون و ئاواش دەبن بگەڕێنەوە هەمان حالەتە ، (وإن رددتم إلى الدنيا)با بشگەڕێنەوە بۆ دونیا هەروا دەبن ، (كما قال تعالى : وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ)[1] ئەگەر بگەڕێنەوە ئەوە ئەگەڕێنەوە بۆ سەر شیرك و گومرایی خۆتان بۆ کوفر و فیسقەکانتان ،الله تعالی دەفەرمووێی : ئەوان درۆ ئەکەن کە ئەلێن : ئەگەڕێنەوە بۆسەر حەق .

إبن كثير دەفەرمووێی :(وقوله : (فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ) أي : هو الحاكم في خلقه) الله تعالى حاكمە ، من سەیرم لێ دێت هەمووتان سورەتێکتان لەقورئاندا بیستووە کە پێی دەڵێن (التين) وە زۆریش دەخوێنرێتەوە لەمزگەوتەکان تەنانەت حەدیثێك هەیە کە زەعیفە کە وتی (أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ)[2] ئەلی وتویەتی : (بلى ، وأنا على ذلك من الشاهدين " شاكرين .) حەدیثەکە زەعیفە بەڵام خەڵکی زۆربەی دەیلێت .

یانی : ئەی خەڵکینە ئایا الله تعالی باشترین حاکم نیە ؟! حاکمەکانیتر هەمووی زاڵم و خوێنرێژ و دز و درۆزن نیە !؟ بەس الله تعالی (بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ)ە ، ئەوانیش ئەڵێن : بەڵی واللە شایەتی ئەدەین ، کەچی کاتێك کە لەنوێژەکە دەبنەوە ئەڵێن : نەوالله شایەتی نادەین و عەمر و زەید لە الله ش باشترە !!

یانی تۆ سەیری ئەم حەقیقەتە بکە سبحان الله ئەی تۆ نالێت الله تعالی (بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ)ە، ئەی بۆ بەقسەی ناکەیت ؟

[1] : سورة الأنعام ، اية : ٢٨.

[2] : سورة التين ، اية : ٨.

إبن كثير دەفەرموویێ : (العادل الذي لا يجور) الله تعالى ئەو داد پەروەرەیە کە هیچ کاتێك و قەت زوڵم ناکات ، (فيهدي من يشاء، ويضل من يشاء ، ويرحم من يشاء ، ويعذب من يشاء ، لا إله إلا هو .) الله تعالى کە لەقەدەری خۆیدا ئەوشتانە دەکات بەبێ زوڵم ئەیکات هیدایەتی کێ بدا ئەوە فەزلی خۆیەتی وەهیدایەتی هەرکەسێك نەدات ئەوە عەدلی خۆیەتی ، وە ڕەحم بەهەرکەسێك بکات ئەوە فەزلی خۆیەتی ،وە ڕەحم بەهەر کەسێك نەکات ئەوە عەدلی خۆیەتی، یانی الله تعالى لەنێوان عەدل و فەزلدایە هیچ کاتێك زوڵم ناکات ، بۆیە الله تعالى دەفەرموویێ : (فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ).

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ۚ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ (١٣)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(وقوله : (هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ) أي : يظهر قدرته لخلقه بما يشاهدونه في خلقه العلوي والسفلي من الآيات العظيمة الدالة على كمال خالقها ومبدعها ومنشئها) الله تعالى پیشانتان ئەدات نیشانەی گەورەیی خۆیی و پەروەردگاریەتی خۆیی وە نیشانەی قودرەت و دەسەڵاتی خۆیی نیشانی ئێوە ئەدات ،(وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا) لەئاسمانەوە ڕزق بۆ ئێوە دەبارێنی کە وتمان : (وهو المطر)بارانتان بۆ ئەبارێنی ، (الذي يخرج به من الزروع والثمار ما هو مشاهد بالحس)ئەو هەموو شتەی پێی ئەروێت لەدانەوێلە ئەڵێت لەدرەخت ئەڵێت هەمووی بەیەك ئاوە کەچی هەریەکەو تام و ڕەنگ و شێوەی جیاوازە سبحان الله ئەوە نیشانەی بەڵگەی گەورەی الله تعالى یە ، (من اختلاف ألوانه وطعومه ، وروائحه وأشكاله وألوانه)هەمووی جیاوازە ، (وهو ماء واحد) کەچی یەك ئاویشە ، (فبالقدرة العظيمة فاوت بين هذه الأشياء) ئا بەو قودرەتە گەورەیەی خۆیی جیاوازی خستە نێوان ئەو هەموو ڕەنگ و تام و بۆنەکەیەوە ، (وَمَا يَتَذَكَّرُ) أي : يعتبر ويتفكر في هذه الأشياء ويستدل بها على عظمة خالقها) ئەو کەسە بیر دەکاتەوە کە ئەگەڕێتەوە بۆلای الله تعالى واتا کەسێك بیرناکاتەوە لەوە کە ناگەڕێتەوە بۆلای

الله تعالى ، ئەوەی ئیعتباری پێ دەكات ئەوەی تەفكور لەوشتانە دەكات ئەوەی كاری پێدەكات و دەیكات بە بەلگە لەسەر عەزەمەتی الله تعالى ،(إِلَّا مَن يُنِيبُ) أي : من هو بصير منيب إلى الله - عز وجل - .) كەواتە هەموو كەسێك توشی ئەوە نابێت بۆیە داوا ئەكەین لە الله تعالى كەوا لەو كەسانە بین ، داوا ئەكەین لە الله تعالى كەوا هیدایەت و گومرا و گومراكەرەكانیش بدا وە كافرینیش بدا و بیانخاتە سەر ئەو ڕێگایە ، بەڵام بەتەئەكید ئەزانین الله تعالى بۆ بەهەشت كەسانێكی دروست كردوە وە بۆ جەهەنەمیش كەسانێكی دروست كردوە ، داوا ئەكەین لەوانە بین كە لەبەهەشتی بین .

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (١٤)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(وقوله : (فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ)عیبادەت بكەن بۆ الله تعالى و ئیخلاصتان هەبێت ، سەیركەن ئیخلاص زۆر گرینگە ، ئەگەر تۆ یەك ملیۆن عیبادەت بكەی و یەك شەریك بریار بدەی لەگەل عیبادەتەكەتدا ئەوە هەمووی پوچەل و بەتال دەبێتەوە ئەو خیطابەش الله تعالى بە پێغەمبەر دەلێت (صلى الله عليه وسلم) سەیری ئەم خالە بكەن زۆر گرینگە، (لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ)[1] سەیركە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) چەند جیهادی كردییە وە چەند هەولی دا و تێكۆشانی كرد ئەو هەموو نارەحەتیەی بەسەرداهات ! ئەلێ : ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) یەك شەریك بۆ الله تعالى قەرار بدەیت هەرچی ئەو ئیشانە هەیە هەر هەمووی پوچەلی دەكەمەوە هیچت لێت وەرناگرم !! باشە ئەمە ئەگەر بۆ پێغەمبەر بێت (صلى الله عليه وسلم) ئەی بۆ ئێمە ! ئەمە گومرایی ئەو كەسانە نیشان ئەدا كە ئەلێن : تۆ چۆن ئومەتی ئیسلامی ئەكەیت بەموشریك وەكو ئەبو جەهل و ئەوانیتر ! ئێمەش دەلێین : نەك ئێمە كاكە ئەگەر پێغەمبەریش وابكات (صلى الله عليه وسلم) الله تعالى

١ : سورة الزمر ، اية : ٦٥.

واى لێ دەكات ، هەتاوەكو پێغەمبەرانی پێشوش الله تعالى دەفەرموويێ : (وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ)[1] ئەگەر پێغەمبەران هەر هەمووی لەعیساوە تاوەكو ئادەم یەك شەریك بۆ الله تعالى قەرار بدەن الله تعالى هەموو جیهاد و تاعەت و عەمەلەكەیان هەر هەمووی پوچەل دەكاتەوە ، كەواتە فەرقی كرد لە پێش ئیسلام لەدوای ئیسلام !؟ئایەتەكە ؟! فەرقی كرد كە ئەگەر تۆ لەئومەتی پێغەمبەر بیت ئەگەر شیركت كرد قەینا تۆ بۆ بەهەشتی ؟! نەخێر بەهیچ شێوەیەك نەوالله پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) شیرك بكات الله تعالى لێ قبول ناكات نەوالله ئیبراهیم شیرك بكات لێ قبول ناكات ،لەبەر ئەوە ئیبراهیم ئەترسا ئەیفەرموو : (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَن نَّعْبُدَ الْأَصْنَامَ)[2] سەیری كە ئیمامی حنفایە كەچی ئەترسی و ئەلێ : یا الله خۆم و ئەولادەكانم لەبتەپەرستی ولەشەریك بپارێزیی .

جا شەریك پەیا كردن جۆری زۆرە ، شەریك ئەوەیە تۆ داوا بكەیت لەقەبرێك یاخود لە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) یاخود لەصەحابەیەك كە مردن و بلێ : شتم بۆ بكە ، شەریك ئەوەیە كە وا بزانیت لەم كەونەدا كەوا تەصروف بەدەستی غەیری الله تعالى وەیە ، وە شەریك ئەوەیە كە تۆ تەشریع و قانون دابنێیت لەغەیری قورئان و سونە وە قورئان و سونە فرێی بدەیت كەچی ئارا و بوچونی خەلكەكان جێ بەجێ بكەیت ئەمانە هەمووی شەریك پەیا كردنە بۆ الله تعالى ، ئەوەیان شەریكە لەحوكمدا ئەویتر لە عیبادەتدا ئەویتر لە دوعادا ئەویتر لە نەزردا بۆیە باش بزانن شەریك پەیا كردن زۆرە ، جا پێویستە ئینسانی موسلمانی موحید كە باسی شیرك دەكات هەر لەسەر ئەوە رانەوەستێت بلێ تۆ كە داوات لە عبدالقادر كرد تۆ شەریكت پەیا كردوە ! ڕاستە ئەمە شەریك پەیاكردنە بۆ الله تعالى بەس شەریكیتریشمان هەیە لەم زەمانەدا شیرك بۆ زیندووان زۆرترێكە لەمردوان ، ڕاستە ئی مردوانە زۆر زۆرە

[1] : سورة الأنعام ، اية : ٨٨.
[2] : سورة إبراهيم ، اية : ٣٥.

ئەوە گومانی تێدا نیە قورئان سەرتاپای باسی هەردوو شیرکەکەی بۆ کردووین ، ئەوەش ئایەتی الله تعالى یە کە دەفەرموویت : (وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ)[١] .

إبن كثير دەفەرمووێ : (فأخلصوا لله وحده العبادة والدعاء) ئێوە پوختەی بکەنەوە هەموو کارەکانتان عیبادەت و دوعاکانتان ، وەکو وتمان دوعای مەسئەلە و دوعای عیبادە ، (وخالفوا المشركين في مسلكهم ومذهبهم .) ئێوە موخالەفەی موشریکین بکەن ، موشریك ئەو کەسەیە کە عیبادەت بۆ غەیری الله تعالى بکات وە هەر کەسێك لەسەر ڕێنمایەکانی الله تعالى نەڕوات پەنا ئەگرین بە الله تعالى شەریك بڕیار بدا ئەوە ئەو کەسە موشریکە بۆیە تۆ لەسەر ڕێبازی ئەو مەڕۆ .

إبن كثير قورئان بە حەدیث تەفسیر دەکا یەکێك لەوانە کە هێناویەتی ئەمەی ئێستا باسی دەکەین !.

بەداخەوە ئەمە یەکێکە لەو داخانەی کە زۆر جار بەبیرم دادێت کە موسڵمان کاتێك کە زیکرەکان دەخوێنی بەداخەوە بەدەم دەخوێنرێ و بەتەدەبور ناخوێنرێ بەتێگەیشتن ناخوێنرێت هەتاوەکو قورئانی پیرۆز ، ئایا الله تعالى بەس داوای لێکردوین بەس بیخوێنینەوە یان فەرموویەتی تەدەبوریی لێ بکەین ؟! بەڵکو فەرموویەتی لێ وردبینەوە و ماناکەی بزانین و سەری بڕۆین و بیکەین ناو ناخی و سەرزمان و ناو کارەکانمانەوە .

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە ئیمامی ئەحمەدەوە ئەویش دەیگێڕێتەوە عبدالله کوری زوبیرەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) کە پێغەمبەری خوا (صلى اللهع ليه وسلم)دوای نوێژ لەدوای سەلام دانەوە چی دەفەرموو : (عن أبي الزبير محمد بن مسلم بن تدرس المكي قال : كان عبد الله بن الزبير يقول في دبر كل صلاة حين يسلم :) ئەبی زوبیری محمدی کوڕی موسلیمی کوڕی تەدریس مەکی دەفەرمووی : عبدالله ی کوڕی زوبیر لەدوای هەموو نوێژەکاندا دەیفەرموو : (لا إله إلا الله ، وحده لا شريك له ، له الملك وله الحمد ، وهو على كل شيء قدير ، لا حول ولا قوة إلا بالله ، لا إله إلا الله ، ولا نعبد إلا إياه ، له النعمة وله الفضل ، وله الثناء الحسن ، لا إله إلا الله ، مخلصين له

١ : سورة المائدة ، اية : ٤٤.

الدين ولو كره الكافرون) ئايەتەكە فەرمووی : (فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ) حەدیثەکەش تطبیقی ئايەتەكە دەكات وە ئەشیلێت .

عبدالله ی کوڕی زوبیر دەفەرمووێ : (قال : وکان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يهلل بهن دبر كل صلاة .) لەدوای هەموو نوێژێکی فەرز پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەمەی دەوت هەموو نوێژە فەرزەکان .

مانای زیکرەکە :

(لا إله إلا الله) نەخێر بۆ هەموو کەسێك تەنها بۆ الله ئەمەیان هەر زۆر گەورەیە ، مەرجی لا اله الا الله بێنە بەرچاوی خۆتان ئەو مەرجانەی کە زانایان باسیان کردوە ، ئەوەی ئەو مەرجانە جێ بەجێ نەکات لا اله الا الله هیچ سودی پێ ناگەیەنێ ١٠٠ هەزار تەسبیحی پێ بێت و هەزار دەنکە جار بلێ لا اله الا الله کاتێك کە وتی یا رسول الله هیچ سودی نیە بۆیی کاتێك کە وتی لینین و مارکسین هیچ سودی نیە وە کاتێك کە وتی ئەمریکا و ئەوروپا هیچ سودی نیە بۆیی ، بەڵکو دەبێت لە لا اله الا الله ماناکەی بگەیت و کاری پێ بکەیت ، کە وتت (لا)یانی نەخێر نەخێر بۆ کافران و موشریکان وە نەخێر بۆ هەر عیبادەتێك بۆ غەیری الله تعالى نەخێر بەڵکو تەنها بۆ الله بەلی (لا اله الا الله) یانی (لا معبود بحق الا الله) زۆر گەورەیە ئەمە .

(وحده لا شريك له)تەئەکید ئەکاتەوە لەمە کە بەتەنها خۆیەتی (لا شريك له) شەریکی نیە ، بزانە ئەمانە هەمووی تەئەکیدە .

(له الملك وله الحمد) مولك هەمووی ئی خۆیەتی وە سوپاس و ستایش هەر هەمووی بۆ ئەو دەکرێت.

(وهو على كل شيء قدير) بەسەر هەموو شتێکدا تاوانی هەیە .

(لا حول ولا قوة إلا بالله) ئێمە ناتوانین هیچ کارێکی باش ئەنجام بدەین بەبێ ئەوەی الله تعالى یارمەتیان بدا ، وە ناشتوانین خۆمان لەهەر کارێکی خراپ دووربخەینەوە إلا ئەبێت الله تعالى

يارمەتیمان بدات ،(لا حول)یانی (عن المعاصی) یانی ناتوانین لەخراپەکان خۆمان دووربخەینەوە ، (ولا قوة)وە هێز و تواناشمان نیە إلا به الله تعالی نەبێت بۆ عیبادەتەکان .

(لا إله إلا الله) جارێکیتر بزانە چۆن تیکرار و دووبارەی ئەکاتەوە .

(ولا نعبد إلا إیاه) ئێمە ناپەرستین بەقسەی کەس ناکەین گوێرایەلی بۆ کەس ناکەین (إلا إیاه) تەنها بۆ ئەو نەبێت کە الله یە .

(له النعمة وله الفضل) (نعمة) بکسر نون) یانی نیعمەتی زاهیر و باطن هەموو نیعمەتە زاهیر و باطینەکان دەگرێتەوە ، بەس (بفتح نون)بلێ کە دەفەرمووی : (وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ)[1] ئەمە بەمانای سرور و فەرەحە ، کەواتە نیعمەتەکان زاهیر و باطنیەکان لەمادی و مەعنەویان هەر هەمووی ئی ئەو الله تعالی یە ئێمە ئیعتراف بەوە ئەکەین ، (وله الفضل) فەزل هەر ئی الله تعالی یە ، یارمەتی دان و نیعمەتەکان هەمووی ئی الله تعالی یە .

(وله الثناء الحسن) حەمد و شوکر و سوپاس و ستایش هەر بۆ الله تعالی یە .

(لا إله إلا الله) دیسان دووبارە و تیکراری ئەکاتەوە .

(مخلصین له الدین ولو کره الکافرون) ئێمە هەموو عیبادەتەکانی خۆمان پوختە ئەکەینەوە بۆ الله تعالی ، بۆ ریا و بۆ سومعە و بۆ شیرك و بۆ گومڕایی نایکەین با کافرەکانیش پێیان ناخۆش بێت .

تخوا ئا ئەم مانایە تۆ لەکاتی دوای نوێژەکە کە تۆ ئەیلێت ئەگەر شعوری پێ بکەیت بە کەلیماتەکان تۆ دواتر دێتە دەرەوە بێتە سەر ڕێبازی خلە و بلە !! ئەچیتە سەر ڕێبازی ئەورووپا و ئەمریکا ! ئا ئەم قسەیە ئەکەیت ئینجا ئەچیتە سەر ڕێبازی ئەمانە !

---

١ : سورة الدخان ، ایە : ٢٧..

من پێم سەیرە مزگەوتەکان ئەبیٚ کەسێکی تێدابن کە بلێن تەنها الله نابێت کەسێکی تێدابێت کە لەدڵێدا لەغەیری الله تعالی تێدا بێت ئەگەرنا ئەمە وەکو ئەوە وایە چۆن لەناو مەککەدا ئەبو جەهل ئەچوو مسجد الحرامی نوژەن دەکردەوە هەر بەهەمان شێوەیە هیچ جیاوازیەکی نیە .

إبن کثیر دەفەرموویی : ئەم حەدیثە ئیمامی موسلیم و ئەبو داود و نەسائیش گێراویانەتەوە (من طرق ، عن هشام بن عروة ، وحجاج بن أبي عثمان ، وموسى بن عقبة ، ثلاثتهم عن أبي الزبير ، عن عبد الله بن الزبير قال : كان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول في دبر الصلاة : " لا إله إلا الله وحده لا شريك له وذكر تمامه .).

إبن کثیر حەدیثێکیترمان بۆ دەهێنی دەفەرمووێی : (وقد ثبت في الصحيح عن ابن الزبير) هەر هەمان حەدیثە (أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كان يقول عقب الصلوات المكتوبات) بۆچی وتمان (دبر کل صلاة) مەبەستی پیٚ فەرزەکانە ؟ چونکە لێرەدا دەفەرمووێی: (عقب الصلوات المكتوبات) یانی ئەم زیکرە لەدوای نوێژە فەرزەکان دەخوێنی ، بۆیە ئاگاداربە زۆر گرینگە ئیتباعی سونە ، یانی لەوانەیە یەکێك بلیٚ من لەدوای سونەتەکانیش دەخوێنم ؟! ئێمەش دەلێن : کاکە ئەوە تایبەت کراوە بە فەرزەکانەوە بەلکو سونەت وەکو خۆیی ببە بەرێوە ژمارەکەی چەند بوو ئەوەندە بلیٚ لەکوێدا وتویەتی لەوێدا بیلیٚ .

إبن کثیر حەدیثێکمان بۆ دەهێنی لە إبن ئەبی حاتەمەوە وە حەدیثەکە زەعیفە و زۆریش مەشهورە لەلای خەلکیەوە کە گێراویەتەوە لە ئەبی هورەیرەوە (رەزاو ڕەحمەتی الله تعالی لیٚ بێت)فەرموویەتی : (عن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : " ادعوا الله وأنتم موقنون بالإجابة)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: ئێوە دوعا بکەن وە یەقینشت وابێت کە الله تعالی وەلامتان ئەداتەوە ، (واعلموا أن الله لا يستجيب دعاء من قلب غافل لاه " .)وە بشزانە کە الله تعالی دوعا لەکەسێك قبول ناکات کە

بەزمان ئەیلێت و بەدڵ ئاگای لەدوعاکەی خۆیی نیە ، مێشکی ڕۆیشتوە بەدوای زەراعەت و دینار و دۆلار و مال و منداڵەوە بەدەمیش دەست دەکا بەدوعا کردن .

ئەم حەدیثە لەخوارەوە دەلی زەعیفە ،سەیری إبن کثیر بکە دەلیٚ : (وقال ابن أبي حاتم : حدثنا الربيع حدثنا الخصيب بن ناصح ، حدثنا صالح - يعني المري) ئەم صالح المریی یە کێشەی حەدیثەکەیە لەسەنەدەکەدا ئیمامی زەهەبی وتویەتی : (متروكە) هەندێك لە ئەهلی حەدیث دێن دەڵێن : صالح بوە و موتەقی بوە بەڵام حەدیثەکە ئەم کەسەی تێدایە زەعیفە .

لەگەل ئەوەشدا ئەلبانی لە سلسلەی صەحیح دا بە ٥٩٤ دەلێت : حەدیثەکە حەسەنە ،. لەبەرچی وا دەلیٚ ؟ دەلێت : ئەم حەدیثە زەعیفە صالحی تێدایە بەس ئەلێت : ریوایەتێکیتر هەیە لە ئیمام ئەحمەدەوە (ڕەحمەتی الله تعالی لیٚ بێت) ئەلیٚ ئەویش زەعیفە إبن لهيعەی تێدایە ئەم هاتوە بەم دوو ریوایەتە تحسینی کردوە ، خۆتان ئەزانن حەدیثی حەسەن زەعیفە تۆزێك بەرزبۆتەوە لەنێوان صەحیح و زەعیف دایە لەلای ئەلبانی حەسەنە بەلام لەلای غەیری ئەو ناگاتە دەرەجەی حەسەن .

دەرەجەی حەسەن بزانن لە زانستی فەرموودەدا هەتاکو بلیٚ گرانترین حالەتە لەحوکم دان بەسەر جۆری ئەو حەدیثەدا کە ئەگاتە بەوەی بلێن حەسەنە چونکە لەنێوان مقبول و مردود دایە ، بۆیە ئەگەر بینتان ئەوەی کە تحسینی کردبوو ئەوە بەو دوو ریوایەتە کردوویەتی ، ئەوەشی بەزەعیفی داناوە ئەلیٚ سەنەدەکە خۆی زەعیفە صالح المری تێدایەو متروكە وە لەلای ئیمام أحمدیش لەبو لهيعەی تێدایە هەر زەعیفە ئەویش بۆیە وەرناگێریی ئەمەش بەهەردوو بۆچونەکە بەم شێوەیەیە .

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ (١٥) يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (١٦) الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٧)

مانای ئایەتەکان:

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ (١٥)

الله تعالى دەفەرمووێ : (رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ) ئەمە باسی گەورەی سیفەتەکانی الله تعالى یە ، یانی الله تعالى سیفەتەکانی زۆر گەورە و زۆر شکۆدار و بەرزن ، یەکێکیتر لەماناکانی (رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ)ئەوەیە (رافع الدرجات) واتا الله تعالى پلەی بەهەشتی بەندەکان بەرزدەکاتەوە لەقیامەتدا وە دەرەجاتیان بەرز دەکاتەوە ، هەر دووماناکەش تەواوە ، الله تعالى خاوەنی عەزەمەت و کبریایە .

هەروەها دەفەرمووێ : (ذُو الْعَرْشِ) واتا خاوەنی عەرشە ، عەرشیش گەورەترین مەخلوقە لەمەخلوقەکانی الله تبارك وتعالى ، خاوەنی ئەم عەرشەیە بەڵام دەبێت ئەوەش بزانین الله تعالى کە مەخلوق دروست دەکات پێویستی بەمەخلوق نیە .

(يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ) کەلیمەی (ڕۆح) لەقورئاندا بەچەندەها شێوە هاتووە ، الله تعالى هەندێك لە مەلائیکەتەکانی خۆیی یاخود یەکێك لە مەلائیکەتەکانی خۆیی ناو ئەبات بەڕوح ! بۆچی جوبرائیل ناوی ڕۆحە ؟! وە ڕۆح یانی چیە ؟

ئەگەر تۆ باسی شتێك بکەیت کە زۆر بەبەها و ڕێك و پێك بێت یان لەخۆتدا باسی کەسێك بکەیت ئەڵێت : تۆ ڕۆحی منی ، یانی بەشەرەفترین شوێنی من بەرزترین کەرامەت و شەرەف و گەورەیی ئەدەیتی بەکەسەکە بەو شتەی کە پێی دەڵێ ڕۆح ، لەناو مەلائیکەتەکانیشدا گەورەترینیان جوبریلە لەبەر ئەوە ناوبراوە بە ڕۆحی مەلائیکە .

وه قورئان ناوبراوه به ڕۆح ، لەبەرچی قورئان ناوبراوه بەڕۆح ؟ لەبەر ئەوەی قورئان بۆ دڵەکان وەك ڕۆح وایه بۆ لاشەی ئینسان ئەو دلەی قورئانی تێدا نەبێت مردوه ،

یاخود الله تعالى به عیسا دەڵێت ڕۆح لەبەر ئەوەی مردووی زیندوو ئەکردەوە و ڕۆحی ئەکرد بەبەریدا بەئیزنی الله تعالى .

جا لێرەدا الله تعالى دەفەرمووێ : (يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ) یانی الله تعالى بەئەمری خۆیی بەقول و ئیرادەی خۆیی ، لێرەدا کەلیمەی ڕۆح یانی وەحی ، ئەم قورئانە کە وەحییە ئەیگەیەنێت الله تبارك وتعالى بەواستەی جوبرایلەوە ئەیخاتە ناو دلی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) به ئەمری الله تعالى کە دێت ، (يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ) بەس خۆیی هەلی دەبژێرێت کە کێ یە ئەم کەسە ، الله تعالى لەناو کەسەکاندا کەسێك هەلدەبژێریی کەوا ئەو ڕۆحە و ئەو وەحیە کەوا بگەیەنێت بەو کەسەی کە خۆیی دەیەوێت یانی بۆ هەموو کەسێك نیە لەبەر ئەوەی الله تعالى لەگەل هەموو کەسێکدا قسە ناکات لەدونیادا بەلکو یەکێکیان ئەکات بەنوێنەر وە یەکێکیان ئەکات به پێغەمبەر و پەیام هێنەر ئەو پەیامەی الله تعالى ئەگەیەنێتە دەستی ئینسانەکان .

(لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ) بۆ ئەوەی خەلك بترسێنی کێ بیترسێنی ؟ لێرەدا فاعیل (ینذر)ئەگەڕێتەوە بۆ الله تعالى وە ئەگەڕێتەوە بۆ ئەو پێغەمبەرەی کە ئەو وەحیە دەهێنی یان ئەگەڕێتەوە بۆ جوبرایل خۆیی ، (لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ) کەلیمەی (يَوْمَ التَّلَاقِ)ناوی ڕۆژی قیامەتە ، بۆچی پێ دەوترێ (التلاق)؟ وه لەچیەوەی هاتوه ؟

لەکۆبونەوە هاتووە یەکگرتنەوە واتا لە ئیلتقاوە هاتوە ، یانی ئەول و ئاخیر لەباوکە ئادەمەوە هەتاوەکو ئاخیر کەس لەڕۆژی قیامەت هەمووی کۆدەبێتەوە لەو ڕۆژەدا ،یاخود عابید و معبود لەو ڕۆژەدا کۆدەبێتەوە ، یاخود زاڵم و مەزلوم لەو ڕۆژەدا کۆدەبێتەوە هەموو ماناکانیشی دروستە ، ڕۆژی کۆبونەوەیە ، کەواتە (لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ) یانی ئەو وەحیە دێت تاوەکو خەلکی بترسێنی تاوەکو وریایی خۆیان بن لە ڕۆژی قیامەت چونکە لەو ڕۆژەدا هەمووتان کۆدەبنەوە و موحاسەبە ئەکرێن .

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (١٦)

الله تعالى دەفەرمووێ : (يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ)ئەو خەلكە هەر هەمووی بەدەر دەكەون لە گۆڕەكان دێنە دەرەوە و هەمووی ڕادەوەستێ وە هیچ كەسێك هیچ شتێكی لای الله تعالى شاراوە نیە (لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ) نەخۆیان و نە ئەعمالیان وە نە وەس وەسەكانی دڵیشیان (الله تعالى بمان پارێزێ).

الله تعالى دەفەرمووێ : (لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ) باسمان كرد كە الله تعالى ئەم مەخلوقانەی هەر هەمووی لەناو ئەبات پاشان بۆخۆی دەلێ مولك ئی كێ یە ؟ ئەی ئەو كەسانەی لەدونیادا نیزاعتان لەسەری دەكرد و تەنازوعتان لەسەری هەبوو تەكەبور و حەسەد و خۆ بەزل زانی و وە بەمولكی خۆتانتان ئەزانی وە هەر پاشایەك دەیویست هەر هەموو دونیا داگیر بكات ، ئەمڕۆ مولك ئێ كێ یە ؟ (لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ)هەر خۆیی الله تعالى جواب ئەداتەوە ، ئی الله یەكە كە واحدە ، واحد یانی یەك ، كەواتە یەك خوا هەیە ، قهاریش یانی زاڵە بەسەر هەموو خەلائیقدا ، كەواتە كەس لەو ڕۆژەدا ناتوانی هیچ شتێك بلێ .

ئینجا ئالێرەدا ئەم ئایەتە ئینسانەكان ئاگادار دەكاتەوە كەوا ئێوە لەڕۆژێكدا بەم شێوەیەتان لێ دێت لەبەر ئەوە ئاگاداری خۆتان بن ئەو مەجالەی دونیادا داویەتی بەئێوە لە گەورەترین كەسەوە تاوەكو بچوكترین كەس لەبەدەسەلاترین كەسەوە تاوەكو بێ دەسەلاترین كەس ئاگاداری ئەو ڕۆژە بن ، بەم ڕۆژەی دونیا مەنازن ئەوە مەتاعێكی قەلیلە .

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٧)

الله تعالى دەفەرمووێ : (الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ) ئالەو ڕۆژەدا هەموو نەفسێك پاداشت چ سزای خۆیی وەردەگرێت ، پاداشت لەسەر چاكەكان وە سزاش لەسەر خراپەكان ، هەموو نەفسێك (بِمَا كَسَبَتْ)چی كردوە .

(لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ) الله تعالى تعالى زوڵم ناكات ، زوڵم لەلای الله تعالى نیە ، یان بەعەدالەتی خۆیی خەڵكی ئەخاتە جەهەنەم ، كەواتە تۆ لەزوڵم مەترسە كەوا الله تعالى زوڵمت لێ بكات چونكە قەت زوڵم ناكات ، یاخود بە فەزلی خۆیی تۆ ئەخاتە بەهەشت والله ئێمە كەسێك موستەحەقی بەهەشت نین بەس الله تعالى بەفەزلی خۆیی ئەمان خاتە بەهەشتەوە ،الله تعالى دەفەرمووێ : (إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) بەڕاستی الله تعالى لەحیساب كردنی خەڵكیدا زۆر سەریعە ، مانای سەریع مان كرد لەدەرسەكانی ڕابردوودا یەكێك لەماناكانی ئەوەیە كەوا ڕۆژی قیامەت نزیكە و زوو دێتە پێشەوە وە یەكێك لەماناكانی ئەوەیە كە لەكاتی حیساب كردندا ئەوەنیە تۆ بیر بكەیتەوە بلێ لەباوكە ئادەمەوە تاوەكو ئاخیر كەس ئەم هەمووە چۆن حیساب ئەكرێت !؟ والله هەر هەمووی وەك یەك نەفس حیسابە یەك نەفس چۆن حیساب دەكرێت لەیەكاتدا هەمووی ئاوا بەیەك لەحزە حیسابی دەكات چونكە الله تعالى مەشغول نابێ بەیەكێكیترەوە و لەیەكێكیتر غافل بێت ، ئالەو كاتەی كە قسە لەگەڵ تۆ دەكات ئەوكاتە ئاگای لەتۆیە و لەویترە و ئاگای لەهەموو كەون و كائیناتە ئەبێ ئاگاداری ئەو قودرەتی الله تعالى بین ، (إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ).

إبن كثير دەفەرموویێ :

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ (١٥)

(يقول تعالى [مخبرا] عن عظمته وكبريائه) الله تعالى هەوالمان ئەداتێ لەعەزەمەت و گەورەیی خۆیی کە ئەلێ (رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ) واتا مانای ئەوەی هەلبژارد یانی الله تعالى خاوەنی سیفاتی عەزیمە وە خاوەنی گەورەیی و شکۆدارییە وە خاوەنی پلە و پایەی گەورەیە ، ئەها (الله أكبر من كل كبير) ، (وارتفاع عرشه العظيم العالي على جميع مخلوقاته) هەروەها دەلێ (ذُو الْعَرْشِ) لەوێدا چی کردوە ؟ ئەلی خاوەنی عەرشە ، ئەم عەرشە بۆ باسکرا ؟ ئەلێ : لەبەر ئەوەی گەورەترین مەخلوقە وە بەرزترین مەخلوقیشە وە هیچ مەخلوقێکیش لەو بەرزترنیە لەدوای ئەو الله تعالى یە کە خالقە ، کەواتە مەخلوق لەخوارەوەیە بەس بەرزترینی مەخلوق عەرشە (على جميع مخلوقاته)ئەلێ وەکو (كالسقف لها)سەقف وایە ئێستا ئەو سەقفە لەسەرووی هەموومانەوەیە عەرشیش ئەو ها لەسەرووی هەموو مەخلوقاتەوەیە .

إبن كثير دەفەرموویێ : (، كما قال تعالى: مِّنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ (٣) تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ (٤))[١] (تَعْرُجُ) یانی(تسعدوا) یانی بەرز دەبێتەوە مەلائیکەتەکان وە هەروەها ڕۆح بزانە ڕۆحیش هەر مەلائیکەیە وتمان لەبەر ئەوە ناوی براوە بە ڕۆح لەبەر شەرەفی و لەبەر گەورەی لەنێوان مەلائیکەتەکاندا (إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ) ئەڕۆن بۆلای الله تعالى و بەرز ئەبنەوە بۆلای الله تعالى لەڕۆژێکدا ئەو ڕۆژەش چیە ئێستا إبن كثير باسی ئەکات (كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) مقیدارەکەی ٥٠ هەزار ساڵە .

إبن كثير دەفەرموویێ : (وسيأتي بيان أن هذه مسافة ما بين العرش إلى الأرض السابعة) لەوانەیە ڕۆژێك لە ڕۆژان بیرت لەم ئایەتە کردبێتەوە و بلێ مانای چیە ئایا ڕۆژێك پەنجا هەزار ساڵ ئەبێت ئەمە چی بێت ؟! تەبعەن إبن كثير لەسورەتی المعارج باسی ئەمەمان بۆ ئەکات چوار قەول دەهێنی لەمانای

١ : سورة المعارج .

ئەم ئایەتەدا وە ئایەتێکیتریشمان هەیە کە الله تعالی دەفەرمووێ : (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ)[1] ئەمە یانی چیە ؟!

إبن كثير دەفەرمووێ : (وسيأتي بيان أن هذه مسافة ما بين العرش إلى الأرض السابعة)یانی إبن کثیر لێرەدا تەرجیحی ئەوەدەکات کە میقداری ئەوە کە پەنجا هەزار ساڵە ئەوەیە کە لەنێوان عەرش و ئاخیر زەمینی تەبەقەی حەتەم دایە بۆخۆتان ئەزانن کە زەمینەکان الله تعالی خۆیی لەقورئاندا باسی کردوە (وَمِنَ الأَرْضِ مِثْلَهُنَّ)[2] یانی ئاسمانی کە بەحەوت تەبەقە دروست کردوە زەویشی بەهەمان شێوە دروست کردوە بەس چۆنە نازانین ئێمە ئاسمان دەزانین لەسەر یەکیتری بەس ئەرز چۆنە نازانین ئێمە تەنها الله تعالی دەزانی ، ئەلێ بۆ ئاخیر زەوی حەوتەم لەعەرشەوە ئەگەر بەمەسافە برۆیی ٥٠ هەزار ساڵە ئەوەندە مەسافەکەیەتی ، (في قول جماعة من السلف والخلف) ئەمە قەولی جەماعەتێکە لە سەلەف و خەلەف کە وایان وتوە ، (وهو الأرجح إن شاء الله [تعالى] .)إبن کثیر تەرجیحی ئەوە دەکات یانی ئەو نالی کە ئەوە باسی ڕۆژی قیامەتە تەرجیحی ئەوە ناکات کە ڕۆژی قیامەت پەنجا هەزار ساڵ بێت لێرەدا بس ئێستا ئەو رایانەش دەهێنی .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وقد ذكر غير واحد أن العرش من ياقوتة حمراء)چەندەها زانایان باسیان کردوە کە عەرش لە مەخلوقە لەیاقوت یانی گەوهەر ، گەوهەرێکی سور ، (اتساع ما بين قطريه مسيرة خمسين ألف سنة .)پانایەکەی لێرەدا قطر بەمانای تەنیشتایەکانیەتی ناحیە بۆ نمونە ئێستا بلێن کورسی ئەمە ناحیەتی لایەکیتر ناحیەیەکێتریتی ئا ئەوەندە مەسافەکەی ئەلێ ٥٠ هەزار ساڵە ، (وارتفاعه)بەرزیەکەشی (عن الأرض السابعة مسيرة خمسين ألف سنة .)واتا لەزەوی حەوتەمەوە هەتاوەکو دەگاتە عەرش مەسافەکەی پەنجا هەزار ساڵە ئەگەر بەزەمەن بیپێویی ، (وقد تقدم في حديث " الأوعال " ما يدل على ارتفاعه عن السماوات السبع بشيء عظيم .) باسی حەدیثی ئەوعال مان کرد وتمان کە عەرش لەسەرووی ئەوانەوەیە وە مەسافەیەکی زۆر زۆر دوورە .

---

١ : سورة السجدة ، اية : ٥.

٢ : سورة الطلاق ، اية : ١٢.

دێنە سەر بۆچوونەکان کە لەسورەتی المعاريجدا باسی کرد :

(وقوله : (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) فيه أربعة أقوال :) دەربارەی ئە ئایەتە چوار قەولمان هەیە :

یەکەم : (أحدهما : أن المراد بذلك مسافة ما بين العرش العظيم إلى أسفل السافلين)مەسافەی نێوانی عەرشی گەورەی الله تعالى هەتاوەکو ئاخیر زەمین بریتیە لە ٥٠ هەزار ساڵ ، (وهو قرار الأرض السابعة) ئەمە کۆتایی قۆناغی زەوی حەوتەمە ،(وذلك مسيرة خمسين ألف سنة) مەسافەکەیان ٥٠ هەزار ساڵ ە ، (هذا ارتفاع العرش عن المركز الذي في وسط الأرض السابعة .)ئەمە بەرزایی عەرەشە لە مەرکەزی ئەم زەمینەی حەوتەمەوە بۆ سەرەوە .

(وذلك اتساع العرش من قطر إلى قطر مسيرة خمسين ألف سنة)پانایەکەیەوە لەتەنیشتەوە بۆتەنیشتێکەیتریی مەسافەی پەنجا هەزار ساڵە ، (وأنه من ياقوتة حمراء ، كما ذكره ابن أبي شيبة في كتاب صفة العرش .)عەرش لەیاقوتی حمرایە هەروەکو إبن ئەبی شیبە لە کتابی سیفەتی عەرشدا باسی کردوە و هێناویەتی .

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش دەگێرێتەوە لە إبن عباسەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) کە ئەثەرێکە دەفەرموویێ : (قوله : (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) قال : منتهى أمره من أسفل الأرضين إلى منتهى أمره من فوق السماوات مقدار خمسين ألف سنة) ئەمە پەنجا هەزار سالەکەمان زانی .

ئێمە لەحەدیثەکانیتر وتمان لەنێوان ئەو لەنێوان ئەویتردا ٥٠٠ ساڵە ، ئەلێ ئەگەر وەحی لەئاسمانەوە بێتە خوارەوە وە ئاسمانی یەکەم بێتە سەر ئەرزی یەکەم نێوانەکەی ٥٠٠ ساڵە وە بڕواتەوە ٥٠٠ ساڵە ئەو ٥٠٠ ئەویتریش ٥٠٠ دەکاتە هەزار ئەوویە باسەکە

(ويوم كان مقداره ألف سنة: يعني بذلك : تنزل الأمر من السماء إلى الأرض ، ومن الأرض إلى السماء في يوم واحد فذلك مقداره ألف سنة) لە ڕۆژێکدا ئەگەر لێرەوە بڕواتە خوارەوە لەوێشەوە بڕواتە

سەرەوە واتا بوو بە هەزار (فذلك مقداره ألف سنة)ئەویش ٥٠٠ بە ٥٠٠ بوو بە هەزار ، (لأن ما بين السماء والأرض مقدار مسيرة خمسمائة سنة .) چونکە نێوانی ئاسمان و زەمین مەسافەکەی ٥٠٠ ساڵە.

ئەم ریوایەتەی لە موجاهیدەوە کراوە لە إبن جریرەوە (وقد رواه ابن جرير ، عن ابن حميد ، عن حكام بن سلم ، عن عمر بن معروف ، عن ليث ، عن مجاهد قوله ، لم يذكر ابن عباس .).

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنێ لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە إبن عباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرموێ : (غلظ كل أرض خمسمائة عام)واتا ئەستورایی هەموو زەوییەك ٥٠٠ ساڵە ، (وبين كل أرض إلى أرض خمسمائة عام)لەهەر زەویەك بۆ زەویەکیتر مەسافەکەی ٥٠٠ ساڵە ، ئەگەر حەوت زەوی هەبێت ئەبێت بە ئەگەر غلظە کەی ٥٠٠ بێت وە نێوانەکانیشی ٥٠٠ بێت ئەبێت بە حەوت هەزار (فذلك سبعة آلاف عام .).

(وغلظ كل سماء خمسمائة عام) وە ئەستورایی هەر ئاسمانێکیش ٥٠٠ ساڵە ، (وبين السماء إلى السماء خمسمائة عام)وە لەنێوان ئاسمانێك بۆ ئاسمانێکیتر مەسافەکەی ٥٠٠ ساڵە ، ئەویش حەوت ئاسمانە بەهەمان شێوە بوو بە حەوت هەزار.

(فذلك أربعة عشر ألف عام)ئەوەش بوو بە چواردە هەزار .

(وبين السماء السابعة وبين العرش مسيرة ستة وثلاثين ألف عام)وە مەسافەی نێوان ئاسمانی حەوت تا عەرش مەسیرەکەی سێ و شەش هەزار ساڵە .

کەواتە ئەو ١٤ هەزار ساڵە لەگەل ئەو ٣٦ هەزار ساڵە ئەوە بوو بە ٥٠ هەزار ساڵ ،(فذلك قوله : فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)بەم شێوەیە باسی دەکات ئەم ئایەتەش دەهێنێتەوە ، ئەمەش قەولی یەکەم .

دووەم : (القول الثاني : أن المراد بذلك مدة بقاء الدنيا منذ خلق الله هذا العالم إلى قيام الساعة) ئەلێ نەخێر ئەم (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)کە الله تعالى باسی دەکات مەبەستی پێی ماوەی

مانەوە و بەردەوامی دونیایە لەوکاتەی کە الله تعالى ئادەمی دروست کردوە تاوەکو ڕۆژی قیامەت میقدارەکەی ٥٠ هەزار ساڵە ئیتر چەنێك ڕۆیشتووە و چەنێك هاتوە نازانین ، یانی مقدار و زەمەنی مەخلوقات ،(منذ خلق الله هذا العالم إلى قيام الساعة) لەوکاتەی کە الله تعالى عالەمی دروست کردوە هەتاوەکو هاتنی قیامەت پەنجا هەزار ساڵە ، ئەمەش قەولێکیترە .

إبن كثير ريوايەتێکمان بۆ دەهێنێ لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش لە إبن جريج ئەویش لە موجاهیدەوە دەگێرتەوە (ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەربارەی ئەم ئایەتە (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) دەفەرمووێ : (قال : الدنيا عمرها خمسون ألف سنة .) دونیا هەمووی تەمەنەکەی پەنجا هەزار ساڵە ، (وذلك عمرها يوم سماها الله تعالى يوم) ئەم تەمەنە هەرهەمووی الله تعالى ناوی ناوە بەیومێك پەنجا هەزار ساڵە بەس ناوی ناوە یەومێك (تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ)[١] (قال : اليوم : الدنيا .)ئەو ڕۆژە دونیایە ،یانی دونیا پەنجا هەزار ساڵە .

إبن كثير ريوايەتێکمان بۆ دەهێنێ لە عبدالرزاقەوە ئەویش لە عیکریمەوە (ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەگێرتەوە و دەربارەی ئەم ئایەتە(فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)دەفەرموویی : (قال : الدنيا من أولها إلى آخرها مقدار خمسين ألف سنة) بەئەندازەی پەنجا هەزار ساڵە میقداری دونیا لە سەرەتاوە تاکۆتایی ، (لا يدري أحد كم مضى ، ولا كم بقي إلا الله ، عز وجل)کەس نازانی چەنێك ڕۆیشتوە و چەنێك ماوە إلا الله تعالى ئەزانی ، ئەمەش قەولی دووەم .

سێ یەم : (القول الثالث : أنه اليوم الفاصل بين الدنيا والآخرة) ئەڵێ : ئەم پەنجا هەزار ساڵە ڕۆژێکە الله تعالى ئەیخاتە نێوان دونیا و ئاخیرەتەوە لەنێوان دونیاو ئاخیرەتدا پێش ئەوەی قیامەت بێت پەنجا هەزار ساڵ هەیە ، (وهو قول غريب جدا .)بەس ئەمە قەولێکی هەتاوەکو بلێ غەریبە و شتی وانیە .

١ : سورة المعارج ، اية : ٤.

إبن كثير ريوايەتێکیان بۆ دەهێنی لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە محمدی کوری کەعبەوە (ڕەحمەتی الله تعالی یان لیَ بێت)دەفەرمووی : دەربارەی ئەم ئایەتە (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) (هو يوم الفصل بين الدنيا والآخرة .) ڕۆژێك کە فەصلی نێوان دونیا و ئاخیرەت دەکا .

چوارەم : (القول الرابع : أن المراد بذلك يوم القيامة)ئەوەیە کە زۆربەی خەڵکی گوێی لیَ بووە کە ئەلیَ ڕۆژی قیامەت پەنجا هەزار ساڵە .

إبن كثير ريوايەتێکیان بۆ دەهێنی لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە إبن عباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لیَ بێت) دەفەرمووێ : دەربارەی ئەم ئایەتە (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)فەرموویەتی : (قال : يوم القيامة .)مەبەستی پیَ ڕۆژی قیامەتە .

إبن كثير دەفەرموویی : (هذا وإسناده صحيح) بەڵام لەگەل ئەوەشدا إبن كثير ترجيحی ئەوەی کرد کە نێوانی عەرش و ئاخیر زەمین پەنجا هەزار ساڵە .

(ورواه الثوري ، عن سماك بن حرب ، عن عكرمة (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) يوم القيامة . وكذا قال الضحاك وابن زيد .).

إبن كثير ريوايەتێکیان بۆ دەهێنی لە عەلی کوری ئەبی طلحەوە ئەویش دەگێریتەوە لە إبن عباس (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لیَ بێت) دەفەرمووێ : دەربارەی ئەم ئایەتە (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)(قال : فهذا يوم القيامة ، جعله الله تعالى على الكافرين مقدار خمسين ألف سنة .) دەفەرمووی : ئەمە مەبەست پێی ڕۆژی قیامەتە ، جا لێرەدا ڕەنگە بلیَ پەنجا هەزار ساڵ ئێمە لەوێدا ڕادەوەستین ، ئەوە الله تعالی لەسەر کافران وای لێکردوە .

(وقد وردت أحاديث في معنى ذلك) حەدیثیش هاتوە لەم بارەیەوە یەکێك لەو حەدیثانە ئیمام ئەحمەد بۆمان نەقل دەکات لە ئەبی سەعیدەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لیَ بێت) دەفەرمووێ : (قيل

لرسول الله صلى الله عليه وسلم :) بەپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) وترا (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) دەبارەی ئەم ئایەتە پرسیاریان لێ کرد و فەرموویان (ما أطول هذا اليوم ؟) چەند درێژە ئەم ڕۆژە پەنجا هەزار ساڵ خەلك ڕابوەستێ ؟

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویی : (فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " والذي نفسي بيده إنه ليخفف على المؤمن حتى يكون أخف عليه من صلاة مكتوبة يصليها في الدنيا " .)سوێند بەو خوایەی نەفسی منی بەدەستە لەسەر ئیماندار ئەوەندە کەم دەبێتەوە و ئاسان دەبێتەوە بەقەدەر نوێژێکی فەرز چەنێك دەیکات ئەوەندەیە ماوەکەی .

ئەم حەدیثە إبن كثير دەفەرموویێ : (ورواه ابن جرير ، عن يونس ، عن ابن وهب ، عن عمرو بن الحارث ، عن دراج به ،، إلا أن دراجا وشيخه ضعيفان ، والله أعلم .)هێناویەتی بەڵام دراج و شێخەکەی زەعیفن هەردووکیان والله أعلم ئەمە بەلای إبن كثير ئەم حەدیثە زەعیفە .

بەڵام محققی کیتابەکە دەڵی : (حسن بشواهده)بەمەجموعەیەك طروق پێی حەدیثەکە إسنادەکەی قەوی دەبێت .

حەدیثێکیتریش دەهێنی کە ئاماژەیە بەکەمیەتی ئەم ڕۆژە ماوەکەی لەسەر ئیمانداران لەئیمام ئەحمەدەوە دەتوانن بگەڕێنەوە سەر تەفسیرەکەی لەسورەتی المعاريج .

إبن كثير دەفەرموویی: (الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ) الله تعالى وەحی دەکا بۆ بەندەکانی خۆیی بۆ هەر کەسێك کە بیەوێت ، ئایەت بە ئایەت تەفسیر ئەکات و ئەلێ ئەمە وەکو ئەم ئایەتە وایە (کقوله تعالى : يُنـزلُ الْمَلائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلا أَنَا فَاتَّقُونِ)[1] بەس پێش ئەم ئایەتە الله تعالى دەفەرموویی : (أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ)[2] (أَتَىٰ)هات فعل ماضی یە زانایان دەفەرموون بۆیە باسی ڕۆژی قیامەت بە فعل ماضی دەکات واتا ڕابردوو یانی زۆر نزیکە وەکو ئەوەی کە هاتووە بۆیە دەبێت ئاگاداربن ، جا ئەگەر ئەوە وابێت ئەی ئەبێت مردنەکەی خۆمان چەنێك بێت !! بۆیە ئەبێت زوو بگەرێینەوە و تەوبە بکەین الله تعالى یارمەتیان بدا هەریەك لەجێگەی خۆیەوە بە لەحزە حیسابی بکات لەسەرە خۆیی کە ئەمری الله تعالى زۆر نزیکە (أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ) امر الله یانی کە الله تعالى ڕۆژی قیامەت دەهێنی (فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ)عەزابی الله تعالى و ڕۆژی قیامەت .

ئەمە کافرەکان بە پێغەمبەری خوایان دەوت (صلى الله عليه وسلم) کوا ڕۆژی قیامەت دەبا بێت الله تعالى ش دەفەرموویی (أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ)پەلەی لێ مەکەن دێت ، (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ) الله تعالى زۆر پاکە لە هەموو شەریکێك لەهەموو عەیب و نوقصانیەك الله تعالى زۆر بەرزە لەوانەی کە ئێوە شەریکی بۆ دائەنێن .

ئینجا شەریك جۆرەهای هەیە ئاگاداربن شەریك تەنها لەوەدا کورتی هەلنەهێنین کە ئەوە بۆخۆیی شەریکە کە کەسێك عیبادەت بۆ قەبر بکات یان بۆ پیاوچاکان دەکات ، کەتەنانەت ئێستا ئەوەش خەلکی بە شەریکی دانانێت ! ، بۆیە شەریك پەیاکردن بۆ الله تعالى جۆری زۆرە چ زیندوو بپەرستی و چ مردوو بپەرستی وە چ دار و بەرد بپەرستی وە چ یاسا بپەرستی ، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)[3] .

---

١ : سورة النحل ، اية : ٢.

٢ : سورة النحل ، اية : ١.

٣ : صحيح البخاري المغازي (٤٣٤٠) ، صحيح مسلم الإمارة (١٨٤٠) ، سنن النسائي البيعة (٤٢٠٥) ، سنن أبو داود الجهاد (٢٦٢٥) ،

الله تعالى دەفەرمووێ: (يُنـزلُ الْمَلائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ) الله تعالى مەلائیکەتەکان دەنێرێتە خوارەوە بەڵام بەچی دەیان نێرێت ؟ (بِالرُّوحِ)ئەم ڕۆحە چیە ؟ وەحیە و کەلامی خۆیەتی وەکو وتمان قورئان بۆناو دڵان ئەو دڵە وەك چۆن جەستە ڕۆحی تێدایە ئەو دڵەش ئەو قورئانە ڕۆحە بۆیی ئەگەر تێدا نەبێت ئەو دڵە مردووە ، (عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ) یانی الله تعالى خۆیی هەلی دەبژێرێی کەواتە پێغەمبەرایەتی بە میرات نیە ئەوکەسانە زۆر بەهەلەداچوون کە ئەلێن : تۆ هەول بدە تێبکۆشە و إجتهاد بکە لە عیبادەتدا ئەگەیتە دەرەجەی پێغەمبەر !! شتی وا نیە بەلکو الله تعالى خۆیی هەلی دەبژێرێت ، هەتاوەکو موشریکەکانی مەککە وتیان : خۆزگە ئەم قورئانە بهاتیە بۆ (رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ)[1] بۆ سەر دوو پیاوەکەی ناو خۆیان کە ناودار بوون ، الله تعالى دەفەرمووێ : (أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)[2] ئەوان چۆن ڕەحمەتی الله تعالى تەوزیع دەکەن ئێمە هەموو شتێکمان تەوزیع کردوە پێغەمبەرایەتی و رزق و ڕۆزی ئێمە هەموو شتێکمان تەوزیع کردوە .

جا لێرەدا ئەمری ریسالەت و پێغەمبەرایەتی شتێك نیە بەدەستی ئینسانەکان بێت بەلکو الله تعالى دەیهێنی (عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ) مەشیئەتەکە بۆ الله تعالى یە بۆ بەندەکانی خۆیی ئینجا بزانین ئەم هاتنە چیە ؟ ئەلێرەدا با وورد بینەوە !!باورد بینەوە لە قەولی بۆ گەنی عەلمانیەکان ئەوانەی ئەلێن : خوا پەوەندەی بە ئێمەوە نیە ! هەیە تێیاندا ئەلێ بڕوام بە الله هەیە بەس خوا پەیوەندی بە ئێمەوە نیە ئێمە چی ئەکەین لەنێوان خۆماندا!!

نەخێر چۆن عیلاقەی ئێمەی نیە ئەو الله تعالى یە تۆیی دروست کردوە بە بەطالی جێت ناهێلێت (أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى)[3] وا ئەزانی بەو ئاسانیە بەجێ دەهێلرێت !؟ وا ئەزانی الله تعالى نەخشەیەکت بۆ نانێرێت وە هیدایەتێك و فەرمانێکت بۆ نانێرێت !؟ تۆی بەشێوەی حەیوان دروست کردوە کە بەکەیفی خۆت بخۆیی و بکەیت !!

مسند أحمد بن حنبل (١٣١/١).

١ : سورة الزخرف ، اية : ٣١.

٢ : سورة الزخرف ، اية : ٣٢.

٣ : سورة القيامة ، اية : ٣٦.

بابەتەکە بەم شێوەیە نیە بەڵکو دەفەرموویێ : (أَنْ أَنْذِرُوا) بڕۆن پێیان ڕابگەیەنن الله تعالى لەئاسمانەوە وەحی دەنێرێتە خوارەوە بڕۆن بەو خەڵکە هەر هەمووی بەبێ ئیستثناء پێیان ڕابگەیەنن و بیان ترسێنن لەشیرك بیان ترسێنن بەوەی کەوا یەك خوا پەرستن نەبن و موشریك نەبن وە شەریك بۆ الله تعالى قەرار بدەن !چ مردوان و زیندووان و یاسا و چ پەرلەمان و چ دەستور و ئەم شتانە بپەرستن یان بەقسەی ئەمانە بکەن و پەیرەویی لەمانە بکەن بیان (أَنْ أَنْذِرُوا) بیان ترسێنن یانی (خوف الناس من الشرك ، خوف الناس من المعاصى).

(أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلا أَنَا فَاتَّقُونِ) پێیان بڵێن کە تەنها من پەرستراوی ڕاستەقینەم وە نیە هیچ پەرستراوێك وە هیچ پەیرەویی لێکراوێك هیچ بەقسە کراوێك کەس شایستەی ئەوە نیە تۆ بەقسەی بکەیت تەنها من نەبێت (إِلا أَنَا) کەواتە ئێوە (فَاتَّقُونِ) لەمن بترسن بەوەی من بەتەنها بپەرستن ، یانی فەرمایشتەکانی من جێ بەجێ بکەن ئەوەی وتم بیکەن بیکە ئەوەی وتم مەیکەن مەیکەن ئەوەی وتم بیلێ بیلێ ئەوەشی وتم مەیلێ مەیلێ ، من تۆم دروست کردوە و من تۆم بەخێو کردوە بۆیە تۆ بەقسەی کەسیتر مەکە ، ئەمەش ئەوەیە سر و نهێنی هاتنەخوارەوەی وەحیی ، کاتێك الله تعالى ئیبلیس لەگەل وەئادەم و حەوای ناردە سەر زەمین پێی وتن : (فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)[١] کەواتە ئەم هیدایەتە کە دێتە خوارەوە بۆ ئەوەیە دێتە خوارەوە بۆ ئەوەی کە تۆ دەستی پێوە دەگریی نە توشی خەم و خەفەت دەبی وە توشی ترس و خەوف دەبی ئەی ئەگەر وانەکەیت ؟! هەموو ژیانت دەڕوا لەدونیا و لەقیامەتیش .

کەواتە زۆر جار باسی عەلمانیەتمان بۆ دەکرێت ئەڵێن : عەلمانیەت دوو بەشە بەشێکی بڕوای بە خوا نیە وە بەشێکیش بڕوای پێی هەیە بەس ئەو بەشەی کە بڕوای پێی هەیە ئەڵێت چی ؟ ئەڵێت من دونیایم و من ئاخیرەتی نیم من پەیوەندیم بە ئاخیرەتەوە نیە ئەو خوایەی کە من بڕوام پێی هەیە ئێمەی بەجێ هێشتوە لەنێوان خۆماندا چی بکەین دەکەین ئێمە بۆخۆمان دەستور و یاسا دائەنێن ! زانایان دەڵێن : ئەو بەشەیان لەو بەشە خراپترە کە دەڵێن : بڕوامان بە الله تعالى نیە !! وانەزانن کە ئەو دەڵێت : بڕوام

١ : سورة البقرة ، اية : ٣٨.

به خوا هەیە ئەوە ئیتر تەواو وەکو مرجیئەکان کە دەڵێن : ئەوە موسلمانە و ئەوە وەلی أمرە ، نەواللە ئەوە خەتر ترێکە کە دەڵێت : بڕوام بە اللە تعالی نیە چونکە ئەوەی کە دەڵێت : بڕوام بە اللە تعالی نیە وە خۆیی کەشف کرد بەس ئەمەیتر دێت تلبست بۆ ئەکات یانی دەڵێت : من بڕوام بە اللە تعالی یە بەس بەقسەی ناکەم !! ئەلی قسەکەی لەلام پوچە و بەطالە لەلام هیچ نیە !! ئەی ئەگەر وانیە بۆ بەقسەی ناکەیت ؟! کامەی ترسناکترە ؟!

إبن کثیر دەفەرموویێ ئەم ئایەتە وەکو ئایەتێکیتر وایە کە دەفەرموویێ : (وکقوله: وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ (١٩٢) نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ (١٩٣) عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ (١٩٤) بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ(١٩٥).)[١] اللە تعالی دەفەرموویێ: ئەم قورئانە بەڕاستی لەلایەن اللە تعالی وە هاتۆتە خوارەوە ئەو پەروەردگارەیە کە پەروەردگاری هەر هەمووانە ، (نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ) کێ هێنایە خوارەوە؟ (الرُّوحُ الْأَمِينُ) وتمان جوبرایلە (علیە السلام) کەوا ئەمینە لەسەر ئەم وەحیە هیچ زیاد و کەمێکی نەخستۆتە ناویەوە وەکو خۆیی بەئەمانەت دەیگەیەنێت بۆ کێ دەیگەیەنێت ؟ (عَلَى قَلْبِكَ) سەیرکە شوێنی قورئان کوێی یە ؟ قلب بۆچی قەلبە ؟ لەبەر ئەوەی وەری بگرێت لەبەر ئەوەی تێی بگات و عەقلی پێی بکات ، اللە تعالی کە باسی کافران دەکات دەفەرموویێ : (لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا)[٢] لەبەر ئەوە کافر بێ عەقلە ئەو کەسەی کە کافر بێت بەدینی اللە تعالی وفەرمایشتی اللە تعالی جێ بەجێ نەکات بێ عەقلە و عەقلی نیە لەبەر ئەوەی ئەگەر عەقلی هەبوایە قورئانەکەی لەدلی خۆیدا دائەنا ، (عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ) بۆچی ناردمانە سەر دڵی تۆ ؟ بۆ ئەوە نیە کە تۆ دابنیشیت و لەماڵەوە بەس بیخوێنیتەوە و عیلاقەی هیچ شتێکیترت نەبێت !! سەیرکەن خۆشەویستانم ئەم ئایەتانە ئەبێت زۆر لێ ورد بینەوە هەر کەلیمەیەکی قەناعەتت هەبێ بە سەعات و دوو سەعات و سێ سەعات قسەی لەسەر بکەیت کۆتایی نایە باسەکە ، اللە تعالی دەفەرموویێ : (مِنَ الْمُنْذِرِينَ) دەبێت تۆ خەلکی بترسێنی ، یانی دەبێت ئەم کەسە چی بکات ؟

---

١ : سورة الشعراء.

٢ : سورة الحج ، اية : ٤٦.

ئەبێت دابنیشێت لەمالەوە ؟! ئەی میرات گرانی پێغەمبەران نابێ ئیقتداء بەو رسولە بکەن (صلى الله عليه وسلم) ئەی تەنها ئەوەیە کە جلی جوان لەبەر بکەن و خواردن و خواردنەوەی خۆش بخۆن و خەلکی رێزیان لێ بنێن وە ئەوانیش خەلك ڕازی بکەن بۆئەوەی ڕێزیان لێ بنێن ؟! نەخێر ئێمە ئیشمان ئەوە نیە کەوا خەلکی ڕازی بکەین وە خەلك لێمان ڕازی بێت بەلکو کارمان ئەوەیە کەوا بلێن الله تعالى وای وت ڕازی دەبێت و ڕازی نابێت ئەوە کێشەی ئێمە نیە ، کارمان ئەوەیە کەوا بلێن الله تعالى وتویەتی دەبێت تەنها من بپەرستن بەقسەی من بکەن وە تۆ فڵان و فڵان دەپەرستی تۆ موشریکی هەر ڕاستەوخۆ دەبێت وای پێ بلێت ، ئەو کەسەی لەغەیری الله تعالى بپەرستێت تۆ نابێت ساتێك لێ ڕابوەستێ کە پێ بلێ (أشركت بربك) نەك بەو شێوەیەی کە هاتوون و ترس و دڵەراوێکیان خستۆتە دڵی موسلمانانەوە کە هەر دەبێت (تکفیری ،،،!!)ئەوە خەلکی کافر ئەکات و ئەوە خەلکی بەموشریك ئەزانی !

ئێمەش دەلێن : باشە ئەی کێ کافر و موشریکە ؟! والله لەسەر قسەی ئەوانە شەیطانیش کافر و موشریك دەرناچێت چونکە شەیطان دەلێت : بڕوام بە الله تعالى هەیە (إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ)[1] شەیطان یەك ئەمری جێ بەجێ نەکرد پێی وترا سەجدە بەرە وتی نەخێر سەجدە نابەم (أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ)[2] بە عەمەلێك بەیەك عەمەل کافر بوو ، یانی بەشیطانی وت تۆ ئەگەر ئیعتقادت وایە من خوام ؟ شەیطانیش وتبێتی نەخێر تۆ خوا نی !! وتی ئەگەر بلێ بەهەشت نیە !؟ یان بلێ جەهەنەم نیە ؟! پێی فەرموو عیبادەت بۆمن بکە ؟! ئەویش وتبێتی نەخێر عیبادەت بۆتۆ ناکەم !؟ تەنها ئەوە بوو کە پێی وترا سەجدەیەك بۆ ئادەم بەرە وەکو ڕێز ئەوەی جێ بەجێ نەکرد و کافر بوو بەو کردووەیە چی بەسەر هات (أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ)کەواتە دەبێت الله تعالى بپەرسترێ .

لەبەر ئەوە بابەتی بەکافر کردن ئەبێ زۆر وریا بین بەکافر کردنی کەسێکی موسلمانەوە کە ئەکەوێتە نێو زیناوە یان قەلت و درۆ کردنەوە یان تاوانەکانەوە مادەم بەحەلالی نەزانی ئەم زینا و کوشتنە و نەلێت

١ : سورة الحشر ، اية : ١٦.

٢ : سورة البقرة ، اية : ٣٤.

حەلالە ئەوە موسڵمانە بەڵام ئەگەر وتی حەلالە ئەگەر کارەکەش نەکات ئەوە هەر کافرە چ جای ئەوەی بیکات ، بەس کە کردی بەبێ ئەوەی بڵێت ئەوە حەلالە وەکو هەوا و شەهەوەتێك و ئارەزوویێك وە وەکو مەعصیەتێك ئەوە ئەو کەسە خاوەن تاوانە ، ئەگەرێتەوە بۆ ویست و مەشیئەتی الله تعالی کە لێی خۆش دەبێت یاخود سزای ئەدا ، بەڵام کوفر کەسەکە کە کافر دەبێت و موشریك دەبێت تۆ نابێت لێ رابوەستی لەوەی کە کەسەکە ئایا کافرە یان نا موشریکە یان نا !! بەتایبەتی ئەوە زانایان باسی ئەو باسەیان کردوە ئەو کوفرانەی کە کوفرێکی زاهیر و دیارن ، کەسی وا هەیە جنێو بە الله تعالی ئەدا ،ئەڵێن ئەوە جاهیلە ! دەبا جنێو بە دایك و باوکت بدا بزانم پێی دەڵێ جاهیلی !! با جنێو بەشەرەف و کەرامەتت بدا بزانم پێی دەڵێ جاهیلی !!؟ با هەر ئەوەندەت پێ بڵێ بڵێت : چاوت کوێر بێت بزانم چی وەڵام ئەدەیتەوە !! ئەڵێ قوربان بەقوربانت بم تۆ ١٠٠ جنێویشم پێ بدەی تۆجاهیلی من قسە ناکەم !!؟ بەم شێوەیە دەڵێت !؟ نەخێر ، بەس بۆ الله تعالی جاهیلە !!

بۆیە دەبێت بزانن کە جاهیل لەو شتە ناخوا لە جنێو دان بە الله تعالی ، الله تعالی دەفەرمووێ : (قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ (٦٥) لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ)[١] جەهل لە ئیمان و کوفردا ناخوا و کاری پێی ناکرێت لەبابەتی کوفر و شیرك دا بۆیە بزانن هەر کەسێك بکەوێتە ناو شیرك و کوفرەوە ئەبێت بەکافر و موشریك ، ئەمە وتەی زانایانە وتەی ئێمە نیە برۆن سەیری بکەن .

دەفەرمووێ : (لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ) برۆن ئەو خەلکە بترسێنن و ئینزاریان بکەن ، چیان پێ بڵێن باشە ؟ ئینزار یانی بیان ترسێنە بەچی بیان ترسێنە ؟ بەوەی کە ئەگەر شیرکت کرد تۆ کافری بەهەتا هەتایی دەبیت لە جەهەنەم ئەوەش ترساندنەکەیە ، وە ئەگەر سەرپێچی الله تعالی ت کرد ئەوە موستەحەقی بەوەی کە الله تعالی سزات بدا وە ئەگەر لێشت خۆش بێت ئەوە ئیرادەی خۆیەتی ، برۆن پێیان بڵێن لەئایەتەکانی قورئاندا (لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ)[٢] ئەوەتا بەمنیشی وتوە بەخوا منیش شەریك پەیا

---

١ : سورة التوبة ، اية : ٦٥-٦٦.

٢ : سورة الزمر ، اية : ٦٥.

بكەم ئەوە الله تعالى كارەكانم هەمووى بەتاڵ دەكاتەوە چ جاى ئێوە ! پێغەمبەر شيرك بكات (صلى الله عليه وسلم) الله تعالى ئەيخاتە جەهەنەم بەهەتا هەتايى ، پێغەمبەران هەر هەموويان ! ئەى ئێمە !!.

جا كەواتە (لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ) با بزانين پێغەمبەران كارى خۆيان كرد يان نا ؟! بەلى كرديان ، ئەى ئەوانەى كە لەدواى پێغەمبەرەوە هاتون ئەوانن كەوا ميرات گرى پێغەمبەرانن بزانين ئەوەيان كرد ! ئەوكاتە مەسئوليەتى هەريەكێكيان ئەكەوێتە سەر شانى ئەگەر نەيكات ئەوە مەسئول دەبێت ، مەلا و مامۆستاى ئاينى هەيە هى خەلكە وە هەيە ئى دەسەلاتدارانە وە هەشە ئى الله تعالى يە بەس ئەوەى كە ئى الله تعالى يە زۆر كەمە ، بۆيە الله تعالى دەفەرموويێ: (إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ)[١] لەوانەى پێشوو لە ئەحبار و روهبانەكان زۆربەى زۆريان مالى خەلكيان بە بەطال ئەخوارد يانى هى الله تعالى نەبون ،ئەوە ئينزارە بۆ ئێمە ئەى ئێمەش وانين ئێستا ؟ ئەى دين نەفرۆشراوە بە پارە !؟ دين نەفرۆشراوە بە مەنسەب و پلە و پۆست ؟! .

إبن كثير دەفەرموويێ : (ولهذا قال : (لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ)كەواتە بۆ ئينزار كردنى خەلكيە .

كەسانێكى زۆر دێن دەلێن : ئێوە تۆقێنەر و تيرۆرستن !! ئێ الله تعالى وا دەفەرموويێ : برۆ بيان تۆقێنە !، برۆ خەڵكى بتۆقێنە بەجەهەنەم برۆ ئينزاريان بدەرێ ، بۆيە هيچ پێغەمبەرێك نەبوە إلا موژدەردەر و ترسێنەريش بووە ،الله تعالى دەفەرموويێ : موژدەيان بەدەنێ بەبەهەشت وە ترسێنى بدەنى بە جەهەنەم وات لەنێوان (ترغيب و ترهيب)دا بوە بۆيە بەتەنها ترغيب ناخوا ، كۆمەلە كەسانێك هەن ئەلێن : با دڵى خەلكى عاجز نەكەين يانى خاتريان ئەگرن ، هەيە دەلێ با بەتەنها خەلكى بترسێنين ! كاكە هەردووكى هەلەيە بەلكو الله تعالى پێغەمبەرانى بەهەردوو سيفەتەكە ناردوە كەئەوانيش موژدەيان بەدەنێ وە بيان تۆقێنە .

ئێنجا فەرموويێ : (لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ) بۆ ئەوەى ئينزارى كێ بكەن ؟! ئەو خەلكە بكەن ، بە رۆژى كۆبونەوە و زيندو بونەوە .

---

١ : سورة التوبة ، اية : ٣٤.

إبن كثير ريوايەتێکمان بۆ دەهێنی لە عەلی کوڕی ئەبی طەلحەوە ئەویش لە إبن عەباسەوە دەگرێتەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەفەرموویی دەربارەی ئەم ئایەتە (لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ) اسم من أسماء يوم القيامة) یەکێکە لەناوەکانی ڕۆژی قیامەت ، (حذر منه عباده .) الله تعالی عەبدەکانی خۆیی پێ ترساندوە و پێ ئاگادار کردۆتەوە .

إبن کثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە إبن جریجەوە ئەویش دەگێرتەوە لە إبن عەباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەفەرموویی : (يلتقي فيه آدم وآخر ولده .) ئادەم و ئاخیر منداڵەکەی کە ئاخیر کەسە لەسەر زەوی پێش ڕۆژی قیامەت کە دونیا تێکك ئەچێت و قیامەت دادێت هەموویان کۆدەبنەوە .

إبن کثير دەفەرمووێ : إبن زيد (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) فەرموویەتی : (يلتقي فيه العباد .)عەبدەکانی عەموویان کۆدەبنەوە .

إبن کثير دەفەرمووێ : قەتادە و السدی و بیلالی کوڕی سەعد و سوفیانی کوڕی عوینە (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) فەرموویانە : (يلتقي فيه أهل السماء وأهل الأرض .) مەبەستی چیە لەوە ؟! ئەهلی ئاسمان بریتین لەمەلائیکە بۆ ئەهلی ئەرز (وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا)[1] ئیتر لەگەڵ بەندەکان هەر هەمووی کۆبونەوە دەست پێ دەکا .

إبن کثير دەفەرمووێ : قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت)دیسانەوە دەفەرمووێ : (يلتقي فيه أهل السماء وأهل الأرض ، والخالق والخلق .)الله تعالی کەدروستکاری هەموو خەلقە لەگەڵ مەخلوقەکەی خۆیی کۆدەبێتەوە .

إبن کثير دەفەرمووێ مەیمونی کوڕی میهران (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) فەرموویەتی : (يلتقي [فيه] الظالم والمظلوم .) زاڵم و مەزڵوم کۆدەبنەوە ، ئەی کابرای زاڵم ئەمڕۆ کاتێك زوڵمەکە ئەکەیت بۆی دەرناچیت هەر چەندێك خۆت حەشار بدەیت دێتەوە بەر مەیدانی لێپرسینەوە و لەگەڵ مەزلومەکە الله

١ : سورة الفجر ، اية : ٢٢.

تعالى كۆت ئەكاتەوە ، بۆيە با زوڵم نەكەین الله تعالى پەنامان بدا ، چونكە زوڵم زۆر گەورەیە هەر كەسێك زوڵمی لێ واقیع بوو با خێرا داوای لێبوردن لە الله تعالى بكات وە داوای لێبوردن لەو كەسە بكات كە زوڵمی لێكردوە ، مەزلوم بە بەڵام زاڵم مەبە ، ئەمەش مانای ئەوە نیە كە تۆ ژێر دەستە بیت نەخێر بەلكو یانی كاتێك كە هاتە سەر ئەوەی تۆ زوڵم بكەیت یان زوڵمت لی بكرێ تۆ لەوكاتەدا زاڵم مەبە چونكە زاڵم هیچ كاتێك سیفەتی باشی نیە بۆیە زوڵم مەكە .

إبن كثیر دەفەرمووێ : (وقد یقال : إن یوم القیامة هو یشمل هذا كله)ئەم قەوالانەی كە هێنای دەلێت نا با هەمووی بگرێتەوە ، یانی تەفسیرەكەیان تەفسیری جۆراو جۆرە ، (ویشمل أن كل عامل سیلقى ما عمل من خیر وشر .)ئەمەش مانایەكیتریتی ، هەموو عامیلێك چ خێر و شەرێكی كردبێت هەمووی كۆدەبێتەوە لە ڕۆژی قیامەت (يَوْمَ التَّلَاقِ) مانایەكیتریەتی ، یانی نەخێرو نەشەڕ بزر نابێت تەنانەت مسقالە ذەرەیەكیش .

مسقال یانی بەقەدەر ، ذەر یانی بەقەدەر مێرولەیەك .

بەقەدەر یەك مێرولەیەك چیت كردبێت بزر نابێت لەخێر و لەشەڕ كۆدەبێتەوە (كما قاله آخرون .).

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (١٦)

إبن كثير دەفەرمووێ : (وقوله : (يَوْمَ هُم بَارِزُونَ) أي : ظاهرون بادون كلهم ، لا شيء يكنهم ولا يظلهم ولا يسترهم .) لەو ڕۆژەدا هیچ کەسێك نیە شاراوە بێت ، زومین وای بەسەردێت (فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا (١٠٦) لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا (١٠٧))[١] وەکو شوشەی لێ دێت نە زمایی وە نەبەرزایی تێدانیە هەمووی لەسەر ئەوێی ڕادەوەستێت یانی شوێنێك نیە تۆ خۆتی تێدا حەشار بدەیت ، کە بچیت بۆماڵێك یان ئەشکەوتێك یان گوندێك لەبەر ئەوە الله تعالى بۆت باس دەکات و دەڵێت شاخەکان ئەڕوات ، بۆیە ناڵێت ئەچمە شاخێك و خۆم ئەشارمەوە مەجالی شاردنەوە نیە (لا شيء يكنهم ولا يظلهم ولا يسترهم .) نەشتێك هەیە بیان شارێتەوە وە نەشتێك هەیە بەسەریانەوە بێت سەتریان بکات ، خۆر لەو ڕۆژەدا بەقەدەر میلێك نزیك ئەبێتەوە !

میل : هەیە دەڵێت ئەگەر بە کیلۆ مەتر حیسابی بکەین ئەگەر کیلۆ بێت ئەوە کیلۆ نیوێکە ١٦٠٠ ئەو خۆرە گەورەیە لەسەرمانەوە بێت ئەبێ چیمان لێ بکات ئەی ئەگەر میلەکەی چاو بێت ئەوەی کەوا کلی پێ دەرێژی ئەوە ئەوەندەیە .

لەو ڕۆژەدا هیچ شتێك تۆ سەتر ناکات ڕۆژێکی زۆر گرانە .

إبن كثير دەفەرمووێ: (لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ)لەو ڕۆژەدا هەموویان دەر ئەکەون هەموویان کەشف و بەدەرەوەن هیچ کەسێك هیچ شتێکی لە الله تعالى لای بزر نیە هەموویان بەدەرەوەن ، (أي : الجميع في علمه على السواء .) لە عیلمی الله تعالى دا هەر هەموویان وەکو یەك وایە دڵ و دەرون کار و کردەوەیان عەمەلی چاك و خراپیان گەورە و بچوك و دیار و نادیاری زۆر و کەمی هەر هەمووی لەبەردەمی عیلمی الله تعالى یە الله تعالى پێ ئەزانی .

---

١ : سورة طه.

إبن كثير دەفەرموویێ : (لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) ئینجا الله تعالى خۆی بەخۆیی ئەلێ ئەم مولکە ئی کێ یە ؟ خۆی وەلامی خۆیی ئەداتەوە چونکە کەس نیە وەلام بداتەوە ئەلێت : ئی الواحد القهار ە ئی ئەو خوایە پەرستراوی ڕاستەقینەی یەك کە هەموو بونەوەری لەبەردەمی خۆیدا زەلیل کردوە و کەس نیە سەر بلندا بکات .

(قد تقدم في حديث ابن عمر : أنه تعالى يطوي السماوات والأرض بيده ، ثم يقول : أنا الملك ، أنا الجبار ، أنا المتكبر ، أين ملوك الأرض ؟ أين الجبارون ؟ أين المتكبرون ؟ .) ئەم حەدیثەمان باس کرد کە دەفەرمووی : الله تعالى ئاسمانەکان و زەوی ئەپێچێتەوە ئەفەرمووی : من مەلیکم ، من جەبارم ، من موتەکەبیرم ، تەبعەن ئاگاداربن کەلیمەی موتەکەبیر تەنها بۆ الله تعالى یە بۆ کەسیتر نیە یانی ئەو کەسەی کەوا منەت بەسەر هەموو عالمدا دەکات ، ئەو کەسەی کەوا گەورەی خۆیی بەسەر هەموو عالمەدا ئەچەسپێنی ئەوەش تەنها بۆ الله تعالى یە . بۆیە ئەلێ (أين ملوك الأرض ؟)دەی پاشا و سەرکردەکان دەی سەرۆکەکان هەر هەمووتان کوا لەکوێن !؟ .

إبن كثير باسی حەدیثی صورمان بۆ دەکات و دەفەرموویێ : (وفي حديث الصور : أنه تعالى إذا قبض أرواح جميع خلقه ، فلم يبق سواه وحده لا شريك له ، حينئذ يقول : لمن الملك اليوم ؟ ثلاث مرات)سێ جار وا ئەلێ ، (ثم يجيب نفسه قائلا (لِّلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) أي : الذي هو وحده قد قهر كل شيء وغلبه .) زاڵە بەسەر هەموو شتێکدا و کەس ناتوانی سەربەرز بکات لەئاساتیدا .

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە إبن ئەبی حاتەمەوە کەدەگێرێتەوە لە إبن عەباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرموویێ: (ينادي مناد بين يدي الساعة : يا أيها الناس ، أتتكم الساعة .)بانگەواز کارێك هاوار دەکات لەهاتنی ڕۆژی قیامەتدا ئەلێت : ئەی خەلکینە ئەوە ڕۆژی قیامەت هات .

(فيسمعها الأحياء والأموات)هەموو زیندووان و مردوان گوێیان لێ یە .

(قال : وينزل الله [عز وجل] إلى سماء الدنيا)دەفەرمووێ : الله تعالى دێتە خوارەوە بۆ ئاسمانی دونیا هەروەکو لایەقە بەخۆی ، (ويقول : (لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ).

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٧)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(وقوله : (الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) يخبر تعالى عن عدله في حكمه بين خلقه) الله تعالى باسی عەدالەتی خۆی دەکات لەحوکم کردن لەنێوان بەندەکانیدا لەفەرمان ڕەوای لەنێوان بەندەکانیدا ، کەوا (أنه لا يظلم مثقال ذرة)کە بەقەدەر یەك مێروله زوڵم لەکەس ناکات (من خير ولا من شر) بچوکترین خێرت هەبێت ئەجرت ئەداتەوە بچوکترین شەرت هەبێ موستەحەقی ئەوەی کە عەزابت بدا یاخود فەزل ئەرێژی بەسەرتدا و سزات نادا بەمەرجی ئەوەی شیرك و کوفرت نەبێت ، (بل يجزي بالحسنة عشر أمثالها)بەلکو چاکەیەك بەدە قاتی خۆییە ، (وبالسيئة واحدة)وە خراپەش هەر بەیەکە ، ئەمەش لە تەواوەتی فەزلی الله تعالى یە،(ولهذا قال : (لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ)کەس خەمی نەبێت لەو ڕۆژەدا کەس زوڵمی لێ ناکرێت ، تەبعەن لە مەحکەمەی دونیادا کاتێك کە ئەڕۆیت زۆرئەترسی لەوەی حاکمەکە زوڵمت لی بکات چونکە لەوێدا (لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ) نیە بەلکو زوڵم زۆرە ، بەس وریابە لەو ڕۆژەدا هیچ زوڵم نیە .

إبن كثير دەفەرمووێ : هەروەکو لەصەحیحی موسلیم دا هاتوە لە حەدیثی ئەبی ذەرەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەفەرمووێ : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) باس کردوە (فيما يحكي عن ربه - عز وجل) الله تعال گێڕایتەوە واتا حەدیثی قودسیە (أنه قال : " يا عبادي ، إني حرمت الظلم على نفسي وجعلته بينكم محرما)کە فەرموویەتی : ئەی بەندەکانم من زوڵمم لەسەر خۆم حەرام کردوە وە لەنێوان ئێوەشدا حەرامم کردوە (فلا تظالموا) زوڵم مەکەن .

(إلي أن قال - : يا عبادي ، إنما هي أعمالكم أحصيها عليكم ثم أوفيكم إياها) عەمەلەكانى خۆتان ، ئەها سەيرى ئەم حەديثە قودسيە بكەن (أعمالكم)ئەلێن : مورجيئە ئاگاداربن ئەوە الله تعالى واى فەرموو ، (أحصيها عليكم) هەمووتان بۆ ئەپارێزم هەمووى ئەنوسمەوە ، (ثم أوفيكم إياها)ئينجا دواتر هەر كەس بەقەدەر چاكە و خراپەى خۆيى پاداشت و سزا دێتە گۆرێى ، (فمن وجد خيرا فليحمد الله ، ومن وجد غير ذلك فلا يلومن إلا نفسه "). هەر كەسێك خێرى بينيەوە ئەوە لەلاى الله تعالى وەيە بۆيە نەلێ لەلاى خۆمەوە بوو وە بلێ سوپاس بۆ ئەو خوايەى كە هيدايەتى داوم ، بەڵام هەر كەسێك شەرى بينى مەلێ الله تعالى واى لێكردم ! بەلكو بلێ خەتاى خۆم بوو (فلا يلومن إلا نفسه " .)بۆيە ئاگادار بە لەقەدەردا زۆر گرينگە هيچ شتێك بەبێ الله تعالى ناكرێت ، بەلام شەر نادرێتە پاڵ الله تعالى بلێ خوايە بۆچى وات لێ كردم تۆ ئەزانى كە واى لێكردى ؟! تۆ لەوحى مەحفوظت بينيوە ؟! كەوا الله بۆتۆيى نوسى بێت ؟! ئەى خۆت نەت كرد لەكاتێكشدا ئيمانمان وايە كە هەمووى لە لەوحى مەحفوظدا نوسراوە.

إبن كثير دەفەرموويێ : (وقوله : (إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) أي : يحاسب الخلائق كلهم ، كما يحاسب نفسا واحدة)تۆ سەيرى ئەم نمونەيە بكەن كە إبن كثير باسى ئەكات هەموو مەخلوق و بەندەكانى وەك يەك نەفس هەر هەمووى موحاسەبە ئەكات ، موحاسەبە كردنى نەفسێك لەگەل هەموو نەفسەكاندا ئەگەر بەعەقلى ئێمە سەيرى بكەين جياوازييەكى زۆر زۆرى هەيە لەلاى الله تعالى هيچ جياوازى نيە يەك نەفس موحاسەبە بكەيت يان هەمووى وەكو يەك وايە ، هەر وەكو الله تعالى دەفەرموويێ : (مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ)[1] ئێوە هەموو كە دروست كراون لەسەر الله تعالى گران بوو كە دروستى كردن چۆن يەك نەفس دروست دەكا هەمووتانى وا دروست دەكات وە كە مردوون بەهەمان شێوەش زيندووكردنەوەشتان بەهەمان شێوە ئاسانە لاى الله تعالى كەواتە موحاسەبە كردنيشتان وەكو يەك نەفس ،(وقال [تعالى] : وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ)[2] يانى هەر شتێكمان بوێت بلێين ببە

١ : سورة لقمان ، اية : ٢٨.

٢ : سورة القمر ، اية : ٥٠.

(إِلَّا وَاحِدَةٌ)يانى قەولە (واحدة) يانى كن (كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ)وەكو چاو تروكانێكە ، ببە دەبێت ، يانى ئێستا بهێنە بەر چاوى خۆت ڕۆژى قيامەتە هەموويان موحاسەبە ئەكرێن بەچركەيەك .

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ (١٨) يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ (١٩) وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (٢٠)

ماناى ئايەتەكان :

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ (١٨)

الله تعالى دەفەرمووێ : (وَأَنذِرْهُمْ) بيان تۆقێنە و بيان ترسێنە بەچى ؟! (يَوْمَ الْآزِفَةِ)ناوێكيترە لە ڕۆژى قيامەت الازفە يانى (أَزِفَتِ الْآزِفَةُ)[1] يانى نزيك بوويەوە ڕۆژى قيامەت كەليمەى الازيفە لەزمانى عەرەبيدا يانى (دنى ، قربا) نزيك بوويەوە ، (وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ) بەڕۆژە نزيكەكە بيان ترسێنە يانى الله تعالى ئەو ڕۆژە نزيكە بەقيامەت وا دەلێ ، بە ڕۆژە نزيكەكە بيان ترسێنە كە قيامەتە ، ئالەو كاتەدا حالى خەلكى چۆنە ؟ (إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ) قلوب جمع قلب دڵ ، وە حناجر گەروە ، دڵە كان دێنە سەرەوە بۆلاى گەروو نەدێتە دەرەوە نە بۆ خوارەوە ، يانى ئەگەر كەسێك دڵى بێتە لاى گەرووى و نەيەتە دەرەوە و نەچێتە خوارەوە چى لێ بەسەر دێت ؟! لە ئەوپەرى شيدەت و ناخۆشيدايە (إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ) دڵەكان سەردەكەون بۆ لاى گەروەكان ئەوە خەڵكە لەترسا تۆقيون (كَاظِمِينَ) يانى : ممتنؤن غم و حزنا) هەموو لاشە و جەستەيان پڕە لە غەم و پەژارە ترس و بيم و غەم و پەژارە ناچێتە دەلەوە و لەدلْيان حەپس بوە يانى پەنگى خواردۆتەوە .

[1] : سورة النجم ، اية : ٥٧.

الله تعالى دەفەرمووێی : (مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ) کەلیمەی زاڵم لێرەدا موشریکە ئاگاداربن لەپێش هەموو شتێکەوە موشریك دەکەوێتە ئەم حالەتەوە ، لەو ڕۆژەدا موشریك هیچ کەسێك نیە دۆستی بێت وە هیچ کەسێکیش نیە شەفیعی و شافیعی بێت ، شافیعەکە کە شەفاعەت بکا (يُطَاعُ) یانی بەقسەی بکرێی هەتاوەکو هەشی بێت بەقسەی ناکرێت ، نیە لەو ڕۆژەدا نیە هەشبێت بەقسەی ناکرێت ئەمەش شەفاعەی منفیە ، کەواتە موشریکینە ئاگاداری خۆتان بن والله دۆستان نیە لەو ڕۆژەدا یارمەتی دەر و سەرخەرتان نیە ، وە الله تعالى ئەوەندەی ڕق لێتانە بەهیچ شێوەیەك بەهیچ شێوەیەك تەمەنای ڕەحمەتی الله تعالى مەکەن قەت بەخەیالتدا نێت ئەو خوایەی کە ڕەحمان و ڕەحیمە ڕەحمت پێ بکات ، کەواتە (إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ)[1] بۆیە ئاگاداربە شیرك ئەنواعی زۆرە وە شیرك ئەوەیە کە لەغەیری الله تعالى بپەرستی جا هەر کەسێك بێت ، مەلائیکە و پێغەمبەر ئەپەرستی (صلى الله عليه وسلم) ئەوە شیرکە ، ئایا دەبێت ئێمە بلێن (نعبدوا محمد)یان بلێن شوێنی دەکەوین ! نایپەرستین بەلکو شوێنی دەکەوین ، وە عیبادەت بۆ الله تعالى یە ، ئەبو بەکر فەرمووی : هەر کەسێك محمد (صلى الله عليه وسلم)ی پەرست ئەوە محمد مرد وە ئەوەشی کە الله تعالى ئەپەرست ئەوە الله تعالى زیندوە و قەت نامرێی .

کەواتە ئاگاداربە ئەگەر الله تعالى ڕێگەت نەدا تۆ محمد(صلى الله عليه وسلم) بپەرستی ئەی ئەم بێ عەقلانەی ئەم زەمانە و پێشتریش !! ئەی ئەو کەسانەی کە خۆیان بێ عەقل کردوە لەبەر ئەوەی ئیمان لەدڵەکەیاندا نیە چونکە وتمان ئینسانی کافر بێ عەقلە با بیر بکاتەوە و هەموو دونیاشی هەبێت با بەئەندازەی هەورە کان فەردە دۆلاری هەبێت با سولطە و دەسەلاتی هەبێت !! بۆیە ئەلێن : فیرعەون بۆ کوێی چوو ؟! تۆش بۆ ئەوێی ئەڕۆیت .

---

[1] : سورة لقمان ، اية : ١٣.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ (١٩)

الله تعالى دەفەرموویێ : الله تعالى ئەزانی کەوا چ چاوێك خائینە (الله تعالى پەنامان بدا و چاوەکانمان بپارێزی)، سەیر بکەن (خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ) الله تعالى کاتێك کە یەکێك دەبینی ئەو کەسە سەیری ئافرەتێك دەکات کە سەیریشی ئەکات بێ گومان شەیطان ئەوەی بۆ دەرازێنێتەوە کە زینای لەگەڵدا بکات یان عەورەتی ببینی یان هەتا دوایی !! الله تعالى دەفەرموویێ : ئاگادای لەچاوەکەتە کە سەیری دەکەیت وە ئاگای لەوەشە کە چی لەدڵەکەتدایە و چیت شاردۆتەوە .

یانی ئەگەر ئینسان ئەوە بخاتە بەر چاوی خۆیی ئەبێ ئەو پەری شەرم لە الله تعالى بکات کە چاوەکەی توشی حەرام نەبێت بەڵام توشی حەرام ئەبین بۆیە کەواتە با بگەڕێنەوە ، کەسمان نیە توشی حەرام نەبین مەخرەج چیە لەو سەیر کردنە ؟! ئەوەیە کە شوێن ئافرەتەکە بکەویت بچی زینای لەگەڵدا بکەیت ؟! نا مەخرەجمان لەم فیتنەیە هەیە ، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بە عەلی (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) فەرموویی : ئەگەر سەیرت کرد سەیری دووەم و سێ یەمی مەکە ئەگەر بەبەر چاوت کەوت بەبێ مەبەست چاوت بگرە لەدوایدا ، بۆیە بینین لەداوی بینین دا مەبە چونکە کێشەت بۆ دروست دەکات ، بۆخۆی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەمەی بەسەردا هاتووە لەحەدیثێکدا کە ئافرەتێك تێدەپەڕێت دواتر ئەچێت بۆلای خێزانی کاری شەرعی لەگەڵ خێزانی ئەکات دواتر دەفەرموویێ : هەر کەسێك شتێکی ئاوای بینی با ئەم کارە بکات چونکە لەگەڵ خێزانتدا کە کۆبوویتەوە فیتنەکە کۆتایی دێت ئەمەش مەخرەجە لەم فیتنەیە ، بۆیە دەڵێت : ئەی گەنجەکان ژن بێنن ئەوەشی ناتوانێت با بەڕۆژوو بێت چونکە ڕۆژوو وا لەئینسان ئەکات کە قوەتی ئارەزووی کەم دەکاتەوە .

ألله تعالى دەفەرموویێ : (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ) ئینجا خیانەتەکانی چاو زۆرن تەنها هەر بۆ ئەمە نیە هەر خیانەتێکیر بێت یەك لەو خیانەتانە ئەوەیە ، سەیر بکە کاتێك کە غەیبەتی کەسێك ئەکەیت بەزمان الله تعالى دەفەرموویێ : (وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ)[1] دوو جۆرن بەدەم بیکەیت یاخود بە

١ : سورة الهمزة ، اية : ١.

ئیشارەت بەدەست یاخود بەچاو ، بۆنمونە کەسێك لەبەردەمتدایە قسە لەگەل یەکێکدا ئەکەیت ئەتەوێت ئەو کەسەی بەرامبەر بەبێ عەقل دابنێ بەس بەقسە نایکەیت بەئیشارەت ئەیکەیت بەچاو دەلێ سەیرکە چەند بێ عەقلە ئەوەش خیانەتە هەر هەمووی تۆ کە لەو کەسەت کرد .

وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (٢٠)

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ) الله تعالی فەرمانڕەوای دەکات بە حەق و بەعەدالەت هیچ کاتێك زوڵم ناکات ، (وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ)ئەوانەی ئێوە دەیپەرستن ئەوانەی کە پەرستراون ئەوانە ناتوانن هیچ فەرمانڕەوایەك بکەن وە هیچیان لەدەسەڵاتدا نیە لە ئەنداد و لە ئەصنام و لەهەرچی شتێك تۆ دەیپەرستی لەڕۆژی قیامەت ناتوانن هیچ بکەن ، ئایا ئەتوانن فەرمانڕەوایی بکا ؟! کێت پەرستوە لە پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) بگرە کە ئەمە خۆشەویسترین کەسە لەلای الله تعالی هەتاوەکو ئەگاتە دووژمنترین کەس لەلای الله تعالی لە طاغوتەکان هیچ لەم ئینسانانە هیچیان بەدەست نیە ، کەواتە پەرستن تەنها بۆ الله تعالی یە بۆیە تەنها الله تعالی بپەرستن ، لەڕۆژی قیامەت کێ حوکم دەکات ؟ (لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ)[١] کەواتە (وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ)شیء شتێکی زۆر زۆر کەمە کەس ناتوانی فەرمان ڕەوایی بکات لە الله تعالی زیاتر .

الله تعالی دەفەرمووێ : (إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) الله تبارك وتعالی سەمیعە و دەبیستێ وە بەصیرە و ئەبینی .

١ : سورة غافر ، اية : ١٦.

إبن كثير دەفەرمووێی :

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ (١٨)

(يوم الآزفة هو : اسم من أسماء يوم القيامة) الازفة ناوێكە لەناوەكانی ڕۆژی قیامەت ،یانی ڕۆژە نزیكەكە (سميت بذلك لاقترابها) لەبەر ئەوە ناونراوە بە الازفة یانی نزیكە.

هەر وەكو الله تعالى دەفەرمووێی: (كما قال تعالى : أَزِفَتِ الْآزِفَةُ (٥٧) لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ (٥٨))[١] ڕۆژە نزیكەكە نزیك بوویەوە لە غەیری الله تعالى ش كەس نازانی كەی ئەم ڕۆژەیە هەتاوەكو پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) نازانێ كەی یە ئەم ڕۆژە ، ئەی دەروێش و صۆفیەكان كە ئەڵێن : پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەموو شتێك ئەزانی ئەوە الله تعالى دەفەرمووێی : (لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ).

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) جليب پێ وت كەی ڕۆژی قیامەتە؟ فەرمووی : نەتۆش و نەمنیش نازانین كەی قیامەتە .

كەچی ئەمانە ئەوەندە بەبێ شەرمانە ئەم ئایەتانە ڕەت ئەكەنەوە و ئەڵێن : با پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەموو شتێك ئەزانی ! .

ئایەتێكیتر مان بۆ دەهێنی إبن كثير دەفەرمووێی : (وقال : اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ)[٢] نزیك بوویەوە ڕۆژی قیامەت نزیك بوویەوە ، نەك نزیك ئەبێتەوە ! دواتریش ئەڵێ : (وَانْشَقَّ الْقَمَرُ)ئەمە یانی چی ؟! كافرەكان وتیان : ئەگەر تۆ پێغەمبەری ئەم مانگە لەت بكە ؟پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) مانگی لەت كرد و باوەڕیشیان پێ نەهێنا .

---

١ : سورة النجم .

٢ : سورة القمر ، اية : ١.

ئایەتێكیترمان بۆ دەهێنێ إبن كثیر دەفەرموویێ : (وقال : اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ)[1] ئەوا نزیك بوویەوە حیساب بۆ خەلكی كەچی ئەوان بێ ئاگان و پشتیان كردوە لە شەرعی الله تعالی ، بێ ئاگای و پشت هەلكردن ئەمڕۆ دوو سیفەتی گەورەیە لەناو مەخلوقات دا لەزۆربەی خەلكی بپرسە ئەلێ ئەخوێنێتەوە ؟ ئەلێ : نەبەخوا بێ ئاگام ! ئەلی مەشغولی دونیام بێ ئاگام لە قورئان و حەدیث وە بێ ئاگام لە شەریعەتەكەی و دینەكەی الله تعالی وە بێ ئاگام لەو پەیامەی كە الله تعالی ناردوویەتی ، وە كەسیتر هەیە نەك هەر ئەلێت : بێ ئاگام بەلكو هەر پشتی تێ كردوە ئەلی ئەوە چ پەیوەندی بە ئێمەوە هەیە بەئێمەی موسلمانان ئەلێت : ئێوە شێتن ! بەلی ڕاستە الله تعالی ئێمەی دروست كردوە بەس بۆخۆت بڕۆ دونیای خۆت ببە بەرێوە چ پەیوەندی بە ئێمەوە هەیە ، موعریضە لەشەریعەتی الله تعالی ئەو كافرە ئەو كەسە.

ئایەتێكیترمان بۆ دەهێنێ إبن كثیر دەفەرموویێ : (وقال : أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ)[2] ئەوە فەرمایشتی الله تعالی هات بە هاتنی ڕۆژی قیامەت وە ڕۆژی قیامەت هات ئێوە پەلەی لێ مەكەن ، كە ئەلێن : با بێ ئەگەر ڕاست دەكەن بابێت ، بەلێ دێت.

ئایەتێكترمان بۆ دەهێنێ إبن كثیر دەفەرموویێ : (وقال : فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ)[3] (فَلَمَّا رَأَوْهُ)یانی كاتێك كە عەزابیان بینی ، (زُلْفَةً)یانی ئەوە نزیك بوویەوە لێیان عەزابەكە ، (سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا)دەم و چاویان تێك ترشا بەیەكدا ئەو پەڕیی نارەحەتی ڕووی تێكردن ، (وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ)پێیان ئەوترێی ئەمە ئەوەیە كە داواتان ئەكرد ، ئەوكاتەی كە ئەتان وت : كوا با بێت !؟ ئەوە هات ، (تَدَّعُونَ)یانی تطلبون ئەوە ئەوەیە كە داواتان ئەكرد .

[1] : سورة الأنبياء ، اية : ١.

[2] : سورة النحل ، اية : ١.

[3] : سورة الملك ، اية : ٢٧.

إبن كثير دەفەرموویّی : (وقوله : (إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ)كاتێك دڵەكان ئەگاتە گەروەكان ، (أي ساكتين)بێ دەنگ ئەبن .

إبن كثير دەفەرموویّی قەتادە (رەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەفەرموویّی : (وقفت القلوب في الحناجر من الخوف) لەترسی ئەو ڕۆژە دڵەكان هاتونەتە ناو سینگ بەرەو گەروو ڕۆیشتوون نە ئەوراتە خوارەوە وە نەئەچێتە سەرەوە ، (فلا تخرج ولا تعود إلى أماكنها .) نەئەچێتە دەرەوە نە ئەچێتە شوێنی خۆیی .

(وكذا قال عكرمة ، والسدي ، وغير واحد .)هەر بەم شێوەیەشیان وتوە عیكریمە و السدی و جگە لەوانەش (ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت).

إبن كثير دەفەرموویّی : (ومعنى (كَاظِمِينَ) أي : ساكتين) مانای ئەم ئایەتە یانی بێ دەنگ هەمووی بێ دەنگ ڕائەوەستن كەس یەك وەتەی لێ وە نایەت لەترسان ، (لا يتكلم أحد إلا بإذنه) إبن كثير ئەم بەئایەتێك شەرح ئەكاتەوە كە الله تعالى دەفەرموویّی : (يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا)[١] لەو ڕۆژەدا ڕۆح كە جوبرایلە وە مەلائیكەكان هەر هەموویان بەریز ڕاوەستاون لەبەر كاظمی الله تعالى قسە ناكەن (لَّا يَتَكَلَّمُونَ) زانایان دەفەرموون : یانی : (لايشفعون) شەفاعەت بۆ هیچ كەسێك ناكەن ، (إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ) إلا دەبێت الله تعالى ئیزن بدا ، (وَقَالَ صَوَابًا) بەمەرجی صەواب واتا ئەو كەسە موستەحەقی ئەو شەفاعەت بێت .

إبن كثير دەفەرمووی : إبن جريج فەرموویەتی : (كَاظِمِينَ) أي : باكين .)یانی هەموو ئەگرین لەمەیدانی مەحشەردا .

---

١ : سورة النبأ ، اية : ٣٨.

تەبعەن تۆ سەیر بکە کابرا دلێ بێتە لای گەرووی لەترسان وە غەم و پەژارەیەکی زۆری هەبێت پێ ناکەنێت ! کەواتە تەفسیری (كَاظِمِينَ)ی بەو ڕووداوەی کە لەو ئەثەرەدا دروست دەبێت کردویەتیەوە ، تۆ ئەگەر بترسیت و دڵت بێتە سەر گەروت هەموو گیانت خەم و خەفەت و پەژارە بێت لەترسا فرمێسك بەچاوتدا دێتە خوارەوە بۆیە ئەڵێت : (باكين).

إبن كثير دەفەرموویێ : (مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ) موشریکەکان هیچ کەسێکیان نیە دۆستیان بێت (حَمِيمٍ)یانی نزیکێك کە یارمەتیان بدات ، (وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ) کەسێك نیە کە داوایان بۆ بکات تا بەقسەی بکرێت ، (أي : ليس للذين ظلموا أنفسهم بالشرك بالله)ئەوەی شەریکی بۆ الله تعالى پەیا کردوە (من قريب منهم ينفعهم) کەسێکی نزیك نیە سودیان پێ بگەیەنێت ، (ولا شفيع يشفع فيهم) هیچ کەسێك نیە شەفاعەتیان بۆ بکات !! ئەو کەسانەی ئەمڕۆ کە ئەڵێن : يارسول الله (صلى الله عليه وسلم) یا عبدالقادر و یا فلان !! الله تعالى دەفەرموویێ: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ (٥) وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ (٦))[١] ئەوەی تۆ داوای لێ ئەکەیت وا ئەزانی ئەوە عیبادەتە و خۆشەویستی پێغەمبەرت هەیە (صلى الله عليه وسلم) وە خۆشەویستی عبدالقادرت هەیە وە خۆشەویستی فلان و فلانت هەیە ئەوان لەتۆ بێ ئاگان ئەمە یەکەم وە ڕۆژی قیامەت ئەگەر پێیان بوترێ کە ئەوانە داوایان لەتۆ کردوە ئەوان ئەلێن : ئێمە کافرین بەو عیبادەتەی کە ئەوان کردویانە ، یانی تەکفیرتان ئەکەن ، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەڕۆژی قیامەت دەلێت : تۆ کافری تۆ موشریکی تۆ بڕۆ تۆ عیبادەتی منت کرد تۆ برۆ بۆ جەهەنەم بەهەتا هەتایی !

بۆیە ئەلێ : ئەو کەسانەی کە (ظلموا أنفسهم بالشرك بالله من قريب منهم ينفعهم) نیانە لەنزیکە یارمەتیان بدا ، (ولا شفيع يشفع فيهم) ئەلێن : والله پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) شەفاعەتمان بۆ

---

١ : سورة الأحقاف .

دەکات ئەگەر وتمان یارسول اللە (صلی اللە علیه وسلم) قوربەسەر بەمە پێغەمبەر شەفاعەتت بۆ ناکات (صلی اللە علیه وسلم)، ئەوەتا اللە تعالی دەفەرمووێ : (وَلَا شَفِيعٍ) هیچ شەفیعێکت نیە .

کەی شەفیعت دەبێت ؟ ئینجا ئێوە وامەزانن کە ئێمە بڵێن : پێغەمبەر شەفاعەت ناکا !! نەخێر بەڵکو لە عقیدەی ئەهلی سونە و جەماعەت دا ئثباتی شەفاعەت ئەکەن کە پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیه وسلم) شەفاعەت دەکات بەس بۆ ئەهلی کبائیر نەك بۆ ئەهلی شیرك ، پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیه وسلم) شەفاعەت دەکات بۆ ئەوەی ڕۆژی حیساب دەست پی بکرێت ، وە شەفاعەت ئەکات بۆ چونە ناو بەهەشت وە شەفاعەت دنەکات بۆ بەرزبوونەوەی دەرەجەتەکانی ناو بەهەشت وە شەفاعەت دەکات کەوا کەسێك نەچێتە ناو ئاگر وە شەفاعەت دەکات کەکەسێك لەئاگر بێتە دەرەوە ئەو هەموو شەفاعەتانە هەمووی مەوجودە بەس بۆ ئیماندار‌ی موحیدە بۆ کەسێکە کەوا کەوتۆتە ناو گوناهەوە یاخود بۆ ئەوانەی کە دەرەجەیان بەرزە بۆ ئەوەی بەرزتر ببنەوە ، ئەوەش نەصی ئایەتەکەیە کە نەفی شەفاعەتی کرد لەوانە .

(بل قد تقطعت بهم الأسباب من كل خير.)هەرچی خێر هەیە پەیوەندییەکانی پچراوە و ئەوان نایگەنی بەهیچ شێوەیەك .

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ (١٩)

إبن كثير دفەرمووێ:

(وقوله : (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ) يخبر تعالى عن علمه التام المحيط بجميع الأشياء) اللە تعالى هەواڵی عیلمی تەواوی خۆیان بۆ دەکات کە بەسەر هەموو شتێکدا اللە تعالی ئاگادارە ، (جليلها وحقيرها ، صغيرها وكبيرها ، دقيقها ولطيفها) گەورە و بچوکی بەبەها و بێ بەهایی هەموو شتەکان اللە تعالی ئاگای لێ یە ، (ليحذر الناس علمه فيهم) بۆ ئەوەی خەڵك بترسن لە عیلمی اللە تعالى ، هەموومان بزانین اللە تعالی ئاگای لێمانە ، لوقمان بەکوڕەکەی وت : وتی کوڕەکەم حەسەنە بێت

یان خراپە واللە چەند بچوك بێت لەناو بەردێکدا بێت اللە تعالی دەری دەهێنێتە دەرەوە بۆیە ئاگاداری خۆت بە ئەو ها مندالەکەی خۆیی پەروەدە کرد ، چاك بێت یان خراپ چاکە بکەیت یان خراپە چەند بچوك بێت لەناو بەردێکدا بێت لەڕۆژی قیامەتدا اللە تعالی دەری دەهێنێتە دەرەوە ئاگای لێ یە اللە تعالی ، (فیستحیوا من اللە حق الحیاء) بۆ ئەوەی ئێمە لە اللە تعالی شەرم بکەین .

لەپێغەمبەری خوایان (صلی اللە علیه وسلم) پرسی سەبارەت بە عەوارات و جێ شەرم ؟ پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیه وسلم) فەرمووی : خۆت و خێزانت ئەوە اللە تعالی ڕێگەی داون ، وە ئەگەر لەناو خەلکیدا بووی ئەبێت ئاگاداری عەورەتت بیت و کەشفی نەکەیت بۆ خەلکی ، وە ئەگەر بەتاقی تەنها بوویت لە ژورێکدا (اللە أحق أن یستحیا منه من الناس.)[1] مەچۆ خۆت ڕووت بکەیتەوە و بلێ بەرووتی ئەخەوم ، زۆر کەس هەیە لەژوورێکدا ئاگای لەوە نیە ئەلێ خۆ کەس چاوی لێم نیە ، سەیرکە شتەکان بەیان کرا،

ئەگەر بەتەنها بوویت خۆت ڕووت مەکەوە إلا ئەو شوێنەی کە زەرورە وەکو حەمام و شوێنی دەست بە ئاو گەیاندن ، ئەما لەشوێنیتر نەخێر ، ئەگەر لەگەل خێزانت بووی ئەوەی پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیه وسلم) دەفەرمووێ : ئەوە اللە تعالی ڕێگەی داون (إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ)[2] ئەما ئەگەر لەگەل خەلکیدا بوویت ئەوە ئەدەب و حەیات هەبێت ،بەتایبەتی ئافرەتانمان ئەمڕۆ ئەو پەری بێ حەیایی و بێ ئەدەبیان دەست پێ کردوە نەك هەر بەڕامبەر بە اللە تعالی بەڵکو بەرامبەر بە هەموو خەلکەکە ، اللە تعالی پەنامان بدا بۆیە داواتان لێ ئەکەم کەوا بگەڕێنەوە هیچ سودی نیە برۆ خۆت ڕووت بکەرەوە ! ئەوە هاوێنە وردە وردە بزانە چی ئەبینی پەنا ئەگرین بە اللە تعالی .

إبن کثیر دەفەرمووێ : اللە تعالی ئاگای لە هەموو شتێکە عیلمی محیطە بەسەر هەموو شتێکدا بۆ ئەوەی خەڵکی لەعیلمەکەی بترسن و حەیا و شەرمی لێ بکەن ، (ویتقوە حق تقواە ، ویراقبوە مراقبة

---

١ : رواە البخاری .

٢ : سورة المؤمنون و ایة : ٦.

من يعلم أنه يراه) ئائەوەها موراقەبەی الله تعالى بكە كە تۆ ئەتبينی ئەوە ئيحسانەكەيە كە هەموو جارێك باسی ئەكەينەوە ، (فإنه تعالى يعلم العين الخائنة وإن أبدت أمانة، ويعلم ما تنطوي عليه خبايا الصدور من الضمائر والسرائر .) الله تعالى ئاگای لەچاوە خائينەكانە بۆيە با بپارێنەوە بلێن : يا الله لێمان خۆش بە كەسمان نيە نەكەوتبينە ناو ئەمە بەڵام ئەمە لەچ جۆرێكە لەتاوانەكان ؟! سوپاس بۆ الله تعالى كە نەيكردووە بە كبائير چونكە كەسی لێ دەرنەدەچوو مەگەر الله تعالى بيپارێزێت ، بەس كەم و زۆر هەيە .

سەيركە خۆشەويستانم دەربارەی نەزەر الله تعالى دەفەرموويێ : (قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ)[١] لەسەير كردن چی روو ئەدا ؟

مێشك و دڵ مەشغول دەبێت خەواطر مەشغول دەبێت جەستەت هەمووی متأثر دەبێت هەمووی بەم سەيركردنە ، بۆيە ئەڵێ : چاو بگرە ، چونكە ئەگەر هاتوو سەيرت كرد ئارەزوت هەڵدەستێ ، كە ئارەزووت هەڵسا ئەگەر داينەمركێنيتەوە توشی زيان ئەبيت ،دەی تۆش وامەكە ئارەزووت هەڵسێ ! ئەگەر شتی وا بوو پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموويێ : برۆ بۆلای خێزانت و لەگەڵی كۆببەوە چونكە زيانت لێ ئەدا هەڵسانی ئارەزوو .

كەواتە نەزەر ئەگەر تۆ بێتوو گەنجێك بيت نەزەر بكەيت چيت لێ دروست دەبێت ؟

ئايەتەكە دەفەرمووێت : (ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ)پاك تر و رێك و پێكتر و خاوێنترە بۆتۆ ئەگەر چاوەكەت بگريی ، چونكە چاو تێر نابێت با پێت بلێم ، نەزەری يەكەم و مليۆن و مەلايينی بەدوا دادێت ، بەس كە خۆت گرتەوە ئيمان دروست دەبێت ، ئينجا زينايەك بێت ياخود چەندەها بەخوا هەمووی وەكو يەك زينا وايە .

هەروەها پياو كوشتن و دزی كردن هەرچی تاوانەكان هەيە ، لەدوايدا كۆتاييەكەی (أولها حلاوة و آخرها ندامة)لەپێشدا شيرين و لەدوايدا پەشيمانی بەدواوەيە ، هەمووشمان ئەمە ئەزانين ئينجا ئەو

---

١ : سورة النور ، ايه : ٣٠.

کەسەی دەوێت کە داوا لە الله تعالی بکات کە بیپارێزێت (یا الله چاو و دڵمان بپارێزی وە یارەبی عیبادەت بۆتۆ بکەین .

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە إبن عەباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ دەربارەی ئەم ئایەتە (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ) وهو الرجل يدخل على أهل البيت بيتهم)کابرا ئەچێتە مالی برادەرەکەی ،(وفيهم المرأة الحسناء) سەیر دەکات ئافرەتێکی جوانی لی یە ،(أو تمر به وبهم المرأة الحسناء)یاخود لەجێگەیەکن ئافرەتێك بەلایاندا تێپەر ئەکات ، (فإذا غفلوا لحظ إليها) سەیری ئەهلی بیتەکە واتا خاوەن مالەکە ئەکات ئەگەر ئەوان سەیری ئەو ناکەن و بی ئاگان لەو سەیری ئافرەتەکە دەکات ، (فإذا فطنوا غض)وە ئەگەر بزانن سەیری ئەکەن چاوی دا ئەخا ، (فإذا غفلوا لحظ ، فإذا فطنوا غض [بصره عنها])ئەگەر ئەهلی مالەکە سەیریان کرد کە ئەمە سەیری کچەکەیان ئەکات هەلدەستێ بۆشوێنیکتر و چاو دەگێرا بزانی چی دەبینی ، (فإذا غفلوا لحظ ، فإذا فطنوا غض [بصره عنها])هەر سەیری بکەن چاوی دا ئەخا ، وە کاتێکیش بێ ئاگابن سەیر ئەکات ، ئالەم کاتەدا کەسەکە موراقەبەی الله تعالی لانیە بێ ئاگایە لە موراقەبەی الله تعالی ، (وقد اطلع الله من قلبه أنه ود أن لو اطلع على فرجها .)کوڕە والله تعالی ئاگاداربە بەوەی لەدڵەکەت کە حەزت دەکەیت جی شەرمی ببینی ! کەکاتێك کە بەدڵت دادێت ئەوەی کە بەدڵت دا دێت و خەلکیت شاردۆتەوە ناتوانی لە الله تعالی بشاریتەوە الله تعالی ئەزانی لەناو دڵەکەت چی هەیە (وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ).[1]

إبن كثير دەفەرمووێ : ضەحاك (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ دەربارەی ئەم ئایەتە (خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ)

---

١ : رواه إبن أبى حاتم .

(يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ) هو الغمز ، وقول الرجل : رأيت ، ولم ير ؛ أو : لم أر ، وقد رأى .) يان كابرا بلێ بینیم کەچی نەیبینی بێت ، یاخود بلێ نەم بینیوە و بینیبێتی ! ئەمانە هەمووی (خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ)یاخود (الغمز) وەکو وتم : ئیشارەت

بە چاو خیانەت بکەی لەخەلکی ، کەسێك ئەبینی وە کەسێکیتر لەولاوە چاوێکی بۆ ئاوا لێ دەکا دەلێ برۆ بۆلای ئەم کچە ! بەچاو خیانەتی لێ دەکا !!.

إبن كثیر دەفەرموویێ : إبن عەباس (ڕەزا وڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ : (يعلم [الله] تعالی من العین في نظرها) الله تعالی ئەزانی ئەو چاکە چ چاوێکە کە خائینە یاخود ئەمینە .

سەرنجتان بۆ بابەتێك ڕادەکێشم !!

کێ ئەمینی ئومەتی پێغەمبەر بوو (صلی الله علیه وسلم)کە ئەبو عوبیدە بوو (إن لكل أمة أمينا، وإن أميننا، أيتها الأمة، أبو عبيدة بن الجراح)[1] یا الله هەموومان بکەی بەئەمینی ئەم ئومەتە چاومان بکەی بە ئەمین یارب العالمین لەسەر عەورەت و ناموس و شەرەف و کەرامەتی ئەم خەلکە یا الله لێمان خۆش بە کەسمان نیە تاوانمان نەبێت بەرائەتی خۆمان ئەکەین لە تاوانەکانمان یاالله چاوەکانمان بپارێزە یا الله چاوەکانمان نەسوتێنی و پری بکەیت لەعیبادەت بۆتۆ .

إبن عەباس (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمویێ : (هل ترید الخیانة أم لا ؟) ئایا ئەوێت خیانەت بکات یاخود نا !؟ الله تعالی ئەیزانێت، (وكذا قال مجاهد ، وقتادة .)وە هەر بەم شێوەش موجاهید و قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) وایان وتوە .

إبن كثیر دەفەرموویێ : إبن عەباس (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەربارەی ئەم ئایەتە (وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ)دەفەرمووێ : (يعلم إذا أنت قدرت عليها هل تزني بها أم لا ؟ .) الله تعالی ئەزانی

١ : رواه البخاري، في صحيح البخاري، عن أنس بن ماالك، الصفحة أو الرقم: ٣٧٤٤، صحيح..

ئەگەر تۆ دەسەلاتت هەبێت بەسەریدا کەسەیری ئەو ئافرەتە ئەکەیت ئایا زینا ئەکەیت لەگەلیدا یاخودا نا ، اللہ تعالی ئەوەش ئەزانێت وە هەمووشتێك ئەزانێت ، جاری وایە سەیر ئەکات ئەگەر بۆی هەلکەوێت زیناکە ئەکات وە ئەگەر بۆی هەلنەکەوێت زیناکە ناکات لەترسی خەلك دەگەرێتەوە .

إبن کثیر دەفەرمووێی : السدی (ڕەحمەتی اللہ تعالی لێ بێت) دەفەرمووێی : (وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ) أي : من الوسوسة) هەرچی وەس وەسەیەکیش لەدڵتدا بێت اللہ تعالی پێ ئاگادارە .

جا وەس وەسە ئەگەر ئی شەیطان بێت دەسەلاتت نەبێت بەسەریدا الحمدلله لەسەرمان نیە ئێمە ، با ئەو قسەیە بکەین زۆر کەس لەوە دەترسێ دەلێت : من شەیطان دێتە دلْمەوە و قسەی خراپم پێ دەکات ئەلێت خەریکە شێت ئەبم ! ئەلێن : سوپاس بۆ اللہ تعالی کەوا ئەمەی لەسەرمان حیساب ناکات و خۆت بەوە مەشغول مەکە ، وەکو ئەوەی کە هەر نەبووبێت ، مادەم قسە نەکەیت و فیعلەکە جێ بەجێ نەکەیت .

بەڵام ئەو وەس وەسەی خۆت دروستی دەکەیت لە دڵتدا ئەوەیان کێشەیە ، یانی ئەو خیانەتەی کە لە دڵتدا حەشاری ئەدەیت ، کە ئەلێ ئێستا ئەچمە بازار سەیری ئافرەتان ئەکەم !! یان ئەچمە مالی فلان کەس سەیر ئەکەم ! بەئیرادەی خۆت بێ ئەوەیان لەسەرت حیسابە ، بەلام ئەگەر لە وەس وەسەی شەیطان بێت هیچت لەسەر نیە ئەگەر نەیکەیت.

وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (٢٠)

إبن کثیر دەفەرمووێی:

(وقوله : (وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ) أي : يحكم بالعدل .) اللہ تعالی بەعەدالەت بەداد پەروەری حوکمرانی ئەکات .

إبن كثير دەفەرموویێ: ئەعمەش لە سەعیدی کوری جوبیر ئەویش لە إبن عەباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەربارەی ئەم ئایەتە (وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ)دەفەرموویێ: ()

وقال الأعمش : عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس [رضي الله عنهما] في قوله : (والله يقضي بالحق) قادر على أن يجزي بالحسنة الحسنة ، وبالسيئة السيئة (إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) الله تعالى بەچاکە چاکەتان ئەداتەوە وە بەخراپە سزاتان ئەدات .

إبن كثير دەفەرموویێ: (وهذا الذي فسر به ابن عباس في هذه الآية كقوله تعالى : لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى)[١] الله تعالى تۆڵە لەو کەسانە ئەسەنێ کە کردەوەی خراپیان کردوە بەکردەوە خراپەکەی خۆیان وەهەروەها پاداشتی ئەو کەسانەش ئەداتەوە بەبەهەشت بە کردەوە چاکەکانی خۆیان .

إبن كثير دەفەرموویێ: (وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ) أي : من الأصنام والأوثان والأنداد) یانی ئەو کەسانەی کە دەپەرسترێن لە غەیری الله تعالى لەبتەکان و صەنەم و ئەندادەکان ، ئەندادیش بریتیە لە هەر شەریکێك بۆ الله تعالى دابنرێت ئینسانی زیندوو بێت یاخود مردوو بێت ، (لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ) أي : لا يملكون شيئا ولا يحكمون بشيء)هیچیان بەدەست نیە و دەسەلاتیان نیە و فەرمانڕەوایی بەدەستی ئەوان نیە ، (إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) أي : سميع لأقوال خلقه) قەولی هەر هەموو خەلقەکەی خۆیی هەریەك لەوەی کە عیبادەت ئەکا بۆ الله تعالى وە هەر یەکێك لەوەی کە سەرپێچی الله تعالى ئەکات ئەمە حەیواناتە و ئەمەشیان پەلەوەرە هەتاوەکو ئەمە دەمی حەیواناتی ناو بەحرە الله تعالى ئاگای لەهەموویەتی هیچیان لە الله تعالى غافل نابێ ، (أي : سميع لأقوال خلقه) أقوال !! ، (بصير بهم)وە الله تعالى هەمووشیان ئەبینێت ، (فيهدي من يشاء ، ويضل من يشاء) ئینجا الله تعالى هیدایەتی هەر کەسێك بدا ئەوە خۆی هیدایەتی ئەدا وە کێ توشی گومرایی بکات خۆیی توشی ئەکات بەڵام بەبێ

١ : سورة النجم ، اية : ٣١.

زوڵم ئەو کەس موستەحەقە ، (وهو الحاكم العادل في جميع ذلك .) الله تعالى حاکمی عادلە لەهەموو ئەوانەدا .

داوا ئەکەم لە الله تعالى بەعەدالەتی خۆیی لەگەڵماندا نەکات چونکە دەرناچین ، بە فەزلی خۆیی لەگەڵماندا بکات ئەگەر بەفەزلی خۆیی لەگەڵمان دا بکات ئەوە سەرفراز ئەبین ، جا لەوانەیە خەڵێك لەمە تێ نەگات ، کە ئەڵێم بەعەدالەتی خۆیی لەگەڵمان نەکات ، یانی ئەگەر بەعەدالەت لەگەڵماندا بکات ئێمە تێ ئەکەوین عەدلی وایە بەڵام ئەگەر بەفەزل لەگەڵماندا بکات إن شاءالله سەردەکەوین ، الله تعالى سەرکەوتمان بکات لە دونیا و قیامەت .

۞ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ (٢١) ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢٢)

مانای ئایەتەکان :

(۞ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ (٢١)

الله تعالى دەفەرمووێ : ئەوانەی کەوا بێ بڕوا بوون بەپەیامەکەی تۆ ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) ئایا نەگەڕاون بەزەویدا بزانن کەکۆتایی ئەوانەی کە بێ بڕوا بوون لەگەڵ پێغەمبەرەکانیاندا بەرامبەر بە دینی الله تعالى چیيان لێ بەسەر هاتووە ، ئایا ئەوانەی پێش خۆیانیان نەبینی ؟! لەکاتێکدا کە شوێنەکانیان دیارە لەکاتێکدا کە شارو شارۆچکەکانیان لەبەر چاوە کە چەند بەهێز و بەتوانا بوون (كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ) کەزۆر لەوان بەتواناتر و بەهێزتر و پتەوتر بوون زۆر لەمان توانیویانە کە ئاسەواری خۆیان بەجێبهێڵن لەزەویدا جێگیر بکەن و بەجێ بهێڵن لەدوای خۆیاندا

خەلکی بیان بینن لەکاتێکدا کە الله تعالی : (فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ) الله تعالی ئەوانی بەتاوانەکانیان گرت ، (وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ) کەس نەبوو لە عەزابی الله تعالی رزگاریان بکات و دیفاعیان لێ بکات وە کەس نەبوو سزای الله تعالی یان لێ دووربخاتەوە .

یانی ئەی موشریکینی قوریش کەسانێك لە پێش ئێوە هەبوون کە زۆر بەتواناتر بوون لەئێوە لەزەویشدا پاشماوەیان ماوەتەوە پاشماوەکەیان دەلیل و بەلگەیە لەسەر ئەوەی کە چەند بەتوانا بوون ، بۆنمونە لەشاخ ئەچوون خانویان دروست ئەکرد شاخیان دا ئەتاشی ئەوەندە بەقوەت بوون ئەو بەردە گەورە گەورانەیان دا ئەتاشی ئەیان کرد بە خانوو وە چەند بەهێز و بەتوانا بوون ، ئەو هەموو مەصانع و بیانایانە و شوێنەوارەی خۆیانیان بەجێهێشتوە لەکاتێکدا الله تعالی ئەوانی هەموو لەناو برد ! خۆ ئێوە بەقەدەر ئەوانیش بەتوانا نین وە بەهێز نین و ئاسەواریشتان وەکو ئەوان نیە الله تعالی چۆن ئەوانی لەناو برد ئێوەش لەناو ئەبات .

تەبعەن ئەمەشیان دڵدانەوەی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) لەبەرامبەر ئەو هەموو ئێش و ئازار ونارەحەتیانەی کە توشی پێغەمبەر دێت (صلی الله علیه وسلم) لەلایەن موشریکینی قوریشەوە .

جا بۆ وایان لێ هات ؟!

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢٢)

الله تعالی دەفەرمووێ: (ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا) ئەو سزایە لەبەر ئەوە بوو کە پێغەمبەرەکانیان کاتێك کە ئەهاتن ڕێگەی ڕاستیان نیشان ئەدان تاوەکو دووربن لە شیرك و گومرایی و شوێن کەوتوانی مردووان و زیندووان ئەوانیان دوور دەخستەوە بۆ پەرستنی الله تعالی ئەوان بێ بڕوا بوون پێیان (فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ) الله تعالی بەتاوانەکانیان ئەوانی گرت و لەناوی بردن ، (إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ) بەڕاستی الله تعالی زۆر بەهێزە و زۆر بەتوانایە وە تۆلە کردنەوەی زۆر زۆر شەدیدە و زۆر زۆر بەهێزە با ئەوان لێ بترسن .

إبن كثير دەفەرموویٚ :

(۞ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ (٢١)

(يقول تعالى : أولم يسر هؤلاء المكذبون برسالتك يا محمد)ئايا ئەوانە نەگەڕاون ئەوانەی کە بێ بڕوان بەپەیامەکەی تۆ ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) ئەوانە بەزەویدا نەگەڕاون ؟!، (فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن قَبْلِهِمْ) بۆ ئەوەی ببینن عاقیبەتی ئەوانەی کە پێش ئەوانە کە بێ بڕوا بوون بە دینی الله تعالى وە بە پێغەمبەرەکانیان (عليهم الصلاة والسلام)کە چیان لێ بەسەرهاتووە ، (أي : من الأمم المكذبة بالأنبياء) ئەو ئومەتانەی کە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ زانیوە و وتویانە کە ئێوە پێغەمبەر نین وە بەدرۆیان خستۆتەوە وە ڕاستیەتی پەیامەکانیان نەسەلماندوون ، (ما حل بهم من العذاب والنكال)کە چیان بەسەرهاتوە لەو هەموو عەزاب و عقوبەیەی الله تعالى ناردویەتی ، (مع أنهم كانوا أشد من هؤلاء قوة) لەکاتێکدا کە زۆر بەتاواتر بوون لەمان (قوریشەکان) زۆر بەهێزتر بوون لەچ ڕووانگەیەوە ؟ لەهەموو ڕووانگەیەکەوە ، لەڕوانگەی لاشە و لار دەلێی وە لەڕوانگەی پاشماوە و کاری دەست دەلێ.

إبن كثير دەفەرموویٚ: (وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ) أي : أثروا في الأرض من البنايات والمعالم والديارات ، ما لا يقدر عليه هؤلاء) پاشماوەیەکی زۆریان بەجێهێشت لەو بینایاتانەی کە دروستیان کردوە کە لەشاخ خانویان دروست ئەکرد وە هەروەها لەو شوێنەوارانەی کە دەلالەت دەکا لەسەر جێ دەستی ئەوان کە ئەمان نەیاندەتوانی ئەم شتانەش ئەنجام بدەن ، هەروەکو الله تعالى لەئایەتێکیتردا دەفەرموویٚ : (كما قال : وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ)[١] یانی ئێمە ئەوانمان کردبوو بە خاوەنی هێز و دەسەلات وە دەسەلاتێکی زۆرمان دابوو بەوان کەوا چەندەها کاری گەورەیان ئەنجام ئەدا لەکاتێکدا ئێمە ئەوەمان نەداوە بەئێوە ، (فِيمَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ) ئەو (إن) بەمانای ما یە یانی (ما مكناكم فيه)یانی ئێمە ئێوەمان

١ : سورة الأحقاف ، اية : ٢٦.

بەبەهێز و تاوان نەکردوە ، ئەو هێز و توانایەی کە دابوومان بەوان بۆ ئەوەی کەوا لەدونیای خۆیاندا چەندەها پاشماوە بەجێ بهێلن ئێمە ئەوەمان نەدابوو بەئێوە ئێمە ئەوانمان لەناو برد ئێوە چۆن لەناو نابەین ، وە لەو هیچ کەسێك نیە چەند هێزیشی گەورە بێت وە دەسەلاتی ئەو پەری هەبێت لەبەرامبەر الله تعالی دا بوە ستێتەوە .

إبن کثیر ئایەتێکیترمان بۆ دەهێنی : (وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا)[١] ئەوانەی ڕابردووان زەویان دەکێلا وە ئاوەدانیشیان ئەکردەوە زۆر لەمان زیاتریش لەکاتێکدا کە الله تعالی لەناوی بردن ، (أي : ومع هذه القوة العظيمة والبأس الشديد ، أخذهم الله بذنوبهم) لەکاتێکدا ئەو هەموو توانایەیان هەبوو وە ئەو هەموو هێزە گەورەیان هەبوو وە خاوەنی ئەو هەموو جوندیە و دەسەلات و هێزەش بوون الله تعالی لەناوی بردن ئەمەش هەمووی ئاگادارمان دەکاتەوە کە کەس بەهێز و توانا و دونیاکەی خۆی نەنازێت .

سەیر ئەکەین ئەمرۆ لەواقیعی ڕۆژانەماندا با ئەم ئایەتانە بەرجەستە بکەین لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا ئەمریکایە یان ئەوروپایە هەر یەك لەو هێزانەی کە خۆیان بە هێز و قوەتەکەیان ئەنازن کە ئەڵێن : گەورەترین هێز ئەمریکایە ! ئێمەش پێیان ئەڵێن : لەئێوە بەهێزتر هەبووە لەپێشتر کە خاوەنی هێز و دەسەلات بوونە وە الله تعالی لەناوی بردوون ئێوەش لەناو ئەبات با کەس بەقوەت و هێزی خۆیی نەنازێت وە کەسیش بەوان نەخەلەتێت ، ئەو عەولەمەیەی کە ئەمرۆ خەڵکی باسی ئەکات کە ناوی (جیهانگیرییە) کە دەبێتە هەموومان بڕۆینە سەر ڕەئی ئەمریکا ! زۆر بەداخەوە یانی لەکاتێکدا کە بەحیسابی خۆیان بانگەشەی ئازادی دەکەن کە هەر کەس ئازاد و حور بێت بەڵام ناهێلن خەڵکی ئازاد بێت بەلکو دەبێتە لەگەل ئەوان بی ئەگەر لەگەل ئەوان نەبیت لەو سەری دونیا دێت بۆلات پانت ئەکاتەوە ئەمەش درۆزنی پەیامەکەی خۆیان دەرئەخات.

---

١ : سورة الروم ، اية : ٩.

جا بۆیه الله تبارك وتعالى لەم پەیامانەدا ئاگادارمان دەكاتەوە وە ئايەتەكان بۆ هەموو كات و سەردەمێكە وە بۆ هەموو شوێنكە تەنها بۆ قوريش نەهاتۆتە خوارەوە وە با ئەو كەسانەشی بەوان ئەنازن ئاگايان لەم ئايەتە بێت وە هێز و تاوانەكەیان لەبەردەمی الله تعالى بە يەك لەحزە لەناو ئەچێت ئەوەش ئیمانی ئێمەی موسلمانە بەوە.

إبن كثير دەفەرمووێی : (وهي كفرهم برسلهم)الله تعالى كە ئەوانی گرت بەتاوانەكە تاوانەكەیان ئەوە بوو كە كافربوون بە پێغەمبەرەكانیان (عليهم الصلاة والسلام)، (وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ) أي : وما دفع عنهم عذاب الله أحد) كەس نەيتوانی عەزابی الله لەوان دووربخاتەوە ، (ولا رده عنهم راد)وە كەس نەبوو رەدی بكاتەوە ، (ولا وقاهم واق .)وە كەس نەبوو ئەوان بپاريزی لەعەزابی الله تعالى .

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢٢)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(ثم ذكر علة أخذه إياهم وذنوبهم التي ارتكبوها واجترموها) دواتر الله تعالى هۆكار و عيلەتەكانی ئەوەمان بۆ باس دەكات كەبۆچی ئەوانی گرت بە عەزاب (ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ) ئەمە لەبەر ئەوە كە پێغەمبەرەكانیان چەندەها بەڵگەی بەدەستەوە بوو وە موعجيزاتيان بەدەستەوە بوو ،(أي : بالدلائل الواضحات والبراهين القاطعات)چەندەها دەليل و بەڵگەيان بەدەستەوە بوو هەر ڕوون و ئاشكرا بوو لەسەر ڕاستيەتی ئەو پێغەمبەرانە هەتاوەكو ئەوانيش بۆخۆيان ئەيانزانی كە ڕاست ئەكەن بەڵام عينادیان ئەكرد لە دلەوە ئیقراریان پێ ئەكرد بەڵام لەسەر زارەكی ئەیانوت تۆ درۆ ئەكەیت تۆ ساحيری ، (فَكَفَرُوا) أي : مع هذا البيان والبرهان كفروا وجحدوا)لەگەل ئەو هەموو بەڵگە ڕۆشنيەتی و دەليلانەدا كەچی ئەوان كافربوون و ئينكاريان ئەكرد (وجحدوا)بريتيەلەوەی كە لەدڵدا ئيقراری ئەكات لە دڵدا بڕوای پێەتی بەس لەسەر زارەكی و لەزاهيردا دەلێت : نەخێر وانیە.

إبن كثير دەفەرموويێ : (فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ) أي : أهلكهم ودمر عليهم وللكافرين أمثالها) الله تعالى لەناوی بردن وە ویرانی کرد بەسەریاندا وە هەر کەسێکیش لەداهاتوودا وەکو ئەوان بکا الله تعالى بەوێنەی ئەوان لەناوی ئەبات (داوا ئەکەین لە الله تعالى کەوا کافرەکان و مونافیقەکان وە ئەوانەشی کە ئەهلی گومران لەناوی بەرێت) ، (إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ)بزانن بەڕاستی الله تعالى زۆر بەهێز و بەتوانایە ، (ذو قوة عظيمة وبطش شديد) الله تعالى هێز و توانای زۆر گەورەیە وە الله تعالى تۆڵەی زۆر زۆر هەتاوەکو بڵێ شەدیدە وە کاریگەرە ، (أي : عقابه أليم شديد وجيع . أعاذنا الله منه .) الله تعالى عەزابەکەی هەتاوەکو بڵێ بەئازارە وە هەتا بڵێ توندە ، الله تعالى پەنامان بدات لە سزاکەی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ (٢٣) إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٢٤) فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (٢٥) وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ (٢٦) وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ (٢٧)

مانای ئایەتەکان :

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ (٢٣)

الله تعالى دەفەرموويێ : سوێند بێت بەڕاستی ئێمە موسلمان نارد بەئایەتەکانمان ، کە ئایەتەکانیش بریتیبوون لەو بەڵگەو دەلیل و بورهانە واضیحانەی کە الله تعالى موسای پێ نارد چ تەواراتە چ هەر نۆ موعجیزکەیە کە باسی کردوە الله تعالى لەقورئاندا لەو موعجیزانەی کە کافرەکانی پێ نارەحەت کرد لەلافاو ئەڵێت لە بۆق ئەڵێت وە لەئەسپێ ئەڵێت لەو شتانەی کەوا ناردی ،،،.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٢٤)

الله تعالى دەفەرموویَ : (إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ) ناردی بۆ فیرعەون بۆهامان و قارون .

فیرعەون و هامان و قارون : هەرسێکیان کافر بوون هەرسێکیان بە ریسالە و پەیامەکەی پێغەمبەر موسا (علیە السلام) کافربوون چونکە وتیان (فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ)موسا ساحیرێکی درۆزنە ، تەبعەن لەدوای ئەوەی کە موعجیزاتەکان نیشانیان ئەدا کەوا ئەوان ئیعترافی پێ بکەن کەچی ئەوان دێن پێ دەلێن ئەو ساحیرە لەکاتێکدا ئەشیان زانی کەوا ئەمە حەقە .

فیرعەون مەلیکەکە بوو ، تەبعەن ئاگاداربن کەلیمەی فیرعەون بەکوردی یانی پاشا ، ئەگەرنا خۆیی ناوی خۆیی هەبوو هەروەکو چۆن کیسرا یانی پاشا ئەویش ناوی خۆیی هەیە ، وە قەیصەر یانی پاشا و ناوی خۆیی هەبووە ، وە هەروەها نەجاشی یانی پاشا ،ئەم کەلیماتانە بەکوردی یانی پاشا ، وە فیرعەونیش واتا پاشا و پاشی میسر بوو.

وە هامان وەزیرەکەی بوو .

وە قارون لەقەومی موسا بوو بەڵام زۆر دەولەمەند بوو لەدەولەمەندیدا کافر بوو وە بەدەولەمەندییەکەی خۆیی نازی شوێن فیرعەون و هامان کەوتن لەوەی کەوا بەموسا بلێن (سَاحِرٌ كَذَّابٌ).

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (٢٥)

الله تعالى دەفەرموویَ: (فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا) کاتێك کە ئەو حەقەی هێنا لەلایەنی الله تعالى وە بۆلای ئەوان ، (قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ) ئەو کافرانە نەیاتوانی مەعارەزەی بکەین و بەدرۆی بخەنەوە بەبەڵگە هاتن ڕاستەوخۆ ئینتقام دەسێنن ، هەردەم کوفر وایە دەسەلاتدارانی کوفر

هیچیان پێ ناوترێی لەبەرامبەر بەلگەكاندا ئاخیر شت دێن ئینتقام دەسێنن كەسەكان دەكوژن و سجنیان ئەكەن و لەناویان ئەبن لەكاتێكیشدا لەناو دڵیاندا دەزانن كەوا ئەمانە حەقن .

وتیان چی بكەن ؟ (قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ) بڕۆن كوڕی ئەوانەی كە ئیمانیان هێناوە واتا لەومندالانەی كەوا لەدایك دەبن وە كوڕەكانیان لەناویان ببن !، بۆچی ؟ بۆئەوەی زەلیلان بكەن و بێ دەسەلاتیان بكەن ، لەبەر ئەوەی كە نێرینە نەما ئەو قەومە بێ دەسەلات دەبێت ئەی چی لەئافرەتەكانیان بكەن ،(وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ) ئافرەتەكانیان بهێلینەوە وە كچەكانیان بهێلنەوە بۆ كارەكەرێتی و زەلیل كردن .

الله تعالی دەفەرموویێ : (وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ) فرِو فێلی كافرەكان سەرنگرێی ، لەهەلاك و لەناو چووندایە چەنێكیش هەول بدەن وە بەفیعلی جێ بەجێ بكەن قەت سەرناكەون ، خۆ فیرعەون زۆری كرد ، تەبعەن ئەمەش جاری دووەمە لەدوای ئەوەی كە موسا دێت پێ دەلێت ئەگەرنا لەپێش ئەوەی موسا لەدایك بێت هەر مندالەكانی ئەوانی كوشتوە كوڕەكانی كوشتوە ئەوەبوو كە ئەهلی تەفسیر بۆمان دەگێرنەوە پێش ئەوەی كەوا پێغەمبەر موسا لەدایك بێت ئەمر ئەكات بەكوشتنی كوڕانی بەنی ئیسرائیل چونكە پی ئەلێن : لەسەر دەستی یەكێك لەكوڕانی بەنی ئیسرائیل تۆ لەناو ئەچیت ئەویش دەلی كوڕەكانیان هەموو بكوژن كێ كوڕی بوو بیكوژن كچەكان مەكوژن بەس كوڕەكان بكوژن ، ئەم ئایەتەش (قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ)كەیە؟ ئەها الله تعالی دەفەرموویێ: (فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا) ئەوە موسا گەورەیە و ئێستا بووە بە پێغەمبەر وە هاتۆتە ناو مەیدانەكە وە جارێكیتر دەست پێ دەكاتەوە كەواتە لەچەند زەلیلی دا بوون بەنی ئیسرائیل وە لەچەند عەزابدا بوون !!

ئالێرەدا ئەمانەوێی ئیشارەت بۆ بابەتێك بكەین ئەگەر دانیشتبا و پەیامەكەی نەگەیاندبا ئایا مەسول دەبوو لەلای الله تعالی یان نا ؟! بەلی مەسئول دەبوو باشە كە هەلسا وای كرد و فیرعەون دەچی ئەو هەموو خەلكە دەكوژی وە ئەو هەموو مندالە دەكوژی دەبێت ئێمە بلێن موسا خوێنی حەرامی رشت نەدەبوو وای بكردبایە ؟! ئەمرۆ گوێمان لە خەلكی دەبێت لەم قسانە سبحان الله ئەلێ كاكە دانیشە و

قسه مه‌كه با ئه‌و خه‌لكه نه‌گیرێی وه با ئه‌م خه‌لكه نه‌كوژرێی چونكه تۆ هۆكاری بۆ ئه‌مه !! ئی چۆن ده‌بی وا ئه‌وه‌تا به‌نی ئیسرائیل چیان لی به‌سه‌رهات وه ئه‌وه‌تا پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست (صلی الله علیه وسلم) كاتێك به‌لای كوشتنه‌كه‌ی باوك و دایكی عه‌ماردا ده‌روات وه عه‌ماریش ئازار ئه‌درێی له‌ژێر ته‌عزیبدا نالێ من والله هۆكاری ئه‌وه بووم خوایه لێم خۆش به من ئه‌مانه‌م توشی ئازار كردوه !! به‌ڵكو ده‌فه‌رمووێی : (صبرا آل یاسر فإن موعدكم الجنة)بۆیه ده‌بێت وریا بین ، یانی ئه‌مڕۆ كه‌سانێك هه‌ن به‌داخه‌وه كاتێك كه تۆ ته‌وحید بلاو ئه‌كه‌یته‌وه موسلمانان له‌سه‌ر ته‌وحید په‌روه‌رده ده‌كه‌یت بۆ ئه‌وه‌ی بلێین ته‌نها ئیمانمان به الله تعالی هه‌یه بێ بڕواین به‌هه‌موو شته‌كانیتر ، ئیتر مردوان و زیندووان و ڕێبازی نوێی و كۆنه هه‌رچیه داره و به‌رده و مانگه و خۆره بڕوامان به‌هیچ نیه له الله تعالی زیاتر ، ئه‌لی كاكه ئه‌گیریی تۆ به‌خوا تۆ ئه‌و قسه‌یه بكه‌یت دوایش تۆمه‌تی ئه‌م خه‌لكه هه‌مووی بچێته ملی تۆ ئه‌و هه‌موو خه‌لكه سجن ئه‌كریی و سزا ئه‌درێی تۆمه‌سئولی لێ ئایا ئه‌م قسه‌یه ڕاسته ؟! ئایا ئه‌م حه‌دیثه شمولی ئه‌كات كه ئه‌لێت : به‌به‌رده‌وام ئینسانی موسلمان له‌فراوانی دینه‌كه‌یدایه‌تی ماده‌م خوێنێكی حه‌رام نه‌رێژێت ؟ ئایا ئه‌مه خوێنی حه‌رام ڕشتنه ؟!

كێ حه‌رامه‌كه‌ی ڕشتووه ؟! ئایا موحیده‌كه كه خه‌ڵكی له‌سه‌ر ته‌وحید په‌روه‌رده ده‌كات یان ئه‌و طاغوته‌یه كه ئه‌و خوێنه ئه‌رێژێ ! كێ هۆكاره له‌رشتنی خوێنه‌كه‌دا ! طاغوته‌كه متسه‌ببیه و فیرعه‌ون متسه‌ببیه و موسا متسه‌بیب نیه ، ئه‌بو جه‌هل متسه‌بیب بوو نه‌ك پێغه‌مبه‌ری خوا (علهم الصلاة والسلام)، كه‌چی ئه‌مڕۆ گوێم له‌م قسانه ده‌بێت ده‌لێ : مه‌كه كاكه به‌هۆی تۆوه چه‌نده‌ها كه‌س ئه‌گیری و دواتر ئه‌كوژرێن و ئه‌شكه‌نجه ئه‌درێن !! تۆش متسه‌ببیی له‌م خوێنه‌دا !! به‌داخه‌وه زۆر به‌داخه‌وه ئه‌مه له‌كه‌سانێك گوێمان لێ ده‌بێت كه خۆی به‌سه‌له‌فی ده‌زانی وا ئه‌لێت ! یاخود ئه‌لێت : كاتی ئه‌وه نیه ئه‌ی كاتیه‌تی كاكه ؟! كه‌ی كاتی ئه‌وه‌یه كه باسی ته‌وحید بكه‌ین !! ته‌وحید كاتی بۆ هه‌یه !؟ پێم بلێن : بزانم ته‌وحید و بڵاوكردنه‌وه‌ی ته‌وحید و یه‌كخوا په‌رستی كاتی بۆ هه‌یه !؟ تاوه‌كو بلێن ئه‌و ڕۆژه كاتی ئه‌وه نیه ! له‌باوكه‌وه ته‌وحیده هاتۆته سه‌ر زه‌مانی پێغه‌مبه‌ر نوح (علیهم الصلاة والسلام) كه شیرك په‌یدا بوو پێغه‌مبه‌ران هه‌ر نێردراون له‌دوای یه‌ك له‌سه‌ر ئه‌م زه‌وییه الله تعالی هه‌ر كاتێك شیركێكی بینی

بێت پێغەمبەرێکی بۆ ناردوە نەك بلێ ئێستا کاتی نیە !! هەتا ئێستاش وە هەتاوەکو ڕۆژی قیامەتیش ، هەتاوەکو بابەتی کوفر و شیرك قەزیەیەکە هەر کەسێکی تێ بکەوێت إبن تیمیە (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ : وەصفی شیرك لە پێش پێغەمبەرایەتی و دوای پێغەمبەرایەتی هەر مەوجودە لەسەر کەسەکە ، یانی پێش پێغەمبەر موشریك بێت هەر موشریکە وە دوای پێغەمبەریش موشرێك بێت هەر موشریکە ئەمە ئەوە نیە بلێ لەبەر جاهیلیەت تۆ نەتزانیوە و عوزرت قبول بکرێ و بلێن تۆ موشریك نیت !! ئەم عوزرە بۆ تەفاصیلی شەریعەت باس ئەکرێ نەك بۆ بابەتی کوفر و تەوحید .

الله تعالی دەفەرمووێ: (عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ) ئەها قتل ، طاغوتان و ملهوران ئەوانەی کە مەسلەحەتیان ئەڕوات ئەگەر شوێن حەق بکەون چونکە شوێن حەق بکەون ئەو مەسلەحەتەیان لەدەست دەردەچێت بەحیسابی خۆیان دێن ئیهانەی موسلمانە موحیدەکە دەکەن ئەیانکوژن و ئەیان برن و لەناویان ئەبەن جێگەیان پێ تەنگ ئەکەن و دەریان ئەکەن ئەمە لەناو قورئاندا لەناو ئەو ئومەتانەی پێشوو کە ڕابردوون بەتەفاصیلی تێدا هاتیە.

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ) بەڵام با بزانن فرول و فێلەکانیان هەمووی لەناو ئەچێت ئەگەر جێ بەجێشی بکەن ، ئایا جێ بەجیان کرد یان نەیان کرد !؟ بەلێ جێ بەجێان کردوە جا جاری وا هەیە شەخص هەیە ناتوانن لەحەقیدا جێ بەجێ بکەن ، ئێستا ئەبوایە پێغەمبەر محمد (صلی الله علیه وسلم) کە ئەو دەعوە موبارەکەی هێنا بەعقل تەصور ئەکرێ ١٣ ساڵ بەئاسانی بۆی دەرچێ لەمەککە !؟ یاخود ئەبوایە زوو بکوژرایە ، پارێزکاران لە لات و مەنات و عوزا زۆربون خۆ هاتنە سەریشی بیکوژن بەڵام الله تعالی ئەوانی پاڕاست کەچی سەیر ئەکەین لەماڵەکەی خۆیدا لەتەنیشت مزگەوتەکەدا وەفات ئەکات (صلی الله علیه وسلم) سەرەڕای ئەو هەمو کوشتارەی کە کرا وە لەشەری ئوحدا خەریك بوو بکوژرێ بەڵام الله تعالی پاڕاستی ، وە هەروەها سەیری پێغەمبەر ئیبراهیم بکە بەحیساب ئەبوایە چی لێهاتبایە ! ئەبوایە بسوتایە و بکوژرایە ئەبوایە دەرنەچوو بێ ئەگەر بەعقل بێ ، وە هەروەها هەریەکێکیتر کە دوعات و بانگەواز خواز بوون لە حەق چ پێغەمبەرانی پێشوو چ ئەوانەشی کە داعی بوون لەئومەتەکانی پێشوو لە ئەوانەی پاش پێغەمبەریش ، محمدی کوڕی

عبدالوهاب ٩١ساڵ تەمەنی بوو دەبوایە زوو بکوژرایە چونکە خەلافەتێکی گەورە کەوا خەلافەتی شیرکی بوو لەزەمانی ئەو چەند کەسان هاتن بۆی کەوا دژی بوەستنەوە و لەناوی ببەن کەچی نەیان توانی لەناوی ببەن ، ئاگادارین بابەتەکە پەیوەستە بە قەدەری الله تعالی بۆیە تۆش هەولبدە ئینجا با بکوژرێی بۆکوێی ئەچیت کە کوژرایی ئەی ناچیتەوە بەردەمی الله تعالی ! باشە بکوژەکەشت نایەتەوە بەردەمی الله تعالی ؟! ئەم ئایەتانەی فێری ئەوەمان دەکات کەوا هیمەتمان عالی بێت وە فێریی ئەوەمان دەکات کەوا ترسان نەبێت و حەق بلێن ، بەس ئەمڕۆ بەداخەوە دەلێن : نەخێر کاکە حەق مەلێ ئەگیریی و ئەکوژریی و وات لێ ئەکرێی و وات لی ئەکرێت .

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ (٢٦)

الله تعالى دەفەرموویێ : (وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۖ)ئینجا فیرعەون دەڵی لێم گەڕێن با موسا بکوژم ، هەندێك لە ئەهلی تەفسیر قسەیەکی خۆش ئەکەن لێرەدا ! ئەلێن : فیرعون ئەیزانی ئەگەر موسا بکوژیی چی لێ بەسەردای الله تعالی سزای ئەدا چونکە ئەیزانی کە موسا ڕاستە تەئەکید بوو لە ١٠٠% کە موسا ڕاست ئەکات وە ئەشیزانی کە ئەگەر بیکوژیی ئەوە توشی سزا ئەبێت ، ئەلێت : (ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ) بە وەزیرەکانی دەلی ئێوە لێم گەرێن با موسا بکوژم بۆ کێ دەستی گروتی فیرعون تاوەکو تۆ موسا بکوژی ی !! علی اساس ئەوە لەبەر خاتری ئێوە نایکوژم !! ئەلێ لێم گەڕێن با موسا بکوژم ، (وَلْيَدْعُ رَبَّهُ) ئەی ڕازێنێتەوە لەبەر چاویان بۆ ئەوەی گومان بخاتە دلی ئەکەسانەی کەشوێنی کەوتوون بەضەلال و بەگومرایی وەکو ئەوەی کە ئێمە بڕوامان بەو خوایە نیە (وَلْيَدْعُ رَبَّهُ) با خواکەی داوا بکات بزانم کێ دیفاعی لێ ئەکات.

الله تعالى دەفەرمووێ: (إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ) نەك هەر ئەوەندە فيرعەون بوو بەنەصحەت كەر و بوو بەخەم خۆری دين و ديفاع كەر لەئومەتەكەی ئەلێ والله من ئەترسم كەوا دينەكەتان لەناو بەرێت تاوەكو دينەكەتان بەدل بكات ئەزانن دين يانی چی ؟! مەبەستی ڕیبازی فيرعەونە ، چۆن ئێستا هەر حيزبە و دەلی كاكە نەيارانی ئێمە مەيلن سەربكەون و قسە بكەن چونكە ڕێبازەكەمان وای لێ دێت ئەوە دينە دينيش ڕێبازە، هەرشتێك تۆ بيگريتە بەر ئەوە ڕێبازە و ئەوەش دينەكەتە ئەها الله تعالى دەفەرمووێ: (لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ)[1] دينی باطلی خۆتان بۆخۆتان وە دينی حەقی خۆم بۆخۆم ، كەچی فيرعەون دەلێ والله دينەكەتان ئەگۆڕيی ، يانی وايان لێ دەكات و فوو بەخەلكەكەدا دەكات بۆ ئەوەی هەموويان لەگەلی بێت موافق بن لەسەر ئەوەی كەوا موسا لەناو ببەن ، (أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ) يان ئەيەوێت فەساد بنێتەوە ، تخوا موسا فەسادی دەويست ؟! موسا فەسادی دەويست يان تۆ ! ئەو هەموو فەسادەت كردوە وە دەستت بەو هەموو خوێنی مندالەكانی بەنی ئيسرائيل سورە كەچی بەموسا ئەلێت فەساد ؟!

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ (٢٧)

الله تعالى دەفەرمووێ: دیارە موسا پێی گەيشتەوە !! خەبەری ئەوەی پێ گەيشتەوە كەوا هەڕەشەی كوشتنی لەفيرعەونەوە پێ گەيشتەوە ، بۆيە موسا (عليه السلام) ڕاستەوخۆ داوا لە الله تعالى ئەكات .

الله تعالى دەفەرمووێ : (وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم) من پەنا ئەگرم بە الله تعالى ی خۆم و خوای ئەوان چونكە يەك خوايە كە من بكوژن چونكە خوای فيرعەون و موسا تەنها الله يە ، (مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ) لەهەموو خۆبەزلزانێك ، (لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ)كە بڕوای بە ڕۆژی حيساب نيە .

ئەمە دەرسێكی زۆر گەورەيە بۆ ئێمە سەير بكەن لەكاتێكدا كە هەوالی هەولی كوشتنت پێ دەگات ئيتر بێ دەنگ مەبە و بلێ با ڕيشەكە بتراشم و ڕابكەيت و بەجێ بهێلی با ئەوای لێ بكەم و ئاش بەتالی

---

١ : سورة الكافرون ، اية : ٦.

کەمەوە !! تۆ ئەوا مەکە بەلکو تۆ بلێ من پەنا ئەگرم بە الله تعالی (الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)[١] ئەمەیان وت ، ئیمانیان زیاد ئەبێت کەواتە ئێمە تەنها الله تعالی مان بەسە ، یان ئەوەتا الله تعالی ناهێلێت بمان کوژن الحمدلله ڕزگارمان ئەبێت ، یان ئەوەتا ئەمان کوژن بەشەهادەوە ئەچینەوە بۆلای الله تعالی ، کەواتە بۆچی تۆ بژیت ئەوە ڕات کرد و ئەوە دەعوەی تەوحیدت نەگەیاند ئەوە خۆتت لێ وێل کرد ئەوە ئینسحابت کرد و پاشەکشت کرد ئەی لەدوایدا بۆ کوێی ئەچیت !؟

الله تعالی دەفەرموێی : (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ)[٢] بیگەیەنە کاری ئێمە گەیاندنی ئەو تەوحیدەیە لەسەر زەویدا، بەداخەوە کەسانێکمان هەن کەوا زۆر زۆر هەتاوەکو بلێ هۆکاری پاشەپێش کردنی موسڵمانان لەوەی کەوا قەولی حەق بلێن ، دەڵێن: تۆ لەو مەسەلەیە گەریی و وازی لێ بێنە و بەتۆ چارەسەر ناکرێی !! جا من وازی لی بێنم و تو وازی لێ بێنی و ئەو وازی لێ بێنی ئەی کێ باسی بکات !؟ بەکێ چارەسەر ئەکرێت !! .

إبن كثير دەفەرموێی:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ (٢٣)

(يقول تعالى مسليا لنبيه - صلى الله عليه وسلم)الله تعالی دڵنەوایی پێغەمبەر ئەکات (صلى الله عليه وسلم) ، (في تكذيب من كذبه من قومه)کە قەومەکەی ١٣ ساڵ لەمەککەدا بەدرۆیان ئەخستەوە و ئەویانوت تۆ درۆزنی تۆ ساحیر و مەجنونی کەچی ئەو هەموو بەڵگە ڕاست و ڕەوانەشی بۆ هێنان .

ئێوە سەرنج بدەن لەقورئاندا زۆر باسی پێغەمبەر موسا کراوە وە دڵنەواییە بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) چونکە زۆر شتیان بەیەك ئەچێت وە دەعوەکەیان زۆر نزیکە لەیەکەوە یانی حاڵ و ئەحوالی

١ : سورة آل عمران ، اية : ١٧٣.

٢ : سورة المائدة ، اية : ٦٧.

دەعوە و ئەوەی کە ئەمان چون بۆلای فیرعەون سەیر ئەکەی ئەوانیش لای فیرعەونەکانی مەککەن کە ئەبو جەهل و ئەبو لەهەلب و جەماعەتەکەین ، پاشان ئەوەبوو کە پێغەمبەر موسا هیجرەت دەکا بۆ طوری سیناء ئەویش هیجرەت ئەکات بۆ مەدینە ، ئەو هێرش و نارەحەتیانەی کە لەسەر قەومەکەی موسا بوو وە لەسەر قەومەکەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) زۆر زۆر بوو.

جا ئەلی دڵنەوایی ئەکات ، (ومبشرا له بأن العاقبة والنصرة له في الدنيا والآخرة) پێی ئەلێ موژدە بێت بۆتۆ کە عاقیبەت و دواڕۆژ و سەرکەوتن لەدونیا وئاخیرەت هەر بۆتۆیە وە بەتەئەکیدی واشبوو ، (كما جرى لموسى بن عمران)هەروەکو چۆن موسای کوڕی عیمران هەمان حالەتی بەسەردا هاتبوو وە الله تعالى پاڕاستی لەدەستی فیرعەون وە ڕزگاریان بوو وە ئەوانیش لەناوچوون ، وە ئەوەتا ئەوانیش لەبەدەردا طاغوتەکانی قوریش بەشیکی زۆریان لەناو چوون ،(فإن الله تعالى أرسله بالآيات البينات ، والدلائل الواضحات) الله تعالى بەو ئایەت و بەڵگە ڕۆشنانە ناردی کە زۆر ئاشکرابوون کە هیچ جۆرە لوبسێك و شاراوەیەکی تیدا نیە کە بلێ ناحەقە بەخۆشیان ئەیانزانی کەوا حەقە .

هەر لەبەر ئەمەیە کە الله تعالى دەفەرموویێ: (ولهذا قال : بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ)ئێمە موسامان نارد بەئایەتەکانی خۆمان .

إبن كثير دەفەرموویێ (والسلطان هو : الحجة والبرهان .) حوجبە و بورهان بوو ، وە بەشیکیتر لە ئەهلی عیلم دەلین دەستەکەی و عەصاکەی بوو .

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٢٤)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(إِلَىٰ فِرْعَوْنَ) ناردمان بۆلای فیرعەون ،(هو : ملك القبط بالديار المصرية)مەلیکی قبطیەکانە تەبعەن لەمیسردا قەومی قیبط ئەژیا لەگەلیاندا بەنی ئیسرائیل دەژیان ، بەنی ئیسرائیل لەزەمانی پێغەمبەر یوسف (عليهم الصلاة والسلام) چونە ئەویی .

(وَهَامَانَ) وهو : وزيره في مملكته) هەروەها ناردمان بۆلای هامان کە وەزیرەکەی فیرعەون بوو .

(وَقَارُونَ) قارون وەکو وتمان لە قەومی موسایە وە زۆر دەولەمەندە ،(وكان أكثر الناس في زمانه مالا وتجارة) بەخۆتان ئەزانن کە کلیلی قاسەکانی بەچەندەها کەس هەلنەدەگیرا .

إبن كثير دەفەرموویێ : (فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ) لەبەرامبەر ئەو حوجە و بورهانانە وتیان و شتەکانیان بینی و جەحدیان کرد وتیان ئەمە ساحیرە و ئەمە کەزابە ، (أي : كذبوه وجعلوه ساحرا ممخرقا مموها كذابا في أن الله أرسله .)وتیان : ئەمە نا ئەمە ساحیر و کەزاب و درۆزنە وە ئەوشتانەی کە دەیکات لەبەر چاومان کە شتمان لێ تێك ئەدا ئەوە ساحیرە ئەمەش پێغەمبەر نیە ، (فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ).

(وهذه كقوله [تعالى] : (كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ (٥٢) أَتَوَاصَوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ (٥٣))[١] چۆن بەتۆیان وت ساحیر ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) پێغەمبەری خوا مانگی شەق کرد باشە کێ ئەتوانی مانگ شەق بکات باشە کەسێکتان بینیوە لەسەرەتای دونیا تاکۆتاییش مانگ شەق بکات ئەمە کاری ساحیرە ؟! وەرە ئێستا بەکام ساحیری ئەم دونیایە هەیە بلێ ئەم مانگەم بۆ شەق بکە بزانم ئەتوانی ئەی ئەوە ئیشی ساحیرنیە کەچی وتیان ساحیرە .

١ : سورة الذاريات .

الله تعالى دەفەرموویی : (كَذَٰلِكَ) چۆن بەتۆیان وت ساحیر بەپێغەمبەرانی پێش تۆشیان وتوە ساحیر بۆیە دڵت لەخۆت دانەمێنی ، (مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ) ئەوانەی پێش ئەمانەش ئەگەر پێغەمبەرێك بهاتبایە چیّیان ئەوت ؟ (إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ)ئەیانوت ساحیر و شێتە ، جا الله تعالی دەفەرموویێ : (أَتَوَاصَوْا بِهِ) وەكو ئەوەی ئەوانەی پێشوو نەصیحەت و ئامۆژگاری ئەوانەیان كردوە ئێمە وامان وت ئێوەش وابلێن ئێمە ساحیر ئێوەش وابلێن ، وەكو ئەوەی هەموویان كۆبیبێتنەوە لەسەر یەك رەئی!!!

بەس الله تعالی دەفەرموویێ : (بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ) نەخێر وانیە ئەمانە تەواصەیان نەكردوە بەڵكو لەسنوری بەندایەتی بۆ الله تعالی لایانداوە ، ئیشەكە ئەوەیە طاغوتن ئەمانە ، هەر كەسێك ئەگەر لەسنوری بەندایەتی خۆیی لایدا ئەوە طاغوتە ، یانی مجاوەزەی حەدی كردوە لەبەندایەتی كەواتە كێشەكەیان ئەوەیە.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (٢٥)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا) أي : بالبرهان القاطع الدال على أن الله تعالى أرسله إليهم)كاتێك كە چوو بۆلایان بەو حەقەی كە الله تعالی ناردی پێی و لەلایەنی الله تعالی نێردرا بەو دەلیل و بەلگانە بەو بەلگە قاطعەی كە یانی هیچ جۆرە گومانێك نیە كە ئەمە پێغەمبەری خوایە (عليه السلام) و لەلایەن الله تعالی وە نێردراوە چونكە ئەم كارانە بە ئینسانی ساحیر ناكرێی .

(قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ) وهذا أمر ثامن فرعون بقتل ذكور بني إسرائيل .)ئەمە دووەم ئەمرە لە كوشتنی نێرینەكانی بەنی ئیسرائیل ، واتا ئەمرێكیتر كراوە بەكوشتنی مندالانی بەنی ئیسرائیل ئەمەش جاری دووەمە كە ئەمر دەكات .

ئەمری یەکەم : (أما الأول : فكان لأجل الاحتراز من وجود موسى ، أو لإذلال هذا الشعب وتقليل عددهم ، أو لمجموع الأمرين .)بۆ ئەوە بوو کە موسا نەیەدە وجود ئەو هەموو منداڵەی کوشت بۆ ئەوەی موسا نەیەتە وجود ، بەڵام هات ، یاخود بۆ ئەوەبوو (أو لإذلال هذا الشعب وتقليل عددهم) بۆ ئەوەی بەنی ئیسرائیل زەلیل بکات چونکە قبطیەکان بەدەرەجەی یەکەم لەناو میسردا دەهاتن و دەڕۆیشتن وە بەنی ئیسرائیل یەکان زەلیل بوون دەیانویست زیاتر زەلیلیان بکات وە سەربەرز نەکەنەوە لەئاستی فیرعەون و قبطیەکاندا و جا إبن کثیر دەلی یان بۆ ئەوە بوو موسا دروست نەبێت یان بۆ ئەوە بوو کە ئەوان زەلیل بکات وە یاخود ، (أو لمجموع الأمرين) بۆ هەردووکی بوو .

ئەمری دووەم : (وأما الأمر الثاني)بەڵام ئەمر و فەرمانی دووەمی فیرعەون بۆ ئەمە ئەوە بوو ، (فللعلة الثانية) بۆچی ئەمە چونکە عیلەتی یەکەم نەما و هاتۆتە وجود موسا هاتۆتە وجود تازە ناتوانی لەناوی ببات ، (لإهانة هذا الشعب)بۆ ئەوەی ئیهانەیان بکات ، (ولكي يتشاءموا بموسى - عليه السلام -) ئەم خالە زۆرگرینگە بۆئەوەی بەبنی ئیسرائیل بلێت : ئەوە بەهۆکاری موساوە ئێوە ئەو عەزابە ئەچێژن !! کەواتە ئێوە رق لەموسا هەلگرن ، ئەمڕۆش وای لێهاتوە ئەگەر کەسێکی موحید و یەکخوا پەرست دەربکەوێت و خەلکی بگەڕێنێتەوە خەلکانی لەسەر بگیرێت یەکسەر خەلکەکە ئەلێن کاکە بەبۆنەی تۆوە بوو ئەوەمان بەسەرهات دەبەسە بیبرێنەوە ! ئەمە چیە ئەم قسانە ، ئەمەش پیلانی فیرعەونە ئەمرۆش ئەم پیلانە هەر جێ بەجێ دەکرێتەوە هەتاوەکو کەس نەوێرێت قسەبکات کاکە والله من ناوێرم قسە بکەم چونکە ئەو خەلکە هەمووی مەسوئلیەتی دەکەوێتە سەرشانی من !! ئێ کاکە بۆدێتە سەر شانی تۆ تۆ ئەتەوێت ئەم خەلکە لەگومرایی و شیرك و کوفر ڕزگار بکەیت بۆ نوری ئیمان لەتاریکایەکانی کوفر و شیرك و مەعصیەت ڕزگاریان بکەیت بۆ نوری تەوحید و سونە و تاعەت تۆ کاردەوەیەکی زۆرگەورەت کردوە بۆچی مەسئولیەتی تۆیە بۆچی تەشاوم بەتۆ بکەن !

بەڵام طاغوتەکان ئاوایی بلاو دەکەنەوە کە دەلێن : ئەوانە تیرۆرستن و ئەوانە خەلکی بەکوشت ئەدەن ئەوانە ناهێلێن خەڵکی پێوە دابنیشن ! ئاخر چۆن پێکەوە دابنیشین لەکاتێکدا کابرا بڕوای بە الله تعالى نیە و شیرك ئەکات و گومرایی هەیە من چۆن ئەوە بکەم بە ڕایی خۆم ، الله تعالى دەفەرمووێ : (إِنَّمَا

الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ)[1] بەڵام ئەمڕۆ بەداخەوە وەحدة الدنيا و پێکەوە ژیان ئەم کەلیمانە لەناو وتاربێژەکانی مزگەوتدا ئەبیستین بەداخەوە و پەنا ئەگرین بە الله تعالی .

إبن کثیر دەفەرمووێ : (ولهذا قالوا : قَالُوا أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِن بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ)[2] لەبەر ئەمە وتیان : (أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِن بَعْدِ مَا جِئْتَنَا)بەنی ئیسرائیل بەموسایان وت پێش ئەوەی تۆ بێت هەر ئەزیەتمان خواردوە و مندالەکانمان سەرئەبران بەهۆی تۆوە بوو ، (وَمِن بَعْدِ مَا جِئْتَنَا) دوایش کە هاتی هەر ئەوەمان لێ بەسەرهاتەوە کە ئێستا دەبینین مندالەکانمان ئەکوژرێن هەمووی بەهۆکاری تۆوە بوو ، بۆ ئەوەی ئەم قسەیە بکەن وە کردیشیان بەنی ئیسرائیل .

(قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ) بەس پێغەمبەر موسا (علیه السلام) پاشە کشە ناکات زۆر بەجەرگ و زۆر ئازایە وە ئەزانێت کە الله کەی حەقە ئەڵێت : نا ئێوە وامەبن صەبر و ئارامیتان هەبێت ، (عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ)ئێوە وامەلێ الله تعالی إن شاءالله دووژمنەکەمان لەناو ئەبات یانی هیمەتیان ئەداتەوە بەر وە بەهێزیان ئەکات و بەتوانایان ئەکات و ترسیان لێ دوور ئەخاتەوە ، الله تعالی دووژمنتان لەناو ئەبات إن شاءالله ، (وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ)نەك هەر ئەو لەناو ئەبات بەڵکو إن شاءالله ئێوەش ئەکات بەجێ نشینی ئەو ،یانی لەسەر زەویدا لەدوای ئەو ئێوە دەبن بەکار بەدەست و ئێوە ئەبن بەفەرمانڕەوا و ئێوە ئەبن بەبەرێوەبەری ئەم زەمینە ، (فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ)ئینجا بۆ ئەوەی الله تعالی سەیری ئێوەش بکات بزانی ئێوەش چی ئەکەن ، (كَيْفَ تَعْمَلُونَ) کەلیمەی تعلمون زۆر گرینگە ماناکەی کەواتە ئیمان بەبێ عەمەل نابێت ، نەعەمەل بەبێ ئیمان دەبێت وە نەئیمانیش بەبێ عەمەل دەبێت ،بۆیە الله تعالی نافەرمووێت : (کیف تعتقدون)بەڵکو دەفەرمووێت : (كَيْفَ تَعْمَلُونَ) یانی بەتەنها إعتیقاد بەس نیە بەڵکو دەبێت إعتیقاد ببێت بە عەمەل .

---

[1] : سورة الحجرات ، اية : ١٠.

[2] : سورة الأعراف ، اية : ١٢٩.

إبن كثير دەفەرموویێ :قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) فەرموویەتی : (هذا أمر بعد أمر .) ئەمە ئەمرێکە لەدوای ئەمرێکیتر .

إبن كثير دەفەرموویێ : الله تعالی دەفەرموویێ : (وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ)یانی فرو فێلی کافرەکان ئاگادارین لە ضەلالدایە ، ضەلال یانی : (أي : وما مكرهم وقصدهم الذي هو تقليل عدد بني إسرائيل لئلا ينصروا عليهم ، إلا ذاهب وهالك في ضلال .)یانی ئەو فروفێلەیان پوچەل دەبێتەوە و لەناو ئەچێت وە پوچەل بوویەوە و لەناو چوو ئەوان ویستیان بەنی ئیسرائیل لەناو ببەن کەچی بەخۆیان لەناو چوون .

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ (٢٦)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ) وهذا عزم من فرعون)ئەمە عەزیمەتێکە لەفیرعەونەوە ، (لعنه الله - على قتل موسى - عليه السلام) ویستی موسا بکوژێت ، (أي : قال لقومه : دعوني حتى أقتل لكم هذا)وتی : لێم گەڕێن با من ئەوە بکوژم ، (وَلْيَدْعُ رَبَّهُ) أي : لا أبالي منه .)من هیچ بەدەر بەستیەوە نایەم با داوا لەخواکەی بکات و ڕزگاری بکات ، (وهذا في غاية الجحد والتجهرم والعناد .)ئەمە لەو پەری ئینکاری کردندایە کەوا ئینکاری حەقێك ئەکات کە بۆخۆی ئیمانی پێ هەیە وە هەروەها تجهرمە ئەوەش یانی ئەم کەلیمەیە لەزمانی عەرەبیدا لەقاموسدا نایبینیتەوە ماناکەی بۆیە زانایان دەڵێن : ماناکەی کەلیمەیەکی مەنحوتە داتاشراوە لەدوو کەلیمە پێك هاتوە لە کەلیمەی جهر لەگەڵ جرم ، یانی (جهر بجرمه) یانی جەریمەکەی ئاشکرا کرد یانی بەئاشکرایی جەریمەکەی ئەنجامدا هیچ موبالاتی نەبوو وە هەروەها عینادی کرد ، یاخود هەندێکیتر دەڵێن : بەمانای (تكبر

وجتئر على الله) تەكبورى كرد وەجورئەتى كرد بەسەر الله تعالى دا پەنا ئەگرين بە الله تعالى ، تەبعەن ئەوە جورئەتى دەوێى بلێ با خواكەى يارمەتى بدا !!

إبن كثير دەفەرمووێى : (وقوله - قبحه الله) الله تعالى ريسواى بكات و فيرعەون ريسوا بكات ، وتى : (إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ) يعني : موسى ، يخشى فرعون أن يضل موسى الناس ويغير رسومهم وعاداتهم .) فيرعەون ئەترسێ موسا دين و ديانەت و ڕيبازەكەى فيرعەون لەلاى خەڵكى پوچەل بكاتەوە ، (وهذا كما يقال في المثل) ئەلى نمونەيەك هەيە ، (صار فرعون مذكرا) والله فيرعەونمان لێ بوو بە نەصيحەت كەر !! فيرعەونمان لێ بوو بەياد خەرەوە وە بوو بەواعيض ،(يعني : واعظا ، يشفق على الناس من موسى - عليه السلام - .) ئەترسى لەڕێبازى ئەو خەلكە ئەترسى كە لەناو بچێ بۆيە ئەيەوێت موسا بكوژێت .

إبن كثير باسى هەندێك قيرائەتمان بۆ دەكات لەم ئايەتە ئەلێت : زۆرينەى ئەم شێوەيان خوێندۆتەوە ئايەتەكە بۆخۆيى ئەلێت : (إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ) من ئەترسم دينەكەتان بەدڵ بكات ، (أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ) ياخود فەساد لەزەويدا بنێتەوە .

ئەلێ زۆرينەى وتيانە :(وقرأ الأكثرون : " أن يبدل دينكم وأن يظهر في الأرض الفساد ")بۆخۆى ئايەتەكە دەلى :(أَوْ أَن يُظْهِرَ،،،)بەس لێرە ئەلێت : (وأن يظهر في)ئەمە قيرائەيەك .

وە هەندێكيتر ئەلێن : (وقرأ آخرون : (أو أن يظهر في الأرض الفساد)وەكو ئەو ئايەتەى كە لەكتابەكدا هەيە .

وە بەشێكيتر وتويانە : (وقرأ بعضهم : " يظهر في الأرض الفساد " بالضم .) يانى فەساد لە زەميندا دەربكەوێت ،بالضم دال .

كەواتە لێرەدا فيرعەون دێت نەصيحەتى ئەو خەلكە ئەكات و ئامۆژگاريان ئەكات بەوەى كەوا دەبێت موسا لەناو بچێت لەبەر چى ؟ چونكە ڕێبازەكانمان تێك ئەدات !.

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ (٢٧)

إبن كثير دەفەرموێ :

(وَقَالَ مُوسَىٰ: (إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ) أي : لما بلغه قول فرعون) كاتێك كە قەولی فیرعەونی پێگەیشتەوە موسا (عليه السلام) كە ئەلێت : (ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ) [١] لێم گەڕێن با موسا بكوژم ، (قال موسى : استجرت بالله وعذت به من شره وشر أمثاله) موسا(عليه السلام) فەرمووی : من پەنا ئەگرم بە الله تعالى لەشەری ئەو وە لەشەری هاوشێوەكانی ئەو لەوەی كەوا من بكوژن،(ولهذا قال : (إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم) أيها المخاطبون) ئەی ئەوانەی كە گوێتان لی یە ،(مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ) أي : عن الحق ، مجرم) یانی متەكەبیر لەحەق كە موجریم و تاوانبارە من پەنا ئەگرم بە الله تبارك وتعالى ،(لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ) كە بڕواشی بە ڕۆژی حیساب نیە .

إبن كثير حەدیثێكمان بۆ دەهێنی دەفەرموێ : (ولهذا جاء في الحديث عن أبي موسى - رضي الله عنه - أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كان إذا خاف قوما) حەدیثكمان بۆ دەهینی لە ئەبو موساوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەفەرمووێ : كاتێك كە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەقەومێك بترسابایە !!

لێرە لەوانەیە زۆر كەس بلێ ئایا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ترساوە یاخود نا ؟! ئەوەتا حەدیثەكە وازحە ئەلی (إذا خاف قوما) وە لەحەدیثیتر واريد بوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ : كەس لەسەر خوا وەك من نەترسێنراوە ئەوەندەی من ترسێنراوە ، كارەكەی قورس بووە ئەو كارەی ئەو (صلى الله عليه وسلم) كردوویەتی گۆڕانكارییە بەسەر هەر هەموو دونیادا لە قوریشەوە دەست پێدەكات كە ئەوپەڕی متنعت و مەتكبیر و جبارن .

---

١ :سورة غافر ، اية : ٢٦.

ئەلێ ئەگەر بترسابایە ئەیفەرموو : (اللهم ، إنا نعوذ بك من شرورهم ، وندرأ بك في نحورهم " .) لەریوایەتیتر دا هاتووە (اللهم إنا نجعلك في نحورهم، ونعوذبك من شرورهم)[١] بۆیە سونەت بۆ ئێمەش ئەوە بلێین ، یانی ئەگەر پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەگەر لەقەومێك بترسابایە كەوا زیانی پێ بگاندبایە ئەیفەرموو : یا الله ئێمە تۆ ئەكەین بە گژی سینگ و گەرویاندا ، بۆ ؟ چونكە دووژمن بەبەردەوامی كاتێك ئەچی بۆیی پەلاماری گەرو و سینگی ئەدەی بۆ ئەوەی لەناوی ببەیت ، وەكو ئەلی ئەچم قورگی دەردەهێنم یان ئەچم سەری ئەبرم ، جا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەلی : یاالله من تۆ ئەكەم بەگژی نحوریاندا ، (ونعوذبك من شرورهم) وە یا الله ئێمە پەنا ئەگرین بەتۆ لەشەری ئەواندا .

بۆیە سونەت هەر موسلمانێك دووژمنی بینی ئەمە بلێت هەر لەدوورەوە كە ئەیبینی و ئەزانی دووژمنتە و ئەزیەتت ئەدا ئەم دووعایە بكە الله تعالى إن شاءالله ئەتپاریزی.

سەیربكەن پیغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دوعای ئەكرد وە ئەوەش پێغەمبەر موسایە (عليه السلام) دوعای ئەكرد نالێن با واز لەو دەعوەیە بهێنین هیچ كاتێك بینیوتانە پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) واز لەدەعوە بێنن !!نەخێر ، ئێوە بیرتان دێ پێغەمبەر یونس كاتێك كە قەومەكەی بەجێ هێشت نەك لەبەر ئەوەی كە وازی لەدەعوە هێنا بەس وتی عەزاب دێتە خوارەوە و بەقسەیان نەكرد وتی نەبا عەزابەكەش شمولی من بكات ڕۆیشت بەجێ هێشت بەبێ فەرمانی الله تعالى الله تعالى چی لێكرد !! خستیە ناو دەمی ئەم حوتەوە و فەرمووی والله ئەگەر بهتایە و لەناو ئەو دەمی حونەوە ئەگەر لە مسبحین نەبوایە هەتا ڕۆژی قیامەت ئەبوایە لەوێی بوایە كەواتە ڕاكردن لە حەق ئەوە نەتیجەكەیەتی ئەگەر تۆ ڕابكەیت لەحەق وەلەو پێغەمبەر یونس لەحەق ڕای نەكردوە ئاگاداربن مەبەستمان ئەوە نیە پێغەمبەر یونس لەحەق ڕای كردبێت بەلكو ترسا لەوەی ئەوان سزایان بۆ بێتەوە خوارەوە و شمولی ئەویش بكات ئەگەرنا هەرموحید بوو و هەر دەعوەی خۆیی ئەكرد لەهەموو شوێنێك بەلام بەجێیان دەهێلی بەبێ ئەوەی الله تعالى فەرمانی پێ بكات بەم شێوەیەی لێ بەسەرهات ..

---

١ : رواه أبُو داود والنسائي بإسنادٍ صحيحٍ..

ئەی ئەگەر خەلك بڕوا و دووربكەوێتەوە لەدەعوەی تەوحید و ئەو خەلكە جێ بهێلی و وازی لێ بهێنی ؟! ئایا ئەوە چارەسەری ئیشەكەیە ! ؟ یاخود چارەسەرەكەی بەدوعا ئەكرێت و بلی یا الله بمان پارێزە یا الله چیمان لێ بەسەرهات (إما النصر وإما الشهادة).

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ ۖ وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ (٢٨) يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِن جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ (٢٩)

مانای ئایەتەكان :

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ (٢٨)

الله تعالى دەفەرمووێ : لەكاتێكدا كە فیرعەون ئەوێت پێغەمبەر موسا بكوژێت وە كۆبونەوەی كردوە و ڕاوێژی بەوەزیرەكانی كردوە وە دەست و دارەكەی كۆكردۆتەوە لەناو قەومی فیرعەوندا پیاوێك هەیە كە هەندێك لە ئەهلی عیلم دەفەرموون : كوڕە مامی فیرعەون خۆیی بووە پیاوێك بوە ئیماندار بوە بەس ئیمانەكەی شاردۆتەوە لەترسی فیرعەون ، فەرمووێ : (يَكْتُمُ إِيمَانَهُ) ئیمانەكەی خۆی شاردبوویەوە لەترسی فیرعەون تاوەكو نەیكوژێت ، (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ) كە بیستی ئەیانەوێت موسا بكوژن فەرمووی : ئێوە پیاوێك ئەكوژن سەیركە بەچی ئەیلێ ؟ (رَجُلًا) یانی وا باسی دەكات كە ها لەدوورەوەیە و ئەم پەیوەندی پێوە نیە ، ئێوە پیاوێك ئەكوژن كە (أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ)كە ئەلێت :

پەرستراوی من تەنها الله تعالی یە کەستیر ناپەرستێت لەو زیاتر ئێوە ئەو کەسە ئەکوژن ؟! یانی چ گوناهێکی هەیە ئایا هیچ گوناهێکی هەیە ؟! کەسی کوشتوە و فەسادی ناوەتەوە لەسەر زەمیندا هەتاوەکو ببێتە مایەی ئەوەی کەوا ئێوە بیکوژن ؟!

(وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ) سەرەڕای ئەوەش ئەوەتا ئەو هەموو بەڵگەیەی پێی یە ! بەڵگەیەی لەپەروەردگاری خۆیەوە هێناوە ، (وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ) خۆ ئەگەر درۆ بکات حاشا لەو ، ئەگەر درۆ بکات درۆکەی ئۆباڵ بەخۆیی دەبێتەوە خۆ زیان بەئێوە ناگەیەنێ ، (وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ) خۆ ئەگەر ڕاستیش بکات ئەوەی کە ئەو باسی کرد لەسزا کە توشتان دەبێت توشتان دەبێت هەندێك لەو سزایەتان توش دەبێت لێ بترسن لەو بابەتەیە ! .

الله تعالی دەفەرمووێ :(إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ) الله تعالی هیدایەتی کەسێك نادا کە زیادە ڕۆبی یاخود درۆزن بێت ، زانایانی تەفسیر لێرەدا ئەڵێن : لێرەدا سەرخستنی دەعوەی موسا بەدی ئەکرێت وە بەدرۆ خستنەوەی فیرعەونە چونکە ئەڵێت ئەگەر ئەم وانەبوایە و ڕاست نەبوایە و ڕاستگۆ نەبوایە ئەم شتە ڕاستانەی پێ نەدەبوو الله تعالی هیدایەتی داوە وە ڕاستیەکانی سەلماندوە تۆ درۆ ئەکەیت کە ئەڵێت ئەو ئینسانێکی فاسدە و تۆمەتی ڕوو بەڕوو ئەکەیتەوە !!.

يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِن جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ (٢٩)

الله تعالی دەفەرمووێ: (يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ) ئەی قەومەکە ئێوە ئەمرۆ کاربەدەستن و بەدەسەلاتن سەرباز و هێز و تاواناتان هەیە وە خەلکی لەبەر دەستاندایە ، (فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِن جَاءَنَا) باشە ئەگەر الله تعالی تۆلەی سەند کێ ڕزگارمان ئەکات لە الله تعالی !!؟ ئەمە بۆ هەموو ئەوکەسانەیە وەکو ئەوانن دوای ئەوانیشە هەتاوەکو ڕۆژی قیامەت وە پێویستە بەهەموو ئەو کاربەدەستانە بوترێ بەهەموی ئەو حاکم و دەسەلاتدارانە بوترێ لەسەرووی زەمینەوە بۆ خوارووی

لەرۆژ هەلاتەوە تاوەکو رۆژ ئاوای پێیان بوتریی ئەگەر دەسەلات و هێزێکتان بەدەستەوەیە هەتا سەر نیە وە ئەگەر الله تعالی سزایەکی نارد ئەو دەسەلاتە چۆن ئەتوانی رزگارتان بکات !! هێزتان چۆن ئەتوانی رزگارتان بکات ئەگەر سزا هات بۆ سەرکردە هەموو جوندیەکان کۆ ببێتەوە ئەتوانی ئەو سزایە لاببات !؟ نەخێر .

الله تعالی دەفەرموویێ : (قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ)تەبعەن لێرەدا فیرعەون قسەی خۆی سەردەخا ئەلێت : ئەوەی کە من بینومە هەر ئەوەیە وە رەئی من هەر رەئی منە تەواو ئەبێت رەئی من بێت وە ئەوەی من پێتان ئەلێم ئەبێت هەر ئەوە بێت ، (وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ) من رێگەیەی هیدایەت و رەشاد و راستیەتی و دروستیەتیتان نیشان ئەدەم بەلاّم ئەو فەسادی ناوەتەوە ، تەبعەن فیرعەون تەئەکیدیشە کە حەق نیە و موسا حەقە ئینجا ئەو قسانە ئەکات بەو حەماسەتەوە ، ئەلێ من رێگەی راستان نیشان ئەدەم وە وتاریان بۆ ئەدا .

إبن كثير دەفەرموویێ :

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ ۖ وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ ۖ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ (٢٨)

(المشهور أن هذا الرجل المؤمن كان قبطيا من آل فرعون .)مەشهور وایە کە ئەم پیاوە لە آل فیرعەون بووە قبطی بوە و بەنی ئیسرائیلی نەبوە .

(قال السدي : كان ابن عم فرعون)السدی (رەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ : ئەم پیاوە کوڕی مامی فیرعەون بووە.

إبن كثير دەفەرموویَ : (ويقال : إنه الذي نجا مع موسى .)وە هەتاوەکو لەگەل موسا (عليه السلام) ڕزگاری بووە الحمدلله ،(واختاره ابن جرير)ئیمامی إبن جرير ئەم ڕەئەی پەسەند کردوە .

(ورد قول من ذهب إلي أنه كان إسرائيليا)وە ڕەئێکی تر هەیە ئەلێت : ئیسرائیلی بووە ، کەلیمەی ئیسرائیل یانی عبدالله ناوی پێغەمبەر یعقوبە (عليه السلام) ئینجا ئەم کەلیمەیە بەداخەوە زۆر لەوانەی کە هەوال دەخوێنەوە لەموسلمانان بەحیسابی خۆیان بەیەهود ئەلێن ئیسرائیل ! چۆن ئەبێت پێیان بوترێ ئیسرئیل بەلکو ئەوانە یەهودین وە ئیسرائیلیش یانی عبدالله یانی یعقوب بەنی ئیسرائیل یانی بەنی یعقوب وە کەلیمەی ئیسرائیلیان ئەمڕۆ زۆر ناشرین کردوە ئاگاداربن !! بۆخۆی هەمان بووە لەزانایانی ئیسلام بۆخۆیی ناوی ئیسرائیل بوە وە لەڕوات هەبوە ناوی ئیسرائیل بوە هەتاوەکو لە صەحابە هەبوە أبو ئیسرائیل (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) بۆیە ئیسرائیل یانی عبدالله ، بەلام ئەمڕۆ ئەم کەلیمەیە وا لێ ئەکەن و ئەینوسێنن بەیەهودەوە وە یەهودیش ناو ئەبەن بە ئیسرائیل هەتا وای لێهاتوە کەلیمەکە ناشرین بوە ئێستا ئەگەر تۆ مندالێکت ناو بنێت ئیسرائیل خەلك پێ سەیر دەبێ و لێت ئەپرسێت ئەوە چیە بۆ ئەو ناوەت لێناوە چونکە ناوی ئیسرائیل ناشرینە ، بەلکو ناوێکی جوانە یانی عبدالله یانی پێغەمبەر یعقوب ، الله تعالى دەفەرموویَ: (كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ)[1] الله تعالى وا دەفەرموویَ یانی یعقوب ، کەواتە نابێت بەیەهود بوترێت ئیسرائیل بەلکو ئەبێت پێ بوترێت یەهود .

بۆیە ئەلێن : ئەو کەسە ئیسرائیلی بووە وە إبن جرير دەلێت : نەخێر وانیە بەلکو قبطی بووە ، (لأن فرعون انفعل لكلامه واستمعه) لەبەر ئەوەی فیرعەون قسەکانی ئەوی گوێی لێ بوو وە گوێی بۆ شل کرد وە ئنفعالی کرد لەگەلیدا ، (وكف عن قتل موسى - عليه السلام -)ئەلێت : موسای نەکوشت ، (ولو كان إسرائيليا)ئەگەر لە بەنی ئیسرائیلی بووایە ، (لأوشك أن يعاجل بالعقوبة) یەکسەر لەناو ئەچوو چۆن ئەتوانێت لەمەجلیسی ئەودا قسە بکات ، (لأنه منهم .)چونکە لەوان بوو .

---

[1] : سورة آل عمران ، اية : ٩٣.

إبن كثير دەفەرمووێی : إبن جريج لە إبن عەباسەوە(ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەگێڕێتەوە : (لم يؤمن من آل فرعون سوى هذا الرجل وامرأة فرعون ، والذي قال : الَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ)[1] سێ کەس بڕوای هێناو لە قبطیەکان باقیتر ئیماندارەکان بریتی بوون لە بەنی ئیسرائیلی ئەوانیش بریتی بوون لە (ئەم پیاوە ، لەگەل خێزانی فیرعەون ، لەگەل ئەو پیاوەی کە هات پێ وت ، وتی جەماعەتی فیرعەون مشاوەرەیان کردوە وە گفوگۆیان کردوە ، (يَأْتَمِرُونَ) یانی کۆبوونەتەوە لەسەر ئەوەی کەوا بتکوژن تۆ بڕوا بەجێ بهێلە ئەو کاتە بوو کەوا بۆکسەکەی لە قبطیەکەدا کەوا کوشتی موسا (علیه السلام) پێش پێغەمبەراتیەکەی) ئەم سێ کەسە لە قبطیەکان موسلمان بوون . (رواه ابن أبي حاتم .).

إبن کثیر دەفەرمووێی : (وقد كان هذا الرجل يكتم إيمانه عن قومه القبط ، فلم يظهر إلا هذا اليوم حين قال فرعون : (ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ)[2] ئەم پیاوە ئیمانەکەی شاردبوویەوە إلا ئەمڕۆژە نەبێت کە فیرعەون ئەم قسەی کرد کەوتی : لێم گەڕێن با موسا بکوژم ، (فأخذت الرجل غضبة لله - عز وجل -) ئەم پیاوە لەپێناوی الله تعالی تورە بوو ئەو قسانەی کرد کە کردی دیفاعی لە پێغەمبەرەکەی الله تعالی کرد کە پێغەمبەر موسا بوو (علیه السلام)!.

لێرەدا ئیمامی إبن کثیر باسی خالێکی زۆر گرینگ و حەساسمان بۆ دەکات کە بەداخەوە ئەم خاڵە گرینگە ئەمڕۆ ئەتوانین بلێن هەر زۆر کەم بووە یاخود وجودی نەماوە ئەویش بریتیە لەوەی کە دەفەرمووێی : (و؛ أفضل الجهاد كلمة عدل عند سلطان جائر ") باشترین جیهاد کام جیهادەیە ؟! ئەوەیە کە تۆ لەلای سلطانێکی جائری کافری زاڵمی ستەمکار حەق بلێت وە لی نەترسێت و حەق بلێت ،(كما ثبت بذلك الحديث ، ولا أعظم من هذه الكلمة عند فرعون وهي قوله : (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن

[1] : سورة القصص ، اية : ٢٠.
[2] : سورة غافر ، اية : ٢٦.

يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ) كەلیمەیەکی زۆر گەورەی وت وتی : ئێوە پیاوێك ئەکوژن کە بلێ پەرستراوی من الله یە و کەسیتر نیە !

لێرەدا سەیری ئەم کەسانە بکەن کە ئەمڕۆ ئەو کەسانەی کە ئەچن بۆلای حوکمەت وە ئەچنە لای کاربەدەستان ئایا حەق ئەلێن !؟ یاخود موداهەنە ئەکەن !! ئایا حەق ئەلێن یاخود بۆیان ئەرازێنەوە ! حەق ئەلێن یاخود ماڵ ئەخۆن ! حەق ئەلێن یاخود خیانەت ئەکەن ! حەق ئەلێن یاخود ئەو حەقیقەتەی کە الله تعالی ناردویەتی زیندە بەچالی ئەکەن لەبەردەمیاندا ! لەجێگەی ئەوەی پێیان بلێن لە الله تعالی بترسن وە بگەرێنەوە بۆلای الله تعالی یان ئەتکوژێت یاخود سەرشۆر ئەکات و ئەلێت واللە قسەکەت ڕاستە و بەگوێت ناکات و تۆ دێتە دەرەوە ! بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ ئەمە نابینین ئەمڕۆ هەر کەسێك لەمامۆستایانی ئاینی زۆربەی زۆریان کە دەسەلاتداران ئەبینین لەشیان ئەلەرزێ وە حەق نالێن وە حەقەکەیان پێی نالێن وە ئەزانن لە ١٠٠% کە لەدینی الله تعالی لایانداوە کەچی بەهیچ شێوەیەك ناتوانن ئەو حەقە بلێ بۆ ؟! لەبەر دووشت کە وای لێکردوون (حب الدنيا وكراهية الموت)[١] دونیایان لا خۆشەویستە وە لەمردنیش ئەترسن بۆ لەدەستیان بچێ !!، جا ئەم پیاوە ئالە بەردەمی فیرعەوندا ئا ئەمەی وت.

إبن كثير دەفەرمووێ: (اللهم إلا ما رواه البخاري في صحيحه حيث قال) چەند گەورەیە کە ئەم پیاوە ئیماندارەی آل فیرعەون وتی زۆر گەورەیە مەگەر لەو گەورەتر ئەوە بێت کە لە صەحیحی بخاری هاتووە دەفەرمووێ :

عوروەی کوڕی زوبیر (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ:

١ : رواه أبو داوود برقم (٤٢٩٧)، قال الشيخ الألباني: (صحيح)، انظر حديث رقم :(٨١٨٣) في صحيح الجامع.

(قال : (قلت لعبد الله بن عمرو بن العاص : أخبرني بأشد شيء مما صنعه المشركون برسول الله - صلى الله عليه وسلم -) عروه به عبدالله ی كوڕی عەمری كوڕی عاصی وت : پێم بڵێ بزانم ناخۆشترین شت كه بەسەر پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هات چی بوو لەمەككه كه قوریش بەسەر پێغەمبەریاندا هێنا ؟!

ئەویش فەرمووێی : (قال : بينا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يصلي بفناء الكعبة)كاتێك كه لەساعەی كەعبەدا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) كه نوێژی ئەكرد ، (إذ أقبل عقبة بن أبي معيط) یەك لەطاغیەكانی قوریش كه عوقبه بوو هات ، (فأخذ بمنكب رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ولوى ثوبه في عنقه) هات پێغەمبەری خوای(صلى الله عليه وسلم) وا لێكرد كه شانی گرت جلەكانی لەقورگی پێغەمبەرەوە ئاڵاند (صلى الله عليه وسلم)، (فخنقه خنقا شديدا)زۆر بەتوندی پێغەمبەری ئەخنكاند گرتبووی و ڕقی خۆیی بەسەریدا ئەباراند .

ئالێرەدا (فأقبل أبو بكر - رضي الله عنه -) ئەبو بەكر هات (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)، (فأخذ بمنكبه ودفع عن النبي - صلى الله عليه وسلم)شانی كابرای گرت و ختستی فرێیدای بەملاوه وه پێغەمبەری خوای (صلى الله عليه وسلم)ی ڕزگار كرد و (ثم قال :)

الله عليه وسلم - قال : بينا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يصلي بفناء الكعبة إذ أقبل عقبة بن أبي معيط ، فأخذ بمنكب رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ولوى ثوبه في عنقه ، فخنقه خنقا شديدا ، فأقبل أبو بكر - رضي الله عنه - فأخذ بمنكبه ودفع عن النبي - صلى الله عليه وسلم - ثم قال : (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ) پاشان ئەم ئایەتانەی خوێندەوه و فەرموویی : ئێوه پیاوێك ئەكوژن كه ئەڵێت : پەرستراوی من تەنها الله تعالى یه لات و مەنات و عوزا نیه مردوان و زیندووان نیه وه دار و بەرد نیه وه یاساكانی سەر ئەرز نیه كه هەمووی پوچەڵه و سودی پێنج فلسی نیه ئایا ئێوه ئەوه ئەكوژن !!

(انفرد به البخاري من حديث الأوزاعي قال : وتابعه محمد بن إسحاق ، عن يحيى بن عروة ، عن أبيه ، به .) .

إبن كثير ریوایەتێکیترمان بۆ دەهێنێ لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە عەمری کوڕی عاص (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموێ : (أنه سئل : ما أشد ما رأيت قريشا بلغوا من رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ؟) بەعەمریان وت : بەشدەترین و ناخۆشترین حالەت چی بووە کە بەسەر پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دا هاتووە ؟!

(قال : مر بهم ذات يوم فقالوا له : أنت تنهانا أن نعبد ما يعبد آباؤنا ؟)فەرموویی : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)بەلای ئەواندا تێپەرین ، پێیان وت : تۆ ئەلێ ئا ئێمە ئەوانە نەپەرستین کە باوك و باپیرانمان پەرستوونی ؟! یانی وەکو ئەمڕۆ ئایا تۆ ئەلێ ڕێبازی باوك و باپیرانمان بەجێ بهێلێن ؟!

(فقال : " أنا ذاك)پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئازا و چاو نەترسە دەفەرموێ : بەلێ منم ئەو پیاوەم کە وا ئەلێم ، چۆن ئەلێ لەبەردەمیاندا دەلێت چی ئەکەن بکەین .

(" فقاموا إليه) هەموویان هەلسان ، (فأخذوا بمجامع ثيابه) هەلسان گرتیان و جلەکانیان لەبەریدا هێناو بردیان ویستیان بیخنکێنن ،(فرأيت أبا بكر محتضنه من ورائه) لەهەندێك ڕیوایەت ئەلێت : پێغەمبەر کەوت (صلى الله عليه وسلم)و ناڕەحەتیان کرد ئەو لەولاوە لێی ئەدا ئەویتر ئەزیەتی ئەدا ئەبو بکرهات خێرا باوەشی پێداکرد و هەلی گرتەوە ، (وهو يصيح بأعلى صوته) هاواری ئەکرد بەدەنگێکی زۆر بەرزەوە ، (وإن عينيه ليسيلان) چاوەکانی پربوو لەفرمێسك و دەستی کرد بەگریان ، (وهو يقول : يا قوم ، (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ)ئەی قەومەکەم ئێوە پیاوێك ئەکوژن کە ئەلێ پەرستراوی من تەنها الله یە و لات و مەنات و عوزا نیە و شەریك قبول ناکات ئێوە پیاوێك ئەکوژن کە هیچ کێشەیەکتان نیە لەگەلی تەنها ئەوە نەبێت کە ئەلێ من تەنها الله تعالى ئەپەرستم ! کێ شەریکی بۆ ئێوە دروست کردوە پیاوی کوشتون و لەناوی بردوون !؟ ، (حتى فرغ من الآية كلها .) هەتا ئایەتەکەی هەموو تەواو کرد .

إبن كثير دەفەرمووێی : (وهكذا رواه النسائي من حديث عبدة ، فجعله من مسند عمرو بن العاص ، رضي الله عنه .)بەم شێوەیە ئیمامی نەسائی گێرایەتەوە .

إبن كثير دەفەرمووێی له مسندی عمر باسكراوه: (وقوله : (وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ) أي : كيف تقتلون رجلا لكونه يقول : " ربي الله ") چۆن پیاوێك ئەكوژن كە بڵێت مادەم الله تعالى منى دروست كردوە من تەنها بەقسەی ئەو دەكەم خۆ ئێوە منتان دروست نەكردوە تاوەكو بەقسەی ئێوە بكەم ئێوەش ئینسانێكن وەكو من .

تەبعەن لێرەدا ریوایەتێك هەیە كە ئیمامی بزار ریوایەتی ئەكات إبن كثير له البداية والنهاية وه ئیمامی إبن حجريش له فتح الباريدا باسی كردوە ئەڵێ : عەلی كوڕی ئەبی طاب ڕۆژێك وتاری ئەدا ، بەخەڵكەكەی وت : كێ ئازاترینی خەڵكە ؟!

خەڵكەكەش وتیان : تۆ ، تەبعەن عەلی زۆر ئازابوو ئاگاداربن وە زۆر بەهێز و بەتوانا بووە لەشەردا ، هەتاوەكو ئەڵێن : لەگەل هەركەسێكدا شەری كردبا إلا حەقی خۆی لێ سەندوە .

بۆخۆیی باس ئەكات كە گوێی لەمە بوو وتی : بەلی من وام هەر كەسێك شەری لەگەل كردبم حەقی خۆم لی سەندوە جەزرەبەم گەیاندووێتی ، بەڵام لەمنیش ئازاتر ئەبو بكر بوو ، ئینجا ئەمەمان بۆ ئەگێڕێتەوە ئەڵێ : پیغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نوێژی ئەكرد و لەكەعبەدا بوو كاتێك كە هاتن بۆی ئەولو لاوە ئەزیەتیان ئەدا هەر یەكە و لەلایەكەوە وە ئەبو بەكر هات لەوی ئەدا و بەڕامبەر بەهەر یەكێكیان بجولایە لەوی ئەدا وە بەڕامبەر بەهەموویان ڕائەپەریی ، فەرمووی ئا ئەو ئەبو بكرە لەگەل ئیماندارەكەی آل فيرعەون سەعاتێكی ئەبو بكر هەموو ئیمانداری آل فيرعەون دەهێنێ چونكە ئیماندارەكەی آل فيرعەون خۆی شاردبوویەوە بەس ئیمامی ئەبو بكر ئیمانی خۆیی ڕاگەیاندبوو وە لەناو قوڕیشدا خۆیی ئاشكرا كردبوو كە پاریزگاری و دیفاع لەپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەكات هەر لەسەرەتاوە تا كۆتایی .

بۆیە ئیانداری آل فیرعەون کە ئەگێڕێتەوە ڕاستە بەرزە بەس دیقەتان دایە ئیامی إبن کثیر وتی : (اللهم إلا ما رواه البخاري في صحيحه)وە عەلی کوڕی ئەبی طابیش شایەتی ئەوەمان بۆ ئەدات ئەڵێ بەلی ئەبو بەکر ئاوا بوو .

ئەی لەعنەتی الله تعالی لەڕافیزەی شیعەی بۆ گەن بێت کەوا لەعنەت لە ئەبا بکر ئەکات ئەوە عەلی کوڕی ئەبی طالب لەخۆی بەئازاتر لەقەلەمی ئەدات (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) کە هەموویان خۆشەویستی پێغەمبەری نازدار بون وە هەموویان بڕای یەکتری بوون ، ئێستاش ئەوەتا ١٤٠٠ ساڵ زیاترە دووژمنایەتی و بەربەرکایەتیان خستۆتە ئەم ئومەتە لەعنەت لە ئەبو بەکر و عومەر و عثان ئەکەن !! ئێمەش ئەڵێن ئەی لەعنەت لەخۆتان بێت یارەبی الله تعالی ئینتقامتان لی بسێنێ .

ئینجا دەفەرموویێ: (وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ) ئێوە چۆن دەیکوژن ئەو بەڵگەی هێناوە هەر لەبەر ئەوەیە کە دەلێت : (ربی الله)، ئەی ئەمڕۆش وانیە خۆشەویستانم ؟! ئەمڕۆش ئەوەی کە هەلدەستێت چی ئەوێت لەموسلمانان وە ئێمەی موسلمان چیمان ئەوێت لەسەر ئەم زەمینە ؟! تەنها الله تعالی بپەرستێ وە بەعەدالەتی الله تعالی بڕۆین بەرێوە تەنها بەعدالەت با بڕوا بەرێوە ئەم زەمینە ئێمە هیچمان ناوێت نەکەس نارەحەت بکرێی وە نەتالانی بکرێت وە نەفەسادی بنرێتەوە لەسەر زەوی بەلکو دەلێن : وەرە با الله تعالی بپەرستین بزانە گەورەترین و خۆشەویسترین و ئاسودەترین ژیان توشان نابێت ! کەچی سەیر ئەکەی ملهوران لەهەموو لایەکەوە دژایەتی ئەم گروپە ئەکەن کە ئەلێن : بەلی بۆ یەکخوا پەرستی چونکە مەصلەحەتی خۆیان لەدەست ئەچێت ، وێنەی فیرعەون و ئەبو جەهل و ئەبو لەهەبەکانی ڕابردوو .

إبن کثیر دەفەرموویێ: (وقد أقام لكم البرهان على صدق ما جاءكم به من الحق ؟) خۆ بەڵگەی هێناوە لەسەر ڕاستیەتی قسەکانی ، (ثم تنزل معهم في المخاطبة)ئینجا دێتە خوارەوە بۆیان لەقسەکردندا دەفەرموویێ: (فقال : وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ)ئەم پیاوە گومانی نەبوو بەڵکو ئەمە یەکێکە لە شێوازەکانی قسەکردن لەگەل بەڕامبەر یانی خۆئەگر واش نەبێت واش نەبێت ئەوە درۆ کەی شمولی خۆی ئەکات ئەوکاتە شمولی ئێوە ناکات ، (وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ)خۆ ئەگەر

ڕاست بكات ئەوە ئەكاتە ئەو سزايەی كەئەو باسی ئەكات كە توشتان دەبێت ئەوە توشتان دەبێت ، (يعني : إذا لم يظهر لكم صحة ما جاءكم به) ئەگەر بۆتان دەرنەكەوت كە ئەو بۆتان ڕاستە ، (فمن العقل والرأي التام والحزم أن تتركوه ونفسه ، فلا تؤذوه) ئەگەر ڕاست نەبوو لێ گەڕێن و لی وەرمەگرن ئەوە دەعوەيەك ئەكات ئەگەر ڕاست ناكات لێ گەڕێن خۆ هيچی لەدەسەلات نيە ! ، (فإن يك كاذبا) خۆ ئەگەر درۆش بكات (فإن الله سيجازيه على كذبه بالعقوبة في الدنيا والآخرة) ئەوە الله تعالى لەدونيا و لەئاخيرەت سزايی ئەدا.

(وإن يك صادقا وقد آذيتموه يصبكم بعض الذي يعدكم)وە ئەگەر ئەو ڕاست بكات ئێوەش ئەزيەتی بدەن ئەوە الله تعالى ئەوكاتە لەسەری بەوەلام دێت وە ئێوە دووچاری سزا ئەكات ، (يصبكم بعض الذي يعدكم)ئەوەی كە ئيوەی پێ ترساندوە ئەوە دێتە دی و تەحقيق دەبی لەسەرتاندا ، (فإنه يتوعدكم إن خالفتموه بعذاب في الدنيا والآخرة)هەرەشەتان لێ دەكات ئەگەر ئێوە موخالەفەی بكەن وە سزاتان ئەدا لەدونيا و ئاخيرەت دا ، (فمن الجائز عندكم أن يكون صادقا ، فينبغي على هذا ألا تتعرضوا له)خۆ جائيزە ڕاستگۆ بێت وە ئێوەش وازی لێ بێنن پەيوەنديتان نەبێت پێوە وە ئەزيەتی مەدەن ، (بل اتركوه وقومه يدعوهم ويتبعونه .) وە لی گەڕێ با دەعوەی قەومەكەی خۆيی بكات با شوێنی بكەون .

إبن كثير دەفەرمووێ: (وهكذا أخبر الله [تعالى] عن موسى - عليه السلام - أنه طلب من فرعون وقومه الموادعة) بەلی بەم شێوەيە هەروەكو الله تعالى لەئايەتی تردا بۆيی باسكردوين كەوا موسا (عليه السلام) بەفيرعەونی وتوە : لێم گەڕێن وازم لێ بێنن با من دەعوەی قەومەكەم بكەم ئێوە وازيان لێ بێنن بۆمن ئەوەتا لەم ئايەتەدا الله تعالى دەفەرمووێ : (۞ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ (١٧) أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ (١٨) وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ (١٩) وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ (٢٠) وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ (٢١))[١] ،

١ : سورة الدخان .

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ) ئێمە لەپێش ئەوان لەپێش موشرکینی قوریش قەومی فیرعەونمان بەتاقی کردنەوە برد ، چونکە فیتنە لێرەدا بەمانای تاقیکردنەوە دێت وە حەقمان بۆ نارد بۆ ئەوەی شوێنی بکەون بەڵام ئەوان شوێنی نەکەوتن ، (وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ) پێغەمبەرێکی کەریم هات بۆلایان کە موسا بوو ، (أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ)پێی وتن ئەم عەبدانەی الله تعالی م بۆ تەسلم بکەن یانی زەلیلیان مەکەن و عەزابیان مەدەن من بانگەوازیان دەکەن بۆ دینی الله تعالی ئێوە ئەزیەتیان مەدەن ئێوەش ئەو قەومە تەسلیم بەمن بکەن ، (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ) من پێغەمبەرێکی ئەمین و ڕاستگۆم لەدەعوەکەمدا خیانەت ناکا ، (وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ) ئێوە تەکبور مەکەن بەسەر الله تعالی دا لەدینی الله تعالی دا ، (إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ) ئەوە من گەورەترین بەڵگەم بەدەستەوەیە وە زیاترین بەڵگەم بەدەستەوەیە ، تەبعەن ئەوان هەڕەشەی لێ ئەکەن کەوا بیکوژن بەڵام ئەو دەفەرمووێت من پەنا ئەگرم بە الله تعالی (وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ)من پەنا ئەگرم بە پەروەردگاری خۆم و ئێوە لەوەی کە ڕەجمم بکەن و بمکوژن ، ئەگەر ئێوە وابکەن من تەنها ئەوەی لەدەسەلاتم دایە تەنها دوعا کردن ، (وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ) ئەگەر بڕواتان بەمن نیە و نایەن شوێن دینەکەی من بکەون ئێوە دووربکەونەوە لێم و ئازار و ئەزیەتم مەدەن .

ئەمڕۆش هەمان قسە ئەکرێ بەرامبەر بەو کەسانەی کە دەعوەی حەق ڕەت ئەکەنەوە پێیان ئەڵێن ئەگەر دەعوەی حەق قبول ناکەن ئەوە ئێوە دووربکەونەوە لێمان چێتان داوە بەسەرمانەوە ! کە ئێوە ئەو دەعوەیەتان پێی ڕاست نیە دوور بکەونەوە لێمان .

إبن کثیر دەفەرمووێ : (وهكذا قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لقريش أن يتركوه يدعو إلى الله [تعالى] عباد الله) ئا بەم چەشنەش پێغەمبەر محمد (صلی الله علیه وسلم) بەقەومی قوریشی وت کە قوریش وازم لێ بهێنن ! من بامن بۆلای الله تعالی بەندەکانی الله تعالی بانگ بکەم وە بێنە سەر عیبادەتی الله تعالی بەتاك و تەنهایی ، (ولا يمسوه بسوء) دەست کاریم مەکەن و لێم مەدەن و ئەزیەتم مەدەن ، (وأن يصلوا ما بينه وبينهم من القرابة في ترك أذيته) پێی ئەوتن : ئێمە لەقوریشین قوریشیش

هەموو خزم و کەس و کاری یەکترییە من بەس بەوەندە داواتان لێ ئەکەم کە ئێمە خزم و کەس و کاری یەکترین ئەو خزم و کەس و کارەیە بپارێزن وە ئەزیەت و ئازارم مەدەن ئەگەرچی دەعوەکەشم قبول ناکەن لێی گەرێی با بەخەڵکی بلێم یانی لەبەر خاتری قەرابەت وازم لێ بهێنن ئێمە لەیەك عەشیرەتین وە سیلەی رەحم لەنێوانماندا هەیە ، یەك لەوانە مامی بوو ئەبو لەهەب .

ئایەتێکمان بۆ دەهێنی إبن کثیر و دەفەرمووێی الله تعالى دەفەرمووێت : (قال الله تعالى : قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ)[١] ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) پێیان بلێ من داوای ئەجرتان لێ ناکەم لەسەر تەبلیغی ئەم ریسالەتە بەلکو تەنها ئەوەتان لێ داوا ئەکەم کەوا سیلەی رەحم بپارێزن ،(أي : إلا ألا تؤذوني فيما بيني وبينكم من القرابة)خۆشەویستیتان بۆ من هەبێت لەبەر ئەو خزمایەتیەی کە هەمانە وە ئەزیەتم مەدەن من دەعوەی خۆم ئەکەم ولێم گەرێن ، بەس ئەوان چۆن لێ دەگەرێن بەلکو مەسلەحەتیان ئەروا ، (فلا تؤذوني وتتركوا بيني وبين الناس .)ئێوە ئەزیەتم مەدەن و واز بهێنن لەنێوان من و خەڵکیدا مەچونە نێوانمانەوە ، بەڵام ئەوان وایان نەدەکرد و شوێن خەلکی ئەکەوتن ئەیانوت ئێوە شوێن محمد (صلى الله عليه وسلم) مەکەون ئەو درۆزنە و مجنون وساحیرە ! وە ئەزیەتیشیان ئەدا .

(وعلى هذا وقعت الهدنة يوم الحديبية) هەتا رۆژی سولحی حودیبیە وە ئەم سولحە لەسەر ئەو ئەساسە بوو کە ئیتر لەیەکتری بگەرێن وە سولح بکرێی لەنێوانیاندا کە شەر نەبێت لەنێوانیاندا ، (وكان فتحا مبينا .)بەڵام دواتر بوو بەفەتحێکی زۆر گەورە الحمدلله کە فەتحی مەکەی لێکەوتەوە .

إبن كثير دەفەرمووێی: (وقوله : إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ) ئەمە وتەی ئیماندارەکەی آل فیرعەونە وتی : الله تعالى هیدایەتی کە مسرف و کەذابە ، مسرف یانی زیادە رۆ بێت ، وە كذاب یانی درۆزن بێت ، سەیربکەن موسا خۆ قسەکانی هەمووی ڕاستە ئەگەر ڕاست نەبوایە الله تعالى هیدایەتی نەئەدا بەم شتانە ! کەواتە فیرعەن تۆ مسرف و کذابی ، (أي : لو كان هذا الذي يزعم أن الله أرسله

---

١ : سورة الشورى ، اية : ٢٣.

إليكم كاذبا كما تزعمون)ئەوەی كە ئەڵێت : من لەلایەنی الله تعالى وە هاتووم ئەگەر درۆ بكردبایە وەكو ئێوە وا ئەڵێن ، (لكان أمره بينا ، يظهر لكل أحد في أقواله وأفعاله) ئەوە ئەوكاتە كارەكانی بەدەر ئەكەوت لە وتە و كردارەكانیدا درۆكە بەدەر دەكەوت بەس ئەو وتە و كرداری هەمووی ڕاستە وە هەرچیەكتان پێ ئەڵێت بەڕاستی دێتە دی ئیتر چۆن پێ ئەڵێن درۆزن وە چۆن پێ ئەڵێن مسرف و كذاب و ساحير ، (كانت تكون في غاية الاختلاف والاضطراب)ئەگەر وانەبوایە وتە و كردارەكانی هەمووی دژایەتی یەكی ئەكردەوە ، (وهذا نرى أمره سديدا ومنهجه مستقيما) خۆ ئێمە ئەیبینین خۆ هەموو ئیشەكانی ڕاست و ڕێك و پێكە ، (ولو كان من المسرفين الكذابين لما هداه الله)ئەگەر زیادە ڕەو بوایە الله تعالى هیدایەتی نەئەدا ، (وأرشده إلى ما ترون من انتظام أمره وفعله .) ئەوەتا الله تعالى هیدایەتی داوە و هەموو كارەكانی بەرێك و پێكی ئەڕوات .

يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِن جَاءَنَا ۚ قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ (٢٩)

إبن كثير دەفەرمووێ :

((ثم قال المؤمن محذرا قومه زوال نعمة الله عنهم) دواتر قەومەكەی تحیلیل ئەكات و ئاگاداریان ئەكاتەوە كە نیعمەتی الله تعالى یان لەسەر لادەچێت ئەبێت ئاگاداری خۆیان بن ، (وحلول نقمة الله بهم)وە نیقمەت و سزای الله تعالى یان بەسەردا ئەبارێنی (يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ)ئەوە نیعمەتی الله تعالى یە كە دوایەتی بە ئێوە كە ئێوە ئەمرۆ كاربەدەست و بەدەسەلاتن و بەهێز و بەتوانان ، (أي : قد أنعم الله عليكم بهذا الملك والظهور في الأرض بالكلمة النافذة والجاه العريض) ئێوە دەسەلات و تواناتان هەیە وە هەموو شتێكتان بەكەلیمەیەك ئەڕوات وە ئێوە لەلای خەڵكی قەدرتان هەیە ، (فراعوا هذه النعمة بشكر الله)ئێوە موراعاتی ئا ئەم نیعمەتە بكەن بە شوكر كردنی الله تعالى ، كەواتە ئەی ئەو كەسانەی كە خاوەن دەسەلاتن ئەو دەسەلاتەتان بۆ تاقیكردنەوەیە ئەگەر ئێوە

لەپێناوی الله تعالى دا بەکاری نەهێنن ئەوە الله تعالى لێتان ئەسێنێتەوە ، (وتصديق رسوله - صلى الله عليه وسلم)ئێوە تەصدیقی پێغەمبەرەکە بکەن وە بەڕاستی بزانن و بیسەلمێنن ، (واحذروا نقمة الله إن كذبتم رسوله) ئێوە بترسن لە نیقمەت و سزای الله تعالى ئەگەر ئێوە پێغەمبەرەکەی بەدرۆ بزانن !!

الله تعالى دەفەرموویێ :(فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِن جَاءَنَا) أي : لا تغني عنكم هذه الجنود وهذه العساكر)ئەو جوندی و سەربازانە ئەو هێزانە وە ئەمڕۆش ئەڵێن ئەو نەوەوی و کیمیاویانە ئەو ساروخ و تەکنەلۆجیانە ئەو هەموو هێز و توانایە لەبەرامبەر (كن فيكون)یکی الله تعالى هیچ نیە مەنازن بەهێز و دەسەلات ، (ولا ترد عنا شيئا من بأس الله إن أرادنا بسوء .) ئەگەر الله تعالى بیەوێت لەناومان بەرێت کەس ئەتوانی ئەو سزایەی الله تعالى بگەڕێنێتەوە ؟!

إبن كثير دەفەرموویێ : (قَالَ فِرْعَوْنُ) لقومه)ئینجا فیرعەون بەقەومەکەی خۆیی ئەڵێ ، (رادا على ما أشار به هذا الرجل الصالح البار الراشد الذي كان أحق بالملك من فرعون) ئەم پیاوە صالحە کە ئەم شایستەتر بوو بۆ ئەوەی لەسەر تاجی پاشایەتی بێت نەك فیرعەون ، تەبعەن ئەمە لەناو تاریخدا ئەم شتە زۆر واریدە یانی لەزەمانی مالیك و شافیعی و أحمد دا کێ شایستەی ئەوە بوو کە مەلیك بێت کە ئەمیری ئیماندارانە بێت ئەوان بوون کەچی ئەبینی ئەهلی بیدعەیە ، هەروەها ئێستاش ئەبینی کەسانی خاوەن عیلم و تەقوا و خاوەن ڕێز زۆرن کەچی ئەبینی کێ خاوەنی مولك و سەروەت و سامانن وە خاوەنی سەرکردایەتیە ؟! جا لێرەدا ئەڵێ ئەو حەقتر بوو بە مولك و بەمەلیکایەتی بەفیرعەون ، فیرعەون لەردەی ئەم قسەیەدا ڕەدی کابرای دایەوە و وتی : (مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ) قسە هەر قسەی خۆمە تەواو بۆ کەس نیە قسە بکات ، (أي : ما أقول لكم وأشير عليكم إلا ما أراه لنفسي وقد كذب فرعون ، فإنه كان يتحقق صدق موسى فيما جاء به من الرسالة) ئەڵی : نەخێر قسەکەی من هەر ئەوەیە چونکە ئەیەوی فەساد بنێتەوە لەسەر زەویدا وە ئەوەی من دەبینم هەر ئەوەیە وە هەر ئەبێت ئەوەش بێت ئەمە درۆزنە و فەساد ئەنێتەوە لەسەر زەویدا ، وە لەکاتێکیشدا چاك ئەیزانی ، (، فإنه كان يتحقق صدق موسى فيما جاء به من الرسالة)ئەی زانی و لای متحەقیق بوو کە موسا ڕاست ئەکات .

الله تعالى دەفەرموویێ : (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنزَلَ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ)[1] پێغەمبەر موسا (عليه السلام) بە فیرعەون دەلی تۆ ئەزانی و تۆ زانیوتە و تەئەکیدی و یەقینت هەیە کە ئەوەی کە هاتۆتە خوارەوە هەر هەمووی پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی هێناویەتە خوارەوە وە ئەم ئایەتانە هەر هەمووی ئی الله تعالی یە چ تەوارتەکە چ ئەو بەڵگانەی کە بەدەستی من گەیشتوە وە من نیشانی ئێوەم داوە هەر هەمووی لەلایەن الله تعالی وە هاتووە ، ئەمەش بۆ ئەوەیە کە کەسێك ببینی لەپێناوی ئەوەیە کە خاوەنی بصیرە ئا ئەمە ببینی و ئیمانی پێ بهێنی .

إبن کثیر ئایەتێکیترمان بۆ دەهینی کە الله تعالى دەفەرموویێ : (وقال الله تعالى : وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا)[2] ئەمانە هاتن ئینکاری ئەو حەقەیان کرد کە لەدڵیاندا موحەقەق بوو کە ئەیانزانی کەوا ڕاستە ، (وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ) یەقین بوو لەلایەن ، بەلام بۆچی وایان کرد ؟! (ظُلْمًا وَعُلُوًّا) بەستەمکاری و بەویستنی سەکردایەتی زالمانە بەسەر خەلکیدا .

إبن کثیر دەفەرموویێ : (فقوله : (مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى) كذب فيه وافترى)ئەم قسەیەی درۆ بوو ، (وخان الله ورسوله ورعيته)وەخیانەتی لە الله تعالی کرد وە لەپێغەمبەرەکەشی کرد (عليه السلام) وە لە رعیەتەکەشی کرد ، (فغشهم وما نصحهم) بەڕاستی غشاش بو فێلی کرد لەم ئومەتە وە نەصیحەتی نەکردن ، ئەمە خۆیی بەنەصیحەت دانا ئێستا هەر هەموو ئەوانەی کە لەمەنهەجی الله تعالی لایان داوە هەرچی ئەلێن بەم قەومە درۆ ئەکەن بەلکو هەر هەموو مەصلەحەتی خۆیی ئەپارێزی هەر هەمووی ، وە ئامادەیە لەپێناوی مەصلەحەتی خۆیی هەمووشتێك بکات کە نابەجێی یە وە ناویشی نەنێ کە نابەجێ یە بەلکو ناوی ئەنێن ئەو پەری حیکمەت !

یەك پرسیار ئەکەم ئایا ئەوانەی کە خاوەن مولکن ئەگەر بیانەوێ مولکەکانیان لێ داگیر بکەن ئایا دونیا هەر هەمووی ناسوتێنن دونیا هەمووی لێت ئیبادە ئەکەن لەکاتێکدا ئەگەر یەك قەتل لەشوێنێك بکرێی ئەلێ چۆن قەتل ئەکەی کە بۆخۆشی بەهەزارەها قەتل و کوشتن دەکات ،بزانە لەنێوان

[1] : سورة الإسراء ، اية : ١٠٢.
[2] : سورة النمل ، اية : ١٤.

دووژمنانی الله تعالی کە شتێك ڕوودەدا سەیری فەقیر و هەژارەکان ئەکەن کە کێ تێدەچێت و کێ لەناو ناچێت !!؟ یان زروف چۆن تێك ئەچێت و چۆن تێك ناچێت !؟ لەبەر مەصلەحەتی خۆیان ، بەڵام کاتێکیش کە ئینسانی موحیدی و موسڵمان لەبەر ئەوەی الله تعالی بەتاك و تەنهای بپەرستێ لەبەر ئەوە الله تعالی جیهاد و قیتالی داناوە هەر ئەمانە ئەڵێن : چۆن ئەبێت خەڵکی بکوژرێت ؟! کە ئەمە حەق و دەبێت بکرێت الله تعالی فەرموویەتی ، کەچی ئەمان لەبەر باطلەکەی خۆیان هەموو دونیاش لەناوبەرن خۆ جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم لەبەر چاوتان بوو کە چیان کرد ئەم هەموو خەڵکەیان چۆن ئیبادە کرد !! ئەمە ئەمانە بوون کە باسی مافی مرۆڤ وباسی تەنانەت مافی مشکیشیان بۆ ئەکەن ! ئەلێن ئەبێت مافی مشك بپارێزیی !! کە مافی یەك شتیش ناپارێزن .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ) من ڕێگەی ڕاستان نیشان ئەدەم ئەی خەڵکینە وە ڕێبازمان ڕێبازی دروست و ڕاستە وە ڕێبازی زێرینە و ئەمە تەواوترین ڕێبازە ئەمە وایە و ئەمە وایە !! (أي : وما أدعوكم إلا إلى طريق الحق والصدق والرشد) ئەمە قەولی فیرعەونە کە وای دەوت دەلی : من ڕێگەی ڕاستان نیشان ئەدەم ، (وقد كذب أيضا في ذلك)لەوەشدا هەر درۆیی کرد ، (وإن كان قومه قد أطاعوه واتبعوه)بەڵام سەرەڕای ئەوەش ئەم قەومە ملهورە شوێنی کەوتن قەومی قیبط .

إبن كثير ئایەتێکیان بۆ دەهێنی الله تعالی دەفەرمووێ : (قال الله تعالى : فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ)[1] با پێشەکەی ئەم ئایەتە بخوێنەوە چونکە (فَاتَّبَعُوا)قەومەکەیەتی .

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ مُّبِينٍ (٩٦) إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ)[2] ئێمە والله ی پێغەمبەر موسامان نارد بەئایەتەکانی خۆمان بەموعجیزەکان بۆلای فیرعەون بۆلای دەست و

١ : سورة هود ، اية : ٩٧.

٢ : سورة هود ، اية : ٩٦-٩٧.

دائیرەی فیرعەون ، بەڵام (فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ) لەجیاتی شوێن موسا بکەون شوێن فیرعەون کەوتن ، (وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ)بەڕاستی ڕێگەی ڕاستی نەپێکا .

وە الله تعالى باسی قەومەکەش ئەکات لەئایەتێکیتردا دەفەرمووێ : (فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ)[1] قەومەکەش چیان کرد ؟! یانی فیرعەون قەومەکەی بێ عەقل کرد ئەوەندی قسە بۆکردن و ئەوەندی بۆ ڕازاندنەوە ئەوانیش بێ عەقل گرتینی و شوێن فیرعەون کەوتن وە الله تعالى دەفەرمووێ بەڕاستی قەومێکی فاسق بوون !!.

ئەمڕۆ هەر قەومێك شوێن هەر کەسێك بکەوێت لەغەیری مەنهەجی الله تعالى پێ بڵێن ئەوە قەومێکی فاسقە وە ئەو کەسەشی دەعوەی بۆ ئەکات و بانگەوازی بۆ ئەکات بەڕاستی وەکو فیرعەون وایە .

ئایەتێکیترمان بۆ دەهێنی إبن كثير الله تعالى دەفەرمووێ : (وقال تعالى : وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ)[2] فیرعەون چی کرد ؟! قەومەکەی بەگومرایی دا برد وە هیدایەتی قەومەکەی نەدا و ڕێگەی ڕاستی پیشان نەدان .

إبن كثير حەدیثێکمان بۆ دەهێنی کەصەحیحە دەفەرمووێ : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ: (ما من إمام يموت يوم يموت وهو غاش لرعيته ، إلا لم يرح رائحة الجنة ، وإن ريحها ليوجد من مسيرة خمسمائة عام " .) هیچ سەرکردەیەك نیە کە سەرکردایەتی لەژێر دەسەلاتدا بێت و قەومێك لەژێر دەسەلاتیدا بێت وە خیانەت لەو ئومەتە بکات إلا ئەو سەرکردەیە بۆنی بەهەشت ناکات کە بۆنی بەهەشت ٥٠٠ ساڵ ئەڕوات لەخۆیەوە ئەڕوات دوور لەبەهەشت ئەو ئەو بۆنەش ناکات یانی ٥٠٠ ساڵ لەبەهەشت دوورە یانی ناچێتە بەهەشتەوە .

خیانەت چیە ؟

١ : سورة الزخرف ، اية : ٥٤.

٢ : سورة طه ، اية : ٧٩.

يەكەم خیانەت كردن لە الله تعالى الله تعالى دەفەرمووێ : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ)[١] خیانەت لە الله و پێغەمبەرەكەی مەكە (صلى الله عليه وسلم) وە لەو ئەمانەتە مەكە كە الله تعالى ناردوویەتی ، ئەی سەركردە الله تعالى بۆیە ئەو دینەی ناردووە كە تۆ بەدینی الله تعالى سەركردایەتی و حوكمی ئەم خەڵكە بكەیت ، وە كاتێك دینی الله تعالى فرێی ئەدەی ئەوە تۆ خیانەت لەو خەڵكە كردوە وە خیانەت لە پێغەمبەر كردوە (صلى الله عليه وسلم) وە خیانەتیشت لەو ئومەتە كرد ، بۆیە ئاگاداری خۆت بە هەتاوەكو ئێوارە بڵێ من موسڵمانم و خۆم بەموسڵمان ئەزانم تۆ موسڵمان نیت چونكە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ : بۆنی بەهەشت ناكات .

داوا ئەكەم لە الله تعالى كەوا كەسانی بە ئیمان و بەتەقوا و خەشیە و ئینابە بكات بەسەركردەی موسڵمانان ئەوەی كەوا دەست بەقورئان و سونەتی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)ەوە دەگرێت ، وە كەسانی خاوەن گومڕایی و و گومڕاییەكانمان لێ دووربخاتەوە وە ئەو ئومەتەش بگەڕێنێتەوە بۆڕێگەی ڕاست وە شوێن حەق بكەون چونكە بەڕاستی ئەگەر ئومەت خۆی شوێن حەق بكەوێت كەس ناتوانی سەری لێ تێك بدات بەس ئومەتەكەش موستەحەقی ئەوەیە پەنا ئەگرین بە الله تعالى چونكە بۆخۆی بەڕاستی قەومێكە كە خۆی بێ عەقل كردوە ، داوا ئەكەین لەقەومەكەمان كەوا خۆیان بەعەقل بكەن و بگەڕێنەوە بۆدینی الله تعالى ئەوەی كە ئێمە لەسەر شانماندایە گەیاندمان بۆ ئەوەی ببێتە عوزر بۆمان لەڕۆژی دوای یا الله ئەوە ئێمە گەیاندمان تۆ بەشایەت بە .

---

١ : سورة الأنفال ، اية : ٢٧.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ (٣٠) مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ (٣١) وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ (٣٢) يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣) وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ (٣٤) الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ (٣٥)

مانای ئایەتەکان :

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ (٣٠)

الله تعالى دەفەرموویێ: (وَقَالَ الَّذِي آمَنَ) بڕوا دارەکەی آل فیرعەون وتی : (يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ) بەوانی وت کەوا من ئەترسم لە سزای الله تعالى بۆتان بۆ ئێوە چۆن هات بەسەر کەسانێکدا کە گەلەکۆمەکیان کرد بەسەر پێغەمبەرەکانیان وەئەوانەی کەوا کۆبوونەوە لەسەر داژیەتی پێغەمبەرەکانیان (علیهم الصلاة والسلام) کە نوح و عاد و ثەمود بوون ، ئەفەرمووی : ئەوان چیان لێ بەسەرهات و الله تعالى چۆن سزای دان الله تعالى ئاواش سزا لەئێوە دەسێنی ، من ئەترسم لەئێوە سزای الله تعالى بێتە سەرتان ئەگەر موسا بکوژن ، یاخود ئەگەر بەدرۆیی بخەنەوە و بلێن ئەوە پێغەمبەر نیە (علیه السلام).

(يَوْمِ الْأَحْزَابِ)بریتیە لەو ڕۆژانەی کە الله تبارك وتعالى سزای لەو کۆمەلە خەڵکانە سەند کە پێغەمبەری بۆناردن کە پێغەمبەر نوح بوو (علیه السلام) کە ئەزانن خەڵکەکە بە طۆفان لەناو چون وە هەروەها عاد و ثەمود و دوای ئەوانیش .

مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ (٣١)

الله تعالى دەفەرمووێ : (مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ) دأب :یانی عادەت و نەریت ، یانی وەکو عادەت و نەریتی ئەوان لەکوفر و لەبێ بڕوایان بە پێغەمبەرەکانیان ئەوانەی کەوا پێغەمبەر نوحیان بۆ هات ، وە هەروەها قەومی عاد و قەومی ثەمود کەپێغەمبەر هود و صالحیان بۆ هات ، (وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۚ)ئەوانەی دواى ئەوانیش وەکو قەومی لوط کە پێغەمبەر لوطیان بۆ هات ، الله تعالى هەموویانی لەناو برد.

جا ئەم پیاوە ئیماندارە ئەلێ : من ئەترسم لەو سزایەی الله تعالى کە لەدونیادا دابەزێت بۆ ئێوە چۆن لەدونیا دابەزی بۆ ئێوە ، لەبەرامبەر کوفر و عینادیان بوون سزاکە لەبەرامبەر بێ بڕوایی و بەدرۆزانینی پێغەمبەرەکانیان کە دەیانوت ئێوە پێغەمبەر نین .

الله تعالى دەفەرمووێ : (وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ) ئەلی : الله تعالى نایەوێت زوڵم بکات ، نەك زوڵم ناکات بەڵکو هەر نایەوێت زوڵم بکات ، الله تعالى ئیرادەی زوڵمی نیە چ جای ئەوەی کەوا بیکات ، کەواتە الله تعالى کەسێك سزا نادات بەبێ گوناح بۆیە ئاگاداربن الله تعالى زوڵمتان لێ ناکات ئەگەر ئێوە شوێنکەوتەی پێغەمبەرەکەتان بن بەس ئەگەر شوێنی نەکەوتن ئەوە سزاتان ئەدا .

وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ (٣٢)

الله تعالى دەفەرمووێ : ئەم پیاوە لەئامۆژگاری کردنی خۆیی بەردەوامە و ئەلێ : ئەی قەومەکەم من ئەترسم سزای الله تعالى دابەزێت بۆتان وە لەڕۆژی قیامەتیشدا .

(يَوْمَ التَّنَادِ)بریتیە لە ڕۆژی قیامەت و ناوێکە لەناوەکانی قیامەت ، تناد لە بانگ کردنی یەکتریەوە هاتوە ، جا ئەم بانگکردنە چۆنە ؟ دواتر باسی ئەکەین.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣)

الله تعالى دەفەرموویێ : (يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ) لەو ڕۆژەدا کە سزای الله تعالى دێی هەلدێن لەبەرامبەر سزای الله تعالى پشتاو پشت دەگەڕێنەوە و ڕادەکەن بەڵام ڕاکردن چ سودی هەیە !! (مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ) کەس نیە سەرتان بخات و کەس نیە پەناهەندەتان بدا وە کەس نیە ڕزگارتان بکات لەو سزایە بۆ کوێی ڕادەکەن هەمووی هەر مولکی الله تعالى یە .

(وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ)هەر کەسێك الله تعالى گومڕایی بکات کەس ناتوانی هیدایەتی بدات وە کەس ناتوانی ڕێی ڕاستی نیشان بدات ، (داواکارین لە الله تعالى کەوا ڕێنمایمان بکات بۆ ڕێگەکەی خۆیی وە سەرمان لێ نەشێوێ).

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ (٣٤)

الله تعالى دەفەرموویێ : (وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ)پێیان ئەلی : پێغەمبەر یوسف (علیه السلام) لەپێشدا هات بۆ قەومی میسر و قەومی قیبط وە الله تعالى کردی بە پێغەمبەر لەناویاندا وە ئەو هەموو بەڵگەیەی الله تعالى هێنا ئەو هەمو بەڵگە ڕۆشن و ئاشکرایانەی هێنا بۆتان ، (فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ) کەچی ئێوە لەجیاتی ئەوەی ئیمانی پێ بهێنن ئێوە گومانتان هەبوو لێی وە ئێوە ئیمانتان پێ نەهێنا و کافر بوون پێی ، (حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا) کاتێك کە مرد ئەوەندە خۆشحالبوون وتان قەت پێغەمبەرێکیتر نایەت ئیدعای پێغەمبەرایەتی بکات وە دەڵێن : یوسفیش پێغەمبەر نەبوو درۆ بوو ئیتر لەدوای ئەویش کە مرد ئیتر چاوەڕی ئەوە ئەکەین کە هیچ کەسێك ئیدعای پێغەمبەرایەتی نەکات ئەوهایان دەوت !!

تەبعەن ئەمە لەگەل ئەصل و باو و باپیرانی ئەوانیەتی کە قسەیان لەگەلدا دەکات ، (كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ) چۆن الله تعالی کەسانێکی گومڕا کرد هەروەها کەسانێکیش گومرا ئەگەر مسرف و مرتاب بێت مسرف یانی : لەئەندازەی بەندایەتی خۆیی دەربچێت وە ئیسراف بکات لەحەقی خۆیی وە تجاوزی حەدی خۆیی بکات ، وە مرتاب کەسێکە کە گومانی هەبێت لەڕاستیەکانی کیتاب وپێغەمبەرەکان و ئەوەی کە الله تعالی بە وەحی ناردوویەتی .

الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ (٣٥)

الله تعالی دەفەرموویێ : (الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ) ئەوانەی کەوا ئایەتەکانی الله تعالی یان بۆ دێت ئەو حەقە بەباطل دەگەڕێنەوە وە بەباطل ڕەدی ئەو حەقە ئەدەنەوە وەکو ئەمڕۆ کە ئەبینین خۆشەویستەکانم ئەو هەموو ئایەتە موبارەکە دێت سەیر ئەکەی سیمیناری لەسەر ئەگرن چۆن ئەبێت وابێ وا ئەلێن !!! چۆن ئەبێ ئەوە وابێت ! یانی چاو ئەخشێنەوە بەحوکمەکانی الله تعالی دا ، الله تعالی کە ئەوشتەی وا کردوە نابێت وا بێت !! بەڵام کە ئەوشتانە دەبیستین ئەوانە بەسەراحەت نالێن الله هەلەی کردوە والعياذ بالله بەس دێن هەمووشتەکان مناقەشە ئەکەن هەموو ئایەتەکان وە هەموو بەرنامەکانی الله تبارك وتعالی ڕەت ئەکەنەوە لەکۆر و کۆمەلەکان و کۆبوونەوەکانیاندا ئەوەی کە الله تعالی ناردویەتی قبولی ناکەن و موجادەلەی لەسەر ئەکەن ، (بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ) هیچ بەڵگەیەکیان بەدەستەوە نیە وە هیچ بەڵگەیەکیان بۆ نەهاتوە تاوەکو ئەم حەقە ڕەت بکەنەوە .

بۆیە ئا ئەم جۆرە حالەتە کاتێك کە کەسانێك دائەنیشن و بەرنامەی الله تعالی جێ بەجێ ناکەن وە پشت ئەکەنە بەرنامەی الله تبارك وتعالی بزانین چی روو ئەدا !

الله تعالى دەفەرمووێى : (كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا) ئەمە غەزەب و ڕق و قینى الله تعالى هەلدەستێنى وە ڕقى ئیماندارانیش هەلدەستێنى ، ئەو كەسەى ئیماندار بێت بڕواناكەم بەهیچ شێوەیەك ڕازى بێت بەو حوكمەى كەوا ملهوران و طاغوتان و عەلمانیەكان و ئەوانەى كەوا دیموكراتین وە ئەوانەى كەوا حوكمى ئینسانەكان ئەبەن بەرێوە هیچ كەسێكى ئیماندار ئەوەى پێ خۆش نیە وە لەوەش ڕازى نیە ئەگەر ئیماندار بێت ، بەس ئەگەر ئیماندار نەبوو ئەوە لەگەلى ئەڕوات .

ئیماندار و كافران بەچى تۆ جیاى ئەكەیتەوە ؟ بەمە جیاى بكەرەوە الله تعالى دەفەرمووێى : (كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا) بەڕاستى هەتاوەكو بلێ ڕق و قینەى الله تعالى هەلدەستێنى وە ئى بڕواداران هەلدەستێنى كەسێك كەوا موجادەلە لەئایەتى الله تعالى بكات كەسێك ئایەتى الله تعالى ڕەت بكاتەوە و تەسلیم نەبێت بە ئایەتەكانى الله تعالى ، جا ئەگەر ئیماندارى ئەبێت تەبراء بكەیت لە موشریكین و شیرك و خۆت بەرێى بكەیت لەوانە نەك بچیتە ناویان و خۆت بخەیتە پالْیان ، بەداخەوە جارێكیتر با دینى ئیسلام پێناسە بكەینەوە چونكە ئەمڕۆ تەعریفى ئیسلام و موسلمانى بۆ بكەیت ، كە ئیسلام چى یە و موسلمان كێ یە ؟

ئیسلام بریتیە لەوەى كەوا تۆ تەسلیم ببیت بۆ الله تبارك وتعالى بەیەكخوا پەرستى لەو زیاتر نەپەرستى ئەبێ سەمع و تاعەى بكەیت وە ئەبێت بەرێى بیت لە شیرك و موشركین.

ئەگەرتۆ وانەبیت بەڕاستى تۆ نەچویتە ناو ئیسلامەوە بەحەقیقى وە ئیسلامت نەناسیوە.

موسلمان : ئەو كەسەیە ئەمانەى سەرەوە سیفەتەكانیەتى موسلمان ئەو كەسەیە بەحەقیقى كە ئەو سێ خالەى تێدا مەوجودە .

بۆیە من پێم سەیرە كەسێك ئیماندار بێت طاغوتانى خۆش بوێت ئەوانەى كە لەئەندازەى بەندایەتى دەرچوون خۆشیان بوێت یان ئەوانەى كەوا بەرنامەى الله تعالى جێ بەجێ نەكەن ئەوانەیان خۆش بوێت و ڕێبازى ئەوانە هەلبژێرن هەر كەسێك ڕێبازى ئەوانە هەلبژێریى و بەرائەتى لێ نەكات بەتەئەكید ئەو كەسە لەدینى ئیسلام چۆتە دەرەوەو موسلمان نیە با ئیدعاى ئەوەش بكات چۆن ئەبو

جەهل و ئەبو لەهەبەکان لەکاتی خۆیاندا عیبادەتیان ئەکرد وەکو شێخ محمدی کوڕی عبدالوهاب بۆمان باس دەکات ئەڵێ : پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هات بۆ کەسانێك کەوا حەجیان ئەکرد و صەدەقەیان ئەکرد بیتی الله تعالی یان ئاوەدان ئەکردەوە و نوێژەنیان ئەکردەوە و ڕۆژویان ئەگرت وە زیکری الله تعالی یان ئەکرد تەنانەت لەکاتە نارەحەتیەکانیشدا هەر شیرکیان نەئەکرد بەتەنها داوای الله تعالی یان ئەکرد ئینجا الله تعالی بەو کەسانە ئەڵێ موشریك چونکە (أشرك بربهم)چونکە تەسلیم نەبوون بەو تەعریفەی کە باسمان کرد ، لەبەر ئەوە باسەکە زۆر حەساسە خۆشەویستانم خۆ بە ئیدعا کردن نابیت بەموسلمان وە موسلمانیەتی ناچێتە ریوە .

الله تعالی دەفەرموویێ : (كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ) چۆن الله تعالی دڵی کەسانێکی خەتم لێدا و نەیهێشت حەق بچێت بەدڵیاندا لەبەر ئەوەی کە پشتیان لەحەق کرد هەر بەهەمان شێوە هەر کەسێك متکبر و جەبار بێت الله تعالی ئاوا دڵی خەتمی لێ ئەدا ، الله تعالی خەتم ئەدا لەدڵی کەسێك کە خۆ بەزلزان بێت لەئاستی بەرنامەی الله تعالی ، هەروەها جبار یانی زۆر دار بێت و ملهور و بکوژ بێت .

إبن كثير دەفەرموویێ:

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ (٣٠)

(هذا إخبار من الله - عز وجل - عن هذا الرجل الصالح) الله تعالی هەوالی ئەو پیاوە چاکەمان بۆ بەیان ئەکات کە ،(مؤمن آل فرعون)پیاوەکەی آل فیرعەون ، (أنه حذر قومه بأس الله في الدنيا والآخرة) سەیر دەکەی کاتێك عیبارەتەکە دەخوێنتەوە ئەوە بەدی ئەکەی کەوا خەڵکەکەی ترساند و ئاگادار کردەوە وە هۆشی هێنایەوە بەبەری خەڵکەکەدا لەعەزابی دونیا و لەعەزای ئاخیرەت ، (بأس الله في الدنيا والآخرة) لەسزای دونیا بەم جۆرە ئەوانی هۆش هێنایەوە کەوا وتی : (يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ) ئەمە لەدونیادا ئەوانەی کەوا پێغەمبەرەکانیان بەدرۆ خستەوە و ئەوانەی

کەوا بڕوایان بەپێغەمبەرەکانیان نەهێنا سزای الله تعالى چۆن هات بۆیان ؟! (أي : الذين كذبوا رسل الله في قديم الدهر)هەروەکو ،،

مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ (٣١)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(كقوم نوح وعاد وثمود)وەکو قەومی عاد و ثەمود ،(والذين من بعدهم من الأمم المكذبة)وەکو وتمان وەکو قەومی لوط ، (كيف حل بهم بأس الله) الله تعالى چۆن سزای بەسەر ئەواندا هێنا ؟! وە هۆی سزاکە چی بوو ؟ ئەوە بوو کەوا بڕوایان بەپێغەمبەران نەبوو وە بڕوایان بەڕۆژی دوای نەبوو ، وە ئەوە بوو کەوا بڕوایان بە ئولوهیەتی الله تبارك وتعالى نەبوو یانی تەنها الله تعالى بەتاك و تەنها پەرستن ، بڕوایان بەوە نەبوو دەیانوت چۆن بەتەنها الله تعالى بپەرستین !! چۆن ئێمە بەتەنها الله بپەرستین ! ؟ ئەبێت بەقسەی کەسانیتریش بکەین وە ئەبێت کەسانیتریش بهێنینە ریزی الله تعالى وە لەبەقسەکردندا ئەبێت ڕێباز و بەرنامەمان بۆ دابنێن وە ئەبێت یاسامان بۆ دابنێن چۆن ئێمە تەنها بەخوا ڕازی ئەبین ئەوەیە دژایەتی ئولوهیەت کردن ، دژایەتی ئولوهیەت ئەوە نیە کەوا بڵێ الله دونیای دروست نەکردوە بەڵکو هەموویان دەیانوت الله دونیای دروست کردوە وە االله تعالى خەلقی دروست کردوە بەس دژایەتیەکە لەبەقسەکردنەکدا بوو ، (وما رده عنهم راد، ولا صده عنهم صاد .) چۆن ئەو سزایەیان بۆ هات کەس نەبوو کەوا بەرگری بکات وە کەس نەبوو کەوا لێیان دووربخاتەوە .

إبن كثير دەفەرمووێی: (وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ) الله تعالى نایەوێ زوڵم لەبەندەکانی بکات بەبێ تاوان لەناویان نابات ، (أي : إنما أهلكهم الله بذنوبهم) الله تعالى بەتاوانەکانیان ئەوانی لەناو برد ، (وتكذيبهم رسله ، ومخالفتهم أمره .) ئەوانە پێغەمبەرانیان بەدرۆ ئەزانی وە بەدرۆیان ئەخستنەوە وە موخالەفەی ئەمری ئەو پێغەمبەرانەیان ئەکرد (عليهم الصلاة والسلام) فأنفذ فيهم قدره) الله تعالى قەدەر و عیقابی خۆیی جێ بەجێ کرد و لەناوی بردن .

وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ (٣٢)

إبن كثير دەفەرموویێ:

دواتر فەرمووی : (ثم قال : (وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ) ئەمەش ترسی ئەوە بۆ ئەوان لەڕۆژی دوایی چی یان لێ بەسەر دێت !!؟ (يَوْمَ التَّنَادِ)(يعني : يوم القيامة)ئەم ڕۆژە ناوێکە لەناوەکانی ڕۆژی قیامەت ،(وسمي بذلك)بەم ناوە ناوبراوە بە (يَوْمَ التَّنَادِ)وە ئەصلەکەی لە نداء هاتوە یانی هاوار کردنە یەکتری .

(قال بعضهم : لما جاء في حديث الصور)وە هەندێکیش دەڵێن : کە لەحەدیثی صور هاتوە تەبعەن ئەم حەدیثە چەند جار باسمان کردوە إبن كثير لەئایەتی ٧٣ سورەتی الانعام حەدیثەکەی هێناوە بە دووڕو درێژی وە بۆخۆی چونکە محدیثە دەڵی غريب جدا وە حەدیثێکی زۆر دووڕو درێژە وە ئەم حەدیثە زەعیفە بەڵام ئەو کەسەی کە حەدیثەکەی هێناوە ئەڵی : کۆیی کردۆتەوە لەمەجموعەیەك أحاديث هەندێکی لەصحیحین وە هەندێکی لە حەدیثی صەحیح وە هەندێکی لە حەسەن وە هەندێکی لە حەدیثی زەعیف هەمووی کۆکردۆتەوە بەسەر یەکدا کەواتە ئەم حەدیثە بەو دووڕو درێژییە زەعیفە پێغەمبەری وای نەوتوە (صلی الله علیه وسلم) یانی مقطع مقطع تێکەڵاو کراوە کراوە بەسەریەکدا إبن كثير دەڵێ لەهەندێکیاندا غرابەیەکی زۆر شەدید هەیە وە إبن حجریش دەڵی حەدیثەکە زەعیفە بەم شێوەیە .

مقطعێك لە حەدیثەکە دەهێنی إبن كثير دەفەرموویێ : (إن الأرض إذا زلزلت وانشقت من قطر إلى قطر) کاتێك زەوی هاتە لەرزە و دێتە لەرزە وە شەق ئەبات لەلایەکەوە بۆلایەك ، (وماجت وارتجت)یانی تێك دەچی و ئموری سەر زەوی تێك ئەچێ هەمووی بەسەریەکدا دەدرێی و دەشلەقێنرێی ، (، فنظر الناس إلى ذلك) کە خەڵکیش سەیری ئەوە ئەکەن (ذهبوا هاربين ينادي بعضهم بعضا .)ئەڵێ ئەمە یەکێکە لەماناداکانی خەلکی ڕائەکەن و هاواری یەکتری ئەکەن ئەو بانگی

ئەویتر ئەکا و ئەلێ فلان کەس فلان کەس ، ئەها کاتێك کە بومەلەرزەیەك ئەبێت و شتێك ئەبێت وە نارەحەتیەك دروست دەبێت خەلکی بانگ لەیەکیتری ئەکا ئەمەش یەکێکە لەماناکانی .

مانایەکیتر : (وقال آخرون منهم الضحاك : بل ذلك إذا جيء بجهنم) بەشێکیتر دەلێن وەکو ئیمامی ضەحاك (رەحمەتی الله تعالی لێ بێت) کاتێك کە جەهەنەم دەهێنرێی لەرۆژی قیامەتدا کە ئەزانن حەدیثی صەحیحە جەهەنەم ئەهێنرێی وە نیشانی ئەو خەلکەی ئەدرێی وە خەلکیش کە ئەیبینن بەڕاستی زۆر نارەحەت دەبن سزایەکی زۆر نارەحەت کە بەم شێوەیە دەهێتە پێشەوە ئەلێ و (ذهب الناس هرابا)خەلکی ڕادەکا لەدەست جەهەنەم ، (فتتلقاهم الملائكة فتردهم إلى مقام المحشر) مەلائیکە لەم لاو لەم لاوە ڕاوەستاوە حەراسەتە و دونیا هەر هەمووی بوە بە مەلائیکە کەس ناتوانی ڕابکات ،مەلائیکە ئەیانگەڕێنەوە و ناهێلن کەس ڕابکات ، ئەمەش وەکو وتەی الله تعالی یە کە دەفەرمووێ : (وهو قوله تعالى : وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا)[1] مەلائیکەکان لەکەنارەکانی ئاسماندا ڕاوەستاون ئەم خەلکە هەر هەمووی لەمەدیدانی مەحشەردان\.

إبن كثير ئایەتێکیترمان بۆ دەهێنی و دەفەرمووێ : (وقوله: يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ)[2] ئەم ئایەتە باسی ڕۆژی قیامەت دەکات ، لەڕۆژی قیامەتدا جن و ئینس هەر هەمووی کۆدەکرێنەوە پێیان ئەوترێی : ئەی جن و ئینس هەمووتان ئەگەر ئەتوانن بڕۆن و دەرچن لەهەموو ئەترافی ئاسمانەکان و زەویدا بڕۆن کەس ناتوانی بڕوا چونکە هەر هەمووی موڵکی الله تعالی یە بۆچی ؟! (لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ) ناتوانی بڕۆی إلا دەبێت چیت بەدەستەوە بێت ؟! ئەبێت هێز و توانات هەبێت ! کێ هێز و توانای هەیە لەم ڕۆژەدا !؟ هیچ کەسێك ئەم هێز و توانایەی نیە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وقد روي عن ابن عباس ، والحسن ، والضحاك : أنهم قرؤوا : " يوم التناد ")هاتوە لە إبن عەباس (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) وە لە حەسەن و ضەحاکیشەوە کەوا

---

١ : سورة الحاقة ، اية : ١٧.

٢ : سورة الرحمن ، اية : ٢٣.

ئەم ئایەتەیان بەم شێوەیە خوێندۆتەوە (یوم التناد)(بتشدید الدال من ند البعیر: إذا شرد وذهب .) بە تشدیدی دالی کۆتایی ، لێرەدا تنادی بەمانای بە ندە یانی بەلەسە بوو ڕای کرد و یاخی بوو وەکو ئەگەر حوشترێك لەدەستت ڕای بکات ئەڵێ (ند البعیر)یانی بەلەسە بوو و ڕۆیشت رایکرد و لەدەستت دەرچوو ئەم ئایەتەیان بەم شێوەیە خوێندۆتەوە ، یانی خەلکی لەم ڕۆژەدا یاخی دەبن و ڕادەکەن پەرش و بلاو دەبن بەم لاو بەولادا بەڵام دەرباز بوونیش نیە .

إبن کثیر دەفەرموویێ: لەم ئایەتەدا مانایەکیتریش وتراوە (وقیل : لأن المیزان عنده ملك)میزان واتا کێشانەی ڕۆژی قیامەت مەلائیکەیەکی لەلایە ، (وإذا وزن عمل العبد فرجح نادی بأعلی صوته) کاتێك کە کردەوە و ئاکاری ئەم بەندەیە ئەکێشرێت وە کەسەکە ڕزگاری ئەبێت وە ئەبێت بەبەهەشتی و کردەوە چاکەکانی قورسە، (ألا قد سعد فلان بن فلان سعادة لا یشقی بعدها أبدا .) مەلائیکەکە هاوار دەکات ئەلی : فلانی کوڕی فلان بەختەوەر بوو و کامەران بوو ئەوکەسە ئیتر بەهیچ شێوەیەك توشی نارەحەتی نابێت و ئەچێت بۆ بەهەشت ئەمە هاوار ئەکات ئەمە (یَوْمَ التَّنَادِ)، (وإن خف عمله نادی ئەگەر بێتوو کردەوە چاکەکانی کەم بێت ، (ألا قد شقي فلان بن فلان .)فلانی کوڕی فلان توشی شەقاوەت و سەرگەردانی و ماڵ وێرانی بوو وە بۆ جەهەنەم بەم شێوەیە هاوار دەکات ئەمەش جۆرێکیترە لەتەفسیری ئایەتەکە .

مانایەکیتر إبن کثیر دەفەرموویێ :ئیمامی قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ: (وقال قتادة : ینادی کل قوم بأعمالهم) هەموو قەومێك بە کردەوەکانی خۆیان بانگ ئەکرێن ، بۆنمونە : (ینادی أهل الجنة : أهل الجنة) ئەهلی بەهەشت ئەهلی بەهەشت بانگ ئەکات ، (وأهل النار : أهل النار .)وە ئەهلی ئاگر ئەهلی ئاگر بانگ ئەکات .

إبن کثیر دەفەرموویێ : وتراوە (وقیل : سمي بذلك لمناداة أهل الجنة أهل النار) بەشێك دەڵێت : خەلکی بەهەشت خەلکی جەهەنەم بانگ ئەکەن ، الله تعالی دەفەرموویێ: (أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا

حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا نَعَمْ ۚ)[1] بەهەشتیەکان بە جەهەنەمیەکان دەڵێن : ئەوە ئێمە ئەوەی کە الله تعالى وەعدی پێ داین بەڕاستی و ڕێك وپێکی و حەقیقی هاتە جێ کە ڕەحمەتی الله تعالی یە و ڕەحمەتی الله تعالی یە ئایا ئەو سزایە و نارەحەتیەی کە الله تعالی وەعدی دابوو بۆێوە کە بۆتان بێت لەڕۆژی قیامەتدا دەستان کەوت ؟! ئەوانیش دەڵێن : بەلی . ئەمەش هاوار کردنی ئەهلی بەهەشتیەکانە بۆ جەهەنەمیەکان .

(ومناداة أهل النار أهل الجنة)وە هاوار کردنی ئەهلی ئاگریش بۆ ئەهلی بەهەشت ، الله تعالى دەفەرموویێ : (أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ۚ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ)[2] ئەهلی ئاگر هاوار لە ئەهلی بەهەشت دەکەن لەم ڕۆژەدا لەبەر ئەوەی کەوا هیچ ئاو و خۆراکێکیان لەبەردەستدا نیە لەمرۆژەدا إلا سزا و ئاگر نەبێت إلا کێم و جەراعەتی جەهەنەمیان نەبێت إلا نارەحەتیەکان نەبێت هیچتریان لەبەر دەست دا نیە لەتوێنیان هەر خەریکە دەمرن و نامرن چونکە مردن نامێنی بۆ ئەوان هەر لە عەزابن هاوار لە بەهەشتیەکان دەکەن : (أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ)هەندێك ئاومان بدەنێ ئاومان پێ ببەخشن ، یاخود (أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ) ئەوەی کە الله تعالى رزقی پێداون پێمان ببەخشن رەحمێکمان پێ بکەن یانی ، (قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ)ئەوانیش دەڵێن : الله تعالى حەرامی کردوە لەسەر کافران .

ئەمە هاوار کردنەکانە (يَوْمَ التَّنَادِ)هەموو ئەمانە دەگرێتەوە یاخود ، (ولمناداة أصحاب الأعراف أهل الجنة وأهل النار) یاخود ئەصحابی ئەعراف بۆخۆتان ئەزانن خەڵکی ئەبێتە بەچەند بەشێکەوە کە بەهەشتی و جەهەنەمی لەگەل ئەصحابی ئەعراف ، بەهەشتیەکان ئەوانن کە کردەوە باشەکانیان زۆرترە لە خراپەکانیان وە جەهەنەمیەکان ئەوانن کە کردەوە خراپەکانیان زۆرترە وە ئەصحابی ئەعرافیش ئەوانەن کە هەردووکی وەکو یەك وایە الله تعالى لەشوێنك دایان ئەنێت سەیری بەهەشتیەکان و سەیری جەهەنەمیەکان ئەکەن ، تەبعەن هەر سەیری بەهەشتیەکان ئەکەن بەڵام ڕوویان پێ وەردەگێردرێت

١ : سورة الأعراف ، اية : ٤٤.

٢ : سورة الأعراف ، اية : ٥٠.

بۆلای جەهەنەمیەکانیش ، ئینجا ئەصحابی ئەعراف قسەلەگەل هەردوو لا ئەکەن ، (كما هو مذكور في سورة الأعراف .) هەروەکو چۆن لەسورەتی ئەعراف باس کراوە ئەمەش بەشێکیتر بوو لەمانای (يَوْمَ التَّنَادِ).

إبن كثير دەفەرموویێ ئیمامی بەغەوی و غەیری ئەویش (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) ، (واختار البغوي وغيره : أنه سمي بذلك لمجموع ذلك)ئەمەیان ئیختیار کردییە ،

ئەی ئێمە کامیان هەلبژێرین ؟! ئاگاداربن تەفسیری تنوعان[١] هەیە، ئیمامی بەغەوەی دەلی : دەکرێی هەموو ئەوانەی کە ئێمە باسمان کرد دەکرێی ئەو ڕۆژەی پێ ناو بنێن ڕۆژی (تناد)لەبەر ئەم شتانەی کە باسمان کرد ، (وهو قول حسن جيد ، والله أعلم .

)إبن كثيريش ئەم قەولە پەسەند دەکات و دەلێت : قسەیەکی زۆر جوان و ڕێك و پێکە و والله أعلم .

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (٣٣)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(وقوله : (يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ) أي : ذاهبين هاربين) ئا لەو ڕۆژەدا کە سزای الله تعالی دێت و ڕادەکەن لەدەستی وە ڕاکردنیش نیە ، الله تعالی لەئایەتێکیتردا دەفەرموویێ: (كَلَّا لَا وَزَرَ (١١) إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ (١٢)[٢] نەخێر پەنا هەندەی نیە لاوزر :یانی پەنا هەندە ، کەس ناتوانی پەنا هەندەی کەس با إلا الله تعالی نەبێت ، (إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ) ئیستقرار لەلای الله تعالی یە لەڕۆژی قیامەت مەسیری ئێمە بۆ ئەوە لەبەر دەمی الله تعالی کێ ئەتوانی پەنا هەندەی کەسێك بدا کە دووژمنی الله تعالی بێ کێ

١ : تەفسیری تنوع : بریتیە لەوەی کە معانیەکانی ئەو ئایەتە هەمووی دەگرێتەوە .

٢ : سورة القيامة .

ئەتوانی ؟! بۆیە لەو ڕۆژە پەنا هەندەی نیە لەبەر ئەوە خۆت لەگەل الله تعالی دا ڕێك بخەرەوە هەر کەسێك لەگەل ئیمەدا لەگەل الله تعالی دا خۆی ڕێك بخا گوێی نەداتە هیچ کەسێك پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرمووێ : (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق".)[١] چونکە لەو ڕۆژەدا کەس بەفریان ناکەوێت لە الله تعالی زیاتر .

إبن کثیر دەفەرمووێ : (ولهذا قال : (مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ) أي : ما لكم مانع يمنعكم من بأس الله وعذابه)کێ هەیە مەنعی عەزابی الله تعالی لەئێوە بکا کێ هەیە الله تعالی بیەوێت سزاتان بدا ئەو سزایە مەنع بکات کێ هەیە !!؟ هەموو دونیا هەلسێت ناتوانی سزای الله تعالی مەنع بکات لەبەر ئەوە ئینسانی بڕوادار بەبەردەوامی کەسێکی شجیع و شوجاع و چاو نەترسە ئینسانێکە بەڕاستی دینەکەی لەپێش هەموو شتێکەوە داناوە چونکە کەمن ئاخیرەتم ڕۆژی قیامەت بێت وە هیچ کەسێك دەسەلاتی نەبێت تەنانەت لەدونیا و قیامەتیش دا کەس دەسەلاتی نیە لەبەردەمی الله تعالی دا بەڵام الله تعالی دونیای کردۆتە شوێنی تاقیکردنەوە ، الله تعالی کافران و ملهوران و طاغوتان مالیان ئەداتێ وە دەسەلات و سامانایان ئەداتێ بەڵام بزانی چی لێ ئەکەن ئەیانداتێ بزانی موسلمان لەئاستی ئەو دەسەلاتە ترسنۆك ئەبێت یاخود ئازا ئەبێت ، بۆیە دەبێت ئاگاداربین کەوا تاقیکردنەوەکان هەمە جۆرەیە ، بۆ ئەوەی داوە بەو تاوەکو ئەویان تاقی بکاتەوە بزانێت چی لەو دەسەلاتەی دەکات ، بۆئەوەی داوە بەو ؟! بۆ ئەوەی موسلمان بزانی ئەترسی یاخود ناترسی وە حەق بەیان ئەکات یاخود نا !! ، پێغەمبەرێکتان بینیوە (علیه السلام) لەملهورانی خۆیان ترسا بێتن ؟! بەوی مانایەی کە حەقیان بەیان نەکردبێت گەرنا ترس مەوجودە وە ترس مەوجودە پێغەمبەران لە قورئاندا باسیان کراوە کە پێغەمبەر موسا فەرموویەتی : (خَائِفًا يَتَرَقَّبُ)[٢] وە پێغەمبەر محەمدمان (صلی الله علیه وسلم) خۆیی ئەفەرمووێت: کەس لەسەر الله تعالی وەکو من نەترسێنراوە ، بەڵام ئەم ترسە مەنعی ئەوەی نەکردوە کەوا بەیانی حەقەکە نەکات هیچ کاتێك مەنعی نەکردون لەوتنی حەق .

١ : صحيح البخاري المغازي (٤٣٤٠) ، صحيح مسلم الإمارة (١٨٤٠) ، سنن النسائي البيعة (٤٢٠٥) ، سنن أبو داود الجهاد (٢٦٢٥) ، مسند أحمد بن حنبل (١/١٣١)..

٢ : سورة القصص ، اية : ٢١.

خالێکی زۆر گرینگ کە ئەبێت ئاماژەی پێ بکەین ئەویش ئەوەیە کە وتنی حەق شتێکە وە بەدەست گۆرینی شتەکان شتێکیترە ئەبێ ئاگاداری جیاکردنەوەی ئەم دوو عیبارەتە بین ،ئەبێت لەهەموو کاتێکدا حەق بوترێ ئینسانی موسلمان هیچ ئایەتێك نیە کەوا پێ بلێ حەق نەلێت بەڵکو دەبێت حەق بلێ الله تعالى دەفەرمووێ : (فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ)[١] بەڵام ئایەتمان هەیە دەلی کە دەسەلاتت نەبوو مەکە ، (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ)[٢] الله تعالى باسی ئەوەکان بۆ دەکات کەوا لەمەککەدا بەموسلمانانی وتوە کەوا ئێوە دەست مەکەنەوە لەکافرین لێیان مەدەن وە دەسەلاتان نیە و وازیان لێ بهێنن بەس حەق بلێن وە کەی دەسەلاتان هەبوو لێیان بدەن ،کەواتە دەبێت تۆ ئاگاداری ئەم دوو خالە بیت .

إبن كثير دەفەرمووێ: (وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ)هەرکەسێك الله تعالى گومرایی بکات کەس ناتوانی رێگەی راستی نیشان بدات ، تەبعەن لەقەدەری الله تعالى دا باسمان کرد کەوا هەمووشتێك بەدەستی الله تعالى یە وە هەموو شتێك لەقەدەری الله تعالى دا نوسراوە بەڵام هیچ کاتێك ئێمە نابێت ئەوە بکەین بەبەڵگە بلێن والله کابرا بێ والله نوێژ ناکەم و رۆژوو ناگرم بلێ ئەوە خوا هیدایەتی نەداوم ، الله تعالى پێ ئەلێ درۆت کرد تۆ لوح المحفوظت بینی بزانی من هیدایەتی تۆم نەداوە ؟! دەماڵەکەت بکەرەوە با خەلك بیدزێت بلێ الله نوسیویەتی کەوا مالەکەم بدرزێ بزانم رێگە ئەدەی !! دەوەرە خۆت بهێنە با خەڵکی بتکوژی قسە مەکە و بلێ الله وای داناوە کە فلان کەس من بکوژی رێگا ئەدەی ، ئەی بۆچی بۆ عیبادەتەکە ئەلێ والله خوا نوسیویەتی لەسەرم کەوا ئەم کارە بکەم ! خۆ ئێمە ئەزانین کە الله تعالى هەمووشتێکی نوسیوە (امنت بالقدر خيره وشره) بەس هەر کەسێك قەدەر بکاتە بەلگە و حوجە لەسەر کردن و نەکردن ئەوە ئەو کەسە درۆ ئەکات و الله تعالى بەدرۆیی ئەخاتەوە ، الله تعالى لەقورئاندا باسمان بۆ دەکات کە کافرەکان بەدرۆ ئەخاتەوە لەجەهەنەمدا کە ئەلێن : (لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا

---

١ : سورة الحجر ، اية : ٩٤.

٢ : سورة النساء ، اية : ٧٧.

عَبَدْنَا مِن دُونِهِ)[1] ئەگەر الله تعالى بيويستايە ئێمە ملهوران و طاغوتانمان ئەوانەمان نە ئەپەرست و شيركمان بۆ الله تعالى بريار نەئەدا ، خۆی لەئەصلدا وايە ئەگەر الله تعالى بيەوێت كەس ئەوە ناكات بەلاَم الله تعالى كە پێيان ئەلێت : درۆ ئەكەن مەبەستەكە ئەوەيە كوا لەكوێی بينيت كە الله تعالى ئەوەی لەسەر نوسيوە ئايا بينويت بەچاوی خۆت !؟ ئەی ڕێگەی نەداويتی كە تۆ عيبادەت بكەيت ئەی پێ نەوتی كەوا خۆت لەشيرك بپارێزە وە خۆت لەموشركين تەبراء بكە وە ئەمری پێكردووی وەتۆ لەسەرتبوو ئەمرەكەت جێ بەجێ كردبايە .

جا بۆيە كاتێك كە لێرەدا الله تعالى دەفەرمووێ : (وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ) هيچ كەسێك نيت ئەم ئايەتە بكاتە بەدەليل و بەڵگە لەسەر ئەوەی كەوا بلێ من الله تعالى هيدايەتی نەداوم ئيتر تەواو !! ئەوە الله تعالى بەدرۆيی ئەخاتەوە .

() أي : من أضله [الله] فلا هادي له غيره .) ئەگەر هەركەسێك الله تعالى توشی گومڕايی بكات ئەوە كەس ناتوانی ڕێنمايی بكات ، بەلاَم ئاگاداربن هيچ كاتێك الله تعالى زوڵم ناكات وەكو وتمان الله تعالى كە دەفەرمووێ : (وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ)[2] زانايانی تەفسير دەلێن : الله تعالى نايەوێت چ جای ئەوەی بيكات ! هەر نايەوێت زوڵم بكات لەبەر ئەوە الله تعالى زوڵم ناكات وە ئەو كەسەی كە توشی هيدايەت دەبێت ئەوە فەزلی الله تعالى يە وە ئەو كەسەشی كە توشی گومڕايی دەبێت ئەوە موستەحەقی ئەمەيە بۆيە ئەبێ بزانين كەوا بەعەدل و بە فەزلی الله تعالى كاروبارەكان ئەڕوا بۆيە ئاگاداربن الله تعالى هيچ كاتێك زوڵم ناكات .

---

١ : سورة النحل ، اية : ٣٥.

٢ : سورة غافر ، اية : ٣١.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ (٣٤)

إبن كثير دەفەرموويٚى :

(وقوله : (وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ) ئەم پياوە چاكە پێيان ئەلێ : (جَاءَكُمْ)وەكو وتمان ئەهلی تەفسیر دەلێن : خۆ یوسف بۆ زەمانی موسا نەهاتوە بەلكو ئەمە واتا بۆ باو باپیرانتان لەكۆندا هاتبوو یوسفی پێغەمبەر نێردرابوو و كرابوو بە پێغەمبەر (علیه السلام) ، (یعني : أهل مصر ، قد بعث الله فیهم رسولا من قبل موسی) ئەهلی میصر الله تعالی پێغەمبەرێكی بۆ ناردن كە لە پێش موسا دابوو ، (وهو یوسف - علیه السلام - كان عزیز أهل مصر)ئەویش یوسف بوو (علیه السلام) كە وەزیری مەلیكی میصر بوو ، (وكان رسولا یدعو إلی الله أمته القبط) ئومەتەكەی ئەو كە قبطیەكان وە لەگەل ئەوانەی كە لەگەلیدا بوون لەگەل بەنی ئیسرائیلیەكان كە چووبون لەگەل باوك و دایك و براكانیدا لەگەل قبطلیەكان بوو بەپێغەمبەری ئەوان .

إبن كثير دەفەرموويٚى : (فما أطاعوه تلك الساعة إلا لمجرد الوزارة والجاه الدنیوي) ئەوان بەقسەیان نەئەكرد لەمەسەلەی دیندا وە بەقسەیان نەئەكرد لە عیبادەتدا بۆ الله تعالی بەلاٚم وەكو كاربەدەستێك لەوەزارەتەكەی فیرعەونی ئەو زەمانەدا ئەوان هەموو سەمع و طاعەیان بۆ ئەكرد وەكو وەزارەت وەكو ئموری دونیاوی ، هەر لەبەر ئەمەشە الله تعالی دەفەرموويٚى : (ولهذا قال : (فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ ۖ) ئێوە هەر لەگومان بوون و بڕواتان پیی نەبوو ، تەبعەن شەك كوفرە ، (حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا) كە وەفاتی كرد وتمان ئیتر الحمدلله و دلخۆشبوون بەوە وتان ئیتر كەس نایەت ئیدعای پێغەمبەرایەتی بكات ، (أي : یئستم فقلتم طامعین) تەمەعتان لەوە بوو وتیان : (لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا) ئیتر خوا پێغەمبەرێكیتر نانێری ئەوان لەبەر ئەمە وایان وت : (وذلك لكفرهم وتكذیبهم) ئەوان كافربوون بە پێغەمبەرەكە نەك ئیمانیان پێ هەبێت ، ئەگەر ئیمانیان پێ هەبوایە وایان نەدەوت .

الله تعالى دەفەرموێی : (كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ) وتمان ئا بەم شێوەیە چۆن الله تعالى چۆن ئەوانی توشی گومڕایی و ضەلال كرد هەر كەسێكیش ئاوا توشی گومڕایی و ضەلال ئەكات ئەگەر مسرف و مرتاب بێت .

مسرف : یانی لەئەندازەی بەندایەتی خۆیی تجاواز بكات .

مرتاب : یانی گومانی هەبێت .

ئاگاداربن ئەم دوو خالە پەنا بگرن بە الله تعالى لێ چونكە ئەو كەسەی وابێت الله تعالى توشی گومڕایی ئەكات ، (أي : كحالكم هذا).وەكو حالی ئێوە هەر كەسێكیش ئاوا بێت ئەوە الله تعالى بەم شێوەیەی لێ ئەكات .

الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ (٣٥)

إبن كثير دەفەرموێی:

(ثم قال : (الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ) أي : الذين يدفعون الحق بالباطل)ئەوەی كە حەقیان بۆ دەهێنی و ئەوانیش بەباطل ڕەتی ئەكەنەوە تۆ قەولی قورئانیان بۆ دەهێنی وە وتەی الله تعالى یان بۆ دەهێنی وە وتەی پێغەمبەریان بۆ دەهێنی (صلى الله عليه وسلم) گالتەیان پێ دێت و گالتەی پی ئەكەن ئەلێن ئەمە ڕۆژی ئەم شتە نیە بەلكو ئەمڕۆ ڕۆژی ئەوەیە كە گەل خۆیی حوكم بكات نەك الله تعالى حوكم بكات ، پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێی : (إن الله هو الحكم)[١] كاتێك ئەبو جەهل ئیدعای ئەوە دەكرد كەوا ئەو ئەبو الحكەمە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)

---

١ : سنن أبي داوود، كِتَاب الْأَدَبِ ،بَابٌ فِي تَغْيِيرِ ،الِاسْمِ الْقَبِيحِ، حديث رقم ٤٣٦٧

فەرمووی ئەبو جهل ، ئەگەر حەكم بوایە و حیكمەت و ڕاستیەتی بزانیایە لەقسەكانیدا شوێن الله تعالى ئەكەوت وە شوێن بەرنامەكەی الله تعالى دەكەوت و بەلكو ئەو بەڕاستی ئەبو جهلە ، وە ئەبو جەهلەكان هەتاوەكو ڕۆژی قیامەت ئەگەر شوێن بەرنامەی الله تعالى نەكەون ئەوە با بزانن ئەو حكومەتەی ئەیبەن بەڕێوە بریتیە لە حوكمەتی جاهیل وە حوكمەتیكی كافر ئەگەر شوێنی دینی الله تعالى نەكەون.

إبن كثير دەفەرمووێ : (ويجادلون الحجج بغير دليل وحجة معهم من الله)ئەچن موجادەلە ئەكەن و هیچ بەلگەیەكیان پێ نیە وە ئەچن ئەو حەقانە ڕەت ئەكەنەوە ئەمڕۆ چەند بەئاسانی دائەنیشی لەناو كۆڕ و كۆبونەوە و لەناو سیمینارداا زمان درێژ ئەكات بەرامبەر بە الله و پێغەمبەرەكەی (صلى الله عليه وسلم)وە ئایەتەكانی الله تعالى ڕەت ئەكاتەوە وە فەرمانەكانی الله تعالى رەت ئەكاتەوە وە خۆشی بەحیساب ئەگەر لێ بپرسی بەموسلمان ئەزانی ! ئەلێ من لەهەمووان موسلمانترم ، (فإن الله يمقت على ذلك أشد المقت) الله تعالى زۆر ڕقی لەو كارە هەلدەستێت كەتۆ حەقەكە ڕەت بكەیتەوە ، هەر لەبەر ئەمەشە الله تعالى دەفەرمووێ : (ولهذا قال تعالى : (كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا)ڕقی الله تعالى هەلدەستێنی وە ڕقی موسلمانان و بڕواداران هەلدەستێنی ، (أي : والمؤمنون أيضا يبغضون من تكون هذه صفته) ئیماندارانیش رقیان لەو كەسەیە كە سیفەتی وابێت كە حەقەكان بەباطلی بۆ گەنی خۆیان ڕەت بكەنەوە ، (فإن من كانت هذه صفته، يطبع الله على قلبه) هەركەسێك سیفەتی بەم شێوەیە بێت ئەوە الله تعالى مۆر و تەبع ئەدات لەدلی واتا ناهێلێت ئیمان بچێتە دلی جارێكیتر بۆیە با لەخۆیان بترسن ئەم جۆرە كەسانە ، (فلا يعرف بعد ذلك معروفا ، ولا ينكر منكرا)وە چاك بەچاك نازانی ،چاكی بۆ باس ئەكەیت ئەلێت : نەخێر ئەمە چاك نیە ! وە هەروەها ئینكاری مونكەریش ناكات چونكە الله تعالى خەتمی لەدلی داوە .

إبن كثير دەفەرمووێ : هەر لەبەر ئەمەش الله تعالى دەفەرمووێ: (كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ) أي : على اتباع الحق) جبار) ئەو كەسەی كەوا تەكبور بكات لەشوێن كەوتنی بۆ حەق

ئەو کەسە الله تعالی دلی خەتمی لێ ئەدات وە ئەو کەسە الله تعالی دلی دا ئەخا و ناهێلێت خێر بچێت بۆ ناو دڵەکەیدا ، هەروەها (جبار)لێرە بەمانای زۆر دار دێت .

إبن کثیر ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش لە عیکریمەوە شەعبی بۆی گێراوەتەوە(ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) کە : (أنهما قالا : لا يكون الإنسان جبارا حتى يقتل نفسين .)کەی دەبیت بە جبار و متکبیر کە دووکەست کوشت ئیتر تەواو ، کەتۆ دەستت سور بوو بەخوێنی کەسانێك کە بەری بون لەزوڵم تۆ کوشتنت ئەو کەسە جاری یەکەم و دووەم قەتلی کرد جاری سێ یەم و چوار ئەروا ئیتر تەواو کە دووانی کوشت پێ دەوتریی جبار .

ئەمرۆ چەند ئەکوژرێی بەدەستان ؟!

وە دەفەرمووێ: ئەبو عیمران الجونی و قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەفەرمووێ : (آية الجبابرة القتل بغير حق)نیشانەی جبابیرەکان کوشتنە بەناحەق و بەبێ حەق یانی بەبەطال خەلکی ئەکوژن .

وەکو چۆن لەم ئایەتانەی ڕابردوو باسمان کرد (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ)[١] یانی ئەوە چیە ! ئەبێت تۆ بیکوژی ! کەبلێت الله منی دروست کردوە منیش دەبێت ئەو بەتەنها بپەرستم مادەم ئەو منی دروست کردوە و مادەم ئەرز و ئاسمانی دروست کردوە وە مادەم منی هێناوەتە بوون وە من ئەمرێنی و من زیندوو ئەکاتەوە وە بەهەشت و جەهەنەمی دروست کردوە لەو زیاتر ناپەرستم ! کەچی ئەچن ئەو ئەکوژن ئەلێن : ئەبێت تەنها بەقسەی الله تعالی بکریی ئەچن ئەی کوژن ئەمەش نیشانەی جبابیرەیە .

١ : سورة غافر ، اية : ٢٨.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ (٣٦) أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ (٣٧)

مانای ئایەتەكان :

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ (٣٦)

الله تعالى دەفەرموویێ : فیرعەون كە گوێی لەم قسانە بوو گوێی لە قسەكانی ئیماندارەكەی آل فیرعەون بوو ، ئەیەوێی چی بكات ؟ تەبعەن ئەم قسانە وا لەخەڵكی ئەكات كە خەڵكی هۆشیار ببێتەوە وە دڵنەرمیان ئەكاتەوە تۆ سەیر بكە ئەمڕۆ لەناو خەڵكیدا باسی ئەوە بكە بڵێ با دەست پاك و چاو پاك بین باداوێن پاك بین و با روو بكەینە الله تعالى وە خەڵكینە بەس واز لەدونیا بێنن رووبكەنە ئاخیرەت ئەبینی خەڵك هۆشیار ئەبێتەوە بەڵام جابیرەكان ئەمەیان پێ خۆش نیە ! وە ئەیانەوێت ئەم قسانە ببڕن لەخەڵكی لەكەسانی باش و رێك و پێك ئەیانەوێ قەطعی قسەكانیان بكەن ، بۆیە فیرعەون ڕاستەوخۆ دەلێ : (وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ) بە وەزیرەكەی دەلێت : هامان بڕۆ خێرا قەصرێكی گەورەم بۆ دروست بكە من ئەمەوێت بگەمە دەرگاكانی ئاسمان ! ئەلێ دەرگاكان لەپێشدا !! دەرگای چی ؟!

أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ (٣٧)

الله تعالى دەفەرموویێ : (أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ) دەرگاكانی ئاسمانەكان ، بۆ چونكە الله تعالى لەئاسمانە وە پێغەمبەر موسا (عليه السلام) باسی كردوە بۆیان وە ئەوانیش ئەزانن وە هەموو كەسێكیش بەفیترەت

ئەزانی کەوا الله تعالی لەئاسمانە الله تعالی لەبەرزایدایە چونکە الله تعالی الأعلى یە الله تعالی أدنى نیە ، فیرعەون ئەڵێ : (أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ)من ئەمەوێت خۆم خوای موسا ببینم ئەچم و قەصرێکم بۆ دروست بکە چەند بەرز بێت ئەمەوێت خوای موسا ببینم ، لێرەدا سەیر بکەن ئەمە ئیقرار بوو بە خوای موسا لەبەر ئەوە بەهۆش خۆی دا دێتەوە ، (وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا) بەس درۆش ئەکات شتی وانیە ڕاستەوخۆ پێداچوونەوە دەکا بەنەفسی خۆیی دەڵێ من ئەزانم کە ئەوە درۆش ئەکا ، بەم قسانە ویستی ئەو قسەی کە ئیماندارەکەی آل فیرعەون دەیکا بۆ خەڵکەکە کار نەکاتە سەر دڵەکانیان وە هات تەگەرەی خستە ناو قسەکانەوە وە شبوهات بخاتە ناو قسەکانیانەوە ، ئەڵێ درۆ ئەکات و وایە !!

ئەمڕۆش چەندەها شتی لەم شێوەیە دەبیستین کاتێك کە کەسێکی بانگواز هەڵدەستێت بۆ گەڕانەوەی دینی الله تعالی چەند کەس لەڕێگاکەی ڕائەوستێت ؟!چەند کەسانی ملهور و طاغوت ڕادەوەستن و ناوی جۆرەها و شێوەیان لێ دەنێن !؟ باشە ئەوەی ئەمڕۆ لەو خەلکانەی کە دەڵێن با تەنها الله تعالی بپەرستین بۆ ئەبێت ئەمانە پیاو کوژبن بۆ ئەبێت ئەمانە داوین پیس بن ! بۆ ئەبی ئەمانە دەست پیس و چاو پیس بن دڵ پیس بن !! نەوالله دەست پاك و چاو پاك و دڵ پاك و وە داواش لەو خەڵکە دەکەن کەوا بەم شێوەیە بن بەڵام چونکە لەمەسلەحەتی جەبابیرە و طاغیەکان نیە وە مەصلەحەتی دونیایان لەدەست دەر دەچێت ئەڵێن نابێت ئەوانە قسە بکەن و ئەمانە دڕۆ ئەکەن وە ئەمانە ئیتهام ئەکرێن ئا بزانە ئەمەش پلان و خوطەی فیرعەونە ،(وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا) .

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ) ئاوا بەم شێوەیە ڕازێنرایەوە بۆ فیرعەون کردەوە ناشرینەکانی ،(وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ)واتا ڕێگەی ڕاستی لێ بزربوو ، (وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ)بەڵام با بشزانی فیرعەون هەر فڕوفێڵێك دەکات لەخەسارەت مەندی و لەناو چووندایە وە فیرعەونەکانیش بەم شێوەیەن تاوەکو ڕۆژی قیامەت وا نەزانن کە فڕوفێلەکانیان سەر دەگرێت ، الله

تعالى دەفەرموویێ: (أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ (١) أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ (٢))[١] الله تعالى فرۆفیلەكانی ئەوانی لەناو برد ، ئەوان ویستیان كەعبە بروخێنن كەچی الله تعالى ئەوانی روخاند و ئەوانی لەناو برد ، وە بەهەمان شێوە هەركەسێك بیەوێت فرۆفیل دابنێ بۆ ئەوەی ئیسلام لەناو بەرێت وە بۆ ئەوەی موسلمانان لەناو بەرێت هەزار و چوار سەت سال زیاترە موسلمان هەر ماون وە ئیسلام هەر ئیسلامە و ماوەتەوە وە چەندەها شت هات و ڕۆیشت وە ئەوانەی ئێستاش دەڕۆن و دەچنە ناو تاریخەوە و رەفز دەكرێنەوە و باس دەكرێنەوە بەڵام چۆن !؟ بەو شێوەیە باس دەكرێن كە ئێستا باسی فیرعەون دەكرێت .

إبن كثير دەفەرموویێ :

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ (٣٦)

(يقول تعالى مخبرا عن فرعون ، وعتوه) الله تعالى هەواڵمان دەداتی دەربارەی فیرعەون كەچەند دەسەڵاتدارێكی ملهوری زۆر دار بوە ، (وتمرده ، وافترائه في تكذيبه موسى - عليه السلام) وە باسی هەڵگەرانەوە لەدینی الله تعالى وە پێغەمبەر موسا (عليه السلام) وە درۆی خستۆتە پاڵ پێغەمبەر موسا (عليه السلام) وە دینی الله تعالى بەدرۆ خستۆتەوە درۆی كردوە ، (أنه أمر وزيره هامان أن يبني له صرحا)فیرعەون ئەمری كرد بە وەزیرەكەی كە هامان بوو كە قەصرێكی گەورەی بۆ دروست بكات .

إبن كثير دەڵێت : صرحا بريتيه له :(وهو : القصر العالي المنيف الشاهق) باڵەخانەیەكی زۆر زۆر گەورەی بەئاسماندا چوو ، (وكان اتخاذه من الآجر المضروب من الطين المشوي)لەخشتی سورە كراو بوو ، قور دەشێلدرێت پاشان دەخرێتە ناو كورە ئاگرەوە وە بەقوەت دەبیت وە هەرشتێك لەوە بینا بكرێت ئەبینی كە بینایەكی زۆر بەهێزی لێ دەردەچێت ، هەروەكو الله تعالى لەئایەتێكیتردا

١ : سورة الفيل .

دەفەرموویێ: (كما قال : فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا)[1] ئەو داوای لێ ئەكات كەوا كە كورەی ئاگر گر بدات وە خشتی قورین سوربكاتەوە وەبیكات بە مادەیەك كەوا ئەو قەصرەی لێ دروست بكات .

إبن كثير دەفەرموویێ : هەر لەبەر ئەمەش ئیبراهیمی نەخەعی (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) دەفەرموویێ دەربارەی ئەم ئایەتە : (كانوا يكرهون البناء بالآجر)پێیان خۆش نەبوە زانایان لە خشت بینا دروست بكرێ لەبەر ئەم حالەتە ، (وأن يجعلوه في قبورهم .)[2]یاخود بیخەنە ناو گۆرەكانیانەوە ،یانی گۆرەكانیان بەچی داپۆشنەوە ؟! بەخشتی سورەكراو داپۆشنەوە .

أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ (٣٧)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(وقوله : (لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ (٣٦) أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ)بەلكو من ئەگەم بەدەرگاكان دەرگاكانی چی ئاسمانەكان .

دەفەرموویێ: سەعیدی كوڕی جوبیرو ئەبو صالح (ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) فەرموویانە كە (أَسْبَابَ)یانی (أبواب السماوات .)دەرگاكانی ئاسمانەكان .

وە بەشیكیتر فەرموویانە : (وقيل : طرق السماوات)یان ڕێگەی ئاسمانەكان .

[1] : سورة القصص ، ايه : ٣٨.

[2] : رواه ابن أبي حاتم .

إبن كثير دەفەرموێی: (فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا) وهذا من كفره وتمرده)بۆ ئەوەی خۆیی و خوای موسا ببینم وە ئەشزانم کە درۆ ئەکات ، ئەلی ئەمە ئەویەری کوفر و تەمرود و هەڵگەرانەوەی فیرعەونە ، (أنه كذب موسى في أن الله - عز وجل - أرسله إليه) موسا بەدرۆ ئەخاتەوە کە الله تعالى ئەوی ناردبێت لەلای ئەوان .

الله تعالى دەفەرموێی : (وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ) أي : بصنيعه هذا الذي أراد أن يوهم به الرعية أنه يعمل شيئا يتوصل به إلى تكذيب موسى - عليه السلام -)دەیەوێت ئا ئەم کارەی کە بۆیی ڕازێنرایەوە کەوا کارێکی وا دروست بکات ئەیەوێت ڕەعیەتەکەی ئەو گەلەی کە لەبەر دەستیدایە وایان لێ بکات شتێك دەکات کە پێغەمبەر موسا بەدرۆ بخاتەوە .

ئینجا الله تعالى دەفەرموێی: (ولهذا قال تعالى : وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ) قال ابن عباس [رضي الله عنهما] ، ومجاهد : يعني إلا في خسار .)تباب یانی خسارەت ، هەروەکو الله تعالى دەفەرموێی: (تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ)[١] لەناو چوو توشی خەسارەت مەند بوو .

---

١ : سورة المسد ، اية : ١.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ (٣٨) يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ (٣٩) مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ (٤٠)

مانای ئایەتەکان :

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ (٣٨)

الله تعالى دەفەرمووێ : پیاوە بڕوادارەکەی آل فیرعەون کە وەك وتمان هەندێك ئەڵێن لەزانایانی تەفسیر ئامۆزای فیرعەون بووە وە قبطی بووە وتی : (اتَّبِعُونِ)لێرەدا ئیعلانی ئیمانی خۆیی کرد نەك هەر ئەوەندە بەڵکو داواش لەخەڵکەکە ئەکات کەوا شوێنی بکەون ، بۆیە پێویستە لەسەر ئینسانی موحیدی داعی بۆدینی تەوحید و یەکخوا پەرستی کە داوا لەخەڵك بکات شوێنی بکەوێت ، شوێنی بکەوێت بۆچی بەڵام !؟ بۆ یەکخواپەرستی ، (اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ) داوای ئەمە کە گوێی لەفیرعەون گرت و ئەمەی وت و دەیەوێت ئەم خەڵکە بەرەو گومراپی ببات وە پیویستە لەسەر ئەو کەسانەی کە بانگەواز خوازن و یەکخوا پەرستن بۆ ئەوەی کەوا دینی الله تعالى بلاو بکەنەوە وە بۆ ئەوەی کە خەلکی بچنەوە سەردینی الله تعالى ئەوانیش ڕاپەرن نەهێلن طاغوتان بچنە ناو خەلکی و بەکەیفی خۆیان توشی گومڕاییان بکەن وە ئەبێت تۆی موسلمانی موحیدیش هەلسی لەمان بەهێزتر چونکە ئەوان لەسەر گومراپین تۆ لەسەر حەقی ئەو بۆ گومرایی خۆیی هەموو ڕێگایەك بەکار دەهینی تۆش هەلسە بەم خەلکە بلی نەخێر مەهێلە ملهوران و طاغوتان دەستیان بگرن و بەرەو جەهەنەمیان بەرن ، (وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ)وەرن شوێن من بکەون من ڕێگەی ڕاستان نیشان ئەدەم ڕێگەی الله تعالى وپێغەمبەر موسا (عليه السلام) وە ڕێگەی بەهەشت .

يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ (٣٩)

الله تعالى دەفەرموێ: بزانە کەلیانەکانی کار لەناو دڵ ئەکات خۆشەویستانم وە ئەمڕۆ هەموومان پێوستیمان بەم جۆرە کەلیانانە هەیە ، ئایا چی وای لێکردووین کە لەدین دووربکەوینەوە ؟! چی وای لێ کردوین ئێمە لە الله تعالى دووربکەوینەوە! ؟ دونیا وە ترساندن لە مردن ، بۆیە ئەو پێت ئەڵێ : (إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ) واللە دونیا ڕابواردنێکی کەمە و ئەروات تۆخۆت بەدونیاوە مەشغول مەکە ، ئەمڕۆ ئەگەر موسڵمان خۆی لەدونیا دوورخاتەوە وە دونیا نەخاتە کرۆکی دلیەوە وە الله تعالى لەدلیدا بێت وە خۆشەویستی الله تعالى و دینەکەی وە دیفاع کردن لەدینەکەی وە چاو نەترس بێت وە لەمردن نەترسێت ، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمویی : ئومەتی کوفر لەسەرتان کۆدەبنەوە هەریەکەی پارچە پارچەتان ئەکەن .

وتیان لەکەمی مانە ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)؟

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمویی : نەخێر زۆرن بەڵام وەکو سەردەریا وان وەکو بلقی سەرئاو وان زۆرن و بۆرن هیچتان لەتواناڎا نیە وە هیچتان لەکارو کردەوەدا نیە ئەوەی کە الله تعالى پێی وتون ، جا فەرمووی : الله تعالى وەهن دەخاتە ناو دڵتانەوە .

فەرموویان : وەهن چیە ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)؟

فەرمووی : (حب الدنيا وكراهية الموت)[١] ئەمەش هۆکاری تەئەخوری ئێمەیە خۆشەویستانم ئەوە یەکێکە لەگەورەترین هۆکارەکان کە (حب الدنيا وكراهية الموت)ئەمڕۆ ئەگەر دونیا دەربکەیت وەترساندن لەمردن دەربکەیت چی ئەمێنێتەوە؟ دونیا ئەمێنێتەوە دۆلار و دونیا و ئافرەت ئەمێنێتەوە وە سەرکردایەتی وە دەسەلاتداریەتی وە مهلورێتی و طاغوتیەتی ئەمەش هەمووی دونیایە وە خۆ بەزل

١ : رواه أبو داوود برقم (٤٢٩٧)، قال الشيخ الألباني: (صحيح)، انظر حديث رقم :(٨١٨٣) في صحيح الجامع..

زانی و ڕەتکردنەوەی حەق ئەمە هەمووی دونیایە ، مردن ئەی بۆ کوێی ئەچی واللە هەمووتان بزانن ئەو مردنەی کە اللە تعالی داناوە إلا توشت دێت وە لەو کاتەی کە اللە تعالی داناوە یەك سات نەپێش دەکەوێت نە پاش دەکا هەموو دونیا هەستی کەس ناتوانی مردنەکەمان پێش و پاش بخا ، کەواتە کە مادەم ئێمە ئیمانمان وابێت بۆچی بترسین !

جا لێرەدا پێیان ئەڵێ : (يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ)دونیا ئەڕوا بەڵام ئاخیرەت دەمێنێتەوە هەتا هەتایە ، تەبعەن جەهەمی کوڕی صەفوان و جەماعەتەکەی ئەڵێن : نەخێر بەهەشت و دونیا و جەهەنەم و قیامەتیش هەمووی نامێنی و کۆتایی پێ دێت ، بەڵام اللە تعالی دەفەرمووێ : (دَارُ الْقَرَارِ)قرار یانی هەتا هەتایە دەمێنێتەوە وە اللە تعالی وای داناوە ئەبێت بەهەشت هەتا هەتایە بمێنێتەوە وە موسلمان لەبەهەشتدا هەتا هەتایە نەمرێت بۆیە ئەهلی بیدع تێیاندا هەیە دەڵێت : نەخێر نامێنێتەوە و ئەویش تەواو دەبێت و دەڕوا لەبەر چی ؟! ئەڵێن : چونکە اللە تعالی الاول و الاخرە ، کەمادەم ئاخیر بێت کەواتە کەس نابێت ئاخیر بێت ئەبێت تەنها ئەو ئاخیر بێت !! ئەم شوبهەیەت بۆ دەهێنن !! ئێمەش دەڵێن : اللە تعالی خۆیی ڕێگەی داوە وتویەتی دەبێت بمێنیتەوە جا ئەم ئیماندارەی آل فیرعەون ئەمە باس دەکات ئەڵێت : دونیا ئەبڕێتەوە !! چەند ساڵە دونیا ؟! ئێستا لەم زەمانەی ئێمەدا هەر کەسێك بژی ئەو پەڕی ٦٠بۆ ٧٠ ساڵە پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیه وسلم) وا دەفەرمووێ : (أعمار أمتي ما بين الستين إلى السبعين، وأقلهم من يجوز ذلك)[١] وە کەمیشیان هەیە بگاتە ئەمەندە ، ئادەی ٦٠ ساڵەکان و ٧٠ساڵەکان سەیری خۆتان بکەن بەتەمای ٦٠ و ٧٠ی ترن ؟! بەتایبەتی سەرکردەکانی سەرئەم زەمینە کە بەدینی اللە تعالی حوکم ناکەن بەتەمای چیت وە بەتەمای چەند سالیتر بژی ؟! سبحان اللە چەندەهامان بینی کە لەبەرچاوماندا ڕۆیشت کەچی کەس ئعتیباری پێ ناکەن سبحان اللە!!

١ : وأخرجه ابن حبان في صحيحه، وصححه الحاكم. وقال ابن حجر في فتح الباري:أخرجه الترمذي بسند حسن.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ (٤٠)

الله تعالى دەفەرموویێ : (مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا) جا بزانن هەركەسێك خراپەيەك بكات ئەگەر شيرك بێت ياخود مەعصيەت و تاوان بێت وە ئەگەر بيدع بێت ياخود هەرشتێك بێت لەو تاوانانە الله تعالى بەمثلى خۆيى حەقى لێ دەسێنێت ، ئەگەر شيرك بێت مثلەكەی چيە ؟ ئەوە هەتا هەتا بۆ جەهەنەم ئەمە مثلەكەيەتی ، بزانن سزای هاوبەش پەيداكردن بۆ الله تعالى سزاكەی بريتيە لە هەتا هەتايی لەجەهەنەمدا ئەبێت ئەمە سزاكەيەتی وە تاوانەكانيتر هەريەكەو بەپێی خۆيی .

الله تعالى دەفەرموویێ : (وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ) ئەوەی كەوا چاكە ئەنجام بدا جا چاكەكە دەبێت لەپێش هەموويانەوە تەوحيد بێت ئەوە بەرامبەرەكەی بەهەشتی هەتا هەتاييە جا ئەگەر ئەم كەسە نێر بێت ياخود مێی بێت .

ئاگاداربين با لەم ئايەتەدا سبحان الله هەندێك شتمان بەبير دەهێنێتەوە ئەمڕۆ ئەو كەسانەی كە ئەڵێن : با يەكسانی هەبێت لەنێوان ژن وپياودا ئەوەنيە كە الله تعالى دەفەرموویێ (مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ)ئەم ئايەتە باسی ئەوەمان بۆ دەكات دەڵێت : پياو و ژن هەركەسێك عيبادەت بكات بۆ الله تعالى بەمەرجێك ئيماندار بێت ، (فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ) ئەوانە الله تعالى دەيان خاتە بەهەشت وەرزقيان ئەدات بەبێ ئەندازە بەبێ ئەوەی حيسابيان بۆ بكات .

وە ئەهلی بيدع و گومڕايی ئەم ئايەتەكە ئەكەن بە بەڵگە و دەڵێن ئافرەت شان بەشانی پياو !! تخوا بينويتانە ئافرەت شان بەشانی پياو لەمزگەوتی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) نوێژ بكات ؟! ياخود پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموویێ: (خير صفوف الرجال أولها، وشرها آخرها، وخير صفوف النساء آخرها، وشرها أولها)[١] لەناو مزگەوتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)باسی شەرو

١ : رواه مسلم .

خێرمان بۆ ئەكات لەناو مزگەوتەكەدا شەترین صەفی ئافرەتان ئەوەیە كە بێتە پێشەوە ! ئایا ئەوە شان بەشانی یە!؟ وە بینیمان لەڕۆژگاری ئەمڕۆدا كە چۆن كچ و كوڕ لەتەنیشتی یەكەوە نوێژ ئەكات لەهەندێك ولاتەكانەوە وەك ئەلێن ئەمەش دروستە وە ماوەیەكیتر مزگەوت دروست دەبێت دەلێن : دەبێت كچ و كوڕ بەیەكەوە لەپاڵ یەكدا نوێژ بكات وە ئافرەت بچی خوطبەبدا و ئیمامەت بكات ! ئەمە بەهیچ شێوەیەك نەبوە لەدینی ئیسلامدا ، ئەگەر یەكسانی هەیە دەبوایە لەقورئان و حەدیثدا ئەمە باسكرابایە ئایا ئومەتی ئیسلام هیچ كاتێك زانایەكی لێ هەلكەوتوە لە سەلەف وە تاوەكو ئێستاش بلێن واللە دەبێت ئافرەت بانگ بدا !؟ یان ئافرەت ئیمامەت بكات ؟! یان ئافرەت وتار بدا !!؟ وە ژن و پیاو پێكەوە شان بەشانی یەك نوێژ بكەن ؟! ئەم ئایەتانە ناكرێتە دەلیل بۆ ئەمە پیاو پیاوە وە ژنیش ژنە وە هەموو كەسێش ئەمە ئەزانی وە ئەو كەسەی هەتاوەكو بێ عەقل نەبێت ئینكاری ئەمە ناكات وە كە عەقلیشی لەدەست دا چی لێ ئەكەی !

جا با بەخۆیاندا بچنەوە ئەو كەسانەی كەوا پێچەوانەی بەرنامەكەی الله تعالی ئەجولێنەوە بە ژنان الله تعالی لەقورئاندا فەرموویەتی : (وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ)[1] بەپیاوی وای نەوتوە بەلكو الله تعالی دەربارەی پیاوان دەفەرمووێ : (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ)[2] بەڵام هەتا كەی پیاو سالاری ئەمانەش هەموی كوفرە بەدینی الله تعالی ئەوەی بڵێت پیاو سالاری پیاو سالاری با چاك بزانی ئەوە رەدی ئەم ئایەتە ئەداتەوە كە الله تعالی دەفەرمووێ: (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ) خۆ قورئان نافەرمووێ: (النساء قوامات علی الرجل)كەچی ئەوان دەیانەوێ بەم شێوەیە بێت دەبزانم بۆیان دەردەچێت دەبزانم كێشە بەمەش چارەسەر دەبێت دەبزانم كێشە گەورەتر نابێت !

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَهُوَ مُؤْمِنٌ) هەركەسێك چاكە بكات ، واتا كردەوەی چاكە بەبێ ئیمان هیچ سودی نیە وە ئیمانیش بەبێ كردەوەی چاكە هیچ سودی نیە باش بزانن ئەمەش مەنهەجی ئەهلی سونە و جەماعەیە ، زانایان دەفەرموون: ئەو كەسەی كە بلێ بەبێ عەمەل ئیمان سودی هەبێ بۆیی ئەمە

---

١ : سورة الأحزاب ، اية : ٣٣.

٢ : سورة النساء ، اية : ٣٤.

قەولی ئەهلی بیدع و گومڕاییبە ئەمە قەولی جەهیمیەکان و غولاتی مورجیئەیە ، وە ئیمان وعەمەل هیچ ئایەتێکمان نیە لەوەی کە بلێت تۆ بەس بلێ و کار مەکە هەر ئەلێت : ئەبێت ئیمانت هەبێ و کاریش لەگەلدا بکەیت ، الله تعالی دەفەرموێی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ (٢) كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ (٣))[١] وە سورەتێکمان هەیە لەقورئاندا ناوی سورەتی السجدة یە وە ئایا سەجدە عەمەلە یاخود عەمەل نیە ؟! وە لە ئایەتێکیتر الله تعالی دەفەرموێی: (إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩)[٢] ئیمامی إبن القیم لە الصلاة حکم تارکها باس دەکات ئەلێ : ئەمە یەکێکە لە بەهێزترین ئەو ئایەتانەی کەوا تەکفیری تارك الصلاة ئەکات چونکە ئەلێ بەس ئەمە ئیمانی هەیە کە بیری خرایەوە کە نوێژ بکە نوێژ ئەکات وە ئیستکبار ناکات ، ئەگەرنا وەکو شەیطانی لێهات پێی وتراوە سەجدە بەرە سەجدە نابەم ئیستکباری کرد (أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ)[٣] سەیری ئایەتەکە بکە دەفەرموێت : (وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩) یانی (من یستکبر عن سجدتی من ستکبر عن هذه العبادة)ئەمە چیە ؟ ئەمە ئیماندار نیە لەبەر ئەوە الله تعالی وا دەفەرموێی لەقورئانی پیرۆزدا وە ئیجماعی صەحابە لەسەر ئەوەیە بەبێ خیلاف هەموویان ئەلێن : ئەوەی نوێژ نەکات کافرە ، بەڵام لەدوایدا خیلاف دروست بوە لەنێوان فقهادا بەشێك لەزانایان دەلێن : لەوانەیە ئیجماعەکەیان پێ نەگەیشتبێت ، وە ئەم ئیمجاعەش چەندەها کەس نەقلیان کردوە لەوانە : ئیمامی ئیسحاقی کوڕی ڕەهەوەیی وە محمدی کوڕی نەصری مەروەزی بەتایبەت کیتابی (التعظیم القدر الصلاة)بخوێنەوە بزانە چۆن باسی ئەم باسە دەکات زۆر بەتفاصلی .

ئیمامی محمدی کوڕی نەصری مەروەزی ئەلێ : نەمان زانیوە خیلاف هەبێت لەنێوان هیچ صەحابەیەکدا کە تارك الصلاة کافرە ئەمە بەتەمەبلی نەك بە جحود وە باسی جحود ناکەین چونکە جحود زەکات و صەوم و هەرچ شتێك کەوا زانرابێت لەدینی ئیسلامدا کەوا دەلیل و بەڵگەی صەحیحی لەسەربێت

١ : سورة الصف .

٢ : سوره السجدة ، اية : ١٥.

٣ : سورة البقرة ، اية : ٣٤.

ئەوەی جحدی بكات ئەوە ئەوكەسە كافرە تۆ لەوە گەڕێی بەڵام ئێمە باسی تەمبەلی نوێژ ئەكەین ، ئەمڕۆ لەژێر ناوی تەمبەلی ، چەندەها نوێژ نەكەرانمان هەیە .

جا لەئایەتەكەدا الله تعالی دەفەرمووێ: (وَهُوَ مُؤْمِنٌ) با پێناسەی ئیمان بكەین ؟

ئیمان : بریتیە لە قەول و عەمەلی قەلب ، وە قەول تەصدیقە (آمنت بالله ، وملائكته ، وكتبه ، ورسوله ، واليوم الاخر ، والقدر خيره وشره)عەمەل بریتیە لە خۆشەویستی الله تعالی وە لەخوا ترسان و هیوا بوون بە الله تعالی بریتیە لەوەی كە خۆشەویستی الله تعالی لەپێش هەموو شتێكەوە وە ئەبێت لێ بترسی وە ئەو كردارانەی دڵ كە زانایان باسیان كردوە ئەبێت لەدڵتدا بێت ، بەرز و نزمی ئەو كردەوانە شتێكە هەر كەسە و بەپێ ئیمانی خۆیی بەس نەبوونی ئەو كردارە دڵییانە واتا بلێ لە الله تعالی ناترسم ئەوە تۆ كافری وە بڵی هیوام بە الله نیە ئەوە تۆ كافری وە بلێ خوام خۆش ناوێی كافری ، پاشان ئەوەی كە لەزمان دێتە دەرەوە كە بریتیە لە شایەتمان (لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم) ئەوەی بتوانێ بیلێت و نەیلێت ئەوە كافرە ، پاشان دێنە سەر كردارەكانی ئەندامەكانی گیان پیویستە تۆ ئەو ئیمانەت تەصدیق بكەیت بەو ئەعمالانە وە دەبێت ئەو كردارانە ئەنجام بدەیت كە الله تعالی پێ وتویی ئەوەی كە واجباتە ئەوەی كە محرەماتە .

بەلام ئەمڕۆ بەداخەوە كەسانێكمان هەیە بەناوی سەلەفی خۆیی ناوی ناو ناوە سەلەفی بەڵام ئەمانە بانگەشەكاری ئیدعاكاری سەلەفین نەك سەلەفی بن ئەلێن : ڕاستە ئیمان قەول و عەمەلە بەس ئەگەر عەمەلیشی نەبێت ئەوە ئەصلی ئیمانی هەیە ! ئایا ئەمە تناقض نیە لەنێوان قەولی سەلەف و قەولی ئەواندا ؟! ئەمە دژایەتی كردن نیە ؟! تۆ بلێ ئیمان قەول و عەمەلە دواتریش بڵی ئەگەر عەمەلیشت نەبێ هەر ئیمانداری !! ئەمە كۆكەرەوەیە لەنێوان قەولی مرجیئە و سەلەفدا ، یانی لەیەكیانداوە لەناوەكەدا باسی دەكات بەس لەناوەڕۆكدا باسی ناكات .

سەیری پێغەمبەری خوا بكەن (صلی الله علیه وسلم) لەصەحیحی بوخاری و موسلیمدا دەفەرمووێ:

(أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأني رسول الله، ويقيموا الصلاة، ويؤتوا الزكاة،

فإذا فعلوا ذلك عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام وحسابهم على الله عز وجل)[١] پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموویێ: (فإذا فعلوا)ئەگەر ئەمەیان کرد ئەو کاتە چی دەبێت ؟! (فإذا فعلوا ذلك عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام وحسابهم على الله عز وجل)کەواتە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هیچ کاتێك ڕێگەی نەداوە لەسەردەمی خۆیدا نوێژنەکەرێك هەبێت وە تەحدا ئەکەم کەوا یەك نوێژ نەکەر بدۆزیتەوە لەزەمەنی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) وە تەحدا ئەکەم یەك کەس زەکاتی نەدابێت سەر بەرز بکاتەوە بلێ نادەم لەزەمەنی ئەبو بکردا کە وتیان نادەین چییان لێ کرا ئەی لەناویان نەبردن !؟ کەواتە (أمرت)کێ ئەمری پێ کردوە ؟ الله تعالى لەسەرچی ؟ لەسەر ئەوەی کە بیکوژێ و لەناوی بەرێت ،باشە کە بیکوژێ و لەناوی بەرێت بەموسلمانیەتی ئەروا؟! ئایا پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کەسێك بکوژێت بەموسلمانیەتی ئەروات ؟! ، ئەلێ ئەبێت شایەتومان بهێنی و نوێژ بکات و زەکات بدا ، کەچی ئەوانەی ئێستا ئەلێن : نەخێر بەس بلێ لا اله الا الله ئەوە تەواو ،سەرەڕای ئەو هەموو نەواقضەی کە هەیە خۆشەویستانم سەیربکەن لەدوای ئەم ڕوونکردنەوەیە ئەو کەسەی کە دەلێت : لا اله الا الله ئەبێت نەواقضی نەبێت ئەگەر بلێت : یەهودی کافر نیە هەرچەند نوێژ بکات وە ڕۆژوو گربێت و ناو چەوانی لەسوجدە ڕەش بووبێ بلێ کافر کافر نیە وە بلێ یەهود و نەصارا کافر نیە ئەوە ئەو کەسە کافر دەبێت بەمە وە الله تعالى لێ قبول ناکات ئەوە ناقضێکە لەناقضەکان ، یان بلێ کەی دینی الله تعالى بەکەلکی ئەمڕۆ دێت ،یان بلێ ئێمە ئەتوانین لەدینی الله تعالى دەربچینە دەروە ،یاخود گالتە بکات بەدینی الله تعالى یان ئیستهزاء بکات بەدینی الله تعالى ، صەحابە لەگەل پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هاتنەوە وە ئیستهزائیان کرد بە پێغەمبەر و صەحابەکان الله تعالى لەئاسمانەوە ئایەتی دابەزاند لەکاتێکدا ئەوان ئەیانوت ئێمە مەبەستمان نەبوە لەدڵەوە الله تعالى ئایەتی دابەزاند کە ئەوان کافرن ، (قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ (٦٥) لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ)[٢] ئەمڕۆ هەزار جوێن و هەزار گالتە بەدینی الله تعالى ئەکرێت کەچی ئەو ئەلێت : من ناتوانم ئەوە کافر بکەم ! ئاخرتۆ سەر لێشێواو و

---

١ : هذا الحديث الصحيح قد رواه الشيخان: البخاري ومسلم في الصحيحين من حديث ابن عمر رضي الله تعالى عنهما.

٢ : سورة التوبة ، اية : ٦٥-٦٦.

گومرایی وە تۆ لەدینی الله تعالى تێ نەگەیشتووی بۆیە ناتوانی كافری بكەیت ، ئەگەر الله تعالى كافری بكات تۆ چیت تاوەكو بەكافری نەزانی یاخود ئێمە ڕاوەستین تاوەكو جەنابەت كافری بكەیت ! كە الله تعالى كەسێك كافر بكات ئەو كەسە كافر دەبێت كە كافری نەكات .

الله تعالى دەفەرمووێ: (فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ) ئەوانە الله تعالى ئەیان خاتە ناو بەهەشتەوە وەرزقیان ئەدا بەبێ حیساب .

إبن كثير دەفەرمووێ :

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ (٣٨)

(يقول المؤمن لقومه ممن تمرد وطغى وآثر الحياة الدنيا)واتا پیاوە بڕوا دارەكە بەقەوەمەكەی خۆیی وت : بۆ ئەو كەسانەی كەوا تەمەرودیان كرد هەڵگەڕانەوە لەدونیادا ڕۆچوون وە دونیایان هەڵبژارد بەسەر ئاخیرەت دا ،(ونسي الجبار الأعلى)وە الله تبارك وتعالى لەبیرچوویەوە رووی كردە دونیا وپشتی كردە الله تعالى وە رووی كردە دونیاو پشتی كردە ئاخیرەت ئەمەش تەعریفی علمانیەتە .

عەلمانیەت : یانی (الدنیاویة) یانی (لا الأخروية)یانی بەس دونیام ئەوێت و ئاخیرەتم ناوێت .

جا كەسێك بەس بڵێ دونیام ئەوێت و ئاخیرەتم ناوێت ئەوە الله تعالى ش لەقورئاندا دەفەرمووێت : (فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ)[1] ئەوەی بەس بڵێت دونیا والله نەسیبی نیە لەئاخیرەتدا ، وە ئەوەی هەڵگری ئەو پرۆگرامە بۆگەنە بێت لەقیامەتدا هیچ نەسیبی نیە بۆیە دەبێت تەبرای لێ بكات نەك بڵێت من ئەوم .

وە هەیە دەڵێن : كاكە فەرق دەكەین لەنێوان علمانیة و علمانی ئەڵێن : عەلمانی كوفرە بەس عەلمانی كافر نیە .

١ : سورة البقرة ، اية : ٢٠٠.

ئەڵێن : بۆچی ؟ هۆكارەكەم پێ بڵێ ؟ ئایا ئەگەر تۆ تەبرا نەكەیت لەعەلمانیەت تۆ موسڵمانی !! چ جای بڵێت من علمانیم ! ئەگەر نەڵێت من عەلمانیم بەس بڵێ من تەبرا ناكەم لەعەلمانیەت ئەوە تۆ كافریت ، ئەمڕۆ ئەم فەلسەفەیان بۆ ئێمە هێناوە ، ئەڵێن : واللە كاكە ئەوەی بكەوێتە شیركەوە ڕاستە ئەوە شیركە بەس موشریك نابێت !! كەسێك ئەگەر جنێو بە اللە بدا ڕاستە ئەوە كوفرە بەس كافر نابێت !! نازانم ئەم فەلسەفەیە لەكوێی هاتووە ! ئایا قورئان شتێ وا تێدایە ؟! یا كەسێك لەزەمانی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) كوفری بكردبایە و لەسەری بڕۆیشتایە بزانم چی لێ ئەكرد پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ: (من بدل دينه فاقتلوه)[1] نەك ڕاوەستی بڵێ واللە من ناوێرم وابكەم ، باشە چۆن (فاقتلوه)؟! دەی پێم بڵێن ، وە باسمان كرد بابەتی كوشتن بۆ كاربەدەستی ئیسلامە بۆ ئەو كاربەدەستەیە كە بەكیتاب و سونە مامەلە لەگەل خەلكیدا ئەكات ئەم ئەو كارە ئەكات ، بەڵام حوكمەكەی هەر باقیە كە كافرە و كافرە وە (فاقتلوه) عیقابە نەك بریتی بێت لەوە كەحوكم بدەن بە كوفر بەسەریدا بەس ئەوەندە ئەمە نا بەلكو كافرە و ئەبێت لەناو بچێت بهس كە لەناو ناچێت لەبەر ئەوەی دەسەلات نیە بەڵام ناوەكەی وەكو كافر هەر مەوجودە لەسەری وەكو ئایەتەكەی كە بەهەلە تەفسیری ئەكەن كە اللە تعالى دەفەرمووێ : (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولا)[2] اللە تعالى ناڵێت : مكفرين بەلكو دەڵێت : معذبين ، دەفەرمووێت : ئێمە كافرێك سزانادەین كەوا بەلگەی بۆ نەهاتبێت ناوی ناوە كافر بەس ئەلێ سزای نادەین تا بەڵگەی لەسەر نەیێت ، كەچی ئەوان ئایەتەكە دەكەنە بەلگەلەسەر ئەوەی دەلێن : نابێت بەخەلكی بلێت كافر چونكە ئەوەتا اللە تعالى وا دەلێت !! ئی ئێمەش دەلێن : اللە تعالى نەیوتوە (وما كنا مكفرين)! بەلكو فەرموویەتی : (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ) كەواتە كافری معذب هەیە وە كافری غیر معذب هەیە .

---

١ : رواه البخاري .

٢ : سورة الإسراء ، اية : ١٥.

إبن كثیر دەفەرموویی: (فقال لهم : يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ) ئەی قەومەکەم شوێنم کەون من ڕێگەی ڕاستان نیشان ئەدەم ئەها بەجورئەتەوە لەبەردەمی فیرعەوندا ئەم قسەیە ئەکات بەرامبەر بەم قەومە وە ئیعلانی ئیمانی خۆی کرد وەکو جاری یەکەم نەبوو کە وتاری دا چۆن پیاوێك دەکوژن کەوا بلێت ئاخر ئاوەها و ئەوەها بەم شێوەیە ! بەلکو ئەمجارە بەسەراحەت چوە ناو مەوزوعەکەوە ، (لا كما كذب فرعون في قوله : مَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ)فیرعەونیش بەهەمان شێوەی وت فەرمووی : (ومَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ)ئایا کامەی ڕەشادە ؟

ڕەشادەکەی فیرعەون یاخود ئی ئیماندارەکە ؟! تەبعەن ئیماندارەکە ، ئایا ڕەشادی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) حەقە یان ئی طاغوتەکان ؟! خۆ کەس بەدۆیی خۆیی نالێت ترشە وەکو کوردەواری ئەلێت ! هەمووی ئەلێت ڕێبازی ڕاست و دروستم هەیە، بەڵام ڕێبازەکان دەبێ تۆ سەیریان بکەیت و بیان پێویی بزانی کامەی ڕاستە و کامەی ڕاست نیە ئەوە فیرعەون دەلێت : (ومَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ)من بەس ڕێگەی ڕاستان نیشان ئەدەم پیاوە ئیماندارەکەش دەلێت : نەخێر من سبيل و ڕێگەی ڕاستان نیشان ئەدەم .

يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ (٣٩)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(ثم زهدهم في الدنيا التي [قد] آثروها على الأخرى)دوای ئەوان ئامۆژگاری ئەكات بەوەی كەوا شوێن دونیا نەكەون وە دونیا هیچ نیە و لەناو ئەچێت و كۆتایی پێ دێت ئێوە هەڵی مەبژێرن بەسەر ئاخیرەت دا ئاخیرەت مەفرۆشن و دونیایی پێ بكرن نەخێر بەڵكو بەپێچەوانەوە دونیا لەدەست بدەن و بفرۆشن و ئاخیرەتی پێ بكرن ، (وصدتهم عن التصديق برسول الله موسى [صلى الله عليه وسلم])ئەوان ئەم دونیا هەڵبژاردنە وای لێكردن كە پێغەمبەر موساش بفۆشن وە دونیا بكرن لەبەرامبەریدا .

الله تعالى دەفەرمووێ: (فقال : (يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ)مەتاع یانی ڕابواردنێكی كەم ، (أي : قليلة زائلة فانية عن قريب تذهب [وتزول] وتضمحل)لەناو ئەچێت و كەمە و ئەڕوات نامێنێتەوە وە كۆتایی پێ دێت وە هەموومان ئەمە ئەزانین ، (وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ) أي : الدار التي لا زوال لها ، ولا انتقال منها)ئەو ڕۆژی قیامەتی بەوە باس كرد كە كۆتایی نایە بەهیچ شێوەیەك وە لەوێشدا ئینتقال ناكرێت بۆ شوێنێكیتر بەڵكو هەر لەوێدا ئەمێنیتەوە (ولا ظعن عنها إلى غيرها)ظعن : یانی سەفر ، لەم دونیایە سەفەر ئەكەیت بەس لەو دونیا سەفەر ناكەیت بۆ شوێنیكتر وە داری قەرارە ئەگەر بەهەشتی بیت ئەوە بەهەشتی ئەگەر جەهەنەمی بیت ئەوە تەواو ، (بل إما نعيم وإما جحيم)هەڵی بژێرە بۆخۆت كە بەبەردەوامی لەخۆشیدا بیت یاخود بەبەردەوامی لەناوخۆشیدا بیت .

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ (٤٠)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(ولهذا قال: (مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا) أي : واحدة مثلها)هەركەسێك خراپەیەك بكات یەك سزا ئەدرێی یانی بەقەدەر ئەم خراپەیە سزا ئەدرێی یانی (واحدة مثلها) بەوێنەی خۆیی سزای ئەدا الله تعالى زوڵم ناكات لەكەس وە هەلەت چەندێك بوو ئەوەندت سزا ئەدا .

الله تعالى دەفەرمووێی: (وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ) أي : لا يتقدر بجزاء بل يثيبه الله ثوابا كثيرا لا انقضاء له ولا نفاد .)یانی الله تعالى بەبێ ئەندازە ثەوابی ئەو كەسە ئەداتەوە تەبعەن بێ ئەندازەیە تۆ بیر بكەرەوە بەهەشتێكی هەتا هەتایی وە نامرێت و نەخۆش ناكەویت وە خەم و خەفەت نایەتە ڕێگەت وە پیر نابی وە بەمندالی نا وە بەپیرەمێردی نا وە بەگەنجێتی و بەوپەریی تاوانای گەنجایەتیەوە وە هەمووشتەكان لەبەردەمت ئاسانە وە هیچ نارەخەتیەكیش لەخواردن و خواردنەوە و دانانی نیە وەكەس پێت نالێت بكە و مەكە و مەلی لەمەدا تۆ هەتا هەتاییە دەژیی ئایا هەر عەمەلێك بكەیت بەرامبەر بەمەیە ؟! نەخێر بەلكو بەفەزلی الله تعالى كە دەفەرمووێی: (بِغَيْرِ حِسَابٍ)ئەمەی داوە بەتۆ ، داوا ئەكەم لە الله تعالى كەوا لێیان خۆش بێت وە بمان كات بەو كەسانەی كە دەعوەی تەوحید سەر دەخەن وە الله تعالى بەبەردەوامی ئاخیرەتمان لەبەر چاودا دابنێ وە دونیا هەلنەبژێرین بەسەر ئاخیرەت دا .

۞ وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ (٤١) تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ (٤٢) لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ (٤٣) فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ ۚ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (٤٤) فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا ۖ وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ (٤٥) النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (٤٦)

ماناى ئايەتەكان :

۞ وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ (٤١)

الله تعالى دەفەرموويّ : ئیماندارەكەى آل فیرعەون پێیان ئەلّی ئەى قەومەكە ئەوە چیتانە من داواتان لێ ئەكەم كە ئێوە بەرەو نەجات بڕۆن من دەعوەى ئێوە ئەكەم و بانگەواز لەئێوە ئەكەم كە بەرەو ڕزگاربوون لە ئاگرى دۆزەخ بڕۆن كەچى ئێوە داوا ئەكەن من بەرەو ئاگر بەرن ، وە دەعوەى من بۆلاى خوایەكە كە ئەرز و ئاسمانى بەدەستە كە بەهەشت و جەهەنەم بەدەست ئەوە وە لەدونیا و لەبەهەشت رزگار بوون بەدەست ئەوە ئەوەى ڕێگەى ئەو بگرێتە بەرو بانگەواز بۆ ڕێگەى ئەو بكات ئەوە بانگەواز ئەكات بۆ ڕێگەى نەجات وە هەركەسێكیش بانگەواز بۆ ئەم ڕێگەیە نەكات ئەلّێ ئەوە بانگەواز ئەكات بۆ ئاگر .

جا لێرەدا با سەیرى هەر دوو بانگەوازەكە بكەین، بانگەوازێك تەنها بۆ ڕێگەى یەكخوا پەرستى وە ئەو ڕێگەیە ڕێگەى رزگار بوونە ئەما غەیرى ئەم ڕێگەیە هەر ڕێگەیەكیتر بێت كە زۆرن هەموویان بۆ ئاگرى دۆزەخن پەنا ئەگرین بەالله تعالى ، جا با ئینسان لەدونیادا سەیرى هەردوو ڕێگاكە بكات، ووە ڕێگەى ڕزگاربوون یەك ڕێگەیە (صراط المستقیم) هیچ خواریەكى تێدا نیە .

وە ئەم پیاوە ئیماندارە ئەلّێ : من داوا لەئێوە دەكەم بۆ ئەم ڕێگەیە كەچى ئێوە داوا ئەكەن كە من بەرە و ڕێگەى ئاگر بەرن .

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ (٤٢)

الله تعالى دەفەرمووێ: (تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ) ئێوە داوا ئەكەن من كافر ببم بە الله تعالى من ئەو ئیمانەی كە لەسەرم واجبە كە بەالله تعالى بهێنم كافر بم بەو ئیمانە وەشەریكی بۆ قەرار بدەم چ لەڕوانگەی عیبادەتەوە وە چ لەڕوانگەی حوكم و تەشریعەوە ئێوە بانگەشە بۆ كەسانێك ئەكەن كە من بڕۆمە سەری كە من هیچ عیلم پێی نیە كە ئەو كەسە ئاسمانی دروست كردبێت وە ئەرزی دروست كردبێت یان هیچ شتێكی بەدەست بێت ، (مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ) هیچ عیلمێكم پیێ نیە بەوەی كە ئەو كەسەی لەغەیری الله تعالى كە ئێوە بانگەم بۆ دەكەن بچمە سەر ڕێبازەكەی هیچی بەدەست بێت وە هیچی بەدەست نیە ، ئایا ڕۆژێك لەڕۆژان ئەوانە ئەرز و ئاسمانیان دروست كردوە ؟! وە لەگەل الله تعالى دا ئەوانە شەریك بوون ؟! وە ئەوانە توانیویانە مردوویێك زیندوو بكەنەوە ؟! یاخود خەلكی بهێنە وجود یاخود رزق بدەن یان هەر شتێكیتر بكەن ؟! كەواتە هیچ عیلمێكمان پێی نیە كە ئەوانە خوابن .

پیاوە ئیمانداركە دەفەرمووێ: (وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ)من داوا ئەكەم ئێوە بێنە سەر ڕێگەی ئەو خوایەی كە عزیز و غفارە كە الله تعالى ئەوپەری بالادەست و بەدەسەلاتە كە كەسانێك دژی بەرنامەكەی ئەجوولێنەوە و لەسەر ڕێگەی ئەو نارۆن بۆ ئەوەی سزایان بدا ، وە غفار واتا الله تعالى لەتوان بەخشە ئەگەر كەسێك بگەڕێتەوە بۆلای ئەو چەند تاوانیشی هەبێت تەوبەی كردبێت ئەوە تەئكید بن كەوا الله تعالى لێتان خۆش دەبێت ، لێرەشدا هەر دوو ڕێگەكەی خستە بەردەمیان ،كە ڕێگەی ترساندن بە عیزەتی الله تعالى وە بەدەسەلاتی الله تعالى وە بەسزای الله تعالى ئەگەر بێتوو ڕێگەكەی نەگرن وە هەركەسێكیش چەند تاوانی كردبێت پێیان ئەلێت : كە الله تعالى غفارە و لێخۆشبووە یانی الله تعالى تاوانەكانتان دائەپۆشی وە سزاشتان نادا ، كەواتە تەئەكیدبن لەوەی كە الله تعالى زۆر زۆر بەخشندەیە ، بۆیە مەلی ئەو هەموو تاوانەی كە كردوومە دەبێت الله تعالى لێم خۆشبێت

!؟ بەلێ ئەگەر بەڕاستی بگەڕێتەوە الله تعالی لێت خۆش دەبێت ، ئەی ئەگەر ڕێگەکەی نەگریت ئەوە عزیزە بالادەستە و تۆلە سێنە الله تعالی پەنامان بدا .

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ (٤٣)

الله تعالی دەفەرموویێ: (لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ)لاجرم یانی (حق) بەلی وایە ، لاجرم : لەزمانی عەرەبی زانایان دەفەرموون بەمانای : (لابد) یانی (لا مهرب ، لا مناص) یانی وەکو سوێندێك بەکار هاتوە بێگومان وایە چی وایە ؟

(أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ) ئەوەی کە ئێوە بانگم بۆی ئەکەن کەوا ڕێبازەکەی بگرمە بەر وە ئەو بپەرستم ئەو هیچ شتێکی بەدەست نیە ، (لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ) شایستەی بەقسەکردن و پەرستن نیە وەهیچی لەدەسەلات نیە نەلەدونیا وە نەلەئاخیرەت ، کەواتە کەسێك کە شتێکی بەدەستەوە نەبێت وە کەشایستەی پەرستن نەبێت من چۆن بیپەرستم ؟! من چۆن ڕێگەکەی بگرمە بەر ،(وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ)ئێمە هەموومان ئەگەڕێینەوە بۆلای الله تعالی ، (وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ)ئەوانەی کە لەسنوری خۆیان لائەدەن ئەوانەی کە لەئەندازەی بەندایەتی خۆیاندا سنورەکە ئەبەزێن بەتەئەکید ئەمانە ئەصحابی ئاگرن ئەوە با بزانن.

دوای ئەوەی ئەم ئامۆژگاریانەی کرد بەقسەی ناکەن تەبعەن وەکو وتمان لە قبطیەکان سێ کەس موسلمان بوون یەك لەوانە ئەم بوو وە ژنەکەی فیرعەون بوو وە ئەو کەسە بوو کە بەموسای وت کەوا جەماعەتی موسا گەلە کۆمەکیت لێ ئەکەن بۆ ئەوەی بتکوژن تەنها ئەم سێ کەسە موسلمان بوون کەچی ئەوانیتر هیچی بەقسەیان نەکرد ئەویش نەکرد ئەویش لەگەل قەومی خۆیی بوو ، یاقومی مەبەستی

قبطيەكانە چونكە لەمیصردا قبطیەكان و بەنی ئیسرائیل هەبوون قبطیەكان ئەوەبوو دەرەجەیە یەك بوون وە بەنی ئیسرائیلیش ژێر دەستە و كۆیلەی فیرعەون بوون .

دوای ئەوەی كە ئەم ئامۆژگاریانەیانی كرد وە بەقسەی ناكەن پێیان ئەڵێ !!

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (٤٤)

الله تعالى دەفەرموویێ : (فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ) جا بیرتان ئەكەوێتەوە چ لەدونیا كەتوشی سزا ئەبن وە چ لەئاخیرەتیش كە الله تعالى ئەتان خاتە ناو سزایەوە وە ئەم قسانەی منتان بەبیر دێتەوە وە ئەوەی كە من پێتان ئەڵێم تەنها ڕێگەی الله تعالى بگرنە بەر ڕزگارتان ئەبێت ئەوكاتە ئەڵێن : خۆزگە ئەو ڕێگایەمان بگرتایەتە بەر بەڵام ئەوكاتەش هیچ سودی نیە خۆزگە هیچ سودی نیە .

(وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ)منیش خۆم تەسلیمی الله تعالى ئەكەم خۆم ئەدەمە دەستی الله تعالى لەوەی كەوا هەرشتێكم لێ بكەن ، (إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ) الله تعالى بینایە بەبەندەكانی خۆیی وە ئەزانی كێ ڕێگەی ئەوی گرتوە وە ئەزانی كێ ڕێگەی ئەوی نەگرتوە وە حەقی هەمووان بەعەدالەت وە هەروەها بەفەزلی خۆیی دابەش ئەكات ، بەعەدالەت كافران موستەحەقی ئاگر ئەكات وە بەفەزلی خۆشی بڕواداران بەرە و بەهەشت ئەنێرێت .

فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ (٤٥)

الله تعالى دەفەرموویێ: (فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا) الله تعالى ئەم بانگەواز کەرەی پاراست ئەم ئیماندارەی آل فیرعەونی پاراست ، جا ئاگاداربن خۆشەویستانم هەر کەسێك بۆ الله تعالى بێتە مەیدانەوە و نەصیحەتی ڕاستەقینەی خۆیی بکات بۆ خەڵك حەتمەن الله تعالى پێی ئاگادارە ، (إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ)[1] الله تعالى چاوی لێ یە و دەیبینی و دەیپارێزێت ئەگەر چی تووشی نارەحەتیەکانیش بێت بۆیی کە الله تعالى تاقی بکاتەوە بزانێ ڕاست ئەکات لەبانگەوازەکەی بەڵام عاقیبەتەکەی الله تبارك وتعالى هەر ڕزگاری ئەکات وە ئاخیرەتیش گرینگە .

سەیری عاقیبەت بکەن (وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ)[2] وە (وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ)[3] بەبەردەوامی کۆتایی بۆ ڕاستەکەیە کەواتە ڕێگە چەوتەکان هەر هەمووی بزر ئەبن وە هەمووی لەناو ئەچن وە هەمووی توشی گومڕایی ضەلال ئەبن وە هەمووی بۆ ئاگرە وە ڕێگە ڕاستەکەی الله تعالى ش بۆ بەهەشتە وە هەر کەسێك ڕێگەی ڕاستی الله تعالى بگریی ئەوە عاقیبەت و داهاتوو بۆ ئەوە وە هەرکەسێك موتەقی بێت و ڕێبازەکە بگرێتە بەر ئەو کەسە الله تعالى عاقیبەت بۆ ئەو دائەنێت ئەگەرچی لەدونیادا الله تعالى بپارێزێت یاخود نەیپارێزێت بەڵام الله تعالى ئەم پیاوەی پاراست وە لەشوێنێك بوو کە لەوپەری دەسەڵات و هیز و توانا و جەبەروت و نیقمەتی فیرعەوندایە لەو شوێنە کە ئەم قسەیە ئەکات ، (فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا) ئازا بوو وە چاو نەترس بوو وە الله تعالى پاراستی لەسزای فیرعەون پاراستی لەوەی کە ئەوان فێلی بۆ دروست بکەن و لەناوی بەرن الله تعالى لەو هەموو فرو فێلەی ئەوان الله تعالى ئەوی پاراست .

---

١ : سورة غافر ، اية : ٤٣.

٢ : سورة طه ، اية : ١٣٢.

٣ : سورة القصص ، اية : ٨٣.

الله تعالى دەفەرمووێی : (وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ)بەڵام فیرعەون و آل فیرعەون ناخۆشترین سزایان توش بوو کە بریتی بوو لەخنکاندن لەدونیادا وە سزای گۆڕ وە ڕۆژی قیامەتیش وەکو الله تعالی دەفەرمووێی:

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (٤٦)

الله تعالى دەفەرمووێی: (النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا)بەیانیان و ئێواران الله تعالی ئەمانە بە ئاگر ئەسوتێنی ئەمە عەزابی گۆڕە وەئەهلی سونە و جەماعە ئەم ئایەتەیان کردوە بەدەلیلێکی بەهێز لەسەر وجودی عەزابی گۆڕ هەتاوەکو بۆ ئومەتەکانی پێشوش ئەمە لەگۆڕ و لەبەرزەخدا ، ئەی ڕۆژی قیامەت ؟! (وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) لەڕۆژی قیامەتیشدا فیرعەون و آل فیرعەون لێرەدا آل بەمانای شوێنکەوتوانە هەرکەسێك شوێنی کەوتبێت خۆیی و شوێن کەوتوانی سزایەکی زۆر سەخت و نارەحەت لەناو جەهەنەم بەهەتا هەتایی بۆ ئەوانە .

إبن كثير دەفەرمووێی:

۞ وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ (٤١)

(يقول لهم المؤمن)واتا بەندە ئیماندارەکە پێیان ئەڵێت : (ما بالي أدعوكم إلى النجاة)تەبعەن ئایەتەکە ئەڵێت : (مَا لِي أَدْعُوكُمْ) زانایانی تەفسیر دەفەرموون : لێرەدا مالی بەمانای (مالكم) دێت ئەوە چیتانە من داواتان لێ ئەکەم بۆ نەجات(أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ) بۆ رزگاربوون لەدۆزەخ و نیقمەت و سزای الله تعالی ، ئەو ڕزگاربوونە دەفەرموویی: بریتیە لە (وهي عبادة الله وحده لا شريك له وتصديق رسوله الذي بعثه) عیبادەت کردن بۆ ئەو خوایەی کە شەریکی نیە و بۆخۆیەتی بەتەنها وە سەلماندنی فەرموودەی پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم)کە پێغەمبەری خوایە ، وە سەلماندنی ئەو پێغەمبەری کە لەلایەن الله تعالی وە هاتوە کە پێغەمبەر موسایە ، (الذي بعثه).

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ (٤٢)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ (٤١) تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ) أي : جهل بلا دليل)من كە هیچ بەڵگەیەكم بەدەستەوە نەبێت چۆن كەسێك بپەرستم وە هیچ بەڵگەیەكم بەدەستەوە نیە كە ئەو شایستەی پەرستن بێت .

بەڵگەكان چین ؟!!

لەپێش هەر هەمووشتێكەوە دەبێت ئەو كەسە دروستكار بێت ، ئەبێت زەوی و ئاسمانی دروست كردبێت وە ئەبێت بوونەوەری بەدیهێنابێت وە ئەبێت باران ببارێنێت و زەوی سەوز بكات وە ئەبێت ئینسان دروست بكات وە ئەبێت بیمرێنی وە ئەبێ هەموو ئەمانەی بەدەستەوە بێت.

وە ئەوانەی ئێوە كە باسی دەكەن من بیپەرستم هیچی لەمانەی باسمان كرد بەدەستیەوە نیە وە هیچ بەڵگەیەك نیە لەسەر ئەمە ، الله تعالی دەفەرمووێی: (الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ)[1] ئەوەی منی دروست كرد دەبێت ئەو بەرنامەم بۆ دابنێت و ئەو ڕێبازم بۆ دابنێت جا لەبەر ئەوە هەركەسێك بانگی كردی بۆ ئەوەی بەقسەی بكەیت لەغەیرس الله تعالی تاوەكو فەرمانی الله تعالی بشكێنی ! ئەوە پێ بڵێ تۆ منت دروست كردوە تاوەكو من بێ فەرمانی الله تعالی بكەم !؟ وە ئەوەی منی دروست كردوە من ئەو دەپەرستم وە بەقسەی ئەو دەكەم و سەمع و طاعەی ئەو ئەكەم ئەوەش ئیمانە بەڕاستی .

إبن كثير دەفەرمووێی: (وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ) أي : هو في عزته وكبريائه يغفر ذنب من تاب إليه) من داواتان لێ ئەكەم بۆ لای خوایەك كە عزيز و غفارە ، ئەڵی : (في عزته وكبريائه يغفر ذنب من تاب إليه) ئەو لەوپەری بەدەسەلاتی و ئەوپەری كبریادا بەڵام ئاگاداربن كە ئەوەندە بەهێز و

١ : سورة الشعراء ، اية : ٧٨.

بەدەسەلات ئەوەندە سزای بەهێزە لەهەمان کاتیشدا لەتاوانی تاوانباران خۆش دەبێت ئەگەر بگەڕێنەوە

.

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ (٤٣)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ)وەکو وتمان کەلیمەی (لَا جَرَمَ)یانی بێگومان وایە ، لێرەدا دەلێ : (يقول : حقا .)بەلێ وایە ، چی وایە ؟

إبن كثير دەفەرموویێ ئیمامی السدی و إبن جرير(ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) فەرموویانە دەرباری مانای ئەم ئایەتە (لَا جَرَمَ) حقا .)بەلێ وایە ئەم شتە وایە .

وە ئیمامی ضەحاك (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ: (لَا جَرَمَ) لا كذب.) هیچ درۆیی تێدانیە

.

إبن كثير دەفەرموویێ: عەلی کوڕی ئەبی طلحە لە إبن عەباسەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) فەرموویانە دەربارەی ئەم ئایەتە (لَا جَرَمَ) يقول : بلى ، إن الذي تدعونني إليه من الأصنام والأنداد)بەلێ ئەوەی کە ئێوە بانگەم ئەکەن بۆیی لەپەرستنی ئەصنام و ئەنداد واتا هاوشێوە بۆ پەرستنی الله تعالی لەوەی کە کەسێکتان داناوە ، (لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ)شایستەی ئەوە نیە کە بپەرسترێت وەشایستەی ئەوە نیە کەوا بەقسە بکرێت وە یاخود هیچ بەدەست نیە لەدونیا و لەقیامەت .

ئیمامی موجاهید (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ: (قال مجاهد : الوثن ليس بشيء .) وثن واتا پەرستراوێك لەغەیری الله تعالی هەر پەرستراوێك بێت هیچی بەدەست نیە .

ئیمامی قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ: (وقال قتادة : يعني الوثن لا ينفع ولا يضر .)پەرستنی هیچ ئیستفادەی تێدانیە وە نەپەرستنیشی لەدونیادا هیچ زیانت پێ ناگەیەنی .

لەم رستیە (لا ینفع ولا یضر)ماناکەی ئەوەیە (لا ینفع)بۆ کەسێك کە بیپەرستی هیچ سودی پێ ناگەیەنی واتا هیچی بۆ حاصل ناکات ، وە (لایضر) ئەگەر نەیپەرستی هیچ زەرەت پێ ناگەیەنێ .

کەواتە ئەگەر کەسێك بپەرستی سودت پێ نەگەیەنێ وە نەی پەرستی زەرەرت پێ نەگەیەنێ ئەمەچیە کەواتە ؟ چ خوایەکە !!

إبن کثير دەفەرمووێ ئیامی السدی (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمویی: (لا یجیب داعیه ، لا في الدنیا ولا في الآخرة .)یانی ئەوەی بانگی لێ بکات جوابی ناداتەوە ، واتا هەرشتێك تۆ لەغەیری الله تعالی داوای لێ بکەی جوابت ناداتەوە وە بەهاناتەوە نایەت .

إبن کثير دەفەرمووێ : ئەمەوەکو ئەم ئایەتە وایە کە الله تعالی دەفەرمووێ: (وهذا کقوله تعالی : (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ (٥) وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ (٦))[١] کێ لەوە جاهیلتر و ضالتر و گومڕاترە کە لەغەیری الله تعالی داوا بکات یاخود بیپەرستی وەك وتمان یدعوا لەقورئاندا بەهەردووماناکەیەتی چ بەمانای داواکردن وە چ بەمانای پەرستن و سەمع و طاعە بۆکردن وە خۆ زەلیل کردن بۆیی ، کێ لەوە جاهیلترە وە کێ لەوە بێ عەقلتر و موشریکترە کەوا لەغەیری الله تعالی بپەرستێ یاخود داوا لەو بکا ، (مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ) ئەوەی کە تۆ داوای لێ ئەکەی لەمردوان و لەدار و بەرد و زیندوان کەدەیان پەرستی هەتاوەکو ڕۆژی قیامەت وەلامی تۆ نادەنەوە (وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ)ئەوان بێ ئاگان لەوەی کە عیبادەت و دواعایان بۆ ئەکەن ولێیان ئەپارێنەوە ، (وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ) ئەگەر ڕۆژی قیامەتیش خەڵك کۆکرایەوە و ڕۆژی قیامەت بوو ئەوان ئەبن بەدووژمنی ئەمان یانی پەرستراوەکان ئەبن بەدووژمنی ئەمان .

بابیکەین بەنمونە : ئەوەی کە ئەڵێت : یارسول الله هاوار والعیاذ بالله ئەوەی کە هاوار ئەکات یا عبدالقادر یافلان یا فلان ئەوە هیچ ئاگای لەتۆ نیە ، الله تعالی بەنەصی ئایەت دەفەرمووێ : ئەوانەی

١ : سورة الأحقاف .

لەغەیری الله تعالی ، (مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ) من دون الله چی ئەگرێتەوە ؟! هەرشتێك لەغەیری الله تعالی ئەگرێتەوە ئینجا پێغەمبەران بێت یان پیاوچاكان بێت یان دار وبەرد بێت ئیتر هەرشتێك بێت تۆ بانگی بكەیت لەغەیری الله تعالی ئەفەرمووێت : جوابت ناداتەوە وە ڕۆژی قیامەتیش ئەبێت بەدووژمنت ، یانی ئەوەی تۆ كە هاوارت بۆی كردوە كە ئەڵێ یا عبدالقادر و یا غوسی گەیلانی هاوار ئەوە لەڕۆژی قیامەتدا عبدالقادر و فلان و فلان دەڵێن : ئێمە كافرین بەوەی ئێوە كردووتانە وە ئێمە ئینكاری ئەوە ئەكەین كە تۆ كردوەتە وە ئێمە ئاگاشمان لەوە نەبوە كە كردوتە و بانگی ئێمەت كردوە ، (وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ) ئەوان ئینكاری لەو عیبادەتە ئەكەن ئەڵێن : ئێمە هیچ ئاگامان لێ نەبوە وە ئێمە پێ ڕازی نین وە ئەوە شیرك و كوفرە كە تۆ كردوتە وە ئێمە بەرین لێ ، بۆیە با ئەوكەسانە دڵی خۆیان خۆش بكەن لەدونیادا با هەتا ئێوارە بانگیان بكەن .

من نازانم بۆ ئەوەندە بێ هیوان بەڕامبەر بەم الله تعالی یە وە هیوادران بەرامبەر بە غەیری الله تعالی ، خوایەك ببیستی و ببینی كەچی تۆ داوای نەكەی ، كەسانێك كە الله تعالی دەفەرموویێ: نەئەبیستن و نەئاگایان لەئێوەیە وە ئەشبن بەدووژمنتان لەڕۆژی قیامەت كەچی تۆ ئەچیت داوا لەو ئەكەیت جا ئایا لەوە بێ عەقڵتر ئەبێت ؟! لەوە جاهیلتر هەیە لەو كەسە ؟!

بۆیە ئەڵێت : (وَمَنْ أَضَلُّ)كێ لەوە جاهیلتر هەیە وەكێ لەوە بێ عەقڵترە ، یاخود لەئایەتێكتر دادەفەرمووێت : (إِنْ تَدْعُوهُمْ لا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ)[1] هیچ گوێیان لێ نیە (وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ)[2] گریمان گوێیان لێ بوو ئەتوانن وەلامتان بدەنەوە ؟! نەخێر ، الله تعالی دەفەرموویێ : فەرەزەن ئەگەر گوێشیان لێ تان بێت (وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ) ئی باشە ئیتر بۆچی داوا لە الله تعالی نەكەین بۆ نەڵێن : یا الله ڕەحمان پێ بكە و لێمان خۆشبە و ڕەحمان پێ بكە وە ڕووبكەینە ئەو خوایە و بڵێن شەریكی نیە بەهیچ شێوەیەك لە عیبادەتیدا هەروەكو چۆن لەخەلقدا شەریكی نیە وە هەمووتان

---

١ : سورة فاطر ، اية : ١٤.

٢ : سورة فاطر ، اية : ١٤.

ئەيسلمێنن كە لەخەلقيدا شەريكى نيە و لەئەرز و ئاسمانى دروست كردوە دە بەهەمان شێوە بيسلەمێنن كە دەبێت تۆ داوا هەر لەو بكەيت وە عيبادەت بۆ هەر ئەو بكەيت وە هەر بەئەمرى ئەو برۆيت و بێت .

إبن كثير دەفەرموويێ: (وقوله : وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ) أي : في الدار الآخرة) ئێمە هەمووومان لە دارى ئاخيرەت دەگەرێنەوە بۆلاى الله تعالى ، (فيجازي كلا بعمله) هەموو بەكارەكانى خۆيان الله تعالى سزاى تاوانباران ئەدا وە پاداشتى چاكەكاران ئەدا ، (ولهذا قال : وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ) ئەوانەى كە لەسنورى بەندايەتى زيادەڕەويان كردوە وە ئەوانەى كە شيركيان كردوە وە ئەوانەى كە گوناع و مەعاصيان ئەنجام داوە وە ئەوانەى ڕوويان نەكردۆتە الله تعالى ، (هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ) ئەوە ئەوانە ئەبنە هاو دەمى ئاگر ، (أي : خالدين فيها بإسرافهم)بەو ئيسراف و زيادە ڕەوەيان وەبەو سنورلادەيان وبەو ئەندازە شكاندنەيان چى يان لێ بەسەردێ !؟ بەبەردەوامى لە ئاگرى دۆزەخ دەبن تەبعەن ئەمە شمولى موشريكين ئەكات ،(وهو شركهم بالله .) ئينجا ئاگاداربن شيرك ئەنواعى زۆرە .

وە شيرك ئەوەيە كە تۆ عيبادەت بكەيت بۆ غەيرى الله تعالى لەهەرجۆرێك لە دوعا كردن و نەزركردن و لەهاوار و هانا بۆ بردن لەهەرجۆرە عيبادەتێك كە تۆ بيگەڕێنيتەوەبۆ غەيرى الله تعالى وە لەگەل ئەوانەش كە لەغەيرى الله تعالى دەستور و ياسا وەربگريت وە دەبێت ئاگادارى ئەوەش بين وە ئەمر و نەهى دەبێت لە الله تعالى وەرى بگريى نابێت لەغەيرى الله تعالى وەرى بگريى ئەگەر لەغەيرى الله تعالى وەرى بگريى ئەوكاتە تۆ شەريكت لە لەئەمر و نەهى كردوە لە غەيرى الله تعالى پەنا ئەگرى بە الله تعالى .

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (٤٤)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ) أي : سوف تعلمون صدق ما أمرتكم به ونهيتكم عنه) جا لەداهاتوو تێدەگەن و دەزانن کە من ڕاستبووم لەگەڵتاندا ئەوەی کە من ئەمرم پێکردن کە الله تعالى بپەرستن وە نەهیم لێکردن کە شەریك بۆ الله تعالى بریار نەدەن ، (ونصحتكم ووضحت لكم) ئەوەی کە من ئامۆژگاریم کردن وە بۆم ڕۆشن کردنەوە ، (وتتذكرونه ، وتندمون حيث لا ينفعكم الندم) ئەوە یادتان ئەکەوێتەوە بەڵام پەشیمان ئەبنەوە وە لەو ڕۆژەشدا پەشیمانی هیچ سودێکی نیە ، کەواتە با بکەوینە خۆمان ئەمڕۆ با خۆمان بەری بکەین لە هەموو شیرکەکان ، بلێن : یا الله لەتۆ زیاتر ڕووناکەینە کەس وە هیچ ڕێبازێك هەڵنابژێرین وە داوا لەهیچ کەسێك ناکەین وە عیبادەت بۆ هیچ کەسێك ناکەین نە لەزیندوان وە نەلەمردووان بۆتۆ نەبێت یا الله بۆیە با خۆمان لەئێستاوە یەکلا بکەینەوە .

إبن كثير دەفەرموویێ: (وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ) أي : وأتوكل على الله وأستعينه ، وأقاطعكم وأباعدكم) ئەوە من خۆم دایە دەستی الله تعالى وە تەوکلم لەسەر الله تعالى بەست وە داوای یارمەتی لەو ئەکەم وە من ئیتر عیلاقە لەگەڵ ئیوەدا ئەپچڕێنم وە لێتان دوورئەکەومەوە ، بۆیە ئینسانی موسڵمان دەبێت بەرائەت بکات لەشیرك و موشرکین ، زانایان دەفەرموون: ئەگەر تۆ ئینسانێکی یەکخوا پەرست بی وە نوێژ بکەیت و ڕۆژوو بۆ الله تعالى بگریی وە زەکات بدەی و حەج بکەیت بەس بڵێ من عیلاقەی کافر کردنی کافرم نیە ئەڵێن : تۆ کافری چونکە بەرائەتت نەکرد لە شیرك و ئەهلی شیرك بەڵکو دەبێت بڵێت : من بەریم لەهەموو موشرکین ئەوەش مانای لا اله الا الله یە ، (لا اله) نەخێر بۆ هەموو شتێك نەخێر بۆ هەموو پەرستراوێك نەخێر بۆ هەموو کەسێك کە پەیڕەوی لێبکرێت و بەقسەی بکرێت (الا الله) تەنها الله تعالى نەبێت ، ئەگەر وانەڵێت : ئەوە ئەو الله پەشت لێ وەرناگیرێت .

جا زۆر کەس هەیە ئەڵێ من عیلاقەم نیە خەڵك ناکەم بەدووژمنی خۆم من هەر حەز ئەکەم خەڵك دۆستم بێت وە یەهودیم خۆش دەوێت و نەصرانیم خۆش دەوێت وە کاکەیم خۆش دەوێت وە شەیطان

پەرستم خۆش دەویێت هەتا لەگەل شەیطان پەرستەکان نالیّم (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) با شەیطان پەرستەکان دلیان نەهیێشی ئێ وە الله کاکە تۆ کافری با باش بزانی ئەوە کافربوونە ، چونکە الله تعالی دەفەرمووێی: (فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ)[1] ئەوەی کەوا کافر بێت بە طاغوت وە ئیمان بە الله تعالی بهێنی ئەوە ڕێگەی ڕاستی گرتۆتە بەر ئەوە دەستی بە لا الە الا الله ووە گرتوە ئەوەیان لا الە الا الله ی تەحقیق کردوە ، لەبەر ئەوە قەت بەپێچەوانەی ئەمە مەبن بەڵکو دینی ئیسلام بریتیە لە ولاء و براء ئەبێت دۆستایەتی الله تعالی بکەیت لەگەل ئەوانەی کە لەگەل الله تعالی دان وە دووژمنایەتی شەیطان لەگەل ئەوانەی کە لەگەل شەیطاندان ، ئەگەر وانەکەیت ئەوە تۆ کافریت و موسلمان نیت وە ئیمانەکەت لێ وەرناگیریی .

إبن كثير دەفەرمووێی: (إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ) أي : هو بصير بهم ، فيهدي من يستحق الهداية ، ويضل من يستحق الإضلال) الله تعالی بیانایە بە بەندەکانی خۆیی وەدەیان بینی وە ئەزانی کێ موستەحەقی هیدایەتە هیدایەتیان ئەدا وە کێ موستەحەقی گومڕای و گومڕاکردنە گومڕایی ئەکات (یا الله گومڕامان نەکەیت)،(وله الحجة البالغة ، والحكمة التامة ، والقدر النافذ)بەڵام ئیشەکانی الله تعالی هیچی بەزوڵم نیە وە زوڵم ناکات و لەسەر خۆیی حەرامی کردوە وە کردارەکانی هەمووی بەحیکمەتە کێ بخاتە بەهەشت وە کێ بخاتە جەهەنەم .

---

[1] : سورة البقرة ، اية : ٢٥٦.

فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ (٤٥)

إبن كثير دەفەرمووێی:

(وقوله [تعالى] : (فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا) أي : في الدنيا والآخرة) الله تعالى پاراستی لەعەزابیان لەهەرەشیان وە لەوەش کە بیگرن و سزای بدەن لەو فرو فێلەی بۆیان دانا بوو الله تعالى لەدونیا و ئاخیرەت پاڕاستی .

لەدونیا چۆن پاراستی ؟!

(أما في الدنيا فنجاه الله مع موسى - عليه السلام -)الله تعالى لەگەل موسا (عليه السلام) ڕزگاری کرد .

لەئاخیرەت چۆن ڕزگاری کرد ؟!

(وأما في الآخرة فبالجنة) لەئاخیرەتیش الله تعالى خستیە بەهەشت .

الله تعالى دەفەرمووێی : (وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ) وهو : الغرق في اليم) الله تعالى ئەوانی لەناو بەحرەکەدا خنکاند ، (ثم النقلة منه إلى الجحيم)نقلة یانی ئینتقال کردن یانی ئەوان لەناو بەحرەکەوە بۆناو ئاگر ، یانی لەئاوەوە بۆ ئاگر ، لەخنکاندنی ئاو بۆ ئاگری بەرزەخ لەوێشەوە دوایی بۆ ئاگری دۆزەخ .

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (٤٦)

إبن كثير دەفەرمووێ:

(فإن أرواحهم تعرض على النار صباحا ومساء إلى قيام الساعة) ئەوراحەكانیان بەیانیان و ئێواران دەخرێتە سەر ئاگر داخ ئەكرێن و ئەسوتێنرێن ئەمە حالیانە هەتاوەكو ڕۆژی قیامەت ئینجا بزانە ئەم بەرزەخە چەندێك دوور و درێژە ئێوە ژیانی بەرزەخی بهێنە بەر چاوی خۆتان باوكە ئادەم لەوەتەی وەفاتی كردوە (عليه السلام)هەتاوەكو ئێستا وەتاوەكو ڕۆژی قیامەت لە ژیانی بەرزەخدایە وە چاوەری ڕۆژی قیامەت ئەكەن وە ئەوانەشی كەلەدوای ئەوانەوە هاتن هەموو قەومەكان هەتا ئەگاتە ئێمە ئێستا مەلاین كەس لەبەرزەخدایە یان لەنەعیم و خۆشیدان وەیاخود لە جەحیم وناخۆشیدان (الله تعالى پەنامان بدا) واتا تۆ لەم دونیایەی كە ٥٠ بۆ ٦٠ سالێكە كەدەرئەچێت و ئەچیت بۆ عالەمێكیتر كە پێی ئەوترێ عالەمی بەرزەخ یان لەخۆشی و ڕابرواردنێكدای كە خۆشی و ڕابواردنەكەی لەم دونیایە خۆشترە كەبەرزەخیشە ڕۆژی قیامەت نیە یان لەسزایەكدای كە سزایەكەی گەلێك لەسزای ئەم دونیایە ناخۆشترێكە ، لەبەر ئەوە بۆخۆتی هەلبژێرە كە چ ڕێگەیەك ئەگریتە بەر ، ئەمە عاقیبەتی فیرعەون و آل فیرعەونە لەدونیادا ئەم هەموو شیرك و ستەمەی كرد وە خنكا لەوێوە بۆ ئاگر وە ئاگرێكی بەردەوام هەموو بەیان و ئێوارەیەك بەردەوام تاوەكو ڕۆژی قیامەت ، وە ڕۆژی قیامەتیش بۆناو ئاگریی هەتا هەتایی .

إبن كثير دەفەرمووێ : (فإذا كان يوم القيامة اجتمعت أرواحهم وأجسادهم في النار)ڕۆژی قیامەتیش ڕۆح و جسمەكانیان الله تعالى دەیان خاتە ناو ئاگرەوە هەردووكیان سزا ئەدا ، (ولهذا قال : وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ)هەر لەبەر ئەمەش الله تعالى دەفەرمووێ : ڕۆژی قیامەت كە هات ئەوا فیرعەون و آل فیرعەون ئەخرێنە ناو جەهەنەمەوە و بەتوندرێن سزا سزا ئەدرێن ، وەكو

وتمان آل یانی شوێنکەوتوانی ، یانخەنە ناو نارەحەترین سزاوە ، (أي : أشده ألما وأعظمه نكالا).بەئازارترین و بەسوێترین ئازار وە گەورەترین سزا ئەبێ بدرێن .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وهذه الآية أصل كبير في استدلال أهل السنة على عذاب البرزخ في القبور)ئەم ئایەتە یەکێکە لەدەلیلە گەورەکان لەسەر ئەوەی کە ئەهلی سونە دەیکات بەدەلیل لەسەر وجودیەتی سزای بەرزەخ لەناو گۆردا ، واتا سزاهەیە .

زۆر کەس هەیە ئەڵێ : خۆزگە بمردبمایە و ئیسراحەتم کردبایە !! کاکە تۆ سەیرێکی خۆت بکە بزانە دوای مردن چی دێت ! واللە یان عەزابە یاخود نەعیمە ، ئینجا بزانە چیت ئامادە کردوە وامەزانە کەتۆ لەم دونیایە ڕزگارت ئەبێ و ئەچی بۆ دونیایەکیتر و ئیسراحەت ئەکەی ئەگەر ڕێگەی الله تعالى ت نەگرتبێت بەڵکو ئەمە ئەم دونیایە بۆتۆ باشترە هەروەکو پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ: (الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر)[1] بەنیسبەت ئیماندارەوە ئەوەی لەسەر ڕێگەی ڕاستی الله تعالى ئەڕوا ئەمە دونیا سجنە بۆیی کە ئەمریت ڕزگاری ئەبێت و ئەچێتە ناو نەعیمی بەرزەخەوە ، بەس بەنیسبەت کافرەوە ئێرە بۆی بەهەشتە کەکاتێك لێرە دەردەچێت ئیتر قوربەسەر و ماڵ وێران ئەبێت وە بەرە و ئەوپەری نارەحەتی و سزاکانەوە ئەڕوات وەکو فیرعەونیەکان، (وهي قوله : النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا)ئەم ئایەتەیە کە دەلیلی ئەهلی سونەیە لەسەر وجودی هەبوونی سزای گۆر .

وە ئەهلی بیدع هەیە کەوا بڕوای بەسزای گۆر نیە بەڵکو ئێمە ئەڵێن : نەخێر سزای گۆر هەیە ئەمەش یەکێکە لەدەلیلەکان .

إبن كثير دەفەرمووێ : (ولكن هاهنا سؤال) پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئەوەیە : (وهو أنه لا شك أن هذه الآية مكية)بەبێ شك کە ئەم ئایەتە مەککییە ئەم سورەتەش سورەتێکە لەسورەتە مەککیەکان ، (وقد استدلوا بها على عذاب القبر في البرزخ)وە کراویشە بەدەلیل بەوەی کە لەبەرزەخ سزا هەیە ، پرسیارەکە چی یە؟!

---

١ : أخرجه مسلم، كتاب الزهد والرقائق، (٤/ ٢٢٧٢)، برقم: (٢٩٥٦).

(وقد قال الإمام أحمد)ئیمامی ئەحمەد (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)بەریوایەتی خۆیی لە دایکمان عائیشەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)دەفەرمووێت : (عن عائشة أن يهودية كانت تخدمها)ژنێکی یەهودی کارەکەری دایکمان عائیشە بوو (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)کەخزمەتی ئەکرد ، (فلا تصنع عائشة إليها شيئا من المعروف إلا قالت لها اليهودية : وقاك الله عذاب القبر .) هەر باشەیەکی لەگەل بکردبایە دایکمان عائیشە لەگەل ئەم یەهودییە یەهودییەکە ئەیوت یارەبی الله تعالى لەسزای گۆر بتپارێزی بەدایکمان عائیشەی ئەوت .

(قالت : فدخل رسول الله - صلى الله عليه وسلم – علي فقلت : يا رسول الله ، هل للقبر عذاب قبل يوم القيامة ؟)دایکمان فەرموویی : پێغەمبەر هات (صلى الله عليه وسلم) هاتە ژوورەوە و منیش پێم وت : ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)ئایا پێش ڕۆژی قیامەت سزا هەیە لەگۆردا ؟

(قال : " لا)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویی : نەخێر سزا نیە،(وعم ذلك ؟) پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه‌وسلم) پێی فەرموو : باشە بۆ پرسیار ئەکەیت ؟ئەوە لەسەر چیە ئەم پرسیارەت ؟

(قالت : هذه اليهودية ، لا نصنع إليها شيئا من المعروف إلا قالت : وقاك الله عذاب القبر .)دایکمان عائیشە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) فەرموویی : ئەم ژنە یەهودییە هەرچاکەیەکی لەگەل بکەم ئەلێ الله تعالى لەسزای گۆر بتپارێزی .

پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) فەرموویی : (قال : " كذبت يهود .)ئەم یەهودییە درۆ ئەکات ، (وهم على الله أكذب)ئەوان درۆزنترن بە الله تعالى واتا درۆ هەلدەبەستن بە الله تعالى ەوە ، (لا عذاب دون يوم القيامة " .)نەخێر پێش ڕۆژی قیامەت هیچ سزایەك نیە ، واتا لەژیانی بەرزخدا هیچ سزایەك نیە .

پرسیارەکەی إبن کثیر ئەمەیە : یانی ئایەتەکە کە مەککیە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەمەککە پیی ڕاگەیەنرابێت کە عەزاب ئەدرێی ، ئی ئەو حەدیثەش لەمەدینەش ئەلی سزا نیە ! إبن کثیر دەفەرمووێی : (ثم مكث بعد ذلك ما شاء الله أن يمكث)ماوەیەکی پێچوو ئەوەندەی الله تعالى

تقديری كردبوو ، (فخرج ذات يوم نصف النهار مشتملا بثوبه ، ، محمرة عيناه)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەنیوەڕۆیەکدا خۆی پێچابوویەوە و چاوەکانی سوور ببوونەوە ، (وهو ينادي بأعلى صوته)بەو پەری دەنگی هاواری ئەکرد ، (القبر كقطع الليل المظلم - أيها الناس- لو تعلمون ما أعلم لبكيتم كثيرا وضحكتم قليلا -)فەرمووی : گۆر قطعەیەکی تاریکی شەوە ئەی خەلکینە ئەوەی من کە ئەیزانم گەر ئێوە بتانزانیبایە ئەوە ئەوکاتە زۆر ئەگریان و کەم پێ ئەکەنین ، (أيها الناس - استعيذوا بالله من عذاب القبر ، فإن عذاب القبر حق " .)[1]ئەی خەلکینە بزانن و داوای پەناهەندەیی بکەن بە الله تعالى خۆتان وە خۆتان بپارێزن بە الله خۆتان لەسزای گۆر چونكە بەڕاستی سزای گۆر حەقە ، دیارە پێی ڕاگەینراوە کە بە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کەوا سزای گۆر هەیە .

جوابمان ئەداتەوە إبن كثير ئێستا !!

إبن كثير ریوایەتێکمان بۆ دەهێنی لە ئیمام ئەحمەدەوە ئەویش لە دایکمان عائیشەوە دەگرێتەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)دەفەرمووێی : (قال : سألتها امرأة يهودية فأعطتها) بەم ریوایەتە دەلی : ژنێکی یەهودی داوای شتێکی لە دایکمان عائیشە کرد ئەویش پێ بەخشی .

(فقالت لها : أعاذك الله من عذاب القبر .) ژنە یەهودییەکە فەرموویی پێ : یارەبی الله تعالى لەسزاپی گۆر بتپارێزی ئەی عائیشە .

(فأنكرت عائشة ذلك) دایکمان عائیشە ئینکاری ئەمەی کرد و ئەمەی پی سەیر بوو وتی سزای گۆری چی !! ، (فلما رأت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قالت له)کاتێك کە پێغەمبەری خوای (صلى الله عليه وسلم)ی بینی پێ وت : فەرمووی : ئەم ئافرەتە شتێکی وا ئەلێت !؟

(فقال : " لا " .)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی : نەخێر شتی وانیە و سزای گۆر نیە .

---

١ : إبن كثير دەفەرمووێی: (وهذا إسناد صحيح على شرط البخاري ومسلم ، ولم يخرجاه .)ئەم حەدیثە صەحیحە .

(قالت عائشة :ثم قال لنا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بعد ذلك)دایکمان عائیشه دەفەرموێی: دوای ماوەیەك پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویی : (وإنه أوحي إلي أنكم تفتنون في قبوركم " .)[1]وەحیم بۆکراوە کە ئێوە توشی سزاو نارەحەتی دەبن لەناو گۆڕەکانتاندا .

إبن كثير دەفەرمووێی: (فيقال : فما الجمع بين هذا وبين كون الآية مكية)ئەم دوو حەدیثە صەحیحە لەهەردووکیان بەدەرکەوت کەوا سزای گۆر هەیە ، ئەی چۆن لەگەل ئایەتەکدا کۆیی بکەینەوە ؟! (وفيها الدليل على عذاب البرزخ ؟) کە ئایەتەکە دەلیلە لەسەر هەبوونی سزای گۆر ؟ تەبعەن بەرزەخ یانی نێوانی دونیا و قیامەت .

إبن كثير وەلامان ئەداتەوە و دەفەرمووێی: (والجواب : أن الآية دلت على عرض الأرواح إلى النار غدوا وعشيا في البرزخ)ئایەتەکە باسی ئەوە ئەکات کەوا ڕۆحەکانیان سزا ئەدرێن بەیانیان و ئێواران لە بەرزەخ ، (وليس فيها دلالة على اتصال تألمها بأجسادها في القبور)ئەم ئایەتە دەلالەتی تێدانیە لەسەر ئەوەی کەوا لاشەکانیشیان سزا ئەدرێن بەلکو بەس رۆحەکان سزا ئەدرێن ،(إذ قد يكون ذلك مختصا بالروح)ئەم ئایەتە تایبەت مەندە بەو سزایەی کە لەسورەتی غافردا بەرۆحەوە ، (فأما حصول ذلك للجسد وتألمه بسببه فلم يدل عليه إلا السنة في الأحاديث المرضية الآتي ذكرها .) کەکاتێك ئەلێن : جەستەکەش سزا ئەدرێی لەگەلیدا ئەوە ئەو حەدیثانەیە کە ئێستا باسیان ئەکەین ..

کەواتە دەرکەوت کە نهێنیەکە لەکوێیدایە .

إبن كثير دەفەرموویی: (وقد يقال إن هذه الآية إنما دلت على عذاب الكفار في البرزخ)یاخود وەلامێکیتر هەیە کە دەفەرمووێی: ئەم ئایەتە دەلالەت دەکات لەسەر سزای بەرزەخ لەسەر کافران نەك موسلمانەکان واتا موسلمان سزای نیە ، یانی ئینکاری پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بۆ موسلمانان بووە کە سزا نادرێن ، (ولا يلزم من ذلك أن يعذب المؤمن في قبره بذنب) بەلّام ئەوە ئەوە

[1] : إبن كثير دەفەرموویی :(وهذا أيضا على شرطهما .) ئەمەش بەهەمان شێوە لەسەر شەرطی شێخینە .

ناگەیەنێ کەوا کە بڕوادار سزا ئەدرێی ، کەواتە ئێستا جیاوازیەکەمان زانی ، (وما يدل على هذا)دەلیلێك هەیە بۆ ئەم قسەیە :

إبن كثير ريوايەتێکمان بۆ دەهێنی لەئیمامی ئەحمەدەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە دایکمان عائیشەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت)دەفەرموویێ: (أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - دخل عليها وعندها امرأة من اليهود)پێغەمبەر هات (صلى الله عليه وسلم)بۆلای دایکمان عائیشە ، ئافرەتێك لەیەهودییەکان لەلای دایکمان عائیشە بوو.

(وهي تقول: أشعرت أنكم تفتنون في قبوركم ؟)ئایا هەستت کردوە و زانیوتە کە ئێوە لەناو گۆڕەکانتاندا توشی سزای ناو گۆر دەبن و توشی تاقیکردنەوە و فیتنە دەبن ؟!

(فارتاع رسول الله - صلى الله عليه وسلم -)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ترسا ، (وقال : " إنما يفتن يهود)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویی : یەهود وای لێ دێت ئێمە وامان لێ نایەت بەڵکو ئێمە وامان لێ نایەت .

(قالت عائشة : فلبثنا ليالي)دایکمان عائیشە دەفەرموویێ: چەند شەوێکی بەسەردا تێپەری کرد ئەمە ، (ثم قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : " أشعرت أنه أوحي إلي أنكم تفتنون في القبور ؟)پاشان پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەدایکمان عائیشە ئەڵێت : ئایا ئەزانی وەحیم بۆ کرا کە ئێوەی موسلمانیش لەگۆرەکەتاندا توشی سزا و ناخۆشی گۆر دەبن ؟

(وقالت عائشة : سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بعد يستعيذ من عذاب القبر .)[1]دایکمان عائیشە دەفەرموویێ: گوێم لەپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)بوو لەمەو دوا کە ئەیوت : یارەبی بمان پارێزی لەسزای ناو گۆر .

---

١ : وهكذا رواه مسلم ، عن هارون بن سعيد وحرملة ، كلاهما عن ابن وهب ، عن يونس بن يزيد الأيلي ، عن الزهري به .

إبن كثير دەفەرمووێی: (وقد يقال : إن هذه الآية دلت على عذاب الأرواح في البرزخ) ئەوترێی کە ئەم ئایەتەی سورەتی غافر دەلالەتە لەسەر عەزابی رۆحەکان لەبەرزەخدا ، (ولا يلزم من ذلك أن يتصل بالأجساد في قبورها)ئەمە ئەوە ناگەیەنی کە جەستەکانیش سزا ئەدرێن بەڵکو بەس ڕۆحەکان سزا ئەدرێن لەگۆرەکانیان ، (فلما أوحي إليه في ذلك بخصوصيته استعاذ منه)کە وەحی بۆ کرا کە بەووەی بەلێ جەستەکانیش سزا ئەدرێن ئەوکاتە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پەنای گرت لەسزای گۆر (والله سبحانه وتعالى أعلم .)

إبن كثير حەدیثێکیترمان بۆ دەهێنی لەئیمامی بوخاریەو ئەویش دەگێرتەوە لە دایکمان عائیشەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) کەفەرموویەتی : (أن يهودية دخلت عليها)ژنێکی یەهودی هات بۆلای دایکمان عائیشە ، پێی وت : (فقالت : أعاذك الله من عذاب القبر .) الله تعالى لەسزای گۆر بتپارێزی ئەی عائیشە .

(فسألت عائشة رسول الله - صلى الله عليه وسلم - عن عذاب القبر ؟)دایکمان دەفەرمووێی: پرسیارم کرد لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەربارەی عەزابی گۆر کە ئایا سزای گۆر هەیە ؟!

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووێی: (فقال : " نعم عذاب القبر حق " .)بەلێ سزای گۆر حەقە .

دایکمان عائیشە دەفەرمووێی: (قالت عائشة : فما رأيت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بعد صلى صلاة إلا تعوذ من عذاب القبر .)پێغەمبەری خوام (صلى الله عليه وسلم) نەبینیوە کە هیچ نوێژێکی کردبێت إلا وتویەتی یا الله پەنات پێ دەگرم لە سزای گۆر .

وە هەمووتان لەوانەیە ئەم حەدیثەتان لەبیر بێت کە دەلی خۆتان و خەلکی فێربکەن کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەمری فەرمووە هەرکەسێك لەتەحیات لێ بوویەوە ئەو دوعایە بکات (اللهم إني أعوذ بك من عذاب جهنم، ومن عذاب القبر، ومن فتنة المحيا والممات، ومن شر فتنة المسيح الدجال)[1] هەتاوەکو لەزانایان هەبووە کە وتویەتی ئەگەر ئەم دوعایە نەکات دەبێت نوێژەکەی دووبارە بکاتەوە ، زۆر گرینگە پەنا گرتن بە الله تعالى ،واتا تۆ هەموو دەقیقەیەك مردنت لەپێش چاوە وە ئەو سزایەش لەبەردەماندایە دەبێت بترسین دەبێت داوا بکەین لێ کە پەنامان بدا نەك نەزانین چۆن تەحیاتەکەمان بەپەلە دەخینین کە هەلدەستێت و ڕادەکات !! باشە تۆ وەرە بزانە تۆ چیت لەبەردەمدایە ئایا تۆ ئەگەیتە نوێژێکیتر !؟ پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) جاری وابووە نوێژی بۆ صەحابەکان کردوە و ڕووی تێکردوون و فەرموویەتی : نوێژێك بکەن کە وابزانن ئەمە کۆتا نوێژە لەژیانتاندا ئیتر ناگەڕێنەوە نوێژەکەیتر بۆیە ئەگەر وابیربکەیتەوە ئەبێ چۆن دوعا بکەیت .

إبن كثير دەفەرموێ : (فهذا يدل على أنه بادر إلى تصديق اليهودية في هذا الخبر)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) تەصدیقی قسەکەی ئافرەتە یەهودییەکەی کرد و سەلماندی ، (وقرر عليه)وە تقریری کەلامەکەی کرد و رازیبوو لەسەری بەوەی کە وەحی بۆ کراوە ، (وفي الأخبار المتقدمة : أنه أنكر ذلك حتى جاءه الوحي)بەڵام لە خەبەرەکانیتردا پێمان ڕاگەیشت کە ئینکاری ئەمەی ئەکرد و دەیوت نەخێر شتی وانیە دواتر کە وەحی بۆ کرا فەرمووی بەلی وایە ، (فلعلهما قضيتان)ڕەنگە ئەمە دووشتی جیاواز بێت چونکە لێرە نەیوت وانیە بەلکو ڕاستەوخۆ وتی وایە دیارە قەزیەکیتریش وا ڕوویداوەتەوە ، (والله أعلم ، وأحاديث عذاب القبر كثيرة جدا .)والله أعلم وە حەدیثی عەزابی گۆر هەر زۆر زۆرە ، یانی ئەهلی بیدع کە ئینکاری ئەکات بەڕاستی ئەمانە ئەهلی بیدعەن چونکە ئەهلی سونە و جەماعە ئینکاری ئەمە ناکەن ، یارەبی خۆمان و دایك و باوکمان لەموسلمانان بپارێزە لەوانەی کە بەتەوحید و لا اله الا الله ەوە مردوون لە سزای گۆر .

---

١ : متفق عليه .

إبن كثير دەفەرموویَ: قەتادە (ڕەحمەتی الله تعالی لیَ بیَت) دەربارەی ئەم ئایەتە (غُدُوًّا وَعَشِيًّا)دەفەرمویَ: (صباحا ومساء)بەیانیان و ئیَواران ،(ما بقيت الدنيا) هەتاوەكو دونیا مابیَت هەموو بەیانیەك و ئیَوارایەك آل فیرعەون و فیرعەون لە سزادان ، (يقال لهم : يا آل فرعون ، هذه منازلكم)پیَیان ئەوتریَ ئەی آل فیرعەونیەكان ئەمە مەنزلگایی ئیَوەیە ئەمە شویَنی ئیَوەیە ، (توبيخا ونقمة وصغارا لهم .)سەرزەنشت و لۆمەیان ئەكریَت و بچوك ئەكریَنەوە ، ئەمانە لەڕۆژی دونیادا خۆیان بەزلْ ئەزانی ئالیَرەدا الله تعالی ئەیان شكیَنیَ .

إبن كثير دەفەرموویَ: إبن زيد (ڕەحمەتی الله تعالی لیَ بیَت)دەفەرموویَ: (هم فيها اليوم يغدى بهم ويراح إلى أن تقوم الساعة .) ئەمڕۆ ئەمان لەم سزایەدان هەموو ئیَوارەیەك و بەیانیانیَك هەتاوەكو ڕۆژی قیامەت ، ئینجا بزانە ئەو هەموو سزایە بەڕامبەر بەو شیركە بۆیە بزانە شیرك چەند گەورەیە ، الله تعالی دەفەرمویَ : (إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ)[1] الله تعالی قبولی ناكات .

إبن كثير لەإبن ئەبی حاتەمەوە ریوایەتیَكمان بۆ دەهیَنیَ لە عبدالله كوڕی مەسعودەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالی یان لیَ بیَت) دەفەرموویَ : (إن أرواح الشهداء في أجواف طير)ڕۆحی شەهیدەكان لەناو ناخی پەلەوردان تەیرەكەش دەلیَ : (خضر)واتا سەوز باوە ، (تسرح بهم في الجنة حيث شاءوا)دیَی و دەفریَ بەكەیفی خۆیی هەرشویَنیَ بویی ئەروا لەبەهەشت ، (وإن أرواح ولدان المؤمنين في أجواف عصافير تسرح في الجنة حيث شاءت)ڕۆحی مندالانی موسلمان بۆ ئەلی مندالانی موسلمان !؟! لەبەر ئەوەی مندالانی كافر قەولی صەحیح ئەوەیە كە ئەوانە ڕۆژی قیامەت تاقی ئەكریَنەوە ئەگەر بەقسەی الله تعالی یان كرد ئەوە ئەچنە بەهەشت وە ئەگەر بەقسەی الله تعالی یان نەكرد ئەوە ئەچنە دۆزەخەوە ، بەس ئی موسلمان وانیە ، هەر مندالیَكی موسلمانان بمریَ ئەلیَ الله تعالی ئەیخاتە ناو بەهەشتەوە ، (تسرح في الجنة حيث شاءت).

---

١ : سورة لقمان ، اية : ١٣.

(فتأوي إلى قناديل معلقة في العرش)ئەڕوات بەلای قەنادیل ، قەنادیل جمعی قندیل یانی مصباح و مصابیح چرا کە هەلواسراوە بە عەرشی الله تعالى ەوە ئەچێ بۆ ئەوێی، (وإن أرواح آل فرعون في أجواف طير سود)وە ڕۆحی آل فیرعەون واتا فیرعەونیەکان لەناخی ئەو تەیرانەدان کە ڕەشن ،(تغدو على جهنم وتروح عليها ، فذلك عرضها .)بەیانیان و ئێواران ئەچنە جەهەنەمەوە و ئەسوتێنرێن ، ئەمەش ئەوەیە کە ئایەتەکە باس دەکات .

إبن كثير حەدیثێکیتر زەعیف جدا مان بۆ دەهێنێ (وفي حديث الإسراء من رواية أبي هارون العبدي)لە ئەبی سەعیدی خودی (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) کەفەرموویەتی : لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : (ثم انطلق بي إلى خلق كثير من خلق الله)لەشەویی ئیسرادا من نێردرام بۆلای خەلقێك لەخەلقەکانی الله تعالى کە زۆر زۆربوون ، (رجال كل رجل منهم بطنه مثل البيت الضخم)هەریەك لەوان سکی بەقەدەر یەك خانووی گەورە وابوو ئەوەندە ئاوسابوو یانی ، (مصفدون على سابلة آل فرعون)کۆت و زنجیر کرابوون لەسەرە ڕێگەی آل فیرعەون ، ئەو سەرەڕێگەی کە آل فیرعەونیان بۆ ئەنێردرێی بۆ جەهەنەم لەبەیانیان و ئێواران ،(وآل فرعون يعرضون على النار غدوا وعشيا) فیرعەونیەکانیش بەیانیان و ئێواران ئەبرێنە ناو ئاگری جەهەنەم و ئەسوتێنرێن ، ئەم ئایەتەی خوێندەوە (وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ)ڕۆژی قیامەتیش بیانخەنە ناو بەئازارترین سزاوە وە توندترین سزا ، (وآل فرعون كالإبل المسومة يخبطون الحجارة والشجر ولا يعقلون " .)آل فیرعەونیش کە بەیانیان و ئێواران ئەبردرێن بۆ جەهەنەم ئەڵێ کەسانێکم بینی ئەم کەسانە پیاوانێك بوون ، سکیان بەقەدەر خانوویەك وابوو ئەمە یانی ئەو کەسانە تاوانباربوون سزا ئەدرێن و لەسەر ڕێگەی آل فیرعەون دائەنرێن آل فیرعەون کە ژمارەکەیان زۆرە لەو ڕێگەی ئەوان ئەوان پێیان دەنێن و ئەیان شێلن وەبەتوندی لێیان ئەدەن یانی آل فیرعەون بەسەر ئەمانەدا ئەڕۆن ، ئەڵێ : (كالإبل المسومة)یانی حوشترێکە کە بەرەڵا کراوە ، (يخبطون الحجارة والشجر)قاچ لەهیچ دارو بەردێك ناپارێزن لەهیچ شتێکدا ، (ولا يعقلون)هیچ عەقلیان نیە، یانی ئەمانە دەکەونە ژێر دەست و پێی ئەوانەوە .

إبن كثير ريوايەتێكهان بۆ دەهێنى إبن ئەبى حاتەمەوە كە ئيسنادەكەى زەعيفە و متنەكەشى منكرە دەگێرتەوە لە إبن مسعودەوە (ڕەزا و ڕەحمەتى الله تعالى لىٚ بێت) دەفەرمووێى: گوايە پێغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموو بێتى : (ما أحسن محسن من مسلم أو كافر إلا أثابه الله " .)هيچ چاكەكارێك نيە موسلمان بێت يان كافر إلا الله تعالى پاداشتى ئەداتەوە .

(قال : قلنا : يا رسول الله ما إثابة الكافر ؟)ئەلى : وتمان :ئەى پێغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەزانين موسلمان پاداشتى هەيە ئەى كافر پاداشتى ئەدرێتەوە ؟

پێغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووێى: (فقال : " إن كان قد وصل رحما أو تصدق بصدقة أو عمل حسنة، أثابه الله المال والولد والصحة وأشباه ذلك " .)ئەگەر ئەم كافرە صيلەى ڕەحمى كردبێت يان خێريكى كردبێت يان كارێكى باشى كردبێت لەدونيادا ئەوە الله تعالى مالى و مندالى ئەداتىٚ لەدونيادا وە تەندروستى ئەداتىٚ بە وێنەى كردەوەكەى خۆيى لەدونيادا پاداشتى ئەداتەوە .

وتمان پێى : (قلنا : فما إثابته في الآخرة ؟)ئەى پاداشتى لەقيامەتدا چيە ؟

پێغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێى: (قال : " عذابا دون العذاب ")يانى سزا و عەزابى بۆ كەم ئەكاتەوە ، (" وقرأ : أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ)[1]ئەم ئاتەى خوێندەوە ئەلى آل فيرعەون توندترين سزا ئەدرێن .

وەكو وتمان ئەم حەديثە وانيە لەبەرچى متنەكەى مونكرە لەبەر ئەوەى ئێمە ئەزانين ئەوانەى لە جەهەنەمدان (فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلا عَذَابًا)[2] واتا سزايان بۆ زياد ئەكرێت كەچى لەم مەتنەدا ئەلىٚ سزايان بۆ كەم ئەكرێتەوە !! نەخێر بەلكو الله تعالى دەفەرمووێى : (كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا)[3] كەواتە لەناو جەهەنەمدا هەر زيادەيە نەك كەم .

١ : ورواه البزار في مسنده ، عن زيد بن أخرم ، ثم قال : لا نعلم له إسنادا غير هذا .
٢ : سورة النبإ ، اية : ٣٠.
٣ : سورة الإسراء ، اية : ٩٧.

إبن كثير ريوايەتێكمان بۆ دەهێنی كە زەعیفە لە إبن جريرەوە ئەویش دەگێرتەوە حەمادی كوری فەزاری بەلخی دەفەرمووێی گوێم لەئەوزاعی بوو (رەحمەتی الله تعالى يان لێ بێت) (سمعت الأوزاعي وسأله رجل) كە پیاوێك پرسیاری لێكرد ، (فقال - رحمك الله -)(رەحمەتی الله تعالى لێ بێت) ئەی ئەوزاعی (رأينا طيورا تخرج من البحر)لەناو بەحردا بینیمان چەند پۆلە تەیرێك هاتن ، (تأخذ ناحية الغرب بيضا) لایەنی رۆژ ئاوایان گرت سپی بوون، (فوجا فوجا) كۆمەل كۆمەل ، (لا يعلم عددها إلا الله - عز وجل -) ژمارەكەیان بەس الله تعالى ئەیزانی كەسیتر نەیدەزانی چەندن ، (فإذا كان العشي رجع مثلها سودا) بەئێواران كە ئەگەڕانەوە ئەوجارە رەش بوون ، واتا بەسپێتی دەرئەچوون بەلام بەرەشیەتی دەگەرانەوە .

ئیمامی ئەوزاعی دەلێت :(قال : وفطنتم إلى ذلك ؟)ئێوە هەستان پێكرد كە سپی بوون و بەرەشی هاتنەوە !؟

(قال : نعم)پیاوەكە فەرمووی : بەلی .

ئیمامی ئەوزاعی فەرمووێی: (قال : إن تلك الطير في حواصلها أرواح آل فرعون)ئەو تەیرانەن كە لەناو ناخیاندا رۆحی فیرعەونیەكانی تێدایە ، (تعرض على النار غدوا وعشيا)بەیانیان و ئێواران ئەبرێنە سەر ئاگر و ئەسوتێنرێن ، (فترجع إلى وكورها وقد احترقت رياشها وصارت سودا)كە ئەگەرێتەوە بۆ هێلانەكانی بەسوتاوی ئەگەرێنەوە رەشەكە ئەوەیە ، (فينبت عليها من الليل ريش أبيض) شەویش ئەو پەرو باڵە رەشە ئەروا و پەروباڵی سپی لێ ئەروێتەوە ،(ويتناثر السود)پەرو باڵە رەشەكە هەڵدەوەرێت، (ثم تغدو على النار غدوا وعشيا) ئاوەها بەیانیان و ئێواران بەم شێوەیە عەرزی ئاگر دەكرێن كە رۆحی فیرعەونیەكانیان تێدایە ، (ثم ترجع إلى وكورها .)دواتر ئەگەرێتەوە بۆ هێلانەكانی .

ئیمامی ئەوزاعی دەفەرمووێی: (فذلك دأبهم في الدنيا)ئەمە لەدونیادا لە بەرزەخدا بەم شێوەیەیە هەتاوەكو قیامەت ، (فإذا كان يوم القيامة)كە رۆژی قیامەتیش هات ، الله تعالى دەفەرمووێی: (قال الله تعالى : أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) بیانخەنە ناو بەئازارترین سزا و عەزابەوە ، (قال : وكانوا

يقولون إنهم ستمائة ألف مقاتل .)دەفەرمووێ: دەڵێن : کەوا ٦٠٠ هەزر جەنگاوەر بوون لەگەل فیرعەوندا کە خنکێنران .

إبن كثير ريوايەتێكمان بۆ دەهێنی لەئیمامی ئەحمەدەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە إبن عمرەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لیٚ بێت) دەفەرمووێ: (قال : قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ : (إن أحدكم إذا مات عرض عليه مقعده بالغداة والعشي)هەریەك لەئێوە کە ئەمرێت بەیانیان و ئێواران شوێنەکەی خۆیی و مەنزلگاکەی خۆیی کە لەبەهەشتەکەی خۆیی ، جێگەی دانیشتن و حەوانەوە لەبەیانیان و لەئێواران ، (إن كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة) ئەگەر بەهەشتی بوو ئەوە بەهەشتی نیشان ئەدرێت ، (وإن كان من أهل النار فمن أهل النار)ئەگەر جەهەنەمی بێت ئەوە جەهەنەمی نیشان ئەدرێت .

(فيقال : هذا مقعدك حتى يبعثك الله - عز وجل - إلى يوم القيامة " .)[1]پێی دەوترێ: ئەمە شوێنەکەتە هەتاوەکو ڕۆژی قیامەت الله تعالی زیندووت ئەکاتەوە .

١ : أخرجاه في الصحيحين من حديث مالك به .

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ (٤٧) قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ (٤٨) وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ (٤٩) قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (٥٠)

مانای ئایەتەکان :

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ (٤٧)

الله تعالی دەفەرمووێ : لەناو ئاگری دۆزەخدا کێشەی نێوان ملهوران و شوێن کەوتوان دەست پێ دەکات ، کێشەی نێوان مستکبرین و خۆبەزل زانان و کافرەکان و موشریەکان لەگەل ئەوانەی کە شوێنیان کەوتون دەست پی دەکات ، کێشەی ئەوانەی کە ڕێبازی غەیری الله تعالی یان هەلبژاردوە وە لەگەل ئەوانەی شوێنیان کەوتون دەست پی دەکات ، (فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا)لاوازەکان ئەوە شوێنەکەوتوانەی کە لاواز بوون ئەو نۆکەر و ئەلقە لەگوێی و چلکاو خۆرەکان پێیان ئەلێن : بەوانەی کە سەرکردەکانیان بوون : (إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا)ئێمە شوێن کەوتەی ئێوە بووین لەدونیادا ، (فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ) ئەمڕۆ بۆ هەندێك لەو سزایەمان لێ وەرناگرنەوە و خۆ ئێمە ئێوەمان خزمەت ئەکرد و دوای ئێوە کەوتبووین دووەرن لەو سزایەی کە توشی ئێمە هاتووە هەندێك لەو سزایەمان لەسەر هەلبگرن !! بزانین دەلێن باشە !!؟

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ (٤٨)

الله تعالى دەفەرمووێ: (قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا)ئەلێن : نەخێر ئێمە هەموومان بەسەرکردە ملهورەکان و بەطاغوتەکان و بەئێوەش کە ئەلقە لەگوێی ئێمە بوون جاهیل و نەزان و نەفام و موقلیدی ئێمە بوون هەموومان ئەبێت ئەو سزایە بخۆین وە هەمووما ئەبێت بیچێژین ، (إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ) الله تعالى حوكمی کردوە بەوەی کە ئێمە بەشی خۆمان هەیە ئێوەش بەشی خۆتان هەیە وە بەشی کەس نادا بەکەس الله تعالى .

جا بۆیە داوا ئەکەین هەموو با سەیر بکەین ئەمە عاقیبەتی خۆبەزل زانانە لەڕۆژی قیامەت دا تخوا ئەگەر ئیمان بێنن باش نیە !! وەکو الله تعالى دەفەرمووێ : (فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (٢٠) وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۩ (٢١))[١] چیانە بۆ ئیمان ناهێنن ؟! ئەگەر قورئان بخوێنرێتەوە بەسەریاندا و نوێژ بکەن و تاعەت بکەن ناکەن ، ئەم ئایەتەش یەکێکیترە لە دەلیلەکانی ئەهلی سونە و جەماعە لەسەر کافریەتی تاریکی صەلات ئەگەر بەتەمبەلی نەیکات با بلێت باوەریم پێی هەیە ، وە ئایەتەکە سەریحە لەوەدا ، (فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ(٢٠) وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۩ (٢١)) جا ئێمە پێیان ئەلێن : جا تخوا چی تووشتان دەبوو ئەگەر بڕواتان بە الله تعالى بهێنایە ؟! چی تان لێ کەم دەبوویەوە !؟ وە ئا لەو ڕۆژە سەختەی قیامەتیش ڕزگارتان ئەبێ!

کەواتە بانگەوازکەرەکان و پێغەمبەران هەموویان دڵسۆزی ئەم خەڵکەن لە ناحیەی بانگکردنیان بۆ رازیبونی الله تعالى لێ یان وە دەستیان ئەگرن بۆ بەبەهەشت وە رقیان لەم خەڵکە نیە لەم ڕوانگەیەوە بەڵام کاتێك کەئەوان نادەنی بەلێ لەو پەڕی ڕق و قین لێیانە وە ئەبێت واشبین ئێمە ئەبێت ڕقمان لەو

---

١ : سورة الإنشقاق .

کەسە بێت کە نایەت دەستمان بداتی بۆ بەهەشت برۆین ، جا ئەوەتا لێرە بەیەکەوە قسە ئەکەن ، (يَتَحَاجُّونَ)[1] یانی دەبێتە کێشە و قرە قڕ و ناخۆشی لەنێوانیان .

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ (٤٩)

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ)ئەوانەی کە لەناو ئاگردان بەوانە دەڵێن کە کاربەدەستی جەهەنەمن لەمەلائیکەتەکانی الله تعالی ، (ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ) جەهەنەمیەکان بەمەلائیکەی جەهەنەم دەڵێن : داوا لەپەروەدگارتان بکەن رجا وایە کە داوای ئێوە قبول بێت داوا بکەن کە رۆژێك یەك رۆژ سزا لەسەرمان کەم بێتەوە !!

ئەوان چۆن وەڵامیان ئەدەنەوە !!!؟

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (٥٠)

الله تعالی دەفەرمووێ: (قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ)باشە پێغەمبەران نەبون و نەهاتن لەدونیا بۆتان ؟! وە ئایا کیتابی الله تعالی یان نەهێنا وە موعجیزەیان بۆ نەهێنان وە هەموو بەڵگەیەکی ڕۆشن و ئاشکرایان بۆ نەهێنان کە ئەوان لەسەر حەقن و شوێنیان بکەون !؟

(قَالُوا بَلَىٰ)وتیان :بەری واللە هێنایان .

[1] سورة غافر ، اية : ٤٧.

(قَالُوا فَادْعُوا)مەلائیكەتەكان وتیان: دەی ئێمە والله دوعاتان بۆ ناكەین ئێوە بۆخۆتان دوعا بكەن ، (وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ)بەڵام بشزانن هەموو دوعاكانتان هیچی تێدانیە و بەسەرنیە و قبول ناكرێ وە ئەصلن گوێی لێ ناگیرێت .

إبن كثير دەفەرمووێ :

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ (٤٧)

(يخبر تعالى عن تحاج أهل النار في النار، وتخاصمهم) الله تعالى هەواڵمان ئەداتی لەسەر كێشە و كێشمە كێشەی ئەهلی ئاگر لەناو ئاگردا ، تۆ لەم ئایەتانەدا تەدبور بكە ،ئایا ڕۆژی قیامەت هاتوە ئێستا ؟! نەخێر ، بەس ئەم وت و وێژە لەقیامەتدایە و الله تعالى عیلمی پی هەیە بەس ئێستا زاهیر نەبوە و دەرنەكەوتوە بۆیە دەردەكەوێت ، بۆیە ئەڵێت : ئیمانمان بە قەزا و قەدەر ئەوەیە كە الله تعالى هەمووشتێكی زانیوە پێش ئەوەی ببێت پێش ئەوەی ئێمە ببین زانیویەتی كەوا ئێمە دەبین وە پێش ئەوەی كەقیامەت بێ ئەزانی كە قیامەت دێ و ئەزانی چی تێدا ڕوودەدات و چی تێدا دەوترێ وە ئەزانی ئەم خەڵكە لەناو دۆزەخدا چ وتوێژێك ئەكات وە ئەزانی كێ بەهەشتیە و كێ جەهەنەمییە وە ئەزانی كێ ئیماندارە وە كێ كافرە لەبەر ئەوە ئاگاداربە ئیمانمان بە قەزا و بەقەدەر بەخێرو بەشەڕی ئەبێ ثابت بێ وە الله تعالى هەموو شتێك ئەزانی ئەگەر بلێ وانیە پەنا ئەگرین بە الله تعالى یانی الله تعالى نەزانە !! نابێت وە ئەوەش كوفرە ، ئەی ئەگەر بلێ باشە گەر الله تعالى نوسیبێ من دەسەلاتم چیە نەخێر بەڵكو تۆ نەت زانیوە كە الله تعالى چی لەسەر تۆ نوسیوە بەڵكو هەوڵبدە و سەعی بكە و

تێبکۆشه، (وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ)[١] بۆیه هەرکەسێك ئەگەر قەدەر بکات بەبەڵگە لەسەر ئەوەی کەوا الله تعالی هیدایەتی منی نەداوە ئەوە الله تعالی بەدرۆی ئەخاتەوە بۆیە ئاگاداربن .

(وفرعون وقومه من جملتهم)تەبعەن فیرعەون و قەومی فیرعەون لەوکەسانەن کە ئاوا بەم شێوەیە ئەکەن ، فیرعەون شوێنەکەوتەوەکانی پێی ئەڵێن دەی عەزابمان لێ وەرگرە ئەویش دەڵێن: نەخێر سزا بۆ هەموومانە ، ((فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ) وهم : الأتباع(لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا) وهم : القادة والسادة والكبراء)واتا لاوازەکان و شوێنکەوتوەکان کە ئەمە ئەتباعەکانن ئەوانەی کە شوێن ڕێبازە پووچەڵەکان کەوتوون لەڕێبازی دیموکراتیە و عەلمانیەتە و ڕێبازی غەیری الله تعالی هەرچیەکی ناو لێ دەنێ ، سەیرکەن ڕێبازی صۆفی گەرێتی و دەروێشایەتیە وە هاوار کردن بۆ غەیری الله تعالی وە دوورکەوتنەوە لە الله تعالی بەناوی دینەوە بیکات یاخود بەناوی غەیری دینەوە بیکات وەکو دیموکراتیەت و لیبرالیەت و شیوعیەت و نیشتیمانیەت و قەومیەت بۆ هەرچی شتەکان ئەوە بریتیە لەو ڕێبازە بەطاڵانەی کە الله تعالی باسیان ئەکات ، وە سەرکردەکانیان ئەو مستکبرانەن ، تەبعەن ئەوان بڕوایان پێی نیە ئێستا پێیان بڵێن گاڵتەمان پێ ئەکەن (إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ)[٢] ئەوانە بەئێمە پێ ئەکەنن ئەڵێن : بەخوا عەقڵێکی بەطاڵیان هەیە قیامەتی چی و شتی چی !! ئێمەش هەر ئەوەندەیان پێ دەڵێن : ڕۆژی قیامەت ئەیان بینینەوە وەکو ئیماندارەکەی آل فیرعەون وتی: (فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ ۚ)[٣] والله بەبیرتان دێتەوە والله بەچاوی خۆتان ئەیبینن جا کەیفی خۆتانە.

إبن کثیر دەفەرموویێ: (إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا)ئێمە شوێنکەوتەی ئێوە نەبووین ئەی ؟! ئێمە هەڵگریی ڕێبازەکەتان نەبووین؟! ئەی هەنگاو بەهەنگاو لەسەر ڕێبازی ئێوە نەئەڕۆیشتین ؟! ، (أي : أطعناكم فيما دعوتمونا إليه في الدنيا من الكفر والضلال) ئێمە بەقسەی ئێوەمان ئەکرد وە ئەو کوفرو گومڕاییەی کە ئێوە پێتان بوو ئێمە خزمەتکارتان بووین ،(فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ) أي : فسطا تتحملونه

١ : سورة التوبة ، اية : ١٠٥.

٢ : سورة المطففين ، اية : ٢٩.

٣ : سورة غافر ، اية : ٤٤.

عنا .) بەشێکی کەم و نەسیبێکی کەمان لێ بگرن لەو عەزابە با هەمووی توشی ئێمە نەبێت و بەشێکیش بۆخۆتان بەرن !؟

بزانین چۆن وەڵام ئەدەنەوە !؟

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ (٤٨)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا) ئەوانەی کەوا ملهوران و طاغوتان و سەرکردەی ڕێبازە هیچ و پوچەکانن ئەڵێن : (أي : لا نتحمل عنكم شيئا) نەواللە هیچتان لێ وەرناگرین ، (كفى بنا ما عندنا) بەسە ئەوەندەی الله تعالى بەسەر ئێمەی هیناوە هەر ئەوەندەی تەحمولمان پێ ئەکرێت ، (وما حملنا من العذاب والنكال .)ئەوەشی کە الله تعالى داویەتی بەسەرماندا ئەوە هەر ئەوەندەمان پێ تەحمول ئەکرێت لەسزا ،ئی ئێوەش بخەینە سەرخۆمان ؟ ئەوە نایکەین .

(فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ) أي : يقسم بيننا العذاب بقدر ما يستحقه كل منا) الله تعالى تەقسیمی کردوە وە هەموومان بەشی خۆمانی داونەتی ، هەروەکو الله تعالى دەفەرمووێی: (كما قال تعالى : قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ)[1] ئەم وتو وێژەی لەنێوان کافرەکان ئەیخوێنینەوە هەرچەندە إبن كثير بەشێك لەئایەتەکەی هێناوە ،

قال : یانی الله تعالى دەفەرمووێی: (لِكُلٍّ ضِعْفٌ) یانی مضاعف ، هەمووتان چەند قات عەزابتان هەیە ملهوران و شوێنکەوتوانیان ، (وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ)بەڵام کەستان لەحالی ئەویترتان نازانی لەبەر ئەوەی سزاکەتان ئەوەندە شەدید و قورسە کەستان بەویتر نازانی وائەزانی ئەو سزا نادارێی ؟! تۆ چەند جار سزا ئەدرێی ئەی شوێنکەوتەی ملهوران وە ملهورەکانیش ئێوەش چەند قات سزاتان ئەدرێی .

١ : سورة الأعراف ، اية : ٣٨.

دێنە سەر ئایەتەکەی سورەتی الأعراف بزانین لەسەرتای ئایەتەکەدا الله تعالی چی دەفەرمووێی : (قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ)[1] .

(قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ) الله تعالی بەموشریك و کافر دەفەرمووێی: (ادخلوا النار في جملة جماعات من أمثالكم في الكفر)[2]بڕۆن لەگەڵ هاو وێنەکانی خۆتاندا لەگەل کافرەکاندا هەمووتان بۆ ناو ئاگری دۆزەخ وە ئەوانەشی لەپێش ئێوەشەوە ڕۆیشتون لە جنۆکەو لەئینسان هەمووتان بەیەکەوە ، (كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا) هەرکاتێك (أمة)یانی جەماعەت ، جەماعەتێك لەو کافرانە ئەچنە ناو جەهەنەم لەعنەت ئەکا لەهاو وێنەکەی خۆیی کە شوێنیان کەوتوون ، یانی سەرکردەکان لەعەنەت لە شوێنەکەوتوەکانیان ئەکەن ، کە ئەچنە ناو ئاگرەوە ئەلێن : ئەی لەعنەتان لێ بێت کە شوێنی ئێمە کەوتوون ، (كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا)(أُخْتَهَا) یانی هاو وێنەکەی یانی لەکوفر و لەضەلالەت ئەوانەی کە شوێنیان کەوتبوون ، (حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا)هەتاوەکو هەموویان کە کۆبوونەوە لەجەهەنەم کاتێك کە یەك بەدوای یەك خرانە ناو جەهەنەم ، تەبعەن ئەمان لێرە لەعنەت لە شوێنکەوتوانیان ئەکەن ، ئەی شوێنکەوتوەکانیان ئەلێن چی ؟!

(قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ) ، شوێنکەوتوو بە ملهوران و سەرکردەکان دەلێن : (رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ) یا الله ئەمانە ئێمەیان گومڕا کرد یا الله چەندە سزایان بدەی یا الله ، الله تعالی وایان پێ دەلێت : (قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ) بۆ هەر یەکێکتان چەندەها قات سزا هەیە بەڵام ئێوە ئاگاتان لەیەك نیە .

ئێنجا با هەر کەسێك سەیری ڕێبازەکەی خۆیی بکات وە لەغەیری ڕێبازی الله تعالی ئەوە نەتیجەکەتە ، لەغەیری ڕێبازی قورئان و سونەی صەحیحە ئەوە نەتیجەکەتە .

[1] : سورة الأعراف ، اية : ٣٨.

[2] : التفسير الميسر.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ (٤٩)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ) لما علموا أن الله ، سبحانه ، لا يستجيب منهم ولا يستمع لدعائهم) کاتێك که ئەزانن الله تعالی جوابیان ناداتەوە وە دوعایان قبول ناکات و دوعاکانیان نابیستی بۆ داواکانیان ، (بل قد قال : اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ)[١] کاتێك ئەم قسەیە دەکەن الله تعالی پێیان دەڵێ : (اخْسَئُوا فِيهَا)یانی بمێنەوە لەئاگردا وە هیچ قسەم لەگەڵدا مەکەن الله تعالی بەم شێوەیە روویان تێ دەکات لەناو جەهەنەمدا ، ئەی ملهوران و طاغوتان ئەی ئەوانەی شوێنیان کەوتوون یەك قسە مەکەن وە هەتا هەتایە بمێنەوە تێدا .

إبن کثیر دەفەرموویێ: (سألوا الخزنة - وهم کالبوابین لأهل النار) داوایان لە خەزنەی جەهەنەم کرد کە دەرگاوانی جەهەنەمە ، (أن یدعوا لهم الله أن یخفف عن الکافرین)داوایان کرد کە لەسەر کافرەکان عەزاب کەم بکاتەوە ،(ولو یوما واحدا من العذاب)ئەگەر ڕۆژێکیش بێت ! ، (فقالت لهم الخزنة رادین علیهم) واتا دەرگاوانی جەهەنەم رەدیان ئەداتەوە و دەڵێت :

١ : سورة المؤمنون ، اية : ١٠٨.

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۚ قَالُوا فَادْعُوا ۗ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (٥٠)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ) پێغەمبەرەکانتان نەهاتن بە موعجیزەوە بۆ ئێوە بەکیتابەوە ،(أي : أوما قامت عليكم الحجج في الدنيا على ألسنة الرسل ؟)بەڵگە لەسەرتان قائیم نەبوو الله تعالى هەموو شتێکی نەخستە بەردەستان لەحەق و لەڕاستی ؟بۆ بڕواتان پی نەهێنا ؟!

(قَالُوا بَلَىٰ ۚ قَالُوا فَادْعُوا) وتیان بەڵێ : هات وتیان دەی دوعا بکەن ئێمە دوعاتان بۆ ناکەین ، (أي : أنتم لأنفسكم)ئێوە خۆتان دوعا بۆخۆتان بکەن ، (فنحن لا ندعو لكم ولا نسمع منكم ولا نود خلاصكم) نەدوعاتان بۆ ئەکەین وە نە گوێتان لێ ئەگرین وە نەحەزیش ئەکەین ڕزگارتان بێ ، هەتاوەکو خەزەنەی جەهەنەم دەڵی : ئێمە حەزناکەین ڕزگارتان بێت هەتا هەتاییە ئەم سزایە بخۆن بۆخۆتان ، (ونحن منكم برآء)ئێمە بەرین لەئێوە ، (ثم نخبركم أنه سواء دعوتم أو لم تدعوا) جا پێشتان ئەڵێن : دوعا بکەن و دوعا نەکەن هەروەکو یەك وایە هیچ سودی نیە ، (لا يستجاب لكم ولا يخفف عنكم) نەجوابتان ئەدرێتەوە وە نەقسەتان بەقسە ئەکرێت وە نەبۆشتان سوك و تخفیف ئەکرێت.

لەبەر ئەوە وتیان : (ولهذا قالوا : (وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ)) أي : إلا من ذهاب ، لا يتقبل ولا يستجاب)دوعای کافرەکان قبول ناکریی و جواب نادرێتەوە .

داوا ئەکەم لە الله تعالى کەوا ڕەحم بە هەموو سەرلێشێواوان بکات تەبعەن کە ئەڵێم رەحم بکا مەبەستم ئەوە نیە کە هەموو سەرلێشێواوان الله تعالى ڕەحمیان پێ ئەکات بەلکو مەبەستمان ئەوەیە کە ئەبێت بزانین الله تعالى ئەم دونیایەی واداناوە کە زۆربەی بۆجەهەنەمە ،بەس ئێمە ئەڵێن : یا الله ڕەحم بکەیت و هیدایەتمان بدەیت وە هیدایەتی ئەوانە بدەیت کەسەریان لێ شێواوە وە ئێمەی موسڵمانان ڕەحمان پێ بکات وبمان خاتە ناو بەهەشتەکەی خۆیی وە لەو سزا و نارەحەتیان بمان پاریزی ، وە الله تعالى هیدایەتی گومڕایان بدا بەحیکمەتی خۆیی وە داوای لێ ئەکەین بەو داوایەی کە لێمان قبول بکات .

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ (٥١) يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٥٢) وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ (٥٣) هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (٥٤) فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ (٥٥) إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (٥٦)

مانای ئایەتەکان :

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ (٥١)

الله تعالى دەفەرمووێ: ئێمە پێغەمبەرەکانی خۆمان وە ئیمانداران لەژیانی دونیادا بەسەردەخەین وە سەرکەوتنیان پێ دەبەخشین ، ئەم سەرکەوتنە لەوانەیە هەندێك بلێ ئی باشە بۆ ئەبینین لەپێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) هەندێك هەندێك هەبوون کوژرابوون ؟! یان لەئیمانداران ئێستا ئەبنین کەوا زۆربەی زۆریان ژێر دەستەن و سەرناکەون یاخود ئەکوژرێن و سجن ئەکرێن و لێیان ئەدرێ و سزا ئەدرێن کوا سەرکەوتنی الله تعالى بۆیان ؟!

تەبعەن ئەم سەرکەوتنەی الله تعالى بۆیان لەچەند لایەنێکەوەیە :

لایەنی یەکەم : بەڵگەکانیان ئەوەندە بەهێزە واتا پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام)لەگەل ئیمانداران کاتێك کە دەکەونە جیدال و مناقەشەوە لەگەل قەومی کافرەکاندا بەڵگەکانیان ئەوەندە بەهێزە بەبەردەوامی سەردەکەون بەسەریاندا ، ئەگەر چی لەبەرامبەریشدا دووژمن پێی ڕازی نەبێت و پێغەمبەران یان بڕواداران لەناو بەرێت هەمووتان چیرۆکی باوکە ئیبراهیم تان (عليه السلام) لەبەر چاوە چۆن کە بەڵگە و بورهان نەمرودی بەزاند وە هیچی بۆ نەوترا نەمردود ، الله تعالى دەفەرمووێ:

(فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ)[1] ئەمە یەکێکە لەو سەرخستنانەی کە الله تعالی بۆ پێغەمبەران و ئیماندارانی داناوە .

لایەنی دووەم : یاخود الله تعالی دووژمنەکان لەناو دەبات وە بینومان کە الله تعالی چۆن دووژمنانی نوحی لەناو برد وە دووژمنانی هود و صالحی لەناو برد وە دووژمنانی قەومی لوطی لەناو برد ئەمەش سەرخستنە بۆ ئەوان .

لایەنی سێ یەم : یەکێکیتر لەو لایەنە و مانایانەی کە لەسەرخستنی الله تعالی باسی لێوە دەکرێی بۆ پێغەمبەران و ئیمانداران عاقیبەتە خۆ هەمووشتێك هەر دونیا نیە ،ئەی لە عاقیبەتدا کێ سەردەکەوێت (وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ)[2] (وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ)[3] لەقیامەتدا الله تبارك وتعالی کێ سەرشۆر ئەکات وە کێ سەربەرز ئەکات ! ئەی ئەوە سەرکەوتن نیە!!

الله تعالی دەفەرمووێ: (وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ) هەروەها لەڕۆژی قیامەتدا الله تبارك وتعالی بەسەریان ئەخات .

کەلیمەی (الْأَشْهَادُ) جەمعی شاهیدە چۆن ئەلێ (الاصحاب ، صاحب) ئەوهاش ئەلێ (شاهد ، الاشهاد) یانی ئەوانی کەوا شاهیدی ئەدەن ، تەبعەن ئەوانەش کە شاهیدی ئەدەن ئەوانەن کە لەو ڕۆژەدا شایەدەکان ڕادەوەستن و شەهادەتی خۆیان ئەدا ئەکەن ئالەو ڕۆژەدا الله تعالی پێغەمبەران و ئیمانداران سەردەخا ، پێغەمبەران و مەلائیکەتەکان شایەدن وە بڕواداران شایەدەن ، وەهەروەها چوار پەلی ئینسان وئەندامەکانی ئینسان ئەبەن بەشایەد لەو ڕۆژەدا ، لەسەرچی شایەدی ئەدەن ؟! لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) دنیان گەیاند ، وە لەسەر ئەوەی کەوا ئەو ئومەتانە کەوا بێ بڕوابوون بەلی ئەوانە بێ بڕوا بوون ئومەتی ئێمە شایەتی ئەدا لەسەر هەموو ئومەتەکانیتر ، کەوا

---

١ : سورة البقرة ، اية : ٢٥٨.

٢ : سورة طه ، اية : ١٣٢.

٣ : سورة القصص ، اية : ٨٣.

پێغەمبەرەکان گەیاندیان وە ئێوەش بێ بڕوا بوون پێیان ، ئەوەش فەزیلەتێکی گەورەیە بۆ ئێمەتی ئێمە کە دەبین بەشایەد بەسەر ئومەتەکانیترەوە .

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ ۖ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٥٢)

الله تعالى دەفەرمووێ: لەو ڕۆژەدا کافرەکان بەهیچ شێوەیەك عوزر هێناوەیان ئەگەر عوزربهێنەوە هیچ سودیان پێ ناگەیەنێ پێیان ، (وَلَهُمُ) لێرەدا بەمانای (وعليهم اللعنة)واتا لە ڕەحمەتی الله تعالى دوور ئەخرێنەوە ، (وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ) خراپترین مەنزلگا بۆ ئەوان دائەنرێی کە ئاگر و جەهەنەمە ، الله تعالى پەنامان بدات .

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ (٥٣)

الله تعالى دەفەرمووێ: بەڕاستی ئێمە بەخشیمان بە موسا تەورات ، (الْهُدَىٰ)بریتیە لە ڕێگە ڕاستەکەی الله تبارك وتعالى کەوەعدی داوە الله تعالى بۆ هەموو قەومێك ڕێگەی ڕاست بنێرێتە خوارەوە بۆ ئەوەی خەڵکی لەسەری بڕوا ، بۆ موسای نارد تەورات وە ئەو موعجیزاتانەی کە بۆی دنارد ، (وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ) بەنی ئیسرائیل بریتین لەنەوەکانی پێغەمبەر یەعقوب ، ئیسرائیل ناوی یەعقوبە واتا عبدالله ، ئەفەرمووێ: ئێمە ئەو کیتابەمان کرد بە میرات بۆ بەنی ئیسرائیل واتا تەوراتمان کرد بەمیرات دەست بەدەست هێنایان لەگەل خۆیان ئەوانەی کە لەسەری ڕۆیشتن وە ئەوانەی کە کاریان پێ کرد ، تەبعەن زۆربەشیان کاریان پێ نەکرد ئاگادارین .

هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (٥٤)

الله تعالى دەفەرموویێ : ڕێنمای الله تعالى یە وەیادەوەری و ئامۆژگارییە بۆ ئەو کەسەی کەوا خاوەنی عەقل و تێگەیشتن بێت ، واتا کێ سودی لێ دەبینێت ؟؟! ئەوانەی کەوا خاوەنی عەقل و تێگەیشتن بن .

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ (٥٥)

الله تعالى دەفەرموویێ: (فَاصْبِرْ) بەپێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەسەر ئەزیەتدانی کافرەکان وموشریکەکان بۆتۆ تۆ صەبر بگرە ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) وە ئێوەش ئەی ئیمانداران لەزەمان و کاتی خۆتاندا کاتێك توشی نارەحەتیەکان دەبن ئەوا صەبر بگرن و دین مەدۆڕێنن ، کەنارەحەتیتان توش دەبێت پشت مەکەنە دینەکەی الله تعالى بەو شێوەیە دیندارای بکەن ئەوا ئەگەر لەخۆشیدا بوون باشە ئەگەر کەوتنە ناخۆشی واز لەدین بێنن !! نا بەم شێوەیە مەبن بەڵکو (فَاصْبِرْ)یانی (على الاذاهم) لەسەر ئەزیەتدانی کافرەکان و مونافیقەکان و ئەهلی بیدەع و گومڕاکان لەسەرتان صەبر بگرن ، ئەمڕۆ زۆر شت هاتۆتە ڕێگەمان ئەبێ بزانین ئەمڕۆ دین هەتاوەکو بلێ غەریب بۆتەوە خۆشەویستانم وە صەبرێگی زۆری دەوێ ، الله تعالى دەفەرموویێ: (فَاصْبِرْ)وە بەپێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموویێ: (فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ) الله تعالى وەعدی داوە بەتۆ کە سەرت بخا لەسەر ئەم دینە کەواتە تۆ صەبر بگرە وە وەعدی الله تعالى حەقە و هەر سەرت ئەخا ، واتا ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وە ئەی ئیمانداران هەر کەسێك لەئێوە ئەگەر صەبر بگرێت لەسەر ئەم دینەی إلا الله تعالى سەری دەخا ڕاست نارەحەتیت توش دەبێت بەس دوای لەسەر نارەحەتیەکان الله تعالى وەعدی سەرکەوتنی داوە ،(إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ)وە ئەوەتا الله تعالى لەئایەتێکیتردا دەفەرموویێ: (إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا)[١] الله تبارك وتعالى چ وەعدێکی داوە ؟! وەعدی بەسەرخستن و سەرکەوتنی موسلمانان داوە ، کەواتە صەبر بگرە ڕاستە الله تعالى تاقیت ئەکاتەوە ، جا هەیە الله تعالى ڕزگاری ئەکات وەکو

١ : سورة غافر ، اية :٥١.

ئیماندارەکەی آل فیرعەون کە باسمان کرد لەنارەحەتی سزا و گرتن و کوشتنی فیرعەون ڕزگاری بوو وە هەبو ڕزگاری نەبوو وەکو ئەو هەموو مندالانەی کە سەر بڕان وە وەکو بەنی ئیسرائیل کەوا چەنێك لەعەزاب و نارەحەتی دا بوون ، الله تعالی دەفەرموویێ : (يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ)[١] بزانە کەواتە الله تعالی تاقیمان ئەکاتەوە ، هەیە ڕزگاری ئەبێت وە هەیە ڕزگاری نابێت بەس ڕزگاربوون مەبەستمان لێرەدا لەدونیایە بەڵکو لەکۆتاییدا سەرکەوتن إلا بۆ موسلمانانە (إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ).

الله تعالی دەفەرموویێ : (وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ) بەپێیەمبەر محمد (صلی الله علیه وسلم) داوای لێخۆشبوون بکە لە الله تعالی لەتاوانەکانت ، لەدواتردا بەتفاصیل باس دەکەین دەربارەی ئەوەی کەوا ئایا پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) تاوانیان لێ واقیع دەبێت ؟! سەیری زاهیری ئایەتەکە بکە دەفەرموویێ: (وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ) ذنب یانی گوناە و تاوان،واتا داوای لێخۆشبون بکە ئەی محمد (صلی الله علیه وسلم) لە الله تعالی لەو گوناهانەی کە کردوتە ، وە ئایا پێغەمبەران معصوم نین ؟! ئەی معصومیەت یانی چی؟! وە ئایا مەعصومیەت بۆ ئەوەیە کەوا گوناە نەکەن ؟! بۆ کەبیرەیە یان صغیرە ؟! وە یاخود ئەوەیە کە ئەم دینە لەلایەنی الله تعالی بۆ ئەم خەلکە ئەدا ئەکەن و هیچ هەلەیەك ناکەن لەدینەکەی الله تعالی دا ئەمە بەتەفصیل باس ئەکەین إن شاءالله .

تەبعەن الله تعالی کە فەرمان دەکا بەپێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمانە بۆ ئێمەش کەوا هەریەك لەئێمە بەبەردەوامی خەریکی ئیستغفار و داوای لێخۆشبوون بێت ، ئەوەتا پێغەمبەر خوا (صلی الله علیه وسلم) بەیانیان ١٠٠ جار أستغفرالله ی ئەکرد وە لەداوای نوێژەکان ١٠٠ جار إستغفرالله ی ئەکرد .

الله تعالی دەفەرموویێ: (وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ) تۆ خوای خۆت بەخاوێن ڕابگرە لەشەریك وە شەریکی بۆ قەرار مەدە وە لەعەیب خاوێنی بکە بلێ هیچ عەیبی نیە وە هیچ کەم و کوری

---

١ : سورة البقرة ، اية : ٤٩..

نيه ، وه سوپاسی بكه لەكاتێكدا كه تۆ ئەلێ خوا خاوێنه بلێ سوپاس بۆ ئەو خوایەی كه خاوێنه لەهەر هەموو شیركێك و هەموو نوقصان وعەیبێك ، (بِالْعَشِيِّ وَالإِبْكَارِ)بەئێواران وبەیانیان .

جا لێرەدا مەبەست بەو (وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ)چیه ؟

هەیە لەزانایان دەفەرموون : دووركعات لەبەیانیان و ئێواران پێش ئەوەی نوێژ فەرز بكرێت هەبوو مەبەستی ئەو دوو ركعاتەیە كه دووركات لەبەیانیان وه دووركعات لەئێواران ، وه هەیە ئەلێت : نوێژی بەیانی و عەصره ، وه هەیە لەزانایان دەلێت : پێنج نوێژەكەیە واتا كه تۆ پێنج نوێژەكە ئەكەیت ئەوكاتە تۆ بەبەیانیان و ئێواران تۆ خوای خۆت بەخاوێنی ڕادەگریی تۆ سەجدە بۆ ئەو دەبت وه سەجدە بۆكەسیتر نابەیت واتا كەس موستەحەقی ئەو عیبادەتە نیه له الله تعالی زیاتر .

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (٥٦)

الله تعالى دەفەرموویێ : (إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ)ئەوانەی کەوا موشت و مڕیانە ئەو کافرانەی کەوا ئایەتەکانی الله تعالى ڕەت ئەکەنەوە بەڵگەکانی الله تعالى ڕەت ئەکەنەوە بەبێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەك کە الله تعالى بەوانی دابێت ، واتا زمان درێژی ئەکەن بەرامبەر بەئایەتەکانی الله تعالى وە قبولی ناکەن و ڕەتی ئەکەنەوە و ڕەخنەی لێ ئەگرن وەکو ئەمڕۆ خۆشەویستانم ، ئەمڕۆ سەیری قورئانی پیرۆز بکە سەبارەت بە هەموو شتەکان لەلایەنی إعتقاد ئەلێ ڕەخنە ئەگرن ئەلێ : چۆن ئەبێت هەمومان خوا بپەرستین ئەلێن : نەخێر بەڵکوو حوریەتی خۆیەتی با شەیطانیش بپەرستن وە حوریەتی خۆیەتی با ئینسان بپەرستێ وە حوریەتی خۆیەتی با مردوو بپەرستی وە حوریەتی خۆیەتی ئازادە با خاك و خۆڵ بپەرستی با پەرۆك بپەرستی وە با هەرشتێك هەیە بپەرستی ئازادە!! ئەوە بریتیە لەم کەسانە ئەوانەی موجادەلە ئەکەن ، الله تعالى دەفەرموویێ: نابێ کەستان لەغەیری الله تعالى بپەرستن ، کەچی ئەوان دەلێن : نەخێر چۆن شتی وا دەبێت چۆن خواکان دەبێت بەیەکخوا شتی وا نابێت !! وە هیچ بەڵگەیەکیان بەدەستەوە نیە کە الله تعالى بەوانی دابێت .

(إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ)ئەوانە لەسنگیاندا بەڕاستی تەکبور و خۆبەزل زانین هەیە لەئاستی عیبادەت کردن بۆ الله تعالى ئەمانە ناگەنە مەبەستی خۆیان ، وە ناگەنە ئەو مەبەستی کە مەبەستیانە ، وە هەندێك لە ئەهلی عیلم دەلێت : الله تعالى پێغەمبەرایەتی دا بە پێغەمبەر محمد (صلى الله عليه وسلم) ئەوان چی یان کرد ؟ ئەوان بەقسەیان نەکرد لەکاتێکدا لەناخدا ئیمانیان بەپێغەمبەرایەتیەکەی هەیە چونکە الله تعالى دەفەرموویێ : ئەوانە تۆ بەدرۆ نازانن بەڵام ئەوانە ئینکاری حەقیقەت ئەکەن ئەوانە تەکبوریان هەیە لە وەرگرتنی ئەم حەقەدا ، ئەڵێن بۆچی بۆ ئەو هات بۆ ئێمە نەهات !! ئەیانەوێ بگەن بەو پلە و پایەی تۆ بەڵام ناگەنێ بەهیچ شێوەیەك ناگەنە ئەو پلە و پایەی تۆ .

(فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ) تۆ پەنا بگرە بە الله تعالى وە خۆت بپارێزە بە الله تعالى لەشيرك و لەگومڕایی و لەئەزیەت دان وە لەهەموو شتێکی کافرەکان ، (إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) الله تبارك وتعالى دەبيستێ هەموو وشەیەك بێتە دەرەوە لەهەر شتێك هەر دەنگێك دەیبیستێ چ لەئینسان بێت وە چ لەحەیوان بێت چ لەپەرەوەلەر بێت لەکەون و کائینات هەر دەنگێك لە هەر شتێکەوە بێتە دەرەوە الله تعالى هەر هەمووی دەبيستێ ، ئەوە نیە کە لەکاتێکدا بلێ شتێك دەبيستێ ئەویتر نابيستێ وەکو ئێمەی ئینسان !

ئێوە بیر بکەنەوە بزانن لەو کەون و کائیناتانە لەیەك لەحەضەدا چەند سەوت دێتە دەرەوە بەس ئی ئینسانەکان حیساب بکە لەسەر ئەم زەویەدا الله تعالى هەمووی دەبيستێ وە ئەشزانی چ ئەڵێن ، تۆ حیسابی بەس نوێژ کەران بکە ئێستا کە کاتێك بانگ ئەدا لەهەموو ئەو شوێنانەی کە ئەو نوێژە هەیە خەڵك نوێژ ئەکات الله تعالى هەموویان دەبيستی وە ئەزانی داوای چی ئەکات وە داوای چی ناکات ، ئینجا تۆ سەیری ئەو هەموو مەلائیکەتانە بکە لەئاسمان کە سبحان الله ئەکەن کە ماندوو نابن ! کە ژمارەیان کەس نازانی چەنێکە إلا الله تعالى نەبێت ، (وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ)[١] الله تعالى هەمووی دەبيستێ .

(الْبَصِيرُ) الله تعالى بینایە بەهەمووی هیچ شتێك نیە پەردە بێت لەنێوان ئەو شتە و لەنێوان بینینی الله تعالى دا ناخی زەویت بۆ ئەبینی وە ناخی دڵەکان ئەبینی وە هەموو شتە شاراوەکان ئەبینی بۆیە پێ دەوترێ (عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ)[٢] .

١ : سورة المدثر ، اية : ٣١.

٢ : سورة الحشر ، اية : ٢٢.

إبن كثير دەفەرمووێ :

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ (٥١)

(قد أورد أبو جعفر بن جرير ، رحمه الله تعالى ، عند قوله تعالى : (إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) سؤالا)إبن جرير طەبرى (ڕەحمەتى الله تعالى لێ بێت) دەربارەى ئەم ئايەتە (إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) پرسيارێكى هێناوە لەتەفسيرەكەيدا ، فەرموويەتى : (فقال : قد علم أن بعض الأنبياء ، عليهم الصلاة والسلام ، قتله قومه بالكلية كيحيى وزكريا وشعياء ، ومنهم من خرج من بين أظهرهم إما مهاجرا كإبراهيم ، وإما إلى السماء كعيسى ، فأين النصرة في الدنيا ؟ ثم أجاب عن ذلك بجوابين .) الله تعالى كە فەرموويەتى : ئێمە پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) ى خۆمان بەسەر دەخەين وە بڕواداران سەردەخەين وە نەصرەتيان ئەدەينێ پرسيارێك دێتە پێشەوە ئەويش ئەوەيە : كە زانيومانە لەپێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) هەبوە كە كوژراوە وەكو يەحيا و زەكەريان و شەعياء وە تياى هەبوە ڕۆيشتوە و هيجرەتى كردوە ولات و خەڵكەكەى بەجێهێشتوە وەكو ئيبراهيم ، وە تيايدا هەبوە بۆ ئاسمان بەرزكراوەتەوە لەدەستى كافران تاوەكو نەيكوژن وەكو عيسا ، ئايا كوا سەركەوتن بۆ ئەمانە ؟ لێرەدا پرسيارەكەى بۆ ئينكارى نيە ئيمام بەڵكو ئەيەوێت فێرمان بكات كاتێك تۆ ئەو پرسيارە ئەكەيت بزانى وەلامەكەى چيە ؟

وەلامەكەمان ئەداتەوە لەدوو لايەن :

يەكەم :(أحدهما : أن يكون الخبر خرج عاما ، والمراد به البعض)ئايەتەكە بەگشتگيرى باسى سەركەوتنى موسلمانانى كردوە بەلام مەبەست پێى هەندێكە بۆيە مەرج نيە هەمووى سەربخا ، وەكو باسمان كرد بەشێكيان سەردەخا وە بەشێكيتر توشى ئيبتلاء و تاقيكردنەوە دەكات و تاقيان دەكاتەوە ، (قال : وهذا سائغ في اللغة .) ئەمە لەلوغەتى عەرەبدا شتێكى گونجاوە كە تۆ بلێ ئێمە سەريان دەخەين وە مەبەستيشى پێ هەموو نەبێت بەلكو مەبەست پێ هەندێكى بێت .

دووەم: (الثاني : أن يكون المراد بالنصر الانتصار لهم ممن آذاهم) مەبەست لەسەرخستنیان ئەوەیە کە حەق لەو کەسانە بسەنێت کە ئەزیەتیان ئەدەن ، ئەوەی ئەزیەتی پێغەمبەران و بڕواداران بدا الله تعالی بۆ ئەو کەسانەی داناوە کەوا ئەزیەتیان بدا ئەوە سەرخستنەکەیانە ، (وسواء کان ذلك بحضرتهم أو في غيبتهم أو بعد موتهم) جا چ لەکاتی خۆیاندا بێت یاخود لەداوی ئەوان لەکاتی ئەوان جا کوژران لەدوایان الله تعالی قەوەمەکەی وا لێکرد یاخود لەکاتی خۆیدا حەقیان لێ بسەنێتەوە ، یاخود لەداوای مردنیان ، یاخود ئەو شوێنە بەجێدێلێن الله تعالی لەدوای ئەوان تۆڵەیان لێ دەکاتەوە ، (کما فعل بقتلة يحيى وزكريا وشعياء)هەروەکو چۆن بکوژانی یەحیا و زەکەریا وشەعیای لەناو برد ، (سلط عليهم من أعدائهم من أهانهم وسفك دماءهم) الله تعالی کەسانی بەسەردا موسلط و زاڵ کردن کە ئیهانەی کردن و خوێنی ڕشتن ، (وقد ذكر أن النمروذ أخذه الله أخذ عزيز مقتدر)ڕاستە ئیبراهیم دەرچوو و هیجرەتی کرد بەڵام دواتر نەمرود بەسەلامەتی بۆی دەرنەچوو الله تعالی ئنتقامی لێ سەند ، (وأما الذين راموا صلب المسيح ، عليه السلام، من اليهود)ئەوانەی کە ویستیان پێغەمبەر عیسا صەلب بکەن چیان لێ بەسەرهات ؟! ، (فسلط الله عليهم الروم فأهانوهم وأذلوهم) الله تعالی ڕۆمەکانی بەسەردا مسلط کردن و زاڵ کردن بەسەریاندا و ئیهانەی کردن و زەلیلی کردن ، (وأظهرهم الله عليهم .)ئەوانی بەسەر خستن بەسەریاندا .

دەفەرمووێی: (ثم قبل يوم القيامة)پێش ڕۆژی قیامەت ،(سينزل عيسى ابن مريم إماما عادلا وحكما مقسطا) کەپێغەمبەر عیسا وای لێهات ویستیان بیکوژن و الله تعالی بەرزی کردەوە بۆ ئاسمان ، ئەڵێن : کوا سەرکەوتن ؟ ئەیی پێش ڕۆژی قیامەت نایەتە خوارەوە ! ئەی نابێت بەپێشەوایەکی عادل ئەی نابێت بە حاکمێکی عادل چی ئەکات ؟

(فيقتل المسيح الدجال وجنوده من اليهود)مەسیحی دەجال دەکوژی وە جوندیەکانی لەیەهود ئەکوژی ئەو یەهودانەی کە ویستیان پێغەمبەر عیسا بکوژن بەدەستی ئەو الله تبارك وتعالى لەناویان ئەبات ، (ويقتل الخنزير، ويكسر الصليب ، ويضع الجزية فلا يقبل إلا الإسلام .) بەراز ئەکوژی وە گۆشتی

بەراز حەرامە لەئیسلامدا عیسا هەمووی لەناو ئەبات ئەڵێ نابێت گۆشتی بەراز بخورێی واتا حەق سەرئەخات ،وە هەروەها صەلیب دەشکێنی ئەڵێ ئەو صەلیبە شیرك و گومڕاییە چۆن تۆ کاتێك الله تعالی دەفەرمووێت : عیسا صەلب نەکرایە تۆ ئەڵی عیسا صەلب کرایە ئەبێ لەناو بچێ ئەم رموزانە ، کە ئێستاکە بەداخەوە بۆتە ڕەمزی پێکەوە ژیان ، یانی خوا بەدرۆ خستنەوە بۆتە ڕەمزی پێکەوە ژیان ، ئەڵێن کاکە کێشە نیە با ئێمە بەیەکەوە بژین و قبولی بکەین و صەلیب قبول بکەین !! ئێمە چۆن صەلیب قبول ئەکەین بەڵکو دایکمان عائیشە (ڕەزا وڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هەر صەلیبێکی ببینیایە لەناوی ئەبرد ،(ویضع الجزیة فلا یقبل إلا الإسلام .) جزییە هەتاوەکو ئەو کاتە ئەڕوا واتا ئەگەر یەهودی و نەصرانی و مەجوسی موسڵمان نەبن بڵێن : موسڵمان نابین ئومەتی ئیسلام پێیان ئەڵی ئێوە دەبێ جزییە و سەرانە بدەن ئەگەر سەرانەیان دا دائەنیشن بەزەلیلی ، (حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ)[١] بەڵام لەزەمانی پێغەمبەر عیسا کە دێتە خوارەوە ئەویش قبول ناکا ئەڵێ جزییە تەواو بەڵکو یان موسڵمانی یانیش لەناو ئەبردرێت ، کەواتە لەدینی ئیسلامدا ئەوەی کە ڕێگەی پێ ئەدرێ بمێنێتەوە بریتیە لە یەهودی ونەصرانی و مەجوسی کە لەسەر دینی خۆیان بمێنێتەوە بەمەرجێك جزییە بدا بەڵام ئەگەر جزییەی نەدا ئەوا لەناو ئەچێت ، واتا یان موسڵمان ئەبێ یاخود جەزییە ئەدەی یاخود لەناو ئەچی ، بەس لەزەمانی پێغەمبەر عیسا ئەوە نامێنی ئەڵێ یا موسڵمان بوون یاخود لەناو چوون .

دەفەرمووێ: (وهذه نصرة عظيمة) کەواتە ئەمە گەورەترین بەسەرخستنە کە الله تعالی نەصر و سەرکەوتنی کرد بە قسمەتی پێغەمبەر عیسا (علیه السلام)، (وهذه سنة الله في خلقه في قديم الدهر وحديثه) ئەمە الله تعالی وای هێناوە هەر لەناو خەلقەکەی خۆیدا کەوا لەکۆن و نوێیدا بەم شێوەیە هاتوە ، (أنه ينصر عباده المؤمنين في الدنيا ، ويقر أعينهم ممن آذاهم) لەدونیادا الله تعالی بەندە ئیماندارەکانی خۆی سەردەخا وە چاویان توشی خۆشبینینی ئەو حاڵەتە ئەکات کە کەسانێك ئەزیەتیان داون لەناویان ئەبات .

---

١ : سورة التوبة ، اية : ٢٩.

إبن كثير حەدیثێکمان بۆ دەهێنی لەبوخاریەوە کە لەموناسەبەی ئەم ئایەتەدا ئەفەرمووێی : (ففي صحيح البخاري عن أبي هريرة - رضي الله عنه - عن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أنه قال : " يقول الله تعالى : من عادى لي وليا فقد بارزني بالحرب ") لەصەحیحی بوخاریەوە کە ئەبو هوریرە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرموویی : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێی: الله تعالى دەفەرمووێی: هەر کەسێك دژایەتی دۆستی من بکات و دووژمنایەتی بکات لێ بات و ئەزیەتی بدا ، ئەوە با بزانی (فقد بارزني بالحرب)ئەوە هاتۆتە مەیدان بۆ ئەوەی حەرب لەگەل مندا بکات ، ئەی قوربەسەر ئەو کەسە کە حەرب لەگەل الله تعالى دا ئەکات .

إبن كثير حەدیثێکیرمان بۆ دەهێنی بەڵام زەعیف جددنە ، (وفي الحديث الآخر : " إني لأثأر لأوليائي كما يثأر الليث الحرب ")یانی من تۆڵە لە دووژمنانی دۆستی خۆم ئەسەنم هەوەکو چۆن شێرێك تورە ببی نێچیرەکەی پارچە پارچە بکات و قەپی گەورەی لێ بگرێت ، (الليث الحرب) واتا شێرێك کە تورە بووە چۆن نێچیرەکەی پاچە پارچە ئەکات وە قەپالی لێ ئەگرێت و تورەی لێ هەلساوە ، تەبعەن وەکو وتمان ئەم حەدیثە زەعیفە.

إبن كثير دەفەرمووێی: (ولهذا أهلك تعالى قوم نوح وعاد وثمود) لەبەر ئەمە الله تعالى قەومەکانی نوح و عاد و ثەمودی لەناو برد ، قەومی نوح ئەزانن کەوا ٩٥٠ ساڵ بەقسەی ئەو پێغەمبەرەیان نەکرد (عليه السلام) هەتاوەکو ئەزیەتی نوحیان ئەدا ئەبوە الله تعالى بەلافاو هەموویانی لەناو برد ، عاد پێغەمبەرەکەیان هود بوو ، وە ثەمود پێغەمبەرەکەیان صالح بوو الله تعالى قەومەکانی ئەم پێغەمبەرانەی بەڕەشە با و بەلەرزە لەناو بردن ، (وأصحاب الرس ، وقوم لوط ، وأهل مدين) الله تعالى إصحاب الرس و قەومی لوطط و ئەهلی مەدین ئەمانە هەموو لەناو برد ، ئەصحاب رس ئەوانە بوون کە پێغەمبەرەکەی خۆیان خستە ناو بیرەوە و خنکاندیان ، الرس یانی بیر ، وەهەر وەها قەومی لوط کە ئەزانن بەچی لەناو چوو ئەو قەومە سەرەڕای کوفر وشیرکیان لەگەل ئەو ئیشە خراپەکەی کەکردیان الله تعالى بەردە بارانی کردن ، وە ئەهلی مەدین الله تبارك وتعالى چۆن بەرەجفە و بەلەرزە لەناوی بردن ، (وأشباههم وأضرابهم)وە هاو وێنەکانی ئەوانیشی کە لەناو بردن ، (ممن كذب الرسل وخالف الحق .) ئەوانەی کە

پێغەمبەریان بەدرۆخستەوە و وە بڕوایان پێ نەدەهێنان وە موخالەفەی ئەو حەقەیان دەکرد کەوا الله تعالی ناردوویەتی .

دەفەرمووێی: (وأنجى الله من بينهم المؤمنين) الله تعالی بڕوادارانی لەنێوان ئەواندا ڕزگار کرد ، (فلم يهلك منهم أحدا) الله تعالی کەسی لە ئیماندارن لەناو نەبرد ، قەومی نوح سەیر دەکەی لەگەشتیەکدا بڕواداران ڕزگاریان بوو کەچی کافران هەمووی خنکان ، وەهەروەها قەومی لوط کەلوط و هەردوو کچەکەی رزگاریان بوو کەچی ژنەکەی کە لەگەل کافران دا بوو لەگەل ئەواندا ڕۆیشت و سزای وەرگرت بەڵام ئیماندار هیچی لێ نەهات ئەی ئەمەش نەصرەت نیە !!؟ ، (وعذب الكافرين) الله تعالی کافرەکانی تەعزیب دا ، (فلم يفلت منهم أحدا .)کەس ڕزگاری نەبوو لەم سزایە .

إبن كثير دەفەرمووێی ئیمامی السدی (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێی: (قال السدي : لم يبعث الله رسولا قط إلى قوم فيقتلونه ، أو قوما من المؤمنين يدعون إلى الحق فيقتلون ، فيذهب ذلك القرن حتى يبعث الله لهم من ينصرهم) الله تعالی هیچ کاتێك پێغەمبەرێکی نەناردوە بۆ قەومێك کە پێغەمبەرەکەیان کوشتبێت یاخود قەومێك لەموسلمانان کە داوا لەقەومەکەیان بکەن شوێن حەق بکەون وە ئەوانیش بیانکوژن ، إلا کە ئەو خەڵکە ڕۆیشت و زەمەنیان تێپەری کرد ، الله تبارك وتعالی کەسانێك ئەنێرێی کە ئەوان سەربخەن ، (فيطلب بدمائهم ممن فعل ذلك بهم في الدنيا .) بەدوای خوێنی ئەواندا ئەڕۆن مافی ئەوان هەلدەگرنەوە وە حەقیان ئەکەنەوە وە تۆڵە لەدووژمنانیان ئەکەنەوە ، (قال : فكانت الأنبياء والمؤمنون يقتلون في الدنيا) پێغەمبەران و ئیمانداران ڕاستە ئەکوژران لەدونیاد ، (وهم منصورون فيها .)بەڵام سەرکەوتوو بون تێیدا .

إبن كثير دەفەرمووێی: (وهكذا نصر الله [سبحانه] نبيه محمدا - صلى الله عليه وسلم -) ئا بەم شێوازە الله تعالى پێغەمبەر محمدیشی (صلى الله عليه وسلم) ی سەرخست ، (وأصحابه على من خالفه وناوأه) خۆی و هاوارێیانی ئەو کەسانەی کەوا دژایەتیان ئەکردن نەیار بوون لەبەڕامبەریان الله تعالی لەناوی بردن ، (وكذبه وعاداه)ئەوەی کەوا پێغەمبەری بەدرۆ ئەزانی وە دووژمنایەتی ئەکرد ، (فجعل كلمته هي العليا ، ودينه هو الظاهر على سائر الأديان .) الله تعالی دینی ئیسلامی بەرزکردەووە بەسەرهەموو دینەکاندا و سەری خست .

دەفەرمووێی : (وأمره بالهجرة من بين ظهراني قومه إلى المدينة النبوية) ئەمری پێکرد لەناو ئەو خەڵکەی کە لەناو مەککەدا بوو لەبەر دەستی ئەواندا نەیانتوانی بیکوژن فەرمووی بڕۆ بۆ مەدینە ئەوە بوو چوو بۆ مەدینە ، (وجعل له فيها أنصارا وأعوانا) الله تعالی یاریدەدەرانی بۆ دروست کرد و یارمەتی دەرانی بۆ دروست کرد وە دۆستی بۆ دروست کرد ، (ثم منحه أكتاف المشركين يوم بدر) دوای لەشەری بەدردا الله تعالی چی پێ بەخشی ؟! ٧٠ موشریك بەدیل گیران وە ٧٠یان کوژرا ، (فنصره عليهم وخذلهم له) الله تعالی سەری خست بەسەریاندا وە ئەوانی سەرشۆرکرد ، (وقتل صناديدهم ، وأسر سراتهم) واتا الله تبارك وتعالی وای کرد کە پێغەمبەرەکەی پاڵەوانەکانی ئەوان لەناو بەرێت (صلى الله عليه وسلم) وە گەورەکانی ئەوان بەئەسیر بگرێت ، (، فاستاقهم مقرنين في الأصفاد) هەموویانی بەکۆت و زنجیر بەند کرد وە دەست گیری کردن لەو ٧٠ کەسەی گیران ، (ثم من عليهم بأخذه الفداء منهم) دواتر الله تبارك وتعالی لە قورئاندا باسی ئەوەمان بۆ ئەکات بابەتی فیدایەکە پێ ئەلێ نەدەبوایە تۆ بەبارمتە ئەوانت رزگار کردبایە بەڵکو ئەبوایە لەناوت ببردبانایە ، بەڵام قەدەری الله تعالی وابوو بەبارمتە ئەوان کە ئەسیر بوون و ڕزگار بوون ، (ثم بعد مدة قريبة فتح [عليه] مكة) بەڵام پاش ماوەیەکی کەم فەتحی مەککەشی کرد پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ، (فقرت عينه ببلده)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) چاوی ڕۆشن بوویەوە بەبینینی شارەکەی خۆیی کەلێ دەرکرابوو ، (وهو البلد المحرم الحرام المشرف المعظم) ئەو شارەی کە الله تبارك وتعالی ناوی ناوە بەلەدی محرەم کە هەندێك شت لەو شوێننە حەرامە بکرێت بۆیە ناوی محرمە .

مەدینە و مەککە هەر دووکیان پێیان دەوترێی الحرمین ، لەبەر ئەوەی هەندێك شت لەوێدا نابێت بکرێت وەکو شوێنەکانیتر نیە بەڵکو لەم دوو شوێنە حەرامە .

(فأنقذه الله به مما كان فيه من الشرك والكفر ، وفتح له اليمن ، ودانت له جزيرة العرب بكمالها ، ودخل الناس في دين الله أفواجا .) دواتر الله تعالى جەزیرەی عەرەبی بۆ فەتح کرد وە کوفرو شیرکی هەمووی بۆ سەرژێر کرد وە ئەم شوێنانەی هەموو ڕزگارکرد لە کوفر و شیرك وە یەکەمن و جەزیرەی عەرەبی بۆ فەتح کرد دواتر خەلکی کۆمەل بەکۆمەڵ دەهاتنە ناو ئیسلام ، (ثم قبضه الله ، تعالى ، إليه)پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کە وەفاتی کرد جەزیرەی عەرەبی هەموو کەوتە بن دەستیەوە (لما له عنده من الكرامة العظيمة، فأقام الله أصحابه خلفاء بعده) الله تبارك وتعالى لەدوای ئەو صەحابەکانی ئەوی کرد بە جێنشینی ئەو ، (فبلغوا عنه دين الله) دینی الله تعالى یان گەیاند بەسەر زەویدا ، (ودعوا عباد الله إلى الله .) عەبدەکانی خۆیان بانگ کرد بۆ عیبادەتی الله تعالى .

وە دەفەرموویێ: (وفتحوا البلاد والرساتيق والأقاليم والمدائن والقرى والقلوب) فەتحی هەموو شاروشارۆچکە و و کۆمەلگاکان و هەتاوەکو دلی کافرینی فەتح کرد بۆیان ، بەداخەوە ئەم مێژووە نازدارەمان هەیە کە الله تعالى ئێمەی لەشیرك و ضەلالەت ڕزگار کردییە کەچی لەقەومی ئێمەدا کەسانێکی دەم درێژ هەیە ئەو صەحابە بەرێزانە بە پیاو خراپ و خوێن ڕێژ و خائین و دەست درێژ کەر بۆ سەر ئافرەتان بەم شێوەیە لەقەلەمیان ئەدەن و لەپێش چاوی خەڵکی بەم شێوەیە تێیان دەگەیەنن !!!، (حتى انتشرت الدعوة المحمدية في مشارق الأرض ومغاربها .) تاوەکو بانگەوازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەڕۆژ هەلات و ڕۆژ ئاوای هەموو زەمیندا بلاو بوویەوە ، (ثم لا يزال هذا الدين قائما منصورا ظاهرا إلى قيام الساعة) پاشانیش ئەمە تاوەکو ڕۆژی قیامەت وادەبێت ، کەواتە وەکو لەدوای نوێژەکاندا دەلێن : (مخلصين له الدين ولو كره الكافرون)[1] با کافریش پێی ناخۆش بێت ئێمە دینی خۆمان هەر دەبەین بەرێوە ، ئەم دینە إن شاءالله ناسرێتەوە وە ناڕوا هەتاوەکو ڕۆژی قیامەت وە

١ : هذا ثبت من الحديث المغيرة في الصحيحين ومن حديث الزبير عند مسلم..

خەياليان خاوە الله تعالى ئەم دينە سەر دەخا ئەمەش نەصرەتى الله تعالى يە وەعدەكەيەتى كە بيباتە سەر ، داوا ئەكەين كە الله تبارك وتعالى سەرمان خا بەسەر قەومى كافردا .

إبن كثير دەفەرمووێ : (ولهذا قال تعالى : إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ) دواى ئەم پێشەكيە بۆ ئەم ئايەتە دەفەرمووى : ئەوەتا الله تعالى دەفەرمووێ: بەلێن بێت ئێمە پێغەمبەرانى خۆمان وە بڕواداران پێيان ئەبێ سەربخەين لەژيانى دونيادا وە لەڕۆژى قيامەتيشدا ، (أي : يوم القيامة تكون النصرة أعظم وأكبر وأجل .)ئاگادارىن وەكو باسمان كرد ڕۆژى قيامەت سەركەوتنەكە لە هەموو سەركەوتنەكان گەورەتر دەبێت چونكە دونيا كەمە ئەڕوا و نامێنێت بەس تۆ ڕۆژى قيامەت وەرە ئەچيتە بەهەشتەوە وە كافر ئەچێتە جەهەنەمەوە ! كێ سەركەوت ؟! حەتمەن ئيماندارن ، چ جۆرە سەركەوتنێك ؟! بەگەورەترين سەركەوتن (الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)[1] ئەوەش گەورەترين نەصرەتە ، بۆيە ئەلێت : (يوم القيامة تكون النصرة أعظم وأكبر وأجل .) كەواتە مەلێ لەدونيادا كە سەركەوتن بەدەست نايەنى و ئەمرى و ئەكوژرێى و سجن ئەكرێى بلێ والله دۆڕام ! زۆر كەس بەداخەوە ئەلێ خۆت مەدە لەم شتە ئەلێ ئەڕۆيت !! ئێ ئێمەش ئەلێين : ئەڕۆيى بۆ كوێى ؟! ئايا ئەڕۆيى بۆ لەناو چوونى هەتا هەتايى ؟! نەخێر بەڵكو ئەڕۆيتەوە بۆلاى الله تعالى وە الله تعالى لەحەقت دەپرسێ كێ واى لەتۆ كرد !! ، سەير بكەن الله تعالى دەفەرمووێ: (إِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ)[2] ئێوە سەيرى ئەم الموءودة بريتان لەشتێك كردۆتەوە ! ئەم الموءودة ە كێ يە ؟! ئەى ئەولادى موشريك نيە ! ئێ ئەولادى موشريك موشريكە خۆ كەچى الله تعالى حەقى دەپرسى !! فيكف بۆ ئيمانداران ، يانى لەڕۆژى قيامەتدا الله تبارك وتعالى ئەو مندالە زيندە بەچاڵانە كە حەقيان دەپرسى و تۆڵەيان بۆ ئەسێنێ لەهەمان كاتيشدا ئەوانيش تاقى ئەكاتەوە ئەلێ : وەرن و ئاگرێكيان بۆ ئەكاتەوە ئەلێ بڕۆنە ناو ئاگرە ئەگەر چووى ئەوە ئەچيتە بەهەشت ئەگەر نەچووى ئەوە ناچيتە بەهەشت ، يانى زۆر كەس وا دەهێنێتە بەر چاوى خۆيى الموءودة ەكە ڕاستەوخۆ كە مەزلومە ڕزگارى دەبێ ، نەخێر بەڵكو الله تعالى

---

١ : سورة التوبة ، اية : ٨٩.

٢ : سورة التكوير ، اية : ٨.

ئەزانى كەوا ئەويش چى بەسەر دێت بەڵام الله تبارك وتعالى لەحەقى هەر دەپرسێت ، ئینجا چۆن حەقى ئیماندار ناپرسى ئەوەش گەورەترین نەصرەتە بۆ ئینسانى ئیماندار .

إبن كثير دەفەرمووێ ئیمامى موجاهید (ڕەحمەتى الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرمووێ :(قال مجاهد : الأشهاد : الملائكة)الأشهاد كە وتمان جمعى شاهیدە ئەفرموویى: یانى مەلائیكەتەكان ، (يَقُومُ الْأَشْهَادُ)كە مەلائیكەتەكان كە ڕادەوەستن و شەهادەت ئەدەن ئەوە بوو باسمان كرد وتمان هەندێك لە ئەهلى عیلم ئەفەرموون مەلائیكەیە ، وە پێغەمبەران و ئیماندارانە وە هەتاوەكو چوار پەلى ئینسان خۆیى شایەتى ئەدا .

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٥٢)

إبن كثير دەفەرمووێ :

((وقوله : (يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ) بدل من قوله : (وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ) ئەو ڕۆژە (الْأَشْهَادُ)ئەو ڕۆژەیە كەوا كافرەكان عوزر هێنانەوەیان هیچ سودیان پێ ناگەیەنێ ،ئەلێ ئەم ئایەتە بەجیاتى ئەوە.

إبن كثير دەفەرمووێ: (وقرأ آخرون : " يوم " بالرفع)بەشێكیتر دەلێن : (یوم) بەرەفع بالضم الواو ، ئەلى ئەمەیان چۆنە ؟! (كأنه فسره به : وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ) یانى تەفسیرى یوم الأشهادى كردوە بەم ئایەتە ، كەوا ئەم ڕۆژەیە كە زاڵمەكان و كافرەكان عوزر هێنانەوەیان سودى نیە بۆیان ،(وهم المشركون) كە بریتین لە موشریكەكان ، (مَعْذِرَتُهُمْ) أي : لا يقبل منهم عذر ولا فدية) نە عوزر هێنانەوە قبولە وە نەفیدیەش ، یانى بارمەتە لەپێناوى خۆتدا بارمەتە بدەیت لەو كاتەدا ئەگەر ئەرز و ئاسمانیش هەر هەموو ئى ئەو بێت الله تعالى لێ قبول ناكا وەكو بارمەتە لەجیاتى ، ((وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ) أي : الإبعاد والطرد من الرحمة) لەڕەحمەتى الله تعالى بێ بەش دەبن وە دەرئەكرێن لە ڕەحمەتى الله تعالى ، الله تعالى پەنامان بدا ، ((وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ) وهي النار .) واتا ئاگر جێ ئەوانە ، ئاگر مەنزڵگاى ئەوانە .

إبن كثير دەفەرمووێ: (قاله السدي ، بئس المنزل والمقيل .)ئیمامی السدی (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرمووێ : (سُوءُ الدَّارِ)یانی ئاگر ، وە خراپترین مەنزلگا و خراپترین جێ ئیسراحەتی نێوەڕۆیان ، مقیل شوێنی قیلولەیە ،یانی لەنێوەرواندا ئینسان کە ئەخەوێت و ئیسراحەت ئەکات ، ئەوە لەئاگر جەهەنەم بۆیان دائەنرێ (الله تعالی پەنامان بدا).

إبن كثير دەفەرمووێ: عەلی کوڕی ئەبی طەلحە دەگێرتەوە لە إبن عەباس (رەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) کە دەربارەی ئەم ئایەتە (وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ) فەرموویەتی : (أي : سوء العاقبة)یانی عاقیبەتی خراپ بۆ ئەوانە و چاوەڕوانیان ئەکات کە دواڕۆژێکی نارەحەتە وە پڕ لەعەزابە .

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ (٥٣)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(وقوله : (وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ) الله تعالی کە دەفەرمووێ : ئێمە هدا و هیدایەتمان دا بەموسا ، هدا بریتیە (وهو ما بعثه الله به من الهدى والنور) کە بریتیە لەتەورات وە ئەو نورە کە کەلامی الله تعالی یە وە ئەو موعجیزانەی کە پێ درابوون ،(وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ) أي : جعلنا لهم العاقبة) واتا عاقیبەتمان بۆ بەنی ئیسرائیل دانا ئەوانەی کە شوێن دینە ڕاستەقینەکەی خۆیان کەوتن ، (وأورثناهم بلاد فرعون وأمواله وحواصله وأرضه ، بما صبروا على طاعة الله واتباع رسوله موسى ، عليه السلام) کە ئەلێ : (وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ) واتا تەورات تەبعەن بوو بە میراتگری بەنی ئیسرائیل کە بۆیان مایەوە وە هەروەها إبن كثير دەفەرمووێ: یانی عاقیبەت بۆ ئەوان بوو وە ولاتی فیرعەونمان کرد بە میراتی ئەوان چونکە فیرعەون لەناو چوو ئیترئەو ولاتە بۆ ئەوان مایەوە ئەموال و زەوی و زاری ئەو بۆ ئەوان مایەوە ، بەهۆی چی یەوە ؟! (بما صبروا على طاعة الله واتباع رسوله موسى ، عليه السلام)بەڕاستی صەبریان گرت وە صەبرێکی زۆریان گرت لەو ئێش و ئازار و ناڕەحەتیانەی کە ئەوان لەسەری ئەیان چەشت وە فیرعەونەکان و جوندیەکانیان سزای ئەمانیان ئەدا وە بەهۆی شوێن

کەوتنیان بۆ الله تعالى و پێغەمبەرەکەی کە موسایە (عليه السلام) توشی ئەو نارەحەتیە بوون وە ئەوانیش صەبریان لەسەر گرت وە الله تعالى پاداشتی دانەوە ، (وفي الكتاب الذي أورثوه - وهو التوراة -.)وە هەروەها وەکو وتمان ئەو کیتابەی کە الله تبارك وتعالى کردی بەمیرات بۆیان کە تەوراتە .

هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ (٥٤)

إبن كثير دەفەرمووێ:

(هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ) وهي : العقول الصحيحة السليمة .) باسی (لِأُولِي الْأَلْبَابِ)مان بۆ دەکات ، الالباب جەمعی لب ، لب یانی عەقل (لِأُولِي الْأَلْبَابِ)یانی خاوەنی عەقل کەواتە هیدایەت و ڕێنماییە یادەوەری و مەوعیضە و بیرهێنەرەوەیە ، وە ئامۆژگارییە بۆ هەر کەسێك کەوا عەقلی سەلیمی هەبێت ، یانی ئێمە بەو خەڵکە دەڵێن : ئەوەی لەسەر قورئان و سونە بڕوا عەقلی سەلیمە بەڵام ئەوەی لەغەیری ئەمە بڕوات عەقلی سەلیم نیە ، چونکە الله تعالى دەفەرمووێ: (هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ)، ئینجا با دڵی خۆیان خۆش نەکەن بڵێن : ئێمە عاقلین ! نەواللە ئەوەی کافر بێت عاقل نیە ، ئەتوانین بڵێن : زیرکە لەئموری دونیادا ، بەس ئەگەر عاقل بێت شوێن دینی الله تعالى ئەکەوێت ، کەواتە بێ عەقلە .

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ (٥٥)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(وقوله : (فَاصْبِرْ) أي : يا محمد)ئارام گربە وە ئارام بگرە ، ئارام بگرە لەسەر ئەزیەتدانی قەومەکەت بۆت ،(إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ) أي : وعدناك أنا سنعلي كلمتك) وەعدمان داویەتی کە ئێمە کەلیمەی تۆ بەرز بکەینەوە وە دینی تۆ بەرز بکەینەوە وە ناوی تۆ بەرز بکەینەوە ، (ونجعل العاقبة لك ولمن اتبعك)ئەبێ

داوا ڕۆژ هەر بۆتۆ و بۆ شوێن کەوتوانی تۆ بێت ، (والله لا يخلف الميعاد .) الله تعالى وەعدى خۆيى بەخيلاف نادا.

دەفەرموويێ: (وهذا الذي أخبرناك به حق لا مرية فيه ولا شك .)ئەوەی ئێمە پێمان وتی ئەوە حەقە و هیچ گومانی تێدا نيه وە گومانتان نەبێت ئیماندارات ئەگەر ئێوە بەڕاستی لەسەر دينی الله تعالى بڕۆن ئەوە الله تعالى سەرتان دەخا .

ئالێرەدا با خالێك باس بکەين ، الله تعالى کاتێك کە دەفەرموويێ: (إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا)[١] الله تعالى ديفاع دەکات لە ئیمانداران ، جارێ با خۆمان بناسين بزانين کە ئیماندارين کە الله تعالى داوای لێکردووين ؟! ئەگەر وابين ئەوە بەتەئەکيد الله تعالى ديفاعمان لێ ئەکات بەس ديارە ئێمە هەلە و کەم و کوڕيمان تێدايە ، ئێمە بەڕاستی لەو ئيمانە زۆر بەی زۆرمان وەکو پێويست نەچوينەتە پێشەوە ، بۆيە ئەبينی زۆر بەی زۆری موسلمانان ئەمڕۆ بەداخەوە ئیمانداريەتيەکەيان ئیمانداريەتيکی بەشکل و شێوەيە ، وەکو چۆن ئەلێ بەس بە نفوس و تەسکەرە موسلمانين (الله پەنامان بدا)، خۆمان بەخاوەنی ئەم دينە نازانين پەنا ئەگرين بە الله تعالى وە ديفاع لەو دينە ناکەين ، تەبرا ناکەين لەو شتانەی کەوا پێچەوانەی ئەم دينەيە ، بەداخەوە ديفاعيشيان لێ ئەکرێت ، ئەمڕۆ سەير بکە ئەوەندەی ديفاع لەکوفر و کافرين دەکرێت ئەوەندە عوزر بۆ موسلمانێك ناهێنرێتەوە ، کابرا جوێن بە الله و بە پێغەمبەر ئەدا (صلى الله عليه وسلم) کەسەکە ئەلێ من دونياويم و ئاخيرەتی نيم ئەلێ : قەينا ئەوە جاهيلە ئەوە بوراوە و ئەوە معذورە ، بەلاَم برايەکی موسلمان نوێژ کەری چاوپاك و دەست پاك و داوێن پاك و شەو نوێژ کەر سەير ئەکەی پێ ئەلێ : تۆ سەگی جەهەنەمی تۆ ئەهلی بيدع و گومرايی ، سەيری ئەو موسيبەتە بکەن خۆشەويستانم !! چيمان لێ بەسەرهاتوە ، ديفاع کردن لەطاغوتان بۆتە دينداريی وە ديفاع کردن لە ئەهلی بيدع و گومرايی بۆتە دينداری بەلاَم ديفاع کردن لە دينی حەق بۆ تە ئەوەی کەکەسەکانی پێ ناشرين بکرێت ئەلێن : ئەوانە پياو کوژن وە ئەوانە تيرۆرستن ، ئەوانە خەواريجن ، ئەوانە تەکفيرين !! ، ئەی باشە الله تعالى نالێ دەبێ تۆ لەغەيری ئەو دينەی الله تعالى تۆ کافر بکەيت ؟! ئەبی غەيری

---

[١] : سورة الحج ، اية : ٣٨.

دینی الله تعالی تۆ کافری بکەیت چ دینەکەیان وە چ خۆیان وەکو پێغەمبەر ئیبراهیم (علیه السلام) فەرمووێ: (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ)[1] دەبێ هەموو موسلمانێك ئەگەرنا ئیمانی لێ وەرناگیرێت ، بڕوادار تۆ سەیری لا اله الا الله کەت بکە کە ئەیلی لەسەرەتادا تۆ دەلی من بڕوام بەهیچ شتێك نیە وە کافرم بەهەمووشتێك تەنها الله تعالی نەبێت ، ئایا تۆ ئەوەت جێ بەجێ کرد ؟! ئەمڕۆ بەس ئەوەندە بلێ تۆ پیاو خراپی ، ئەلێ نەخێر بەڵکو دەبی پێکەوە ژیان هەبێت و هەمووی یەکتری قبول بکەیت وە ئەبێت قبولی بکەت کاتێك جوێن بەخوا و بە پێغەمبەر ئەدرێ (صلی الله علیه وسلم) !! ئەبێ قبولی بکەیت کە ئیهانەی خوا و دینەکەی ئەکرێت !!

ئینجا ئەوە کەی ڕاستە خۆشەویستانم پەنا ئەگرین بە الله تعالی .

دەفەرمووێ: (إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ) وەعدی الله تعالی حەقە ئەگەر تۆ بەڕاستی لەگەلی بێت ئەوە سەرت ئەخا ، هەر کەسێك بەڕاستی لەگەل الله تعالی دا بێت ئەوە الله تعالی سەری دەخا

إبن كثير دەفەرمووێ :(وقوله : (وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ) وەکو وتمان با بێن لەم بابەتە بکۆلینەوە ئایا پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) تاوان ئەکەن ؟!

شێخ ئیسلام ئەم بابەتە بەتفصیل باس ئەکات لە کیتابی (الرشاد إلى صحيح الإعتقاد والرد على أهل الشرك والالحاد)ئی صالح الفوزان (هداك الله) سەبارەت بە تاوانی پێغەمبەران ئایا تاوان ئەکەن یان نا ؟ ئایا معصومن ؟ چۆن معصومن ؟ لەبابەتی الایمان بالرسول بۆمان ملخص دەکات لەوێدا کەلامی شێخ ئیسلام إبن تیمیەمان (ڕەحمەتی الله تعالی لی بێت) بۆمان کورت دەکاتەوە :

دەفەرمووێ: (عصمة الأنبياء عليهم الصلاة والسلام منها ماهو مجموع عليه بداية ونهاية)کە پێغەمبەران (علهم الصلاة والسلام) معصومن تێدا هەیە بەئیجماع لەسەرەتاوە تاوەکو کۆتایی واتا کۆ دەنگی هەموو موسلمانانە کە پێغەمبەران معصوم لە سەرەتا تاوەکو کۆتاییە ، (ومنها ما هو مختلف فيه

[1] : سوره المتحنة ، اية : ٤.

بداية لانهاية)وەتێدایە هەیە لەزانایان دەڵێن : کە لەشۆنی پێغەمبەران هەیە کە ئیختلافی زانایانی تێدایە کە ئایا لەسەرەتا نەك کۆتایی ئایا بابەتی عصمەتی پێغەمبەران چۆنە :

یەکەم : (أجمعوا على عصمتهم فيما يخبرون على الله تعالى) هەموو زانایان ئیجماعیان لەسەر ئەوەیە کە پێغەمبەران معصومن لەوەی کە لە الله تعالى وە رای دەگەیەنن پێمان ، واتا بەهەڵەدا نەچوون هەرچیەك الله تعالى پێ وتبن ئەوە ئەوان بەئێمەیان وتوە وە لەوەدا بەهەڵە نەچوون ، (وفى تبليغ رسالاته ، لأن هذه العصمة هى التي يحصل بها مقصود الرسالة والنبوة)چونکە ئەم عیصمەتە نەبێت پێغەمبەرایەتی و پەیام دەوری نامێنێتەوە ، کە ئەو پێغەمبەر بۆ ئێمە دەبێت بێ هەڵە لەگەیاندنی ئەو بەرنامەی کە الله تعالى پێدا ڕەوانە دەکات بۆ ئێمە ، واتا بەبێ هەڵە ئەو بەرانامەی ڕەوانە کردوە بۆ ئێمە ئەمە لەبارەی دینەوە .

دووەم : (واختلفوا فى عصمتهم من المعاصى)ئایا لەڕوانەگەی عیصمەتی ئەوان لەتاوانەکاندا ئیختلاف هەیە یان نا ؟ بەلی ئیختلاف هەیە :

(فقال بعضهم بعصمتهم منا مطلقا كبائرها وصغائرها) بەشێك لەزانایان دەڵێن : لەهەموو گوناهێك مەعصومن لەگەورە و لەبچوك واتا پێغەمبەران گوناهیان نیە ،(لأن منصب النبوة يجل عن مواقعتها ومخالفة الله تعالى عمدا) چونکە پێغەمبەرایەتی بەم شێوەیە کە دەبێت تاوان نەکات چونکە ئەو قدوەیە نابێت بەهیچ شێوەیەك تاوان بکات بۆیە الله تعالى معصومی کردون لەتاوان ، (ولأننا أمرنا بالتأسى بهم) لەبەر ئەوەی الله تعالى ئەمری پێکردووین کە لەسەر ڕێبازی ئەوان بڕۆین وە ئیقتدایان پێ بکەین و بیان کەین بە قدوە و ڕابەری خۆمان چونکە ئەبێت ئەوان گوناه بکەن چونکە گوناه بکەن ئێمەش دەبێت ئیقتدایان پێ بکەین کەواتە ئێمەش بەهەڵەدا ئەچین ، (وذلك لايجوز مع وقوع المعصية فى أفعالهم)ئەگەر گوناه بکەن ئەمانە دروست نابێت ئەوکاتە ، (لأن الأمر بالاقتداء بهم يلزم منه أن تكون أفعالهم كلها طاعة) چونکە کاتێك کە ئێمە ئقتیدایان پێ دەکەین ئەبێت کارەکانی ئەوان لەوتە و کردەوەکانیدا طاعەت بێت و نابێت گوناه بێت ، (وتأولوا الآيات والأحاديث الواردة بإثبات شيء من ذلك)لێرەدا ئەم ئایەتە هاتە بەر دەستمان ئەوەی باسمان کرد یاخود ئایەتیتریشمان هەیە (لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا

تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ)[1] ئالێرەدا چی بلێن تەئویلی ئەم ئایەتەیان کردوە کەمەبەستی پی ئومەتەکەیەتی نەك خۆی بێ ، بۆنمونە ، بەڵام (وقال الجمهور بجواز وقوع الصغائر منهم؛) جمهوری ئەهلی عیلم دەفەرموون : نەخێر ئەوان بکەونە ناو گوناه بەس چی ؟! چ جۆرێك لەگوناهەکان ؟! گوناهی گەورە ؟! نەخێر بەڵکو گوناهی بچوك ، (بدليل ما ورد في القرآن والأخبار) بەو دەلیلەی کە لەقورئاندا هاتووە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) الله تعالی پێ دەفەرمووێ: داوای لێخۆشبوون بکە بۆ تاوانەکانت ، کەواتە باسی تاوانی کردوە یان نا ؟! بەلی کردوویەتی ، (لكنهم لا يصرون عليها) بەڵام ئەوان لەسەری بەردەوام نین هەر لەگەل کەوتنە ناو گوناهێکی بچوکەوە الله تعالی ڕاستەوخۆ ئاگاداریان دەکاتەوە وە لەسەری ناڕۆن ، (فيتوبون منها ويرجعون عنها) یەکسەر تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە ، (كما مر تفصيله ، فيكونون معصومين من الإصرار عليها) کەواتە معصومن لە بەردەوام بوون نەك لەتێکەوتنە ناو صەغیرەکان ، واتا لەگوناهە گەورەکان معصومن بەلام لە بچوکەکان معصومن ، بەلام لە بچوکەکان لەچیدا معصومن ؟ لەبەردەوام بوونیان لەو گوناهە بچوکەیان ، (ويكون الإقتداء بهم في التوبة منها.)[2]ئەی ئێمە چۆن ئیقتدایان پێوە بکەین ؟! لەتەوبەکردنەکەدا ئیقتدایان پێوە بکەین کە ئەوان کەوتنە ناو گوناهی بچوك یەکجار کە تەوبەیان کرد ئێمەش ئیقتایان پێ بکەین کە بەردەوام ئێمە دەکەوینە ناو گوناهی گەورە و بچوکەوە شوێنیان بکەوین لەتەوبە کردن .

إبن كثير دەفەرمووێ: الله تعالی دەفەرمووێ: (وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ) هذا تهييج للأمة على الاستغفار)ئەمە هاندانی ئومەتە بۆ ئەوەی داوای لێخۆشبوون بکەن بۆیە ئیستغفار زۆر گرینگە ، داوای مەغفیرەت بکەی ، وتمان مەغفیرەت لەچی یەوە هاتوە ؟ لە مغفر هاتوە کە ئەو خودەیە کە ئەکرێتە سەر بۆ ئەوەی کاتێك ئەچیتە شەر لەشمشێر ئەو سەرەت بپارێزی وە داشی ئەپۆشی ، یانی الله تعالی گوناهەکانت دائەپۆشی وە سزاشت نادا لەسەری ،(وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ)واتا بەردەوامبە لەڕاگرتنی الله تعالی لەشیرك و لەهەموو عەیبێك پەنا ئەگرین بە الله کە بدرێتە پاڵ الله تعالی ، (أي : في أواخر النهار

---

١ : سورة الفتح ، اية : ٢.

٢ : كتاب الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد والرد على أهل الشرك والإلحاد ، الأصل الرابع: الإيمان بالرسل عصمة الأنبياء،، ص :٩٣-٩٤

وأوائل الليل) لەكۆتايی ڕۆژ و سەرەتای شەودا ، (وَالْإِبْكَار) وهي أوائل النهار وأواخر الليل .) ئەمەش بریتیە لە سەرەتای ڕۆژ و كۆتایی شەو .

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (٥٦)

إبن كثير دەفەرمووێ:

((وقوله : (إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ) ئەوانەی كەوا مشتو مڕیانە و موجادەلە ئەكەن وە ئایەتەكانی الله تعالى ڕەت ئەكەنەوە بەبێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەك هەبێت بەوانی دابێت ، (أي : يدفعون الحق بالباطل)ئەو حەقە ڕەت ئەكەنەوە بەباطلەكەی خۆیان ، (ويردون الحجج الصحيحة بالشبه الفاسدة بلا برهان ولا حجة من الله) ئەو بەڵگە ڕاستانە هەمووی ڕەت ئەكەنەوە بەشوبهە و گومانی فاسد و پروپوچ بەبێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەكیان هەبێت وەكو ئەوەی ئەمڕۆ ئەیزانن كە ئەڵێن : چۆن ئەبێت دەستی دز ببڕێت ئەوە وەحشی گەرێتیە ! چۆن ئەبێت زانی محصن ڕەجم بكرێت لێرەدا ئەوە مافی مرۆڤ خورا !! یان چۆن دەبێت دادكاری عەرەق خۆر بكرێی خۆ ئێمە لەكەر نادەین ئەوە چیە ئەوە ! ئەم قسە قۆڕانە ئەكەن ئایەتەكانی الله تعالى پێ ڕەت ئەكەنەوە ، یان دەڵێن : چۆن دەبێت لەمیراتدا كچ و كوڕ وەك یەك وانەبێت ! چۆن ئەبێ وابێ !؟ ڕەخنەكان هەمووی لە الله تعالى یە لەبەرنامەكەیەتی !! بەس ئەوەندە ترسنۆك ناتوانن بڵێن ئێمە ڕەخنە الله تعالى دەگرین دێن بەحیلە بازی ئەچن شتەكان تەرح ئەكەن ، لەبەر ئەوە با بزانن ئەوانە مرتد بوون بەم قسانە هەر كەسێك ڕەخنە لە الله تعالى بگرێی مرتد بووە بەم قسانە چونكە خۆی باش ئەزانی ، نەك وەكو ئەوبێ عەقلانە كە دەڵێن : با ئیقامە حوجەیان لەسەر بكەین ! ئیقامە لەسەر چی ئەكرێی لەسەر شەیطان كە نەیزانی ! ئەمە دەستورە و بۆیی داناوە ئەمە خوطەیە و لەسەری ئەڕوا ئەمە ئەیەوێ الله پەرستی نەمێنی ئەمە لەناخیدا دەوێی ئیسلام هەلوەشێنی ، ئەو ئەزانی خوا چیە و پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) چیە وە دین چیە ! بەڵكو لەسەر ئەو ئەساسە ئەڵێت: من نامەوێت ! بەڵكو ئیقامە حوجە بۆ كەسێك كە شتێكی نادیاری لێ بزربوە و نایزانی حوكمەكەی نازانی كە پیی ئەلێ هەزار جار ئەلێ أستغفر الله ، دەوەرە تۆ

ده هەزار جار بۆیان بلێ بزانم جارێك دەلێن أستغفر الله یان هەر دەم درێژ ئەکەن (إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث)[١] ئەمە ئەمڕۆ زۆرە خۆشەویستانم (إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ) بەڵام موحامیەکان لەوانە زۆر زیاترن کێشەکە لەوەدایە ، ئەلێن : کاکە تۆ چۆن کافر کافر ئەکەی !! ئەی کافر کافر نەبێت کێ کافرە ئاخر ؟! خۆمن موسلمان کافر ناکەم ، بەڵکو ئەگەر موسلمانێك کەوتە زیناوە وتی خوایە تەوبە توشی ئەم هەلەیە بووم لێم خۆشبە منیش ئەلێم خوایە لێ خۆشبی ، ئەی ئەگەر وتی نا زینا حەرام نیە ؟! تۆ ئەکاتە دیفاع لەچی ئەکەی !؟ کە الله تعالى بەدرۆ بخاتەوە تۆ دیفاع لەچی ئەکەیت !؟

إبن کثیر دەفەرمووێ : (إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ) ئەوانە لەناخیاندا تەکبور هەیە ئەیانەوێ بگەن بە پلە و پایەك بەس ناشی گەنی با بزانن ، (أي : ما في صدورهم إلا كبر على اتباع الحق) لەدڵیاندا تەنها ئەوەندە هەیە کە لەئاستی حەق خۆیان لوت بەرز ڕابگرن ، (واحتقار لمن جاءهم به) وە بەکەم زانینی ئەو کەسەی کە ئەم حەقە دەهێنێ ،(وليس ما يرومونه من إخمال الحق وإعلاء الباطل بحاصل لهم) بەڵام ئەوەی کە دەیانەوێت ئەم حەقە بسرنەوە وە ئەو باطلە بهێنن ئەوە قەت ئەمەیان دەست ناکەوێت با باش بزانن ، (بل الحق هو المرفوع) وە حەق هەر لەسەرەوەیە ، (وقولهم وقصدهم هو الموضوع)قەولە بۆگەنەکەی ئەوان دێتە خوارەوە وە دێتە ژێر پێی ئیماندارات .

(فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ) أي : من حال مثل هؤلاء)پەنا بگرە بە الله تعالى لەحالی ئەو کەسانەی تێدایە ، سەیری ئەم کەلیمەیە بکەن (فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ) ئێمەی موسلمان ئەگەر بێتوو شەو و ڕۆژ لەنوێژ و طاعەت دابین بەس بلێن : پەیوەندیمان بەکافرانەوە نیە وە پەیوەندیمان بە طاغوتانەوە نیە ! زانایان دەفەرموون : ئەم ئیمانەشت لێ وەرناگیریی الله تعالى ڕەدی ئەکاتەوە ، چونکە الله تبارك وتعالى ئەوەی دەوێت تۆ بلێ لا اله ئینجا بلێ الا الله ئەگەر نەلێت : کافر کافرە ئیمانەکەشت لێ وەرناگیریی بەس کاتێك کە ئەلێن :

---

١ : سورة الأعراف ، اية : ١٧٦.

كافر كافره ئەبێت ئەو كەسە كافر بێت وە ئەبێت دیراسەی كوفر بكەین بزانین كافر كێ یە وە موسلمان بەكافر دانەنێن بەڵكو كافر بەكافر دابنێن ، ئەوەی بلێت : یەهودی كافر نیە ئەوە خۆیی كافر بوو وە ئەوەی بلێ نەصرانی كافرنیە ئەوە خۆی كافر بوو ، وە ئەوەی بلێ شەیطان كافرنیە ئەوانەی شەیطان پەرستن ئەوانیش بەدینی خۆیان لێیان گەرێن و ئاساییە خۆت بەری نەكەیت لێیان واللە تۆش كافری .

ئەمە جۆرێك بوو لە تەفسیری (فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ) من حال مثل هؤلاء) واتا حالی ئەو كەسانەی كە ڕەدی ئیمانەكە و دینەكە ئەدەنەوە وە ڕەدی ئایەتەكە ئەدەنەوە تۆ لەوكاتەدا پەنا بگرە بە اللە تعالی لەحالی ئەوان وە تۆ خۆت لێیان بەری بكە

إبن كثیر دەفەرمووێ : (إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) اللە تعالی ئەبیستی و ئەبینی ، (أو من شر مثل هؤلاء المجادلين في آيات الله بغير سلطان .)[1] یان لەشەڕیی وێنەی ئەو كەسانەی كە موجادلە ئەكەن بەبێ هیچ بەڵگەیەك تۆخۆت لێیان بەری بكە و پەنا بگرە بە اللە تعالی لێیان .

إبن كثیر دەفەرمووێ: كەعەب و ئەبو عالیە (ڕەحمەتی اللە تعالی یان لێ بێت) دەفەرموون : (نزلت هذه الآية في اليهود : إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ)ئەم ئایەتە دەربارەی یەهود هاتۆتە خوارەوە ، تەبعەن كە ئەمەی هێنا لێرە بۆ ئەوە نیە كەبلێت وایە بەڵكو ڕەدی لێ ئەداتەوە إبن كثیر ،(قال أبو العالية : وذلك أنهم ادعوا أن الدجال منهم)ئەبو عالیە دەفەرمووێ : یەهود وتیان دەجال لەئێمەیە ، (وأنهم يملكون به الأرض .)كاتێك كە دەجال دێت هەموو موڵكی دونیا بەهۆی ئەوە وە دەگرن .

(فقال الله لنبيه - صلى الله عليه وسلم) اللە تعالی بەپێغەمبەرەكەی (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ: (آمرا له أن يستعيذ من فتنة الدجال)ئەمری پێكرد كە پەنا بگرێ بە اللە تعالی لە فیتنەی دجال ، (ولهذا قال : فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ).

[1] : إبن كثیر دەفەرمووێ: هذا تفسير ابن جرير .

إبن كثير دەفەرموویێ: (وهذا قول غريب ،)ڕەدی ئەم قسەیە دەکاتەوە و دەلی ئەمە قسەیەکی غەریبە ، (وفيه تعسف بعيد، وإن كان قد رواه ابن أبي حاتم في كتابه)ئەگەر چی إبن ئەبی حاتەم لەکیتابەکەی خۆیی ریوایەتی کردوە شتی وادووره لەمانای ئایەتەکەوە والله أعلم .

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٥٧) وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ (٥٨) إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ (٥٩)

مانای ئایەتەکان :

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٥٧)

الله تعالى دەفەرموویێ : وە ڕەدی ئەوانە ئەداتەوە کە دەفەرموون : زیندوو نابینەوە ، ئەفەرموویێ :بەلاتەوە ئەوەندە گڕانە کە کەسێك زیندوو ببێتەوە ئەگەر گڕانە هەبوایە چی گڕان بوو ؟! دروست کردن گڕانترە لە زیندوو بونەوە ئەمە یەك ، دووەم ئایا لەکەون و کائینات سەیر بکەین ئاسمانەکان و زەوی دروست کردن و بەدیهێنانیان ئەگەر گڕان بێ لەلای الله تعالى گڕانترە یان زیندوو کردنەوەی تۆ ؟! کامیان گڕانترە ؟! کە هیچی گڕان نیە هەمووی لەسەر الله تعالى ئاسانە ، بۆیە دەفەرموویێ: (لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ) واتا دروست بوونی ئاسمانەکان و زەویی زۆر زۆر گەورەترە لەچی ؟ لەوەی کە الله تعالى ئەگەر کەسێك بمرێنی و دواتر زیندووی بکاتەوە ، زیندوو کردنەوە ئاسانە وە لەو ئەوەش هەر ئاسانە بەس ئەگەر سەیری شوبهەی ڕەدانەوەی کافرەکان بکەی ، کافرەکان ئیمانیان هەبوو بەوەی کە ئاسمانەکان و زەوی الله تعالى دروستی کردوە هەروەکو الله تعالى دەفەرموویێ: (وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ)[١] ئەیانوت کێ دروستی کردوە ؟!

١ سورة الزمر ، اية : ٣٨.

ئەیانوت الله ، باشە تۆ ئیقرار دەکەی بەوەی کە الله تعالی ئەم هەموو مەلەکوتەی دروست کرد بۆچی عەقلت ناپڕیی کەوا ئینسانێکی بەسیت بمرێنی و زیندووی بکاتەوە .

الله تعالی دەفەرمووێ: (وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ)بەڵام زۆربەی خەڵکی ئەمە نازانن وە نایکەن بەبەڵگە لەسەر تەوحید و یەکخوا پەرستی .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ (٥٨)

الله تعالی دەفەرمووێ : (وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ) ئەوەی کوێر بێت لەگەل ئەوەی بینایە وەکو یەك وایە ؟! ئایا ئەوەی چاوی هەبێت لەگەل ئەوەی چاوی نەبێت وەکو یەك وایە ؟! واتا کافر کوێرە وە بڕوادار بینایە چۆن ئەم دووانە دەبێت وەکو یەك وابن ، هەروەها دەفەرمووێ: (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ) ئەوانەی بڕوادارن و کارو وتەی کیتاب و سونە کە پێی وتون جێ بەجێ ئەکەن لەگەل ئەو کەسەی کەوا مسی ء ە تاوانبارە و و کار و کردەوەکان ناکات چۆن ئەم دوانە وەکو یەك وایە ،بکەر و کەسێك کەوا ئەم کارە ئەنجام نەدا کە پێی وتوە الله تعالی چۆن وەکو یەك وایە ،کەسێك ئەو فەرمانە ئەنجام بدا کە الله تعالی پی وتوە لەگەل کەسێك کە ئەنجامی نەدا چۆن وەکو یەك وایە !!

الله تعالی دەفەرمووێ: (قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ)واتا کەمتان هەن کە بیربکەنەوە ، واتا زۆربەی زۆرتان بیر لەم قەزیە ناکەنەوە.

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ (٥٩)

الله تعالی دەفەرمووێ : ڕۆژی قیامەت (لَآتِيَةٌ)دێت تەبعەن هەرشتێك بێت نزیکە هیچ گومانی تێدایە بەڵام زۆربەی زۆری خەڵك (لَا يُؤْمِنُونَ)ئیمان ناهێنن ، ئەو ئیمانە ڕاستەقینەی کە پێویستە ئینسان

تەحقيقی بكات زۆربەی زۆری خەڵك لەسەر ئەم ئیمانە ناروا و تەحقيقی ناكات زۆربەی خەڵكی بێ ئیمانە .

إبن كثير دەفەرمووێ:

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٥٧)

(يقول تعالى منبها على أنه يعيد الخلائق يوم القيامة) الله تعالى ئاگادارمان دەكاتەوە كەوا هەموو خەلائيقی خۆيی لەڕۆژی قيامەت ئەگەڕێنێتەوە واتا زيندوويان ئەكاتەوە و (وأن ذلك سهل عليه)ئاسانە لەسەری ئەوە ، (يسير لديه - بأنه خلق السموات والأرض ، وخلقهما أكبر من خلق الناس بدأة وإعادة) الله تعالى ئاسمانەكان و زەوی دروست كردوە وە دروستبونی ئەوان زۆر گەورەترێكە لەوەی ئينسانەكان بمرێنی و زيندوويان بكاتەوە ، (فمن قدر على ذلك فهو قادر على ما دونه بطريق الأولى والأحرى)كەسێك ئەوە بتوانی ئەو ئاسمان و زەوییە دروست بكات وە ئەتوانێ كەسێك بمرێنی و زيندووی بكاتەوە .

هەروەكو الله تعالی دەفەرمووێ : (كما قال تعالى : أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)[١] ئەوانە نازانن و بێ ئاگان لەوی خوایەی كە ئاسمانەكان و زەوی دروست كردوە وە بێ توانا نەبوە لەدورست كردنیان وە ماندوو نەبوە لەدروست كردنیان ئایا بەتوانا نیە لەوەی كەوا مردوان زيندوو بكاتەوە ؟! بەلێ ئەتوانی وە بەسەر هەمووشتێكدا باڵادەست و بەتوانایە .

إبن كثير دەفەرمووێ : (وقال هاهنا : لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) فلهذا لا يتدبرون هذه الحجة)ئەمە ئەم بەڵگەيە بير لێ ناكەنەوە ، (ولا يتأملونها)تێ

---

١ : سورة الأحقاف ، اية : ٣٢.

ڕانامێنن وه بیری لێ ناکەنەوە ، (کما کان کثیر من العرب یعترفون بأن الله خلق السموات والأرض)هەروەکو زۆربەی زۆری عەرەب بڕوای وابوو کە الله تعالی ئاسمانەکان و زەوی دروست کردوە ، (وینکرون المعاد) کەچی لەهەمان کاتدا ئینکاری ڕۆژی قیامەت دەکەن چۆن ئیسێکی پۆکاو زیندوو ئەبێتەوە بەم شێوەیە دەڵێن ، (استبعادا وکفرا وعنادا)بەدووریان ئەزانێ وە عینادیان ئەکرد ،(وقد اعترفوا بما هو أولی مما أنکروا)ئەوانە ئیعترافیان کردوە بە لەوە گەورەتر کە ئیعترافیان بەدروست بوونی ئاسمانەکان و زەوی کردوە کە الله تعالی خالقیەتی ، تەبعەن ئەمە لێرەدا ڕەدی شوبهەی ئەو صۆفی و دەروێشانەیە کە ئەڵێن : موشریکەکانی قوریش هەر باوەڕیان بە الله تعالی نەبوە ! نەخێر بەڵکو باوەڕیان بە الله تعالی هەبوە وە ئەیانزانی کە الله تعالی ئاسمان و زەوی دروست کردوە ، جا الله تعالی ئەوەی کرد بەبەڵگەلەسەریان ، ئێوە کە ئەزانن الله تعالی ئەوەی دروست کردوە دە بەقسەی بکەن ! وە ئیمانی پێ بهێنن وە ئیمان بەڕۆژی دوای بهێنن و ئیمان بەپێغەمبەرەکەی بهێنن وە ئیمان بە الالوهیەتی الله تعالی بهێنن .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ (٥٨)

إبن كثير دەفەرموويێ : (٢٢:٠:١)

(ثم قال : (وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ) بينا و نابينا وەكو يەك وانيە (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ) بڕواداران ئەوانەی كاروكردەوەی چاكە ئەنجام ئەدەن لەگەل تاوانباران وەكو يەك وانين ، (قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ) كەمتان هەن كەوا بيربكەنەوە لەمە ، (أي كما لا يستوي الأعمى الذي لا يبصر شيئا ، والبصير الذي يرى ما انتهى إليه بصره) هەروەكو نابينايەك كەوەك بينايەك نيە ، نابينايەكە هيچ نابينێ وە بينايەكەش هەموو ئەوە دەبينێ كە چاوی دەيبينێ ، (بل بينهما فرق عظيم) جياوازيەكی زۆر هەيە لەنێوانياندا ، (كذلك لا يستوي المؤمنون الأبرار والكفرة الفجار)بڕوادار و كافر كەی وەكو يەك وايە ، سەيربكە لەلای الله تبارك وتعالى ئينسانی كرد بە دوو بەشەوە بڕوادار و كافر هەروەكو الله تعالى دەفەرموويێ : (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ)[١] الله تعالى لەئێوەی دروست كردوە لەكافر و ئيماندار ، كافر هەتاوەكو بلێ الله تعالى ڕقی لێ يەتی ، وە ئيماندار الله تعالى خۆشی دەوێت ، كەواتە دەبێت ئێمە لەسەر ئەو ئەساسە ئينسانيەت دابەش بكەين ، بەڵام ئەمڕۆ بەداخەوە ئينسانيەت لەسەر ئەم ئەساسە دابەش ناكرێت ، بەڵكو لەسەر ئەنواع و ئەشكال سەير ئەكرێت بەشێكيان دەڵێن : كاكە هەموويان يەكسانن كافر و بڕوادار وەكو يەك وايە ! پێشی ئەڵێن : هاولاتی ! مادەم هاولاتی يەك مافت هەيە ! بەڵام لەلای الله تعالى وانيە وە لەدەولەتی ئيسلامدا بەم شێوەيە نيە ، ئەمڕۆ چونكە دينی ئيسلام نەكراوەتە حوكمران لەناو ولاتاندا ئەبينی ئەو فەرمايشتانەی الله تعالى پێشێل كراوە بەڵام لەلای الله تعالى وانيە ، بۆيە الله تعالى دەفەرموويێ: قەت كافر و موسلمان وەك يەك وانيە .

إبن كثير دەفەرموويێ : (قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ) أي : ما أقل ما يتذكر كثير من الناس.)چەن كەمن ئەوانەی كەوا بيرئەكەنەوە زۆربەی خەڵكی چەند بەكەمی بيردەكەنەوە وە زۆر كەمن ئەوانەی كە بير ئەكەنەوە ، يان زۆر بەكەمی بير دەكەنەوە .

[١] : سورة التغابن ، اية : ٢.

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ (٥٩)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(ثم قال : (إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ) أي لكائنة وواقعة) ڕۆژی قیامەت دێت و ڕووددەدات وە خۆتانی بۆ ئامادە بکەن ، جا ئەو کەسەی عینادی ئەکات زەرەر و زیان لەخۆیی ئەدا ،(لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ) هیچ گومانی تێدا نیە بەڵام زۆربەی خەڵك بێ بڕوان .

لێرەدا کە الله تعالی دەفەرموویێ : زۆربەی خەڵکی بێ بڕوان ئەمە وتەی الله تعالی یە لەبەر ئەووەی تەعریفی ئیمان تێیاندا جێگایان نابێتەوە بۆیە با پێناسەی ئیسلام و موسلمان بکەین :

ئیسلام : (الإسلام هو الاستسلام لله بالتوحيد والانقياد له بالطاعة والبراءة من الشرك وأهله.) ئایا ئەم پێناسەیە بەسەر موسلمانان‌اندا هەر هەموویان جێ بەجێ دەبێت ؟! وە هەر هەموویان وائەلێن ؟! بزانین موسلمانەکان یەك یەك با بیان گرین با خۆیان شایەدی لەسەر خۆیان بدەن ، بلێن : وەرە کاکە تۆ یەك خوا دەپەرستی کە الله ؟! وە بەقسەی ئەو دەکەی بەقسەی کەسیتر ناکەیت ؟! هەر کەسێك شتێکت پێی بلێ پێچەوانەی فەرمانی الله تعالی ئایا تۆ قسەکەی ڕەت ئەکەیتەوە و تەنها بەفەرمانی الله تعالی ئەکەیت ؟!

وە ئایا تۆ منقاد بووی بە طاعەی الله تعالی واتا چی پێی وتووی بەقسەی ئەکەیت ؟! فەرمایشتەکان چی پێی وتوی بەقسەی ئەکەیت ؟و

وە ئایا بەریت تۆ لە کوفرو کافرەکان وە ئایا بەریت لەهەموو طاغوتەکان وە ئایا بەریت لە هەموو ئەصنامەکان لەزیندووان و مردووان لەبەرد و دار ؟! وە بەریت لەهەرچی ڕێسا و یاسای سەر زەوی هەیە ؟! إلا دینی الله تعالی نەبێت ، تۆ بەریت لێ ؟!

والله ی ئەمڕۆ زۆر بەدەگەمن ئەیان بینیتەوە بەتەئەکید با پێتان بلێم وە هەموو کەسێك با ئەو پرسیارە لەخۆیی بکات بزانە چەند ڕێباز لەژیانیدا هەیە ، ئایا تەنها ڕێبازی الله یان غەیری الله ، وە لەدوو ڕێبازمان زیاتر نیە ، الله تعالی دەفەرمووێی: (قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ)[١] یان دەبێت ڕێبازەکە روشد بێت یان غەیی بێت ئەگەر ئەلێ ئەو ڕێبازەی من گرتومە روشدەی الله تعالی یە فەرموو ئەوە قورئان و حەدیث بزانە وایت یان نا ، ئەگەرنا تۆ ڕێبازی ترت گرتوە وە بەتەئەکید تۆ دەرچووی لەڕێبازی الله تعالی وە دەبێت بەرائەتی لێ بکەیت وە ئەگەر هەموو دینداریی بکەیت بەڵام بەرائەتی لێ نەکەیت ئەوە هەر تۆ موسلمان نیت چ جای تۆ لەناویاندا بێت و ڕێبازەکەیان جێ بەجێ بکەیت ! .

إبن کثیر دەفەرموویێ: (أي : لا يصدقون بها ، بل يكذبون بوجودها .)لێرەدا تەصدیق بریتی نیە لەسەلماندێکی سەرزارەکی ئاگاداربن بەڵکو تەصدیق بریتیە لە سەلماندن بەکار و کردەوە وە بەوتەوە وە بەدڵ و دەروونەوە پێغەمبەر ئیبراهیم (علیه السلام) هەتاوەکو چەقۆکەی نەخستە سەر ملی ئیسماعیل الله تعالی پێ نەوت (قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا)[٢] دەبا تەنها خەو بووبایە و بیوتایە ئیمانم پێ هەیە !! بەڵام الله تعالی دەڵێت نەخێر بەڵکو ڕۆیشت و چەقۆکەی خستە سەرملی سەری ببڕە ئینجا فەرموی (قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا) والله تاوەکو کارو کردەوە ئەنجام نەدەیت موسلمان تۆ تەصدیقی ئیمانەکەت نەکردوە ، ئینجا با مورجیئەکان با بزانن کە ئەلێن : ئەگەر هیچ کارو کردەوەشی نەبێت ڕزگاری ئەبێت بەو ئیمانەی کە لەدڵ و زمانیدا هەیە ، نەخێر ڕزگاری نابێت وە ئیجماعی سەلەفی ئومەت لەسەر ئەوەیە کەوا بەبێ عەمل تۆ ڕزگارت نابێت ،(بل يكذبون بوجودها .) .

إبن کثیر دەفەرموویێ: (قال ابن أبي حاتم : حدثنا محمد بن عبد الله بن عبد الحكم ، حدثنا أشهب ، حدثنا مالك ، عن شيخ قديم من أهل اليمن)ئەمە لەسەر ڕۆژی قیامەت ریوایەتێك دەهێنێ لە إبن ئەبی حاتمەوە ئەویش لەشێخێکەوە کە لەئەهلی یەمەنەوەیە (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) قدم من ثم)لەوێ هاتبوو ، (قال : سمعت أن الساعة إذا دنت اشتد البلاء على الناس)دەفەرموویێ : وام بیستوە

---

١ : سورة البقرة ، اية : ٢٥٦.

٢ : سورة الصافات ، اية : ١٠٥.

که ڕۆژی قیامەت کە نزیك دەبێتەوە بەڵا بۆ سەر خەڵکی زۆر زۆر دەبیت وە زۆر نارەحەت دەبن ، (واشتد حر الشمس)واتا خۆ تیر و گەرمایی زۆر زۆر دەبێت والله أعلم .

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠)

مانای ئایەتەکان :

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠)

الله تعالی دەفەرموویێ: (ادْعُونِي)سەیربکە خۆشەویستانم کەلیمەی دەعوە کە لەقورئانی پیرۆزدا دێت بەدوو مانا دێت وە هەموو جارێکیش ئەم دوو مانایە بخەنە بەر چاوتان:

یەکەم : پەرستن و بەقسە کردن و سەمع و طاعە کردن ویەکخوا پەرستی .

دووەم : داوا کردن لەو الله تعالی واتا دوعا کردن واتا دوعای عیبادەت و دوعای مەسئەلە .

وە هەردووکیان لەم ئایەتەدا داوای لێکراوە ، ئێستا بەهەردوو ماناکە باسی ئەکەین : مانای یەکەم :پەروەدگارتان داواتان لێ دەکات کەوا تەنها بەس من بپەرستن کەسیتر نەپەرستن ئەگەر وابکەن (أَسْتَجِبْ لَكُمْ)واتا پاداشتان ئەدەمەوە ، پەروەردگارتان دەفەرمووێت : تەنها من بپەرستن وە بەتەنها بەقسەی من بکەن وە بەتەنها پەیرەوی لەمن بکەن وە بەتەنها سەمع و طاعەتان بۆ من هەبێت و بەقسەی کەسیتر مەکەن وە پەیوەندی کەسیترتان نەبێت ، ئەوکاتە پاداشتان ئەدەمەوە ، جا با خۆمان ئامادە بکەین بۆ ئەم داوای الله تعالی بلێن بەسەرچاو لەتۆ زیاتر بەقسەی کەسیترناکەین و ناپەرستین ، یان بلێن نەخێر و خۆمان یەکلای بکەینەوە نابێت تۆ منافق بیت و لەولاو لەولا بیت مانای یەکەم.

ماناى دووەم : (ادْعُونِي)يانى داوام لىٚ بكەن يانى (إسألونى أطلب منى)داوام لىٚ بكەن داوا لەمن بكەن و داوا لەدار وبەرد مەكەن وە داوا لەشێخ و مەشايخ مەكەن وە داوا لەهيچ كەسێك مەكەن بەڵكو تەنها داوا لەمن بكەن ، ئەگەر ئێوە واتان كرد (أَسْتَجِبْ لَكُمْ)واتا پێتان ئەبەخەشم .

من سەيرم دێت لەو بێ عەقلانەى كە خوايەك خاوەنى ئەم هەموو كەرم و عەطايە و بەخششە لەسەر زەوى و ئاسمانەكان هەمووى موڵكى خۆيەتى ئەلێت : لەمن داوا بكە پێتى ئەبەخشم وە لەغەيرى من داوا بكەيت پێتى نابەخشم ياخود ئەگەر پێتى ببەخشم ئەوە إستدراجە و قور ئەكرێت بەسەرتدا وەتوشى شيرك بووى كەچى ئەم خەڵكە دڵى بەغەيرى الله تعالى وەيە ، الله تعالى دەفەرمووێى: داوا لەمن بكە كەچى ئەلێ نەخێر من داوا لەتۆ ناكەم إلا داوا لە عبدالقادر ئەكەم ! الله تعالى دەفەرمووێى: داوا لەمن بكە ؟! ئەلێ نەخێر چۆن بەتەنها داوا لەتۆ بكەم ئەى فلان شێخ و مشايخ لەلاى خوا جاهى هەيە !! الله تعالى دەفەرمووێى: داوا لەمن بكە داوا لەكەس مەكە ئەگەر هاتوو داوات لەغەيرى من كرد ئەوە تۆ ئەوكاتە موشريكى و كافرى تۆ بەهەتا هەتايى لەجەهەنەم نايتە دەرەوە ، كەچى ئەلێ نەوالله من دڵم بەووەيە بەتەنها دڵم بەتۆ نيە!!!!

الله تعالى دەفەرمووێى : (وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ)[١] ئەمڕۆ بەم شێوەيە و مناقەشە ئەكات ئەلێ ئاخر چۆن ئەى پێغەمبەران ئەى پياو چاكان ئەمانە وەسيلەن و چۆن ئەمانە داوايان لىٚ ناكرێت وە ئەمانە جاهيان هەيە !! باشە ئەگەر ئەو خوايە بۆخۆيى بلێ تۆ شەريكت پەياكرد و داوات لەغەيرى من كرد من ئەت خەمە جەهەنەمەوە بەهەتا هەتايى ئيتر تۆ بۆ دڵت بە داواكارييەكەى الله تعالى بەتەنها ئاو ناخواتەوە بلێ يا الله تۆ بەتەنها خاوەنى ئەرز و ئاسمانى من بەتەنها داوا لەتۆ ئەكەم !

١ : سورة الزمر ، اية : ٤٥.

الله تعالى دەفەرمووێی: (إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي) سەیر بکە ئینجا بەهەر دوو ماناکەی ئەو کەسەی کە پشت هەلبکات لەپەرستنی من یاخود ئەو کەسەی کە داوا لەمن نەکات بچێت داوا لەعبدالقادر و فلان و فلان بکات ، (سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ)بەزەلیلی ئەچنە ناو جەهەنەمەوە

إبن كثير دەفەرمووێی :

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠)

(هذا من فضل تبارك وتعالى وكرمه)ئەمە لەفەزل و کەرەمی الله تعالى یە (أنه ندب عباده إلى دعائه وتكفل له بالأجابة كما كان سوفيان الثوری يقول) الله تعالى خەلکی هانداوە بۆ ئەوەی عیبادەتی بکەن و پاداشتیان بداتەوە وە داوای لێ بکەن بۆ ئەوەی پێیان ببەخشێت هەروەکو چۆن سوفیانی ثەوری (ڕەحمەتی الله تعالى لێ بێت) فەرموویەتی : (يا من أحب عباده إليه من سأله فأكثر سؤاله) ئەی ئەو خوایەی کە خۆشەویسترین بەندە لای تۆ ئەو کەسەیە کە داوای لێبکات هەر داوای لێ بکات بەزۆری هەر داوای لێ بکات تۆ هەر پێت خۆشە داوات لێ بکات ، (ويا من أبغض عباده إليه من لم يسأله)ئەی ئەو خوایەی کە تۆ ڕقت لەو کەسەیە بەڵکو ئەو کەست زۆر زۆر ڕق لێ یە کەوا لەتۆ داوا ناکات ، (وليس أحد كذلك غيرك يا رب)[1] خوایە لەتۆ زیاتر کەسێتر وانیە .

یانی چی لەتۆ زیاتر کەسیتر وانیە ؟ ئینسان جارێك داوای لێ بکەیت پێتی ئەبەخەشێت دووجار و سێ جار ئیتر تەواو و ڕووت لێ گرژ ئەکات ئەلێ بەسە کاکە تەواو چیە ئەم هەموو داوایە !! بەس بەپێچەوانەوە الله تعالى چەند داوای لێ بکەی زیاتر پێ خۆشە ، ئەی ئەگەر داوای لێ نەکەیت ئەوە ڕقی لێت هەلدەستێ الله تعالى ، ئەی ئینسان ئەگەر داوای لێ نەکەیت ؟ ئەوە تۆی خۆش دەوێت

١ : رواه ابن أبي حاتم..

ئەمەش پێچەوانەی ئینسانەکانە ، تۆ داوا لەکەس مەکە حەدیثەکە پێمان ئەڵێت : (وازهد فيما عند الناس يحبك الناس)[1] لەسەر قەولی ئەو زانایانەی کە دەڵێن : حەدیثەکە صەحیحە .

(وفي هذا المعنى يقول الشاعر:) لەم مانایەدا قەولی شاعیرێکمان بۆ دەهێنی و دەفەرمووێت :

(الله يغضب إن تركت سؤاله *** وبني آدم حين يسأل يغضب)

الله تعالى توشی تورەیی دەبێت واتا الله تعالى تورە دەبێت لەو کەسەی کەوا داوای لێ نەکات ، (وبني آدم حين يسأل يغضب) بەپێچەوانەوە بەنی ئادەم تۆ داوای لێ بکە تورە دەبێت .

(وقال قتادة كعب الأحبار يقول)ئەم کەعبە کێ یە ؟ باسمان کرد و وتمان کەعبی کوری ماتعە کە تابعیە یەمەنیە وە لەزەمانی ئیمامی ئەبو بەکر موسلمان بوو بەڵام لەزەمانی ئیمامی عومەر هات بۆ مەدینە وە عیلمێکی زۆر تەوارتی پێ بوو لەبەر ئەوە زۆر لەبەنی ئیسرائیلی دەگێرایەوە پاشان ئەویش لەصەحابەوە حەدیثێکی زۆری وەرگرت و ریوایەتی کرد ئەلێ : (أعطيت هذه الأمة ثلاثا)ئەم ئومەتە واتا ئومەتی ئیسلام سێ شتی پێداروە (لم تعطهن أمة قبلهم)هیچ ئومەتێکی پێش ئەوانە ئەو سێ شتەی پێ نەدراوەتێ (إلا نبي) مەگەر پێغەمبەر پێ درابێتی ،بۆنمونە : (كان إذا أرسل نبي قيل له : أنت شاهد على أمتك)ئەگەر پێغەمبەرەکە بنێردرایە بۆ ئومەتەکەی پێ دەوترا تۆ شایەتی لەسەر ئومەتەکەت ، (وقال تعالى لهذه الأمة : لتكونوا شهداء على الناس) ئەها الله تعالى ئێوەی کرد بەشایەتی لەسەر هەموو خەڵکی ئەمەی بەئومەتەکانیتر نەبەخشی .

(وكان يقال للنبي : ليس عليك في الدين من حرج)بەپێغەمبەرەکە وترا نارەحەتیم لەدیندا بۆتۆ دروست نەکردوە ، (وقال لهذه الأمة : وما جعل عليكم في الدين من حرج) وە الله تعالى بە ئومەتی ئیسلامی وتوە هیچ حەرجم لەسەر ئێوە دانەناوە .

[1] : حديث حسن، رواه ابن ماجه وغيره بأسانيدَ حسنة.

(وكان يقال للنبي : ادعني أستجب لك) بەپێغەمبەرەکە ئەوترا تۆ داوا بکە من وەلامت ئەدەمەوە وە من دوعاکەت گیرا ئەکەم ، (وقال لهذه الأمة : ادعوني أستجب لكم .)[١] بە ئومەتی ئیسلام وتراوە داوام لێ بکەن من وەلامتان ئەدەمەوە .

حەدیثێك دەهێنی کە زەعیفە ئیمامی ئەبو یەعلی لەمسنەدەکەی هێناویەتی لەئەنەسەوە (رەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت)دەفەرمووێی : لەپێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) ئەویش لە الله تعالی وە ئەگێڕێتەوە ، یانی ئەمە حەدیثێکی قودسیە بەڵام زەعیفە ئاگاداربن ، لەوانەیە بلێن حەدیثی قودسی زەعیف دەبێت ؟! دەلێین : بەلێ سەیری راویەکە دەکەین راویەکە ئەگەر زەعیف بوو ئەوە حەدیثەکە زەعیف دەبێت.

دەفەرمووێی: (أربع خصال) خیصال لێرەدا بەمانای فەزائیل دێت یانی چوار فەزیلە هەیە چوار شتی باش هەیە (واحدة منهن لی)یەکێکیان بۆ منە ، (وواحدة لك)یەکێکیان بۆتۆیە ئەی بەندەکەم ، (وواحدة بینی وبینك)وە یەکێکیش لەنێوان من و تۆدایە ، (وواحدة فیما بینك وبین عبادی .)لەنێوان تۆ و بەندەکانمدایە ئەوە چوار .

(فأما التی لی :)ئەوەی بۆ منە (فتعبدون لا تشرك بي شيئا) تۆ من بپەرستە و شەریکم بۆ پەیا مەکە .

(وأما التی لك :)ئەوەی کە بۆتۆیە لەسەر ئەوەی کە من پێتی ببەخشم (فما عملت من خیر جزیتك علیه) هەر چاکەیەك بکەیت من پاداشتت ئەدەمەوە .

(وأما التی بینی وبینك :) وە ئەوەی لەنێوان من و تۆدایە (فمنك الدعاء وعلی الاجابة)تۆ دوعا بکە من وەلامت ئەدەمەوە تۆ دوعا بکە من گیرای ئەکەم .

(وأما التی بینك وبین عبادی : فارض لهم ما ترضی لنفسك)ئەوەی لەنێوان تۆ و بەندەکانمدایە ئەوەیە : چیت بۆخۆت پێ خۆشە بۆ ئەوانیشت پێ خۆش بێت .

---

١ : رواه إبن إبی حاتم .

بەڵام وتمان ئەم حەدیثە صەحیح نیە .

حەدیثێکیترمان بۆ دەهێنی لەئیمامی ئەحمەدەوە کە صەحیحە لە نوعمانی کوڕی بەشیرەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : (الدعاء هو العبادة)یانی پێناسەی دوعای کرد بەوەی کە دوعا بۆخۆی عیبادەتە ، یانی ئەگەر وترا عیبادەت ئەڵێن : دوعا بۆخۆی عیبادەتە ، وە دوعا گەورەترین بەشەکانی عیبادەتە چونکە زەلیلی بۆ ئەو خوایە وە ئیعترافە بەو خوایە وە تۆ بێ دەسەلاتی خۆتت دەربی بۆ ئەو خوایە وە تۆ بەس ڕووت کردە الله تعالى وە تۆ تەوحیدی الله تعالى ت کرد ، ئەی ئەگەر ئەوە بگەڕێنیتەوە بۆ غەیری الله تعالى ئەوە تۆ کافر و موشریك بووی ، (ثم قرأ:)ئایەتەکەی خوێندەوە (ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ).

حەدیثکیان بۆ دەهێنی لە ئیمام ئەحمەدەوە (لا بأس به محقیق)لە ئەبو هورەیرەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت)دەفەرمووێ: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ: (من لم يدع الله ، عز وجل ، غضب عليه " .) ئەوەی لە الله تعالى داوا نەکات الله تعالى غەزەبی لێ دەگرێت .

ئەی ئەوەی کە دڵت خۆشە بەدار و بە بەرد و بەپەڕۆیی سەوز و بەکەسەکان و بەئەولیاکان والله تعالى رقی لێتە یا باشبزانی الله تعالى ڕقی لێتە کە تۆ داوا لە الله تعالى ناکەیت ، شەیطان بۆی دەرازێنێتەوە ئەڵێ چۆن ئەی ئەوە جاە و کەرامەتی نیە ! ئەی ئەوە وەسیلە نیە ئەی ئەوە وانیە ! ،،،، ئەی ئەوە حەدیثی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم) وەرن لەهەموو قورئاندا یەك داواو بۆ بهێنن کەوا داوا کرابێت لەغەیری الله تعالى دا ؟! ئەی قورئان هیدایەت نیە ؟! وە لەحەدیثی صەحیحی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) شتێکم بۆ بهێنە کەوا لەغەیری الله تعالى داوا کرابێت ؟! لەزەعیف و مەوضوع زۆرمان هەیە بەس لەصەحیح نیانە .

حەدیثێکیترمان بۆ دەهێنی لەئیمامی ئەحمەدەوە کە سەندەکەی حەسەنە دەگێرێتەوە لە ئەبو هورەیرەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرمووێی : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : (من لا يسأله يغضب عليه " .) ئەوەی لە الله تعالى داوا نەکات ئەوە الله تعالى غەزەبی لێ دەگرێت .

لەئیمامی بەزارەوە لەمسنەدەکەیدا دەڵێت لە ئەبو هورەیرەوە(ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرموویت : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی :(من لا يسأل الله يغضب عليه " .) ئەوەی داوا لە الله تعالى نەکات ئەوە الله تعالى غەزەبی لێ دەگرێت .

إبن كثير حەدیثێکیترمان بۆ دەهێنی لەئیمامی حافظ ئەبو محمد حەسەنی کوڕی عبدالرحمان رامهرزی ئەویش دەگێرتەوە لە محمدی کوڕی سەعیدەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالى یان لێ بێت) دەفەرمووێی : (لما مات محمد بن مسلمة الأنصاري ، وجدنا في ذؤابة سيفه كتابا) کاتێك کەوا محمدی کوڕی مەسلەمەی ئەنصاری وەفاتی فەرموو لەشمشێرەکەیدا ئەوەی کە شمشێرەکەی تێ دەکرد لەکێلانەکەیدا کتابێکمان بینیەوە کە تێدا نوسرابوو (بسم الله الرحمن الرحيم) بەناوی خوای بەبەزەی و میهرەبان ، (سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول) گوێم لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بووە دەیفەرموو : (إن لربكم في بقية دهركم نفحات) پەروەردگارتان لەو ڕۆژانەی کەدادێت بەسەرتاندا نەفحاتی هەیە یانی بەخەشندە ، الله تعالى بەخششی هەیە بەسەرتاندا واتا تەوزیعی دەکات ، (فتعرضوا له)دەی داوای ئەم بەخششانە بکەن لێ ، (لعل دعوة أن توافق رحمة فيسعد بها صاحبها سعادة لا يخسر بعدها أبدا " .)لەوانەیە تۆ داوایەك بکەی موافقەی ئەو ڕەحمەتەی الله تعالى بکەیت خاوەنەکەی پێ بەختەوەر دەبێت بەبەختەوەریەك کە هیچ کاتێك توشی خەسارەت مەندی نابێت .

ئەمەش هاندانە بۆ دوعا کردن .

إبن كثير دەفەرمووێی: (إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي) أي : عن دعائي وتوحيدي)ئەوەش هەر دوو بابەتەکەی باس کرد ، واتا ئەو کەسەی کەداواو لێ نەکات ،یان موحید و یەکخوا پەرست نەبێت

موشريك بێت ئەوە ، (سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ) ئەوانە ئەچنە ناو جەهەنەم بەزەلیلی ، (أي : صاغرين حقيرين).

إبن كثير ريوايەتێكمان بۆ دەهێنێ لە ئیمامی ئەحمەدەوە كە سەنەدەكەی حەسەنە هەرچەندە لەریوایەتەكەیدا نەكرەتێك هەیە كە كەلیمەی (بولس)ی هێناوە بەڵام ئەم حەدیثە ئەلبانی هێناویەتی لە (الأدب المفرد)ئەڵێت : حەسەنە كە دەلی : لەعەمری كوڕی شوعیب ئەویش لەباوكی ئەویش لە باپیریەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەفەرمووێ: پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : (" يحشر المتكبرون يوم القيامة أمثال الذر، في صور الناس) خۆ بەزل زانان ئەوانەی كە عیبادەتیان بۆ الله تعالی نەكردوە وە ئەوانەی كەوا داوایان لە الله تعالی نەكردوە وە ئەوانەی كە ڕێبازی الله تعالی یان نەگرتوە و شوێن ڕێبازە هیچ و پوچەكانی دونیا كەوتوون ئەو خۆ بەزلزانانەی كە لوت بەرزن لەئاستی وەرگرتنی دینی الله تعالی وە دینی الله تعالی ڕەت ئەكەنەوە بزانە لەڕۆژی قیامەت چیان لێ بەسەردێت ، (أمثال الذر) وەكو مێرولە بچوك لەوێنەی ئینساندا ئینجا بهێنە بەر چاوی خۆت مێروولەی بچوك لەشێوەی ئینساندا ! یانی ئینسانی بچوك بچوك وەكو مێرولە بەم شێوەیە لەڕۆژی قیامەتدا ، (يعلوهم كل شيء من الصغار حتى يدخلوا سجنا في جهنم) واتا ئەمانە ئەو پەری زەلیل ئەكرێن هەتاوەكو ئەچنە ناو جەهەنەمەوە ، (يقال له : بولس -) كەپێی ئەوترێ بولس سجنەكە ، (يسقون من طينة الخبال عصارة أهل النار " .)بۆ گەناو و پیسایی و چۆڕاو كێم و زوخاوی جەهەنەمیەكانیان ئەدرێتی .

دەبیخۆن و عافیەتان بێت لەدونیادا ئەوەندە متكبير بوون لەبەر خاتری داوێن پیسی و دەست پیسیتان و دەم و چاوپیسیتان وە شوێن دینی الله تعالی نەدەكەوتن ئەوە حالتان بێت .

إبن كثير ریوایەتێكمان بۆ دەهێنێ لە إبن ئەبی حاتەمەوە ئەویش دەگێڕێتەوە لە وهيبی كوڕی وەردەوە (ڕەزاو ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت)دەفەرمووێ: (حدثني رجل قال)پیاوێك بۆی گێرامەوە و فەرمووێ : (كنت أسير ذات يوم في أرض الروم)ڕۆژێك بەزەوی ڕۆمدا ڕۆیشتم ، (فسمعت هاتفا من فوق رأس جبل) (هاتف) لەزمانی عەرەبیدا واتا كەسێكە كە سەوتەكەی دەبیستی بەس كەسەكە نابینی

واتا صەوتێك بەمۆبایلەکەت ئەڵێت هاتف چونکە تۆ بەس دەنگە دەبیستی ئەوەش هاتفە ،گوێم لەکەسێك بوو کە هاواری دەکرد لەسەر چیایەك نەمبینی بەس گوێم لەدەنگەکەی بوو (وهو يقول : يا رب ، عجبت لمن عرفك كيف يرجو أحدا غيرك !)دەیفەرموو : خوایە سەیرم بەکەسێك دێت تۆ بناسی چۆن داوا لەغەیری تۆ ئەکات ! کەتۆی ناسی دەولەمەندی کەتۆی ناسی خاوەنی مەلکوتی کە تۆی ناسی خاوەنی لێخۆشبوونی وە کەتۆیی ناسی خاوەنی سزای وە کە تۆیی ناسی کەس دەسەلاتی نیە لەتۆ زیاتر چۆن ئەچێت داوا لەغەیری تۆ ئەکات !؟

(يا رب ، عجبت لمن عرفك كيف يطلب حوائجه إلى أحد غيرك)خوایە من سەیرم دێ لەکەسێك کەتۆ بناسی چۆن داوای پێویستیەکانی لەغەیری تۆ ئەکات ؟!

(قال : ثم ذهبت)دەفەرمووێی: دوای ڕۆیشتم ، (ثم جاءت الطامة الكبرى)دواتر موسیبەتە گەورەکە هات وەك دەلی .

دەفەرمووێی: (قال : ثم عاد الثانية)دیسان گەرایەوە طامەکە دەبێت چی بێت ؟

(فقال : يا رب ، عجبت لمن عرفك كيف يتعرض لشيء من سخطك يرضي غيرك .)فەرموویی : ئەمە طأمەکە و ماڵ ویرانکەریەکە بوو ، خوایە من سەیرم لە کەسێك دێت تۆیی ناسی کە خاوەنی دەسەڵاتی کە دەبێت تەنها تۆ ڕازی بکرێت کەچی خەڵکی ڕازی دەکات بۆ ئەوەی ڕقی تۆیی لێ هەلسێت ! تۆ بیر لەم قسەیە بکەوە ئەمڕۆ چەند کەس خەڵکی ڕازی ئەکات ڕقی الله تعالى لەخۆی هەلدەستێنێ ؟! ئەی چەند کەس الله تعالى لەخۆیی ڕازی ئەکات و ڕقی خەڵکی لەخۆیی هەلدەستێنی ؟! نیسبەتەکە هەر زۆر نێوانیان زۆرە لەبەر ئەوە تۆ الله تعالى لەخۆت ڕازی بکە با خەڵکی هەمووی لێت نارازی بێت کێشە نەبێت بەلاتەوە کەچی ئەمڕۆ بەپێچەوانەوە ئەلێ بەخوا فلان کەس دڵی لێم دەرەنجێ ! زۆر نمونە هەیە بیهێنینەوە ئەلێ : فلان کەس لێم تورە دەبێت و برادەرایەتیم ناکات یان دەلێن چۆن شازبم لەناو خەلکیدا ؟! چۆن ئەبێ من وابکەم !؟ یانی بەقسەی الله تعالى بکەم و بەقسەی بەندەکان نەکەم !!

دواتر ئەلێت : (قال وهيب : وهذه الطامة الكبرى .)ئەمە طامە گەورەکەیە ئەمە موسیبەتە گەورەکەیە کە تۆ الله تعالى برەنجێنی لەپێناوی خەڵکی .

(قال : فناديته)دەفەرمووێ : هاوارم لێ کرد و پێم وت : (أجني أنت أم إنسي ؟)تۆ ئینسانی یاخود جنۆکەی ؟!

(قال : بل إنسي)فەرمووی : من ئینسانم ئەمە تەبعەن خۆیی نیشان نەداوە هەر تەنها سەوتەکەی بووە لەسەر شاخەکەبوە فەرموی : (اشغل نفسك بما يعنيك عما لا يعنيك) خۆت بەشتێکەوە مەشغول بکە کەوا پەیوەندی بەتۆوە هەیە وە سود بەتۆ دەگەیەنێ نەك ئەوشتانەی سودت پێ ناگەیەنێ وە خۆت بەشتێکەوە ماندوو بکە وە خۆت بەشتێکەوە خەریك بکە کە جێگەی سود بێ و سودی لێ ببینی .

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (٦١) ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ (٦٢) كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ (٦٣) اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٦٤) هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٦٥)

مانای ئایەتەکان :

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (٦١)

الله تعالى دەفەرمووێ: (اللَّهُ)خوای گەورە ئەو خوایەیە شەوی بۆ ئێوە ڕەوان کردەوە کە جێگەی حەوانەوە و ئیسراحەت بێت لەکار و کردەوەتان ڕادەوەستن و لەو شەوەدا ئیسراحەت ئەکەن و دەخەون ئەوە یەکێکە لە نیعمەتەکانی الله تعالى بۆ ئێوە لەتەوحیدی ربوبیەتە کە ئێمە بڵێن الله تبارك

وتعالى ئەو کارانە تەنها خۆی ئەنجامی ئەدا ، هەروەها (وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا) الله تعالى ڕۆژی بۆ ئێوە ڕووناك کردۆتەوە کە تێدا کار و پیشەی ڕۆژانەی خۆتانی تێدا ئەنجام بدەن و سەفەر و تیجارەت و ئیشەکانی خۆتان لەو ڕۆژەدا بروێنن ..

(إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ) بەڕاستی الله تعالى فەزلی لەسەر خەڵك زۆر زۆرە ، واتا چ نیعمەتێك لەو نیعمەتانە تۆ ئینکاری ئەکەیت ئەی نەوەی ئادەم وەکو چۆن الله تعالى لەئایەتێکیتردا بە جن و ئینس دەفەرمووێ: (فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ)[1] ئادەی چ نیعمەتێك هەیە کە تۆ بلێی ئی الله تعالى نیە ، تۆ بێ بڕوای بەرامبەر بە چ نیعمەتێك کە تۆ ئینکاری بکەی ئەی ئینسان و جنۆکەکان ؟!

جا لەبەر ئەوەی کە الله تعالى ئەم فەزڵەی زۆرە بزانین ئینسانەکان خەڵکەکان هەست دەکەن و شعور دەکەن بەو نیعمەتانەی الله تعالى وە سوپاسی بکەن کە سوپاس کردنیش بەمانای عیبادەت بۆ کردنە و یەکخوا پەرستنە بەس الله تعالى خۆیی ئەزانی (وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ) لەگەل ئەوەدا زۆربەی زۆری خەڵك تاعەت بۆ الله تعالى ناکا ، (لَا يَشْكُرُونَ)یانی خەڵکی تاعەت بۆ الله تعالى ناکەن بە تاك و تەنهایی ، خەڵکی ئیخلاصی عیبادەت ناکەن بۆ الله تعالى وە عیبادەتەکان پوخت ناکەنەوە بۆ الله تعالى بەتەنها وەشەریك قەرار ئەدەن ئەمە وتەی الله تعالى یە کە دەفەرمووێ: (وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ) بەداخەوە ئەمڕۆ کاتێك کە دەفەرمووێ : زۆربەی زۆری خەڵك لەدین لایداوە هەر لەگەل ئەم قسەیەت کرد پێت ئەڵێن : تۆ تەکفیریی و خەواریجیت!!! ئەی ئەوە الله تعالى نیە کەوا دەفەرمووێ: (وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ).؟!

---

[1] : سورة الرحمن ، ايه : ١٣.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ (٦٢)

الله تعالى دەفەرموویێ : (ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ) سەیر بکەن لێرەدا الله تعالى ئاماژە ئەدا بە ربوبیەتی ، زۆر جار زانایان باسی ئەوەمان بۆ ئەکەن کە الله تعالى لەقورئاندا بەڵگەکان لەسەر ربوبیەتی خۆیی باس ئەکات بۆ ئەوەی بەئیمە بلێت : بەتەنها من بپەرستن ، بزانە لەدوای ئایەتەکە چی دەفەرموویێ: (ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) ئەوە خوای پەروەردگارتانە کە دروستکاری هەر هەموو شتێکە وە بەدیهێنەری هەر هەموو شتێکە بۆیە واجبە لەسەر ئێوە کە بەتەنها هەر ئەو بپەرستن وە ئەو بەخوای خۆتان بزانن سەمع و طاعە لەو بکەن وە پەیرەوی لەو بکەن ئەو پەرستراوی ڕاستەقینەیە غەیری ئەو باطلە هەر کەسێك بپەرستی و سەمع و طاعەی بۆ بکەی لەغەیری ئەو تۆ شەریکت بۆ الله تعالى قەرار داوە چونکە کەس تۆی دروست نەکردوە لەو زیاتر ئەوەی تۆی دروست کردوە دەبێت تۆ بیپەرستی وە ئەوی تۆیی دروست کردوە و ئەوەی ژیانی بۆتۆ فەراهەم هێناوە ئەبێ تۆ سەمع و طاعە لەو بکەی بۆیە دەفەرموویێ: (لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ)لەدوای تەوحیدی ربوبیەت باسی تەوحیدی الالوهیەتمان بۆ دەکات کە دەفەرموویێ : ئەبێ الله تعالى بەیەك بزانی لەعیبادەتدا ئەبێ الله تبارك وتعالى بەتەنها بپەرستی وە بەتەنها زانینیش مەرج نیە دەبێت ئاگاداربن بەڵکو ئەبێ زانین عەمەلی لەگەڵدا بڕوا ئەگەر عەمەلی لەگەڵدا نەڕوات ئەو ئیشە پەنا ئەگرین بە الله تعالى هەر ئیشێك بکەیت ئەبێت بەشیرك وەکو شەیطان هەر هەمووتان ئەزانن کە شەیطان ئەزانی یەك خوا هەیە وە بەهەشت هەیە و جەهەنەم هەیە وە ئیعتقادێکی زۆری هەیە وە ئینکاری لەمە ناکات وە ئەوە بەدرۆ ناخاتەوە کە الله تعالى پەروەردگاری هەموو شتێکە وە چاکیش ئەیناسێ بەس پێ وت سەجدە بەرە سەجدەی نەبرد ، کەواتە بەقسەی الله تعالى بکەن .

(فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ) چۆن ئێوە ڕووی عیبادەتان لێ وەردەگێردرێت لە الله تعالى پەرستی بۆ غەیری الله پەرستی ؟! چۆن شتی وا ئەکەن ئێوە ؟! کەسێك تۆی دروست کردبێت دەبێت تۆ ئەو بپەرستی نەك کەسێك تۆی دروست نەکردوە تۆ بەقسەی ئەو بکەیت (فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ) زۆر جار الله تعالى ئەم عیبارەتانە لە قورئاندا دووبارە ئەکاتەوە ، یانی ئەمە جێگەی سەرسامییە بۆ هەموو ئەوکەسانەی کە

عەقلی ڕاست و دورستیان هەیە کەسێك کەتۆی دروست کردوە دەبێت تۆ بەقسەی ئەو بکەیت و لەسەر فەرمانەکانی ئەو بڕۆیت وە ئەو بپەرستی نەك غەیری ئەو جا چۆن تۆ ملی عیبادەت کردنت پێ وەردەگێردرێت لە الله تعالی پەرستیەوە بۆغەیری ئەو پەرستی ؟! بۆ ئینسان پەرستیو وە بۆ بەرد پەرستی وە بۆ ڕێبازی خەڵکی پەرستی .

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ (٦٣)

الله تعالی دەفەرمووێ : (كَذَٰلِكَ)چۆن قوریش ڕووی لە خوا پەرستی ڕاستەقینە وەرگێراوە و شەریکی پەیا کردوە ئاوەهاش کەسانێك هەن کەوا وائەکەن ، (كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) بەهەمان شێوە ڕووی خواپەرستیان پێ وەردەگێردرێت وەکو ئەمڕۆی ئێمە ئایەتەکە ڕێك باسی هەموو کات و زەمانێکە کە وەکو قوریش هەتاوەکو ڕۆژی قیامەت کەوا کەسانێك لەغەیری الله تعالی بپەرستن ، (كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ)ئەوانەی کەوا ئینکاری ئایەتەکانی الله تعالی ئەکەن وە موجادەلە بەباطل لەئایەتەکانی الله تعالی ئەکەن بڕوا تەنها بە الله تعالی ناهێنن وە شەریکی بۆ قەرار ئەدەن .

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٦٤)

الله تعالی دەفەرمووێ: (اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ) سەیری ئایەتەکان بکەن !! ئەوە خوایە ئەوەی بۆ ئێوە کردوە زەوی بۆ ئێوە ڕاخستوە وە زەوی بۆ ئێوە دامەزراندوە وە زەوی بۆ ئێوە وا لێ کردوە کە جێگەی ئیسراحەت و ژیان بێت وە ئاسمانی بۆ ئێوە وەك بینایەك دروست کردوە کە لەسەرتانەوە دەیبینن وە الله تبارك وتعالی بارانتان بۆ دەبارێنی وە الله تعالی ئەم هەموو ئەستێرە و کەواکبەی بۆ دروست کردون وە

ڕازاندوویەتیەوە وە ئێوە بەجوانترین شێوە دروست کردوە وە رزقی داون لەهەموو طیباتێك ، (ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) جا بیناسن ئەوە پەرستراوی ڕاستەقینەی ئێوەیە دەبێت ئێوە بیپەرستن وە الله تعالی خێری زۆرە و بەرەکەتی زۆرە شایستەی پەرستنە وە پەروەردگاری هەموو جیهانیانە ئاگاداربن .

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٦٥)

الله تعالی دەفەرموویێ: (هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) الله تعالی زیندووە بەزیندووبونێك کە نەئەوەلی هەیە نە ئاخیری یانی هیچ کاتێك نیە بلێ الله تعالی لەکاتێکدا بوە کە پێشتر نەبوە ئینجا دوای ئەوە بوە بەلکو هەر بوە و دەشبێ زیندوویەتی الله تعالی وەکو ئی ئینسانەکان نیە کە لەکاتێکدا هاتونەتە ناو دونیایەوە سەرەتایان هەبوە هەمو مخلوقاتەکان بەس الله تعالی ئەزەلی و ئەبەدییە ، (لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) هیچ خوایەك شایستەی پەرستن نیە بەحەق تەنها الله تعالی نەبێت ، بەلی خواکان و ئیلاهەکان زۆرن بەس باطلن بەحەق نین تەنها خۆیی حەقە (إِلَّا هُوَ).

جا بۆیە دەفەرموویێ: (فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ)عیبادەتی بۆ بکەن و داوای لێ بکەن پوختەی دینەکەتان تەنها بۆ الله تعالی بکەنەوە وە هیچ شەریکێك قەرار مەدەن بۆ الله تعالی لەگەل ئەودا لەکەس هاوار مەکەن وە لەگەل ئەودا بەهیچ شێوەیەك کەس مەپەرستن وەهەروەها شەریعەتی هیچ کەسێك قبول مەکەن لەشەریعەتی الله تعالی زیاتر ، الله تعالی دەفەرموویێ : (وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا)[١] الله تعالی کەس بەشداری ناکا لە حوکمڕانیەکەی خۆیدا بۆیە ئێوەش بەشداری مەکەن ئێوەش کەس بەشداری پێ مەکەن لەحوکمڕانیدا هەروەکو چۆن لەعیبادەتدا الله تبارك وتعالی دەفەرموویێ:

١ : سورة الكهف ، اية : ٢٦.

(فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا)[١] بەهەمان شێوە نە لەعیبادەتدا شەریك پەیا بکەن وە نەلەحوکمڕانیدا شەریك پەیا بکەن .

الله تعالى دەفەرمووێ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)ئەبێ هەموو سوپاسێك بۆ الله تعالى بگەڕێندرێتەوە ئەبێ ئێوە الله تعالى بەپەروەردگاری خۆتان بناسن وە بزانن کە ئەو ئێوەی دروست کردوە ئەو هەموو پێداویستیەکانی ئێوەی جێ بەجێ کردوە وە پەرستن بۆ ئەو قەرار بدەن وە ئەو بپەرستن وە سوپاسی بکەن کە پەروەردگاری هەموو جهیانیانە.

إبن كثير دەفەرمووێ :

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (٦١)

(يقول تعالى ممتنا على خلقه ، بما جعل لهم من الليل الذي يسكنون فيه ويستريحون من حركات ترددهم في المعايش بالنهار ، وجعل النهار مبصرا ، أي : مضيئا) واتا الله تعالى منەت ئەکا بەسەر دروست کراوەکانی خۆیدا بەوەی کە شەوی بۆ ئەوان هێمن و ساتیم کردوە وە کردوویەتی بەجێگەی خەو و ئیسراحەت ، وە ئەگەر ئەم دونیایە هەر هەمووی شەو بوایە و ڕۆژ نەبووایە یاخود هەر هەمووی ڕۆژ بووایە و شەو نەبوایە حالی ئینسان چی لێ بەسەر دەهات ! وە نیزامی ئێمە تێك ئەچوو بۆیە الله تعالى ئەیکات بەیەکێك لە نیعمەتەکانی خۆیی باسی ئەکات بۆ ئێمە بۆ ئەوەی کەوا سوپاسی بکەین ئەوە شەوی وا لێ کردوە کە ئێمە تێدا ئیسراحەت بکەین ، وە هەروەها ڕۆژی وا لێکردوە کەوا مبصرا ، یانی مضیئا یانی ڕۆشنە بۆ ئەوەی ئێوە سەفەر و کار و کردەوەی خۆتانی تێدا ئەنجام بدەن وە بتوانن پیشە و کارەکانتان ئەنجام بدەن لەو ڕۆژە .

---

١ : سورة الكهف ، اية : ١١٠.

إبن كثير دەفەرمووێی : (إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ) أي : لا يقومون بشكر نعم الله عليهم) الله تعالى دەفەرمووێی: خەڵكی هەلناستن بەشوكر كردنی نیعمەتەكانی الله تعالى بەسەریانەوە واتا عیبادەتی الله تبارك وتعالى ناكەن یانی تەوحیدی الله تعالى بەخالصی ناكەن إلا وەكو الله تعالى لەئایەتێكیتر دەفەرمووێی : (وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِاللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ)[١] زۆربەی زۆری ئەوەی كە بڕوای بە الله تعالى هەیە موشریكە وە شەریك بریارئەدا بۆیە پێویستە لەسەر ئینسانی موسلمان كەوا بزانی تەوحید چیە و شیرك چیە ، تەوحید بزانی بۆ ئەوەی لەسەری بڕوا وە شیرك بزانی بۆ ئەوەی خۆیی لێ دووربخاتەوە .

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ (٦٢)

إبن كثير دەفەرمووێی:

(ثم قال : (ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) أي : الذي فعل هذه الأشياء هو الله الواحد الأحد ،) ئەوەی كە ئەم كارانەی بۆ ئێوە ئەنجام دا ئەوە تەنها الله تعالى یە كە تەنهایە و كەیەكە ، لەزاتدا یەك خوامان هەیە وە لەهەموو ئەسماء و صیفاتیدا تاكە و وێنەی نیە ، (خالق الأشياء) دروستكاری هەموو بونەوەرە ، (الذي لا إله غيره ، ولا رب سواه) هیچ خوایەك شایستەی پەرستن نیە بەحەق لەغەیری ئەو ، وە هیچ خوایەك نیە كەوا بەدیهێنەری ئەم ئەرز و ئاسمانە بێت ، وەكو وتمان لە ربوبیەت و لەالولوهیەت و لەئەسماء و صیفاتدا تەنها دەبێت تۆ الله تعالى بەیەك بزانی .

إبن كثير دەفەرمووێی: (فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ) أي : فكيف تعبدون غيره من الأصنام ، التي لا تخلق شيئا ، بل هي مخلوقة منحوتة .) ئێوە چۆن ئەچن ئەو بتانە ئەپەرستن كەوا خۆیی دروستكراوە وە هیچ شتێك

[١] : سورة يوسف ، اية : ١٠٦.

دروست ناكات ئەمە ! خۆی دروستكراو و داتاشراوە ، سەیری ئەم دوو كەلیمەیە بكەین لێرەدا كە إبن كثير باسی ئەمەمان بۆ ئەكات سەیری ڕۆژگاری خۆمان بكەین بزانین ئەصنامەكانی ئەمڕۆ كە دیموكراتیەت و لیبرالیەت و پەرلەماناتە و قەومیەتە كە بریتیە لە دەستورو لەیاساكانی دەستی ئینسان ئایا مخلوق و منحوتە یان نا ؟! چۆن تۆ مخلوق و منحوت دەپەرستی ؟! چۆن شتێك دەپەرستی كەوا بەدەستی خەلك دروست كرابێت ؟! وە چۆن شتێك دەپەرستی كەوا لەزادەی بیری خەڵك هاتبێتە دەرێ ؟! بۆیە هیچ جیاوازی نیە لەو ئەصنامانەی كەوا كاتی زوو ئەپەرستران لەگەل ئەصنامەكانی ئەمڕۆ كە ئەصنامی مەعنەوین ئەگەر چی مادیشن زۆربەیان !! پێویستە لەسەرمان كەوا ئاگاداری ئەوە بین كە تەنها الله تعالى بەڕاست بزانین لە عیبادەت كردندا وە هەموو جۆرە عیبادەتێك بۆ الله تعالى بگەڕێنینەوە نەك بۆ كەسانێك كە بۆخۆیان مخلوق و منحوتن .

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ (٦٣)

إبن كثير دەفەرمووێ:

(وقوله : (كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) أي : كما ضل هؤلاء بعبادة غير الله)چۆن قوریشیەكان توشی گومڕایی و ضەلال بوون بەعیبادەت كردنیان بۆ غەیری الله تعالى ، (كذلك أفك الذين من قبلهم ، فعبدوا غيره بلا دليل ولا برهان) لەپێش ئەوانەوە كەسانێك توشی گومڕایی بون و ڕوویان پێ وەرگێرا لەعیبادەت كردن بۆ الله تعالى بۆ غەیری الله تعالى بەبێ هیچ دەلیل و بەڵگە و بورهانێك ، (بل بمجرد الجهل والهوى، وجحدوا حجج الله وآياته .) بەڵكو تەنها بەنەزانین و بەئەهوای خۆیان وایان دەكرد ، ئێمە ئەمڕۆ ئەگەر سەیر بكەین بزانین بەڵگە و دەلیلی ئەم خەڵكە چیە كە شوێن قورئان و دینی الله تعالى ناكەوێت ، ئایا لەنەزانین و ئەهوای خۆیان زیاتریان بەدەستەوەیە ؟! ئینكاری كردن لە ئایەتەكانی الله تعالى وە موجادەلە كردن لە ئایەتەكانی الله تعالى وە چاو خشاندنەوە بە

ئایەتەکانی اللّٰه تعالی کە ئەمە بەکەلك و سودی ئەمڕۆ نایەت ئەمە بۆ کەسانێك بوە کە لەکۆندا بووە !!!
وە لەو ئیمە ئەم قسانە بەڕاست نازانین هەتاوەکو ئەم قسەیەی کە دەڵێن : ئەمە بۆ کەسانێك بوە کە زۆربەیان بڕوایان پێ نیە وە بیروبڕوایان بەم دینە نیە بەڵام ئەسالیبی عەلمانیەت بۆ لێدانی دین زۆربەیان لەناو موجتەمەعی دین ئینکاری دینەکە بکەن یاخود ئینکاری اللّٰه تعالی بکەن چونکە ئەگەر وابکەن بەیەکجاری یەکلای دەبنەوە بۆیە بەم شێوازە زۆربەی خەڵکی دەخەلەتێنن بەوەی کە ئیمانیان بە اللّٰه تعالی هەیە، ئەلێن : واللّٰه رێز لە دین ئەگەرین بەس ئەمڕۆ ناتوانین ئەوشتانە بکەین ، ئەمڕۆ ناتوانین ئەم دینە بەم شێوەیە جێ بەجێ بکەین ئەمڕۆ قورسە ! یانی دێن بەگوێی خەڵکەکە دەدەن کەوا ئێمە لەبەر ئەوە نیە کەوا جێ بەجێ یان ناکەین بڕوامان پێ نیە بەڵکو لەبەر هەندێك هۆکارە ، هۆکارەکانیش ئەگەر هەر کەسێك تەبعەن بەوردی سەیری بکات وە ئەگەر بەوردیش سەیری نەکات زۆر پروپوچە هۆکارەکانیان و قسەکانیان ، چونکە کاتێك کە اللّٰه تعالی فەرمایشتی کرد تۆچۆن دەبێت بێ واللّٰه من ئەوە جێ بەجێ ناکەم ! یان بلێت کاتی ئەمە نیە ! ئەو خوایەی کە تۆی دروست کردوە ئەزانی تاوەکو ڕۆژی قیامەت چی بۆتۆ باشە وە ئەو بەرنامەیەی کە بۆتۆیی داناوە ئەگەر یەك لەحەزە لەیەك کەلیمەیدا بلێ واللّٰه ئەمە بەکەڵکی ئەمڕۆ نایەت پەنا ئەگرین بە اللّٰه تعالی ئەوە تۆ بەوە مرتد بوویتەوە لەدینی اللّٰه تعالی چونکە یانی تۆ اللّٰه تعالی ت دایە پاڵ بێ حیکمەتی لەکاتێکدا کە تۆ دەبێت ئیمانت بەوە بێت کەوا اللّٰه تعالی حەکیمە و کار بەجێ یە وە فەرمایشتەکانی لەجێگای خۆیەتی ، جا شێواز و ئسلوبیان زۆر بەمەکرە وە دێن خەڵکی وا تێ دەگەیەنن کە ئەوانە بڕوایان بە اللّٰه تعالی یە بە حیسابی خۆیان بەڵام ئینسانی بڕوادار ئەزانی کە ئەمانە ئەم قسانە ئەکەن ئەیانەوێی خەڵکی والێ بکەن بیان خەلەتێنن کەوا شوێن بەرنامە پوچەلەکەی خۆیان بکەون وە تەنها موجادەلە لە ئایەتەکانی خوا بکەن کەوا پەنا ئەگەرین بە اللّٰه تعالی ئەگەر هەر کەسێك بەسەر زارەکیش سەیری بکات ئەزانی کەوا ئەمە هەلگەرانەوەی ئەوانی تێدایە لەدینی اللّٰه تعالی ، چونکە تۆ نابێت ڕەخنە بلێ واللّٰه چۆن ئەبێت وابێت ! چۆن ئەبێت دەستی دز ببرێت وە چۆن ئەبێت زانی محصن رەجم بکرێت وە چۆن ئەبێت کچ و کوڕە وەکو یەك وانەبن چۆن ئەم جیاوازییە هەیە لە قورئاندا ؟! سەیر ئەکەی قەزیەکان هەمووی ئەدەنەوە پاڵ شەرعی اللّٰه تعالی بەڵام بەماکیرانە نایەن بلێن خوا هەلەی کرد !! یان قورئان هەلەیە ! نەخێر

بەڵكو قورئانیش ماچ ئەكەن و قورئانیش ئەخەنە سەر سەریان وە لەهەندێك موناسەباتیش بەشدار دەبن كە موناسەباتەكان موناسەبەی شیركی و گومڕاییە لەمولود و شتەكاندا بەحیسابی خۆیان ئەمانە دیندارن ! ئەگەر ئەوانە بەشداری ئەوە دەكەن بۆچی بەشداری جێ بەجێ كردنی فەرمانەكانی الله تعالى ناكەن وە فەرمانەكان بخەنە سەر سەریان و جێ بەجێ بكەن !!!

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٦٤)

إبن كثير دەفەرمووێ:

(وقوله : (اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا) أي : جعلها مستقرا لكم ، بساطا مهادا تعيشون عليها ، وتتصرفون فيها ، وتمشون في مناكبها ، وأرساها بالجبال لئلا تميد بكم) الله تعالى منەت ئەكات بەسەرتاندا كەوا ئەم زەوییەی ڕاخستوە و ئارامی كردوە بۆ ئەوەی ژیانی تێدا ببەنە سەر وە كار و پیشەی خۆتانی تێدا جێ بەجێ بكەن وە ئەم هەموو شاخە گەورەی تێدا داناوە بۆ ئەوەی تێدا توشی حەرەكاتی ئەولا و ئەولا نەبێت بەجوانی وە لەنیزامی خۆیدا بڕوا ، (وَالسَّمَاءَ بِنَاءً) أي : سقفا للعالم محفوظا) ئاسمانی وەكو بینایەك دروست كردوە لەو عالەمەدا الله تبارك وتعالى ئەو ئاسمانەی دروست كردوە وە پاراستویەتی وە هیچ یەكێك لەو ئەستێرانە بەر یەك نەكەون و نەكەون بەزەویدا بەنیزامێكی زۆر ورد و جواندا .

(وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ) أي : فخلقكم في أحسن الأشكال)ئێوە لەجوانترین شێوەدا دروست كردوە ، (ومنحكم أكمل الصور في أحسن تقويم)جوانترین وێنەی بەئێوە بەخشێوە لەجوانترین ڕوخسار و لەجوانترین لاشەدا ئێوەی بەدی هێناوە بۆیە ئێوە سوپاسی الله تعالى بكەن وە ئێوە شوكری الله تعالى بكەن وە ئێوە عیبادەتی الله تعالى بكەن ، (وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ) أي : من المآكل والمشارب في الدنيا .) ئەم هەموو خواردن و خواردنەوەی بەئێوە بەخشیوە لەدونیادا .

إبن كثير دەفەرموویێ : (فذكر أنه خلق الدار ، والسكان ، والأرزاق) الله تعالى باس دەكات كەوا ئەم زەویەی دروست كردوە وە ئەم خەڵكەی دروست كردوە وە ڕزقیشی داوە ، (فهو الخالق الرازق) الله تعالى خالقی و بەدیهێنەرە وەرزق دەری هەموو بونەوەرەكەیەتی ، وەكو الله تعالیپ لەئایەتاێكیتردا دەفەرموویێ: (كما قال في سورة البقرة : يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (٢١) الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ)[1] .

الله تعالى دەفەرموویێ: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ)ئەمە ڕوودەكاتە هەموو خەڵكی هەموو ئینسانێك لەسەر ئەم زەوییە تەنانەت جن و ئینسیش دەگرێتەوە (اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) ئێوە پەروردگاری خۆتان بپەرستن وە بەقسەی بكەن و ڕێنمایی لێ بكەن وە پەیرەویی لێ بكەن ئەمرەكانی جێ بەجێ بكەن ئەو خوایەی كە ئێوەی دروست كردوە وە ئەوانەی پێش ئێوەشی دروست كردوە ئەگەر وابكەن ئەوە خۆتان لە سزای الله تعالى دوور دەخەنەوە وە ئەگەر وابكەن و فەرمایشتەكانی جێ بەجێ بكەن ئەوە لەجەهەنەم خۆتان دوور دەخەنەوە ئەبن بە ئینسانێكی موتەقی ئەبن بە ئینسانێكی موحید و لەخوا ترس وە الله تعالى ئەتان پارێزی لەسزایەكەی ! ئەی ئەگەر وانەكەن ؟! ئەوە الله تعالى ئینزاری كردن توشی سزاتان ئەكات ، كەواتە خۆتان نەپاراست لەسزای الله تعالى ئەگەر وانەكەن كەواتە ئێمە ڕزگاربوونمان تەنها بە (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ)[2] بەس ئیماندار ڕزگاری ئەبێت بۆیە دەبێت ئاگاداربن خەڵكی ، ئەوانەی كە دەڵێن : ئازادی بۆ هەموان ! ئێمەش دەڵێن : نەخێر تەنیا عبودیەت بۆ الله تعالى باقیتری هەمووی بەطالە ئەگەرنا ئەم خەڵكە هەمووی توشی گومڕای و ضەلالەت و سزای ئاخیرەت و سەرشۆری دەبێت بۆیە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەخەڵكی دەوت من نەزیر و ترسێنەرم بۆ ئێوە وە ئەتان ترسێنم بە سزای جەهەنەم بەسزای الله تعالى ئەگەر نەینە سەر ئەو ڕێگەیە .

---

١ : سورة البقرة ، اية : ٢٢-٢١.

٢ : سورة المؤمنون ، اية : ١.

(الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ) الله تعالى باسی ربوبیەتی خۆی دەكات و دەفەرموویّت : ئەو خوایەی كە زەوی بۆ ئێوە ڕاخست و ئاسمانی بۆ ئێوە ڕاگرتوە وە لەئاسمانەوە بارانی باراند ئەو هەموو بەرهەم و بەرووبومەی ڕوواند تاوەكو ڕزق بێت بۆ ئێوە دەی كەواتە ئێوە چی مەكەن ؟! (فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا) (أَندَادًا‌جمع ند ندیش یانی هاو وێنەی یانی شەریك وەكو خوا دامەنێن ئێوە بیپەرستن بەڵكو تەنها بەقسەی الله تعالى بكەن ، (وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ) لەكاتێكدا كە خۆتان ئەزانن الله تعالى بەتەنها ئێوەی دروست كردوە وە الله تعالى ش موستەحەقە بۆ عیبادەت ئەوە ئەزانن ئێوە كەواتە بۆ جێ بەجێ ناكەن كەئەزانن تەنها الله تعالى ئێوەی دروست كردوە وە دروستكاریش بەتەنها موستەحەقی عیبادەتە كەسیتر موستەحەق نیە .

إبن كثير دەفەرمووێ: (وقال هاهنا بعد خلق هذه الأشياء) لێرەدا لەدوای باس كردنی و دروست كردنی ئەم شتانە پێمان دەلێت : (ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) أي : فتعالى وتقدس وتنزه رب العالمين كلهم) الله تعالى پاكە لەو شەریكانەی كە ئێوە بۆی قەرار ئەدەن وە الله تعالى زۆر خاوێنە الله تعالى نەشەریكی هەیە نە نوقسانی هەیە وە پەروەردگاری هەموو جیهانیانە دەی ئێوە بیپەرستن .

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٦٥)

إبن كثير دەفەرمووێ:

(ثم قال : (هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) أي : هو الحي أزلا وأبدا)أزلا : یانی هەر بوە و بیدایەتی نیە ئەبەدەن هەر دەبێت و كۆتایی نایە ، (لم يزل ولا يزال ، وهو الأول والآخر ، والظاهر والباطن) الله تعالى یەكەم و ئاخیرە وە الله تعالى ئاگای لەهەموو شتە ڕووكەشەكان هەیە وە ئاگای لەناوەڕۆكی هەر هەموو شتەكان هەیە ، (لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ)هیچ خوایەك بەحەق شایستەی بەقسە كردن و سەمع و طاعە بۆ كردن

نیە تەنها ئەو نەبێت ، (أي : لا نظير له ولا عديل له)یانی هاو وێنەی نیە الله تعالى وە کەس مەخەنە ئاستی الله تعالى وە ، وە کەس لەگەل الله تعالى دا بەشەریك دامەنێن ..

(فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ) أي : موحدين له مقرين بأنه لا إله إلا هو)ئێوە عیبادەتی بۆ بکەن و داوای لێ بکەن تەنها لەو داوا بکەن و تەنها عیبادەت بۆ ئەو بکەن وە تەنها حوکمڕانی ئەو ببەن بەڕێوە ئێوە دینی خۆتان پوختە بکەنەوە بۆالله تعالى بەهیچ شێوەیەك شەریك دامەنێن بۆ الله تبارك وتعالى (موحدين له مقرين بأنه لا إله إلا هو)یەك خوا پەرستن بن .

کەواتە لەم بوونەوەرەدا ئینسانەکان یان موحیدە یاخود موشریکە ، موحیدیش ئەوەیە کە بەتەنها الله تعالى بپەرستێ و کەسیتر ناپەرستێت ، وە موشریکیش ئەوەیە کە الله تعالى وە غەیری الله تعالى ئەپەرستێ ، هەتاوەکو الله تعالى بپەرستی وە لەگەل الله تعالى دا یەکێکیتر بپەرستی واتا بەقسەی بکەی و سەمع و طاعەی بۆ بکەیت و هاواری بۆ بکەیت وە حوکمڕانیەکەی قبول بکەیت وە پێی ڕازی بیت هەتاوەکو ئەگەر بێتوو ئینکاری لێ نەکەیت وە بەڕائەتی لێ نەکەیت ئەوە تۆ موشریکی ئەوکاتە .

موشریکەکان کێن:

وەکو وتمان با شیرك و موشریکین بناسین بۆ ئەوەی نەبین بەوانە ئەوەی ئەلێت : یا عبدالقادر و یا فلان ! نەزرم بۆ عبدالقادر بێت وە ئەو کەسە موشریکە ئەگەر هەزار نوێژ و ڕۆژوو و نوێژ بگرێی وە ئەوەی شەریعەتی غەیری الله تعالى پەسەند بکات و پێ باش بێت بەلایەوە ئاسایی بێت لەسەری بڕوا پەنا ئەگرین بە الله تعالى ئەوە ئەو کەسە شیرکی پەیا کردوە لەحوکمڕانیەتی الله تعالى با هەتاوەکو هەتا هەتاییە نوێژ و ڕۆژوو و عیبادەت بکا ئەوە ئەو کەسە موشریکە .

بۆیە دەبێت خۆمان بناسین بزانین ئێمە کێ ئەپەرستین .

إبن كثير دەفەرمووێ: (أى :موحدين له مقرين بأنه لا إله إلا هو) الله تعالى داوامان لێ دەکات کەوا موحید و یەکخوا پەرست بین نەك شەریك بریار بدەین ، (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) الله تبارك وتعالى سوپاسی خۆی ئەکات کە ئەفەرمووێ: حمد واتا هەموو جۆرە مەتح و سەنایەك بۆ ئەو خوایەیە کە ئەو

هەموو نیعمەتەی بەئێمە داوە شایستەیە الله تعالی کە پەرستراوی ڕاستەقینەی ئێمەیە کە حمد و سەناو سوپاسی بکەین کە ئی هەر هەمووانە واتا پەروەردگاری هەموو کەون و کائیناتە .

إبن كثير دەفەرموویێ: إبن جرير (ڕەحمەتی الله تعالی لێ بێت) دەفەرموویێ: (كان جماعة من أهل العلم يأمرون من قال : " لا إله إلا الله " أن يتبعها ب " الحمد لله رب العالمين ")بەشێك لە زانایانی سەلەف لە ئەهلی عیلم وابون ئەمریان ئەکرد کەکاتێك بلێ لا اله الا الله لەدوایدا بلێت الحمدلله رب العالمين ، لەبەر چی ؟ (عملا بهذه الآية .)چونکە ئەم ئایەتە وادەلێت کە دەفەرمووێت : (هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ).

إبن كثير ريوايەتێکمان بۆ دەهێنێ لە محمدی کوڕی عەلی کوڕی حەسەنی کوڕی شەقیق ئەویش دەگێڕێتەوە لە إبن عەباسەوە (ڕەزا و ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەفەرمووێت : (من قال : " لا إله إلا الله " فليقل على أثرها : " الحمد لله رب العالمين) هەرکەسێك وتی لا اله الا الله با لەداویدا بلێت : الحمدلله رب العالمين ، لەبەر چی ؟ (فذلك قوله تعالى)ئەمەیە کە الله تعالی فەرموویەتی : (فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ).

إبن كثير دەفەرمووێ : ئەبو ئوسامە و غەیری ئەویش دەگێرنەوە لە سەعیدی کوڕی جوبیر (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) دەفەرمووێت : (قال : إذا قرأت : (فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ) ، فقل : " لا إله إلا الله " وقل على أثرها : (" الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ")کاتێك ئەم ئایەتەت خوێندەوە و گەیشتیە ئەوەی وتت (فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ)بلێ (لا اله الا الله) لەدوای ئەو بلێ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ، (ثم قرأ هذه الآية : فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ).

ئیمامی ئەحمەد لە عبدالله کوڕی زوبیرەوە ئەم ریوایەتمان بۆ نەقل دەکات و دەفەرمووێت : لەدوای هەموو نوێژە فەرزەکان کە سەلامی دایەوە دەیفەرموو (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، لا حول ولا قوة إلا بالله، لا إله إلا الله، ولا نعبد إلا إياه، له النعمة، وله الفضل وله الثناء الحسن، لا إله إلا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون ، قال ابن الزبير:

وكان رسول الله ﷺ يهلل بهن دبر كل صلاة مكتوبة.)[١] عبدالله کوڕی زوبیر لەدوای نوێژەکان کە سەلامی ئەدایەوە ئەمەی دەفەرموو : وە ئەی فەرموو پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لەداوی هەموو نوێژە فەرزەکان ئەمەی دەوت . باسمان کردوە لەدەرسەکانی ڕابردوو وە ماناکەی ئینسانی موسلمان زۆر لەسەری پێویستە کەوا لێ بکۆڵێتەوە وە جێ بەجێ بکات ، سەیر بکە تۆ لە شەو و ڕۆژێکدا پێنج نوێژ ئەکەیت وە لەدوای هەموو نوێژە فەرزەکان ئەمە ئەڵێت :

(لا إله إلا الله وحده لا شريك له) تۆ ئەڵێت : من بڕوام بەهیچ شتێك نیە ئینکاری هەموو پەرستنێك دەکەم بۆ هەموو شتێك لەدار و بەرد وە لەمردوان و زیندوان وە ئینسان و جنۆکە و مەلائیکە وە هەرچی شتێکت هەیە إلا الله تعالی نەبێت وە تەنها خۆیەتی و شەریکی نیە وە شەریکی بۆ بڕیار نادەم چۆن لەربوبیەتدا شەریکی نیە و ئاسمان و زەوی بەتەنها خۆیی دروستی کردوە وە بۆیە دەبێت بەقسەی ئەویش بکەم و نابێت بەقسەی غەیری ئەو بکەم .

(له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير) مولك هەر هەمووی ئی ئەوە وە سوپاس هەر بۆ ئەوە وە الله تعالی بەتوانایە بەسەر هەموو شتێکدا .

(لا حول ولا قوة إلا بالله)وە هیچ لادانێك لە گوناهە نیە وە هیچ قوەت و هێزێك نیە بۆ طاعەت کردن إلا دەبێت الله تعالی بمانداتێ .

وە دووبارەی دەکاتەوە (لا إله إلا الله)کە بەتەنها الله تعالی پەرستراوی ڕاستەقینەیە ، وە کەس بەپەرستراو نازانین تەنها الله تعالی نەبێت .

((ولا نعبد إلا إياه ،، له النعمة، وله الفضل وله الثناء الحسن،))وە عیبادەت ناکەین تەنها بۆ الله تعالی نەبێت وە نیعمەت و فەزل هەر بۆ الله تعالی یە وە مەتحی باش و جوان هەر بۆ الله تعالی یە .

---

١ : رواه مسلم .

(لا إله إلا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون) وە الله تعالى ئەپەرستین و كەس شایستەی پەرستن نیە بەحەق إلا الله تعالى نەبێت وە پوحتەی كارەكانمان ئەكەینەوە بۆ الله تعالى ئەگەر چی كافرانیش پێیان ناخۆش بێت .

خۆزگە ئەم كەلیمەیە كەدەمان وت لەدوای نوێژەكان بیرمان لێ بكردبایەتەوە (ولو كره الكافرون) یانی تۆ تەحدای هەموو دونیا ئەكەیت ، بۆخۆتان ئەزانن وەكو ئەمڕۆ ئەڵێن : ٧ملیار زیاتر ئینسان لەسەر زەوییە وە ملیارێكی بەحیساب موسلمانە ئەویش بەنفوس وە شەش ملیاری كافرە ، تۆ ئەڵێت : شەش ملیار كافر با لەسكی خۆیی بدات كەیفی خۆیەتی من هەر الله تعالى ئەپەرستم ، یانی ئەگەر ئەم قسەیە بەجوانی بیری لێ بكەینەوە نابێت تۆ شەرم بكەیت لە عیبادەتەكاندا و بلێ شەرم ئەكەم ئەو عیبادەتە بكەم ، تۆ بەرامبەر بەو هەموو كەون و كائیناتە وەستاوی وە تەحدایان دەكەیت و دەڵێت هەرچی دونیا كافر بێت من بەلامەوە ئاساییە بەڵكو من عیبادەتی الله تعالى خۆم ئەكەم.

سەیر بكەن كە وتمان ملیارێك و ئەوەندە پاشانیش وتمان بە نفوس موسلمانن ئێوە ورد ببنەوە لەواقیعی موسلمانان ئەمڕۆ چەنێكی بریتیە لە رافزە ؟! كە بەتەئەكید ئەوانە موشریك و كافرن و هاواری غەیری الله تعالى ئەكەن وە چەندەها نەواقضیان تێدایە كەوا سەبارەت بە قورئان دەڵێت وە سەبارەت بە صەحابە دەڵێت ، وە سەبارەت بە جوبرائیل دەڵێت وە سەبارەت بەبانگ كردن بۆ غەیری الله تعالى دەڵێت وە سەبارەت بە ئینكاری كردنی ئەو حەقائیقانەی كە لەمەزهەبی ئەهلی سونە و جەماعەدا هەیە كە ئەوان ئینكاری لێ ئەكەن ، گرینگ ئەوشتانەی كە پێی كافر دەبن زۆرن و یەك و دوان نین ، ئەوە ئەمانە لەو لاوە دەربهێنن و رابوەستن .

وە وەرە بۆ سەر ئەو هەموو صۆفی و دەروێشە موشریكانەی كە هاوار لەغەیری الله تعالى ئەكەن ئەوانیش لەولاوە دابنێ وە تۆ سەیری ئەو مولودانە بكە ئەوانەی كەدروستی دەكەن هەتاوەكو تەنانەت بۆ غەیری صالحینیش كە ئەڵێم بۆ غەیری صالحین كەسانێك هەن ئێستاكە لەمولودەكان بەرێوە دەبن كەسانێكی موشریك و رافیزی و باطنین وەكو ئەو ئەحمەد بەدەویەی كە لەمیصردا چەندجارمان باس كردوە وا با خەڵكی ئەوە بزانی ئەڵێن : لەساڵی ٩٦ سێ ملیۆن كەس بەشداری لەمەولودەكەی كردوە

لەمیصردا لەشاری طەنطا سێ ملیۆن کەس و هاواری بەدەوی دەکەن بزانە ئەوە بەس لەمیصردا لەمولودێکدا چەندەها مەولودیتریش هەیە وە چەندەها زیندوو کردنەوەی بەناو صالحین هەیە ، کەتانەت زانایان (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت) ئەو جۆرە مولودانە ئەگەر بۆ صالحینیش بێت بەجائیزی نازانن چ جای بۆ موشریکین کەسانی ئەهلی شیرك و ئەهلی رەفز و ئەهلی کوفر بێت کە وەکو بەدەوی باسمان کرد ،

ئینجا وەرە سەیری زۆرەبەیان بکە عەلمانیەت و دیموکراتیەت و ئەم بابەتانەیان کرۆدتە ئەستۆی خۆیان و پێ ئەڕۆن و لەسەر ئەم صەنەمە ئەڕۆن ئەبێ چەندێك بمێنێتەوە لەوەی کە دەڵێن ملیارێك موسلمان هەیە !! ؟

ئینجا (ولو کره الکافرون) با ئەوانە پێیان ناخۆش بێت تۆ ئەبێت عیبادەی خۆت بکەیت وە عیبادەتی یەکخوا پەرستی بکەیت .

۞ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (٦٦) هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (٦٧) هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ (٦٨)

ماناى ئايەتەكان :

۞ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (٦٦)

الله تعالى دەفەرموويّ : بەپێغەمبەرى خۆشەويستمان (عليه الصلاة والسلام) ئەى محمد (صلى الله عليه وسلم) تۆ بلێ من نەهيم لێكراوە لەلايەن پەروەردگارەوە كەوا من لەغەيرى الله تعالى بپەرستم ، (أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ) ئەوەى ئێوە عيبادەتى بۆ ئەكەن و داواى لێ ئەكەن وە سەمع و طاعەى بۆ ئەكەن من ئەوە ناپەرستم لەغەيرى الله تعالى كەس ناپەرستم ، جا با بيخەينە بەر چاوى خۆمان يان خوا ياخود نا ، ئاگادارى ئەوە بە تۆ ئەگەر هەرشتێكت لەغەيرى الله تعالى پەرست تۆ موشريكى ! بەڵكو دەبێت تەنها الله تعالى بپەرستى ئەگەرنا تۆ موشريكى بۆيە الله تعالى نەهى لە پێغەمبەر دەكات (صلى الله عليه وسلم) كە عيبادەتى غەيرى الله تعالى بكات (مِن دُونِ اللَّهِ) بخەرە بەر چاوى خۆت ، يانى لەپێش هەموو شتێكەوە پێغەمبەر پەرستى نابێت هەبێت ياخود صەحابە پەرستى نابێت هەبێت ياخود هەر ئينسانێكيتر بپەرستى نابێت هەبێت ، هيچ جۆرە شتێك نابێت بپەرسترێت چونكە جگە لە الله يە بەڵكو دەبێت تەنها الله تعالى بپەرستێت .

(لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي) كاتێك من بەبيناتم بۆ هات كاتێك كە وەحى الله تعالى م بۆ هات لەلايەن پەروەردگارمەوە الله تعالى نەهى لێكردووم كە من لە غەيرى الله تعالى بپەرستم ، (وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ) وە من ئەمرم پێكراوە كەوا تەنها تەسليم بم بۆ الله جيهانيان وە نابێت سەردانەوێنم بۆ هيچ

كەسێك لە الله تعالى زیاتر وە نابێت سەمع و طاعە بكەم بۆ هیچ كەسێك إلا الله تعالى نەبێت ئەوەش یەكخوا پەرستیە .

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (٦٧)

الله تعالى دەفەرمووێ : (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ) ئەوە ئەوە كە ئێوەی لە توراب دروست كردوە ، تەبعەن مەبەستی باوكمان ئادەمە باوكمان ئادەمی لە خۆڵ دروست كرد دواتر ئینسانی لەچی دروست كرد ؟ (ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ) لەو دڵۆپە ئاوەی كە بۆخۆتان ئەزانن (ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ) دواتر نطفەكە دەبێت بە عەلەقە دەبێت بە پارچە گۆشت ، (ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا) دواتر وەكو منداڵ ئێوە لەسكی دایكتان دەهێنێتە دەرەوە ، (ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ)دواتر گەورە دەبن و مەراحیلەكانی ژیان ئەبڕن لەمنداڵیەوە بۆ گەنجێتی پاشان بۆ كامڵ بوون و پاشان بۆ پیریەتی و پاشان بۆ مردن ، (ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا) بزانن ئێوە ئەو مەراحیلانە بەسەرتاندا دێت كەواتە پێویستە لەسەرتان كەوا ئێوە بزانن كەوا كۆتاییتان دێت ، ئێوە سەرەتاتان هەیە وە كۆتایتان هەیە لەمنداڵیەوە وردە وردە ئەڕۆیی هەتاوەكو ئەبیت بە گەنج وە كەمال ئەبیت و ئەو پەری توانا و دەسەلاتت ئەدتێ الله تعالى بۆ ئەوەی تاقیت بكاتەوە بزانێ چی ئەكەیت دوایش پێت ئەڵێ دەسەلاتت هەروا نامێنی ڕۆژێك دێت كەفتە كار دەبیت وە بێ توانا و لاواز دەبیت وەكو زۆر دەبین كەسانێك كەوا ٧٠ساڵەكانن ئێستا قسەیان لەگەلدا بكە هێز و توانایان نەماوە ئێمەش وامان لێ دێت ئەگەر بگەین بەوە ، وە هەیە پێش ئەوە ئەمرێت وەكو الله تعالى ئەفەرمووێ: (وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ)هەیە لەپێش ئەمەدا الله تعالى دەیمرێنی.

لەگەڵ كەسێكدا سەبارەت بەوەی كەوا ئینسان پێویستە ئاگاداری خۆیی بێت خۆی هەڵنەگرێت بۆ بەیانی قسەمان كرد دەیوت : مامۆستا من گەنجم جاریێ !! وتم باشە منداڵ لەسكی دایكیدا نەمردوە ؟! وتی : با ، وتم : ئەی منداڵ نەبوە مردوە هاتۆتە دەرەوە ؟! ئەی منداڵ بە پێنج ساڵی و شەش ساڵی

نەمردوە ؟! ئەی سەرگۆرەکان نابینین چی تێدایە ؟! چۆن تۆ خۆت هەلدەگرێت و ئەلێت هێشتان من گەنجم ، ئەوەتا الله تعالی دەفەرموویت : (وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ) پێش ئەوەی بگەنە ئەم قۆناغانە الله تعالی دەمرێنێ .

الله تعالی دەفەرمووێ: (وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) الله تعالی داهاتوویەکی دەست نیشان کراوی بۆ هەر یەك لەئێمە داناوە وە پێش و پاش ناکات ئەمە بۆیە ئاگاداربن و ئێوە ژێر بن بەڕامبەر بەوەی کەوا دەبێت ئێوە عیبادەت بکەن بۆ الله تعالی وە ئەم مەراحیلانە بەسەرتاندا دێت هەر کەسێك لەشوێنێکدا الله تعالی مردنی بۆداناوە وە خۆیی نازانی لەچ کاتێکدایە بۆیە خۆت هەلمەگرە بۆ ٧٠ ساڵ لەوانەیە لە دەسالیدا بمریت وە لەوانەیە لە ٢٠ یان ٣٠ دا بمریت .

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ (٦٨)

الله تعالی دەفەرموویت : (هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ) خوایە کە ئێوە دەهێنێتە بونەوەر و دەتان ژێنی وە دەتان مرێنی ، (فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ)بزانن کەوا الله تعالی هەرشتێکی بیەوێت بکات بەیەك (كُن)واتا ببە (فَيَكُونُ)دەبێت بەیەك چاو تروکاندن دەبێت .

إبن کثیر دەفەرمووێ :

۞ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (٦٦)

(يقول تعالى : قل يا محمد لهؤلاء المشركين) الله تبارك وتعالى بەپێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەلێت : بەو موشریکانە بلێ ، سەیر بکە ئەلێت : (لهؤلاء المشركين) ناوی بردن ئەوەی کەوا هاوار دەکات یا لات و مەنات و یا عوزا ، یاخود یا ود و سواع و یەغوث ، چ فەرقێکی هەیە لەوەی کە دەلێت : یا

عبدالقادر و یا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) و یا فلان !؟ بەڵکو هەموو هاواره بۆ غەیری الله تعالى ، بۆیه پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەو موشریکانەی وت ئێمەش بەهەمان شێوه بەموشریکی زەمانی خۆمان ئەڵێن : ئاگاداربن ، (إن الله ينهى أن يعبد أحد سواه من الأصنام والأنداد والأوثان .) ئەی موشریکەکان ئاگاداربن له غەیری الله تعالى داوا مەکەن وه لەغەیری الله تعالى مەپەرستن وه تەنها فەرمانەکانی الله تعالى جێ بەجێ بکەن .

ئیتر بت پەرستی بەهەموو جۆرەکانیەوه چونکه بت پەرستی جۆری زۆر زۆره تەنها بریتی نیه لەوەی کەوا بەردێك و دارێك بپەرستی بەڵکو بت پەرستی جۆری زۆر زۆره ئەمڕۆ گەورەترین بتی ئەم سەردەمەی ئێمه بریتیه له عەلمانیەت و دیموکراتیەت و لەڕووکردنه ئینسانەکان بۆئەوەی کەوا قسەکانی ئەوان جێ بەجێ بکەین وه ئەوانیش چۆن دیفاع له قسەکانی خۆیان ئەکەن وه چۆن قسەکانی خۆیان ئەپارێزن بەتەهدید و بەهەڕەشەکردنی خەڵکی بەوەی کەوا ئەو کەسەی ئەگەر ئەو فەرمانه جێ بەجێ نەکات ئاوای لێ ئەکریی !! خۆی ئەخاته پاڵ الله تعالى پەنا ئەگرین به الله تعالى ، الله تعالى لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت : هەرکەسێك فەرمانەکانی من جێ بەجێ نەکات ئەوا بەجەهەنەم ئەیسوتێنم ، ئەمانیش وەکو خوا ئەکەن والعياذ بالله ،ئەڵێن : ئێمەش فەرمان دائەنێن هەرکەسێك بەقسەمان نەکات ئەوه سزاکەیەتی ئەوه عقوبەکەیتی وات لێ ئەکەین !!

ئەی دەهێلن هیچ کەسێك بەهیچ شێوەیەك پێچەوانەی فەرمانی ئەوان بجولێتەوه ؟! ئەیەلن کەوا بەهیچ شێوەیەك یاسای ئەوان ببەزێنرێت ؟! کێ گەورەتره ؟! تۆ ئەڵێت : الله أكبر ! کەچی له هەکان کاتدا ڕوو ئەکەیته ئەوان و لەوان ئەترسی له الله تعالى ناترسی پەنا ئەگرین به الله تعالى کوا تۆ الله أكبر ەکەت جێ بەجێ کرد ؟!!

إبن كثير دەفەرمووێی: (وقد بين تعالى أنه لا يستحق العبادة أحد سواه) الله تعالى بەیانی کرد بۆمان کەوا له غەیری الله تعالى نابێت کەسیتر عیبادەتی بۆ بکرێت وه کەس نابێت لەو زیاتر تۆخۆتی بۆ زەلیل بکەیت ، وه عیبادەت بریتیه له خۆزەلیل کردن وه لەسەمع و طاعه بۆکردن وه لەپەیرەوی لێکردنی فەرمانەکان .

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (٦٧)

إبن كثير دەفەرموویّ:

(هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا) أي : هو الذي يقلبكم في هذه الأطوار كلها) الله یە کەوا ئەتان هێنی و ئەتان بات ئا لەم مەراحیلانەی ژیانتاندا وە لەم حالەتانەی کە باسی کرد لە نوطفە ئاوێکەوە هەتاوەکو ئەتان گەیەنێتە پیرەمێردیەتی بێ توانایەتی ، (وحده لا شريك له)خۆیەتی بەتەنها وشەریکی نیە ، (وعن أمره وتدبيره وتقديره يكون ذلك كله)هەموی بەتدبیر و ئەمری ئەو ئەم ئیشانە ڕووئەدا هەمووی بەرێك خستن و ئەمری ئەو بۆ خەلقەکەی ئەم شتانە ڕووئەدا کەس نیە بە ئیشی الله تبارك وتعالى بەشداری بکات بەهەمان شێوەش فەرمایشتەکانیشی لەگەلی بڕۆن و فەرمایشتی ئەو نەبێت فەرمایشتی کەس جێ بەجێ نەکەن .

إبن كثير دەفەرمووێت : (وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ) أي : من قبل أن يوجد ويخرج إلى هذا العالم)هەتانە هەر لەناو سکی دایکدا ئەمرێت پێش ئەوەی بێتە ئەم عالەمەوە ، (بل تسقطه أمه سقطا)دایکی لەباری ئەبات دایکی ئەیهێنێتە خوارەوە لەسکی لەدایکی بەر دەبێتە خوارەوە بەمردوویەتی ، (ومنهم من يتوفى صغيرا ، وشابا ، وكهلا قبل الشيخوخة) هەتانە بەمندالی یاخود بەگەنجێتی یاخود بەکاملی یاخود پێش ئەوەی بگاتە پیرەمێردی و بێ دەسەلاتی الله تعالى دەیمرێنی ، هەروەکو الله تعالى دەفەرمووێت : (كقوله : لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى)[١] ئێمە تەواوی قودرەتی خۆمان بۆ ئێوە ڕوون دەکەینەوە بەوەی کێ ئەم ئەطوارو مەراحیلانە بەرێوە دەبات ؟! الله تعالى یە بۆتان بەیان ئەکەین کەوا الله تعالى یە وا ئەکات وە هەروەها (وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ

١ : سورة الحج ، اية : ٥.

مَا نَشَاءُ) يانى دەيهێلينەوە لە رەحمەكاندا ئەو مندالانەى كەوا الله تعالى نوسيويەتى ببن و بەزيندوويەتى بمێنەوە (إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى) هەتاوەكو كاتى وەختى ولادەكەى ،ياخود هەتاوەكو ئەو كاتەى كە ئەمرێت .

(وقال هاهنا : (وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) بۆ ئەوەى بگەنە كاتێكى ديارى كراو داهاتوويەكى دەست نيشان كراو .

إبن كثير دەفەرمووێت : إبن جريج (رەحمەتى الله تعالى يان لێ بێت) دەفەرمووێ : (تتذكرون البعث)كە دەڵێت: (وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)يانى بۆ ئەوەى كە بيرى زيندوويەتيتان بكەوێتەوە بيرى ئەوەتان بكەوێتەوە كە زيندوو ئەبنەوە لەڕۆژى قيامەت بۆ ئەوەى بزانن و تێبفكرن عاقل بن كە الله تعالى ئاوا ئەكات زيندووتان ئەكاتەوە لەڕۆژى قيامەت ئەوها بەجێتان ناهێلى لەدونيادا .

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ (٦٨)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(ثم قال : (هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ) خوايە كەوا ئەتان هێنێتە ژيانەوە وە ئەتان مرێنێ ،(أي : هو المتفرد بذلك) بەتەنها خۆيى ئەو ئيشە ئەكات ، تەبعەن لێرەدا ئەگەر ئێمە سەرنج بدەين بۆ صۆفى و دەروێشەكان تێياندا هەيە ئەڵێت : حەوت قوطب ياخود حەوت كەس لە أقاطابى صۆفى بەحيسابى خۆيان دونيا بەرێوە دەبەن ! ئەوە عەدەوى و ئەوە عبدالقادر و ئەوە فلان !! ئاگاى لێيانە و وا ئەكات !!؟ باشە ئەمانە ئەم ئايەتانە ناخوێنەوە كە الله تعالى دەفەرمووێت : (هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ) الله تعالى خۆى منفريدە بەم كارانە وە خۆى بەتاك ئەم ئيشانە دەكات و كەسى لەگەڵدا نيە ، (لا يقدر على ذلك أحد سواه) كەس ئەوەى لەدەسەڵات نيە لەخۆى زياتر .

(فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ) كاتێك كە ئیشێك بكات ، (أي : لا يخالف ولا يمانع) كەس نیە مخالەفەی بكات وە كەس نیە مانع بێت وە كەس نیە مەنعی الله تعالى بكات لەو ئیشە ، (بل ما شاء كان [لا محالة] .)هەرچیەك بكات ئەبێت كەس ناتوانێ دەست بێنێتە ڕێگەی .

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ (٦٩) الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (٧٠) إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ (٧١) فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ (٧٢) ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ (٧٣) مِن دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ (٧٤) ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ (٧٥) ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ (٧٦)

مانای ئایەتەكان :

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ (٦٩)

الله تعالى دەفەرمووێ : نابنی و سەرسورمان نیە حاڵی ئەو كەسانەی كەوا دێن ئایەتەكانی الله تعالى دێن و دەبەن و موجادەلە دەكەن و ئەو حەقە بەباطل ڕەت ئەكەنەوە وە تەسلیمی فەرمایشتی الله تعالى نابن وە نەقد لە الله تعالى ئەگرن پەنا ئەگرین بە الله تعالى وە كێشە لەگەل خوای خۆیاندا دروست ئەكەن ، (أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ) ئەوانە چۆن ملی عیبادەت پێ كردنیان پێی وەرگێردراوە بۆ عیبادەت كردنی بۆ غەیری الله تعالى ،چۆن ئەو كەسانە لەعیبادەت كردنی الله تعالى وە هێنراونەتە سەر عیبادەت كردن بۆ غەیری الله تعالى ئەمە شتێكی زۆر مایەی سەرسومانە الله تعالى دەفەرمووێ !

یانی پێ دەڵێت : ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) تۆ نابینی ئەمانە موجادەلەی ئایەتی الله تعالى ئەكەن نابینی ئەمانە چۆن لە الله تعالى پەرستی خۆیان دورخستەوە چۆن بۆ غەیری الله تعالى پەرستی .

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (٧٠)

الله تعالى دەفەرمووێ: (الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا)ئەوانەی بێ بڕوا بوون بەڕامبەر بەو کیتابەی کە الله تعالى ناردی وە بەڕامبەر بەو موعجیزانەی کە پێغەمبەرەکان هێنایان ، (فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ) الله تعالى دەفەرمووێ: لەداهاتوودا ئەزانن چیان لێ بەسەر دێت ، ئەمە هەڕەشەیە الله تعالى لێیان ئەکات چێ یان لێ بەسەر دێت !؟

إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ (٧١)

الله تعالى دەفەرمووێ : (إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ) الله تعالى کۆت ئەکاتە گەردەنیان ، (وَالسَّلَاسِلُ) پێوەند ئەکاتە قاچ و دەستیان ، (يُسْحَبُونَ) ڕادەکێشرێن ، واتا مەلائیکەی جەهەنەم بەجەهەنەمدا ڕایان دەکێشن ، لەکوێدا ڕایان دەکێشن ؟!

فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ (٧٢)

الله تعالى دەفەرمووێ : (الْحَمِيمِ)ئاوی گەرمە ، (ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ) دوای لەئاگری جەهەنەمدا ئەوانە کڵپە ئەکەن وە دائەگیرسێن و ئەبن بە ئاگر وە ڕایان دەکێشن ، لەکاتێکدا توێنویانە ئەیابەن بۆ لای ئاو ئاوی گەرمیان ئەدەنێ دوای لەوێی دینەوە بۆناو دۆزەخ ڕایان دەکێشن لەسەر دەم و چاویان ئەیان سوتێنن ئەمە حالی ئەوانە با ئاگادار بن ئەوانەی کە بێ بڕوان بەڕامبەر بەدینەکەی الله تعالى ، ئەوانەی کەوا موجادەلە ئەکەن لەسەر دینی الله تعالى ، ئەوانەی کەوا فەرمایشتی الله تعالى ڕەت ئەکەنەوە ئەمانە ئەوەیە کە الله تعالى دەفەرمووێت : (فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ)[1] با بزانن ئاوایان لێ ئەکرێت .

---

١ : سورة غافر ، اية : ٧٠.

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ (٧٣)

الله تعالى دەفەرمووێ : دوای ئەم سزایە پێیان ئەوترێی کەوان ئەوانەی کە ئێوە کردتان بەشەریکی الله تعالی ؟! کوا دەستورەکەتان و کوا یاساکەتان کوا بتەکان و کوا هاوارەکەتان بۆ غەیری الله تعالی کوا جۆرەها شیرکی عیبادەت و شیرکی حوکمڕانیەکەتان وە کوا ئەوانەی کەسەرۆکتان بوون وە کوا ئەوانەی سەرکردەتان بوون وە کوا ئەوانەی کە ئیمامتان بوون ؟! کوا ئیمامی گومڕاکەتان ؟! تەبعەن (مِن دُونِ اللَّهِ ۖ) جگە لە الله تعالی ، ئەڵێن :

مِن دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ (٧٤)

الله تعالى دەفەرمووێ: (قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا)دیار نەمان کوان ؟! کەس نیە دیفاعمان لێ بکات وە کەس نیە لەحاڵمان بپرسی کەس نیە ئەمڕۆ خۆی بەسەرۆکمان دابنێ بلێ وەرە با ڕزگارتان بکەم ، (بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا) تەنانەت وایان لێ دێت دەڵێن : نەخێر ئێمە شتی وامان هەر نەکردوە ئێمە شەریکمان پەیا نەکردوە ، (كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ) ئاوەها الله تعالی کافرەکان توشی گومڕایی دەکات ، وە هەر کەسێك وابێت ئاوەها توشی گومڕایی ئەکات ، بەم شێوەیە توشی گومڕایی ئەکات کەوا خۆی خۆی بەدرۆ بخاتەوە .

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ (٧٥)

الله تعالی دەفەرمووێ: ئەمە لەبەر ئەوە بوو کە لەدونیادا زۆر خۆشحالبوون بەژیانەکەی خۆتان کە عیبادەت بوو بۆ غەیری الله تعالی .

(تَفْرَحُونَ)و (تَمْرَحُونَ) یانی چی ؟

(تَفْرَحُونَ)یانی خۆشحالبون بەوەی ئێوە کە لەسەری دەڕۆیشتن .

(تَمْرَحُونَ)ئەمە أشد فەرەحە.

یانی لەگەل تەکبور و بەحیسابی خۆتان لەگەل لوت بەرزی ئەتان کرد ئەمە ئەو ڕۆژەیە ، ئەم سزایە سزای ئەو ڕۆژەیە کە بەم شێوەیەتان ئەکرد لەم ڕۆژەدا .

جا ئەبینین ئەمڕۆ ئەوانەی کە شوێن غەیری دینی الله تعالى کەوتوون چەند خۆشحالن ؟! بە بتەکانیان چەند خۆشحالن بەوانەی کە بەریوەیان دەبەن وە چەند خۆشحالن بە ڕێباز و ئەو حالەتەی کە ئەوان ئێستا لەسەری ئەڕۆن لەغەیری دینی الله تعالى .

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ (٧٦)

الله تعالى دەفەرمووێ : ئەوە ئەو خۆشحالیەتان بوو کە لەدونیادا ئەتان برد بەرێوە وە پێی بەختەوەربوون تەکەبورتان پێوە لێ ئەدا دەی سزایەکەی بچێژن ئێستا ، (ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا) بەردەرگاکانی جەهەنەمدا بڕۆنە ژوورەوە وە هەتا هەتاشدا تێیدا بژین ، (فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ)ئەمە خراپترین مەنزلگای خۆ بەزلزانانیە کە لوت بەرزبوون لەئاستی الله تعالى وە گالتە و گەمەیان بە دینی الله تعالى ئەکرد وە بەموسلمانانیش .

إبن كثير دەفەرمووێ:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ (٦٩)

(يقول تعالى ألا تعجب يا محمد من هؤلاء المكذبين بآيات الله)ئايا جێ عەجائيب نيە ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) وە ئايا تۆ عەجائيبت نايی لەو كەسانەی كەوا ئايەتەكانی الله تعالى بەدرۆ ئەخەنەوە ، (ويجادلون في الحق بالباطل)وە موجادەلە ئەكەن بە باطل وە حەق ڕەت ئەكەنەوە بە باطلەكانی خۆيان بەقسە پڕوپوچەكانی خۆيان ، (كيف تصرف عقولهم عن الهدى إلى الضلال.) عەقلی ئەوان چۆن وەردەگێردرێت لەالله تعالى پەرستی بۆ گومڕايی پەرستی لەڕێنمایی بۆ هيدايەتی الله تعالى بۆ شوێن كەوتنی ضەلال و گومڕايی و پەرستنی غەيری الله تعالى .

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (٧٠)

إبن كثير دەفەرمووێ:

("الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا)"أي : من الهدى والبيان) ئەوانەی كە بێ بڕوان بەڕامبەر بە كيتابی الله تعالى كە قورئانە وە بەوانەی كە پێغەمبەرەكان هێنايان ، لەچی ؟ دەلی (من الهدى والبيان) لەو ڕێگەی ڕاستە و لەو بەيانەی كە ئەوان هێنايان وە بەيانی حەقيقەتەكەيان كرد بۆ ئەو خەڵكە وتيان ئەوانە عەبدی الله ن بۆيە دەبێت ئێوە الله تعالى بپەرستن .

إبن كثير دەفەرمووێ: (فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ) ئەزانن كەوا چيیان لێ بەسەر دێ لەداهاتوودا ، (هذا تهديد شديد ، ووعيد أكيد ، من الرب ، جل جلاله لهؤلاء)ئەمە هەڕەشەيەكی زۆر زۆر توندە وە الله تعالى دەيان ترسێنی كەوا لەڕۆژی داهاتوودا چيان لێ بەسەردێت ، هەروەكو الله تعالى دەفەرمووێ

لەئایەتێکیتردا : (وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ)[1] ماڵ ویرانی و جەهەنەم و ئاگر و دۆزەخ و و یەقینی الله تعالی بۆ ئەو کەسانەی کەوا ئایەتی ئێمە بەدرۆ ئەخەنەوە .

إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ (٧١)

إبن كثير دەفەرموویێ:

("وقوله : (إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ) (الْأَغْلَالُ) کۆت ئەکرێتە گەردن (السَّلَاسِلُ) زنجیرەکانە دەست و قاچی پێ ئەبەسترێتەوە ، الله تعالی دەفەرموویێ : لەو ڕۆژەدا بەم شێوەیەیان لی دەکرێت ، (أي : متصلة بالأغلال ، بأيدي الزبانية يسحبونهم على وجوههم) ئەوان کۆت و زنجیر کراون و ئەدرێنە دەستی زەبانیە واتا مەلائیکەی جەهەنەم ڕایان دەکێشن لەسەر دەم و چاویان ، (تارة إلى الحميم وتارة إلى الجحيم) چۆن کاتێك کە ئەوان توێنویان دەبێت هاواری ئاو ئەکەن و ئەیان بەن بۆ ئاوی کوڵ بەکوڵ ئەو پەرپی گەرم تیر لەو ئاوە دەخۆنەوە پاشان گیانیان هەمووی دا ئەرزێی لەپاشان وەرەن ئەوە ئاوتان خواردەوە بڕۆنەوە بۆناو گڕیی گەرمایی جەهەنەم جارێکیتر..

(ولهذا قال : (يُسْحَبُونَ).

---

١ : سورة المرسلات ، اية : ١٥.

فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ (٧٢)

إبن كثير دەفەرموویێ :

(قال تعالى : (يُسْحَبُونَ (٧١) فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ) هەروەکو الله تعالى لەئايەتێکيتردا دەفەرموویێ: (كما قال : هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ (٤٣) يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ (٤٤))[1] تەبعەن ئەوە بەکافرەکان ئەوترێ وە سەرووەنشت و لۆمە ئەکرێن سەرەرای ئەو هەموو ئازار و نارەحەتیە پێیان ئەڵێن : ئەمە ئەو جەهەنەمەیە کەوا ئێوە پێی بڕواتان نەدەکرد ئەمە ئەو جەهەنەمەیە کە موجیریمەکان باوەڕیان پێ نەبوو وگاڵتەیان پێ ئەکرد ، (يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ)لەنێوان ئاگر و لەنێوان ئاوی بەکلپ کلپدا دەیان هێنن و دەیان بەن .

إبن كثير دەفەرموویێ : (وقال بعد ذكره أكلهم الزقوم وشربهم الحميم) الله تعالى لەدوای ئەوەی کە جەهەنەمیەکان زەقوم ئەخۆن ، کەبریتیە لەو دارەی کە الله تعالى دەیروێنی لەناو جەهەنەمدا کە بەروبومێکی تاڵ و تفت و ناخۆشی هەیە کە لەقورگدا ناچێتە خوارەوە ئەوە خواردنەکەیانە وە ئاوی کول بەکول و گەرمیشیان ئەداتێ ، لەدوای ئەوە الله تعالى دەفەرموویێ: (ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ)[2] دوای کە برسیان دەبێت ئەوەیان ئەدەنێ دەی بگەڕێنەوە بۆ جەحیم بۆ کڕ و کڵپەی ئاگری دۆزەخ ، ئەمە هەتا هەتایە دووبارە دەبێتەوە ، من سەیرم دێ لەکەسێك ئەگەر بڕوادار بێت بەڕامبەر بەو ئایەتانەی الله تعالى چۆن ئیمان بە الله تعالى ناهێنی و کردەوە بە شەریعەتی الله تعالى ناکات ، ئەگەر بڕوای پێی هەبێت و بترسی و ترس لەدلیدا هەبێت وە کوفر بەطاغوت لەدلیدا هەبێت و ئیمان بە الله لەدلیدا هەبێت هەرکەسێك ئەمەی بۆ بخوێنرێتەوە ئەڵێت : سمعنا وأطعنا لەتاودا دەست دەکا و

---

١ : سورة الرحمن .

٢ : سورة الصافات ، اية : ٦٨.

دەپارێتەوە و داوای لێخۆشبون بە الله تعالی دەکات نەك لوت بەرزی بکات لەئاستی الله تعالی و بلێت : ئیسلام ئەمرۆم بەکەڵك نایەت وە ئەم شەریعەتە بەکەڵکی ئەمڕۆ نایەت ،دوایش کەسانێکی زۆر هەبن لەوانەی کەوا شوێن جەهل و ئەهوای خۆیان کەوتوون لەوانەی کەوا خەلەتاون بەچەندەها ئەفکار و و ئیعتقادی مورجیئەکان کەدیفاعیان لێ ئەکەن .

إبن کثیر دەفەرموویێ: (وقال : وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ (٤١) فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ (٤٢) وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ (٤٣) لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ (٤٤) إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ (٤٥) وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ (٤٦) وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ (٤٧) أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ (٤٨) قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ (٤٩) لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ (٥٠) ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ (٥١) لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ (٥٢) فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ (٥٣) فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ (٥٤) فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ (٥٥) هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ (٥٦))[١]

إبن کثیر باسی ئەو ئایەتانەمان بۆ دەکات کەوا باسی سزای الله تعالی ئەکات بۆ کافران ئەفەرموویێت : (وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ) ئەوانەی بەدەستی چەپ نامەی کردەوەیان وەردەگرن ئەبێ حالیان چۆن بێت ئەوانە وە ئەبێت لەچ حالێکدا بن ئەوانە سزاکەمان بۆ باس دەکات ، (فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ)لەبای گرداری سوتێنەر و لەئاوی کول بەکولدا ، (وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ) لەسێبەری دوکەلی ڕەشدا ، واتا چ شتێك سێبەر بەسەریاندا دەکات دوکەلی ڕەشە یحموم ، (لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ) خۆی سێبەر لەئەصلدا ئەگەر لەدونیادا سەیر بکەی کەسێك لە هەتاو دا بهێنیتە بەر سێبەر دوو شت ئەگرێتە بەر چاو یەکەم ئەلێ وەرە بافێنکت بێتەوە دووم ڕێزی لێ ئەنێ بەس ئەوان ئەیان خەنە بەر ئەو سێبەرە ئەوظلە کە لەیحمومە لەبەر ڕێز لێنان و لەبەر فێنکایەتی نیە بۆیە الله تعالی دەفەرموویێ : (لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ) نەفێنکیان دەبێتەوە تۆ لەژێر دووکەلی رەشدا بیت وە لەژێر دووکەلی گەرمدا بیت بەچ فێنکت ئەبێتەوە !؟ وە چ جێگەی ڕێزیشە ؟! هەتاوەکو دەفەرموویێ: (ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ) پاشان ئەی ئەوانەی کە سەر لێشێواون وە ئیمەتان بەدرۆ خستەوە ، (لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ)ئەبێ ئێوە

---

١ : سورة الواقعة .

بخۆن لەو دارە کە ناوی زەقومە ، زەقەوم وەکو وتمان دارێکە الله تعالی دایناوە لە جەهەنەمدا بەروبومێکی تاڵ و تفتی هەیە و ناچێتە خوارەوە بەگەروودا بۆ جەهەنەمیەکان ئەوە خواردنیانە ، (فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ)لەتاویشدا زۆری لێ دەخۆن و سکی خۆیانی لێ پر ئەکەن ، (فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ) لەسەر ئەوەدا چی دەخۆنەوە ئاو ! ئاوی بەسەردا ئەکەن بەس چ ئاوێك ئاوی کول بەکول ئاوی ئەو پەری گەرم ، (فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ)وەکو حوشترێك کە توشی توێنوییتی بووبێت هەر ئاو بخواتەوە و تێر نەبێت ،ئینجا حیسابی بۆ بکە بزانە ئەو ئاوە کول بەکولە بخواتەوە بەسەر ئەو زەقومەدا توێنوێتی ناشکێ وە چۆن توێنێتی دەشکێ ، (هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ) الله تعالی گاڵتەیان پی دەکات ئەلێ ئەمە ڕێز لێنانی ئەمانە لەڕۆژی قیامەتدا وە ئەمە جێ ڕێزەکەی ئەمانە وە ئەمە شوێنی ئیکرامی ئەوانە .

جا بۆیە ئێمە بەو خەڵکە دەلێین وەکو کەسێك کە دەعوە ئەکات بۆ دینی الله تعالی ئەلێن : تخوا پاشەڕۆژی خۆتان لەبەر چاو بێت با توشی ئەو سزایە نەبن ، کاتێك کە دەعوە ئەکەین و ئەلێن وەرن موسلمان بن وەرن دەستان بخەنە ناو دەستمانەوە با بەرە و ڕەزامەندی الله تعالی بڕۆین بۆ ئەوەیە تاوەکو توشی ئەوە نەبن کە باسمان کرد بەڵام ئێوە ئەوەنە سەر کەش و گومڕان ئەوە قبول ناکەن و بەرە و ئەوێی ئەڕۆن ئەوکاتە ئەلێن : جا هەر کەسە و بەرێگەی .

إبن كثير ئایەتێکیترمان بۆ دەهێنی و دەفەرموێت : الله تعالی دەفەرمووێ: (وقال : إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ (٤٣) طَعَامُ الْأَثِيمِ (٤٤) كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ (٤٥) كَغَلْيِ الْحَمِيمِ (٤٦) خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ (٤٧) ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ (٤٨) ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ (٤٩) إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ (٥٠))[١]

الله تعالی دەفەرمووێ : (شَجَرَتَ الزَّقُّومِ (٤٣) طَعَامُ الْأَثِيمِ (٤٤)) الله تعالی باسی داری زەقوم دەکات ، داری زەقوم بریتیە لە خۆراکی تاوانباران و کافران و موشریکان ، (كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ) وەکو

---

١ : سورة الدخان .

مسی تواوه كه ناو سك ئه‌توێنێته‌وه، (كَغَلْيِ الْحَمِيمِ) وه‌كو ئاوی كول به‌كول كه چۆن شت ئه‌توێنێته‌وه ، (خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ) بیگرن پاشان پالی پێوه بنێن به‌عنف به‌توندی و به‌ناره‌حه‌تی و پالی پێوه بنێن و ڕای كێشن ، (فَاعْتِلُوهُ) یانی ڕای كێشن و ئیهانه‌ی بكه‌ن و بیگرن وبیهێنن بۆ كوێی ؟! (إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ)بۆ ناو ئاگری دۆزه‌خ ، (ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ)پاشان ئاوی كول به‌كولای و ناو جه‌هه‌نه‌می بخه‌ن به‌سه‌ریدا باسه‌ر و مێشك و گیانی هه‌ر هه‌مووی بتوێته‌وه و بێته خواره‌وه ،(ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ) پاشان ئیهانه ده‌كرێت به‌قسه‌ش هه‌ر سزا مادییه‌كه نیه به‌ڵكو سزا مه‌عنوییه‌كه‌شی ئه‌درێی بچێژه تۆ كه‌سێك بووی له‌كاتی خۆیدا پێیان ئه‌وتیی عزیز و كه‌ریم تۆ كه‌سێك بوویت له‌ناو قه‌ومه‌كه‌دا پێیان ئه‌وتی عه‌زیز وه كار به‌ده‌ست بووی وه باڵ ده‌ست بووی تۆ ئه‌و كه‌سه‌ی ده‌بخۆ ده‌ردت بێت ! (إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ (٥٠))ئه‌مه ئه‌وه‌یه كه ئێوه گومانتان لێی هه‌بوو ئه‌مه ئه‌وه‌یه كه گاڵته‌تان پێ ئه‌كرد وه بڕواتان پێ هه‌بوو وه گومانتان لێی هه‌بوو و موجاده‌له‌تان لێی هه‌بوو ئه‌تانوت كه‌ی شتی وا هه‌یه .

إبن كثير ده‌فه‌رموێ : (أي : يقال لهم ذلك على وجه التقريع والتوبيخ ، والتحقير والتصغير ، والتهكم والاستهزاء بهم .) الله تعالى گاڵته‌یان پێ ده‌كات و ئیستهزایان پێ ده‌كات وه ئابووریان ده‌بات و به‌بچوك دایان ئه‌نێ وه ته‌حقیریان ئه‌كات و پێی یان ئه‌ڵێت : ئێوه ئه‌وه بوون ؟! ده بیچێژن بۆخۆتان .

إبن كثير ریوایه‌تێكمان بۆ ده‌هێنێ له إبن ئه‌بی حاتم ئه‌ویش ده‌گێرێته‌وه له یه‌علای كوڕی مونیا (ڕه‌زا و ڕه‌حمه‌تی الله تعالى یان لێ بێت) به‌ڵام ریوایه‌ته‌كه زه‌عیفه ، ئه‌ڵێ گوایه ریوایه‌ته‌كه‌ی ڕه‌فع كردووه بۆ پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) ئه‌ڵێت : (ينشئ الله سحابة لأهل النار سوداء مظلمة) الله تعالى له‌ڕۆژی قیامه‌تدا هه‌ورێك دروست ده‌كات بۆ ئه‌هلی ئاگر كه زۆر زۆر ڕه‌شه وه زۆر تاریكه ، (ويقال : يا أهل النار)پێیان ئه‌وترێ: ئه‌ی ئه‌هلی ئاگر ئه‌ی جه‌هه‌نه‌میه‌كان ، (أي شيء تطلبون ؟) چی داوا ئه‌كه‌ن ئێستا ئێوه ؟!

(فيذكرون بها سحاب الدنيا) یانی كه‌سێك كه هه‌ور ده‌بینێ چ ده‌بینێ ؟! وه چی داوا ئه‌كات ؟! یانی داوای ئه‌وه ئه‌كات كه بارانێك ببارێت ئه‌وان هه‌وره‌كانی دونیان دێته‌وه یاد كاتێك كه هه‌ور ده‌هات و

بارانی دەباراند بۆیە ئەڵێن : (فيقولون : نسأل برد الشراب)ئەڵێن : ئەیانەوێت ئاوێکی فێنك بێتە خوارەوە لەو هەورەدا ، (فتمطرهم أغلالا تزيد في أغلالهم ، وسلاسل تزيد في سلاسلهم ، وجمرا يلهب النار عليهم " .) هەروەکە چی دەبارانێ بەسەریاندا کۆت زینجیر کەلەکۆت و زینجیرەکانیان زیاد ئەکات چی دەبارێنی بەسەریاندا ؟! (جمر) کۆلەی ئاگر دەبارێنی بەسەریاندا کە لەئاگری جەهەنەمیەکان زیاد ئەکات .

بەڵام وەکو وتمان ئەم حەدیثە زەعیفە وە هەندێك لە ئەهلی عیلم وەکو ئیمامی منذیر دەڵێت : (وقد روى موقف عليه أي على يعلى وهو أصح)[1] ئەڵێ ئەمە مەرفوع نیە یەعللا کە مەرفوعی کردوە واتا ریوایەتەکە بەمەرفوعی صەحیح نیە بەڵکو مەوقوفە لەسەر یەعلا بەڵام ئەلبانی دەڵێت نە بەموقوفی نەبە مەرفوعی هیچی صەحیح نیە .[2]

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ (٧٣)

إبن كثير دەفەرمووێ :

(قوله تعالى (ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ (٧٣) مِن دُونِ اللَّهِ)پێیان ئەوتریی کوان ئەوانەی کە کردتان بە شەریك با بێن یارمەتیتان بدەن ، (أي قيل لهم أين الأصنام التي كنتم تعبدونها من دون الله هل ينصرونكم اليوم.)کوا بتەکان وە کوا صەنەمەکان کوا ئەوانەی کە دڵتان پێی خۆش بوو لە مردوان و لەزیندووان لەغەیری الله تعالى !؟ کوا با ئەمڕۆ بێن یارمەتیتان بدەن وە ڕزگارتان بکەن لەم نەهامەتی و ناڕەحەتیە .

١ : الترغيب و الترهيب.
٢ : الترغيب و الترهيب.

مِن دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ (٧٤)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا) أي : ذهبوا فلم ينفعونا) ڕۆیشتن واللە هیچ ئیستفادەمان لێ نەکردن ، (بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا ۚ) أي : جحدوا عبادتهم) بەڵکو ئەڵێن : نەخێر ئیمە ئەوانەمان هەر نەپەرستوە وە درۆ ئەکەن ئینکاری ئەکەن کە ئەوان ڕێنمایان لەوان وەرگرتبێت یاخود عیبادەتیان بۆ ئەوان کردبێت ، هەروەکو اللە تعالى دەفەرمووێی : (كقوله تعالى : ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ)[١] سوێند دەخۆن بە اللە تعالى ئەلێن : واللە ئێمە موشریك نەبووین لەکاتێکدا موشریکیش بوون.

هەر لەبەر ئەمەیە اللە تعالى دەفەرمووێی : (ولهذا قال : (كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ) اللە تعالى بەم شێوەیە کافران توشی گومڕایی ئەکات وەکو ئەوانیشی چۆن توشی گومڕایی کرد .

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ (٧٥)

إبن كثير دەفەرمووێی :

(وقوله : (ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ)سەیرکە خۆشحالی ئەگەر بەشیرك و بە ئەصنام و بەبتەکان بێت ئەوە نەتیجەکەیەتی ، بەس ئەگەر بەفەزلی اللە تعالى بێت وە بەرەحمەتی اللە تعالى بێت ئەوە سەرکەوتوو دەبی لەدونیا و لەقیامەتیش ، ئەمانە خۆشحالبوون بەشتێك لەدونیادا کە دەیان پەرست لەغەیری اللە تعالى .

١ : سورة الأنعام ، اية : ٢٣.

إبن كثير دەفەرموویی: (أي : تقول لهم الملائكة)مەلائیكە پێیان ئەلێ : (هذا الذي أنتم فيه جزاء على فرحكم في الدنيا بغير الحق) ئێوە خۆتان خۆشحالی خۆتان لە دونیادا کە دەردەبری بەحەق نەبو بەڵکو بەباطل ئێوە خۆشحالبون ئێوە خۆشحالیتان بەشتێك دەردەبریی کە نەدەبوایە وابوونایە بەڵکو دەبوایە بەڕائەتان لێ بکردبانایە ، (ومرحكم وأشركم وبطركم)ئەمە ئەوە بوو کە لەدونیادا ئێوە پێی خۆشحال بوون وە خۆشحابوون پێیان وە ئێوە پێیان بەختەوەربوون بەڵکو دەبوایە ئێوە بەرائەتان لی بکردبانایە ئەوەش ئێوە گەیاندە ئەم ڕۆژەی کە ئێستا دەیبینن ، کەواتە :

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ (٧٦)

إبن كثير دەفەرمووێی:

(ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ) برۆن ناو جەهەنەمەوە لەدەرگاکانیانەوە ئەمە خراپترین مەنزلگایە بۆکەسانی لوت بەرز و خۆ بەزل زان ، (أي : فبئس المنزل والمقيل الذي فيه الهوان والعذاب الشديد) ئەمە خراپترین مالە وە خراپترین جێگەی ئیسراحەتی نیوەڕوانە بۆ ئەوکەسانەی کەوا لەدونیادا شوێن بەرنامەی غەیری الله تعالی کەوتوون ئەم سزایە توندە بۆ ئەو کەسانەیە ، (لمن استكبر عن آيات الله ، واتباع دلائله وحججه .)ئەوانەی کەوا لوت بەرز بوون لەئاستی وەرگرتنی ئایەتەکانی الله تعالی وە شوێن دەلیل و بورهانی الله تعالی نەکەوتن و الله أعلم .

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ (٧٧) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ (٧٨)

مانای ئایەتەكان :

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ (٧٧)

الله تعالى دەفەرمووێ: الله تعالى ئەمر ئەكات بە پێغەمبەرەكەی محمد (صلى الله عليه وسلم) بەصەبر گرتن لەسەر نارەحەتیەكان ، لەسەر ئەو نارەحەتیانەی كەدێتە ڕێگەی لەسەر ئەو بانگەوازەی دینی الله تعالى بۆ هەموو جن و ئینس ، ئەفەرمووی صەبر بگرە ، (إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ) بەڕاستی وەعدی الله تعالى بۆ سەرخستنی دینەكەی و سەرخستنی پێغەمبەرانی (عليهم الصلاة والسلام) و سەرخستنی بڕواداران حەقە و ئەو وەعدە حەقە وە دێتە دیی ئەمە دڵنەوایی كردنە بۆ پێغەمبەری خۆشەویستمان (صلى الله عليەوسلم) كە هەتاوەكو سەر لەنارەحەتیدا نابێت وە هەروەها دڵنەوایشە بۆ موسڵمانان كە ئەگەر چی نارەحەتیان بەسەر بێت لەسەرئەم بانگەوازە ئەوا ڕۆژێك دێن إن شاءالله كەلەدوای ناخۆشیەكان خۆشی و سەركەوتن و نەصری الله تعالى دێت بإذن الله تعالى .

الله تعالى دەفەرمووێ: (فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ) جا ئەگەر چی ئێمە هەندێك لەو سزایانەت نیشان بدەین كەوا سزای كافران و ملهورانی پێ ئەدەین لەژیانی خۆیتدا بەچاوی خۆت ببینی چاوت پێی گەش ببێتەوە كە الله تعالى چۆن تۆڵەی سەندەوە لەكافران یاخود تۆ نەیبینی و ئێمە تۆ بمرێنین تۆ ئەو سزایە نەبینی كەوا ئێمە چۆن سزای كافران ئەدەین ئەوە بزانە (فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ) هەموو بۆلای ئێمە دەگەڕێندرێنەوە لەویدا سزای خۆمان بەسەر ملهوران و كافران و موشریكاندا زۆر دەكەین و سزایان ئەدەین ، واتا لەنەتیجەدا بەهیچ شێوەیەك ڕزگاریان نابێت ، ئەگەر لەدونیادا توشی تۆڵەی الله تعالى نەبن یاخود تۆ نەیبینی ئەوە بۆ كوێ ئەگەڕێنەوە و بۆكوێی ئەڕۆن ئایا

ئەتوانن لەدەستی الله تعالی هەلبێن ؟! بەڵکو ئەوە بۆلای ئێمە دەگەرێنرێنەوە ،وە الله تعالی لەوێی تۆڵەی بەزەبریان لێ دەسێنێ .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ (٧٨)

الله تعالی دەفەرموویێ : (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ) ئێمە لەپێش تۆدا چەندەها پێغەمبەرمان ناردوە (عليهم الصلاة والسلام)لەوانەیە هەیە بۆ تۆمان باس کردوە و سەرگوشتەی ئەومان بۆت باس کردوە چیرۆکی ئەومان بۆتۆ باس کردوە ، (وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ)وە تیشیدا هەیە کە ئێمە بۆتۆمان هەر باس نەکردوە تۆ بێ ئاگایی لێی .

(وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ) هیچ پێغەمبەرێك ناتوانی لەلایەنی خۆیەوە موعجیزەیەك بهێنی کەکاتێك قەومەکەی داوای لێ ئەکەن إلا ئەگەر الله تعالی خۆیی ئیزن بدا ، (فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ)کاتێکیش کە تۆڵەی الله تعالی دێت الله تعالی دادوەری دەکات لەنێوانیان بەدادوەری و تۆڵەیان لێ دەستێنێ وە ئەو کەسانەی کەوا قسەی پروپوچیان دەکرد وە خاوەنی قسەی پروپوچ بوون زەرمەند دەبن و هیچ شتێکیان دەست ناکەوێت لەخەسارەت مەندی زیاتر ، ئەمە هەمووی دڵنەوایی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وەکو وتیشمان دڵنەوایی ئینسانی موسڵمانە ئینسان لەسەر ئەم زەوییە بێ تاقی کردنەوە ناتوانی بڕوا بۆیە الله تعالی هەمووی تاقی دەکاتەوە بەخۆشی و بەناخۆشی .

إبن كثير دەفەرمووێی:

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ (٧٧)

(يقول تعالى آمرا رسوله ، صلوات الله وسلامه عليه ، بالصبر على تكذيب من كذبه من قومه) الله تعالى ئەمر دەكات بەپێغەمبەرەكەی (صلى الله عليه وسلم) تەبعەن ئەمر بۆ ئەو ئەمرە بۆ ئێمەش ، كە بەداخەوە ئەمڕۆ زۆربەی موسلمانان صەبریان بەرداوە وە ئیستقامە و ثەباتیان نیە كاتێك كە نارەحەتی بێتە پێشەوە زۆربەی زۆری بەری ئەدات واز لە مەنهەج و لەدینەكەی دەهێنێت ، بەڵام الله تعالى ئەمر دەكات بەصەبر گرتن و ئارام گرتن ، تەبعەن صەبر لەسەر كردنی طاعەتەكان بۆیە بێزار مەبە لەسەر طاعەت كردنی الله تعالى وە صەبر گرتن لەسەر نەكردنی مەعصیەت و تاوان وە ئەو هۆكارانەی كە ئینسان یاخی دەكات لە الله تعالى بۆیە صەبری لەسەر بگرە ، وە صەبر لەسەر ئەو قەدەرانەی كە ناخۆشە بەسەرماندا دێت بەتایبەتی صەبر لەسەر دینەكەی وە لەسەر ڕاگەیاندنی دینەكەی كە كەس نیە بچێتە ئەو مەیدانەوە إلا توشی نارەحەتی دەستی كافران دەبێت بۆیە الله تعالى ئەمری كردوە بەصەبر .

ئەوەتا لەسورەتی العصردا بەخۆتان ئەزانن كە هەموو ئینسانیەت لەخەسارەت مەندی دایە إلا ئەو كەسە نەبێت كە ئیمانی هەیە وە كردەوە بە ئیمانەكەی دەكات وە پاشان بانگەوازی بۆ دەكات بۆ ئەو دین و ئیمانەی وە پاشان صەبر دەگرێت لەسەر نارەحەتیەكان .

ئەمەش هەموومان دەیزانین هەتاوەكو منداڵێكی بچوك كە ئەم سورەتەی لەبەرە ئەگەر ماناكەی پێ وتربێتەوە ئەیزانی بەڵام بەداخەوە هەر لەمنداڵیەوە كە كاتێك باسی ئەو سورەتەمان بۆ دەكرێت پێویستە لەگەڵیشدا باسی ئەوەمان بۆ بكرێت كە ئێمە لەمەیدانی بەربەرەكانیداین لەگەڵ كوفردا و لەگەڵ كافرەكاندا وە لەگەڵ شیركدا و لەگەڵ موشریكین دا وە لەگەڵ شەیطاندا وە لەگەڵ دۆستەكانی شەیطاندا بۆیە پێویستیمان بە صەبر هەیە ، (وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ)[١] بەو صەبرە نەبێت ئێمە

---

١ : سورة العصر، اية : ٣.

ناتوانين ڕێگەی ڕاستی دینەکەی خۆمان پەرە پێ بدەین و بەردەوام بین لەسەری وە ئەو بانگەوازە بگەینین بەخەڵکانیتر ئەگەرخۆمان بەرماندا چی بگەینین بەخەلکانیتر .

إبن كثير دەفەرموویێ: (فإن الله سينجز لك ما وعدك من النصر والظفر على قومك) الله تعالى دەیهێنیتە دیی ئەو وەعدەی کە بەسەرکەوتن بەتۆی داوە کە ئەبێت سەرت بخا وە بەسەر قەومەکەدا سەربکەویت ، (وجعل العاقبة لك ولمن اتبعك في الدنيا والآخرة)سەرنجام بۆتۆیە بۆ ئەو کەسانەش کە شوێن تۆ کەوتون لەدونیا و لەئاخیرەت وە عاقیبەت بۆ تەقوا و موتەقینە ، بۆیە ئیمانتان بەوە هەبێت کە الله تعالى هیچ کاتێك پێچەوانەی وەعدی خۆیی ناکات ، (فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ) أي : في الدنيا .)جا ئەگەر ئێمە تۆڵەی خۆمان پیشانی تۆ بدەین لەکافران کە تۆڵەیان لێ دەکەینەوە لەدونیادا.

إبن كثير دەفەرموویێ: (وكذلك وقع) بەلی ئەوشتە ڕوویدا چونکە ئایەتەکە دەلێت : ئەگەر لەدونیادا نیشانت بدەین یان ئەگەر نیشانت نەدەین و تۆ بمرێنین خۆ لەئاخیرەت هەر دەگەڕینەوە بۆلای ئێمە ، بەس ئیمام دەفەرموویێ: (وكذلك وقع ، فإن الله أقر أعينهم من كبرائهم وعظمائهم) الله تعالى چاوی گەش کردن بەوەی کەوا بەچاوی خۆیان تۆڵەی الله تعالى یان بینی لەکافران لەگەورە ملهورەکانی کافران لەسەرکردەکانی کوفر لەپاڵەوانەکانی کوفر ، (أبيدوا في يوم بدر .) الله تعالى ئیبادەی کردن لە ڕۆژی بەدەردا ٧٠ی لێی لەناو بردن ،(ثم فتح الله عليه مكة وسائر جزيرة العرب في أيام حياته - صلى الله عليه وسلم - .) الله تعالى تەنانەت نەك هەر ئەوەندە لەشەری بەدردا بەڵکو لەهەشتی کۆچیدا بەخۆتان ئەزانن الله تعالى فەتحی مەککەشی بۆ بەدەست هێنا نەك هەر ئەمەندە بەڵکو پێش ئەوەی وەفات بکات جەزیرەی عەرەبی فەتح کردبوو (ولله الحمد والمنه)ئەوەش وەعدی الله تعالى بەڕاست دەرچوو ، هەر کەسێك لەگەل الله تعالى ادا ڕاست بکات الله تعالى خۆی فەرموویەتی : نەصری ئیماندارا‌ن لەسەر ئەوە ،وە الله تعالى دەفەرموویێ: هەر کەسێك الله تعالى سەربخا من سەری دەخەم کەواتە ئەمر پێویستیمان بەم خاڵە هەیە، (وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ)[١] ئەبێ ئاگاداربین بەوەی کە بەس الله تعالى سەر خەین ، ئەها (يَنصُرُهُ)تەنها ئەبێت الله تعالى سەربخەین چونکە ئەگەر الله تعالى مان

---

١ : سورة الحج ، اية : ٤٠.

سەرخست ئەوە الله تعالى سەرمان دەخا ، بەڵام ئەگەر شەريك بۆ الله تعالى قەرار بدەين بلێن : خوا و فلان وە خوا وئەو ڕێبازە ئەوە الله تعالى سەرمان ناخات بەتەئكيد وە خۆمان و شيركەكەمان بەجێ دەهێلی وەكو ئەمڕۆ كەدەبينين .

إبن كثير دەفەرمووێ: (وقوله : (أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ) ياخود ئەگەرنيشانت نەدەين خۆ ئەوان بۆ كوێی ئەگەڕێنەوە دواى هەموويان بۆلاى ئێمە دەگەرێنرێنەوە ،(أي : فنذيقهم العذاب الشديد في الآخرة .)سزاى زۆر بەئازاريان ئەدەين لەئاخيرەتدا .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ (٧٨)

إبن كثير دەفەرمووێ :

ئينجا الله تعالى دڵنەوايى ئەكات (ثم قال مسليا له : (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ)ئێمە پێغەمبەرانێكى زۆرمان ناردوە لەپێش تۆدا ، (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ) كما قال في " سورة النساء " سواء) ئيشارەت ئەدا بەسورەتى النساء ئەلى ئەم سورەتەدا الله تبارك وتعالى لەهەمان شێوەى ئەم ئايەتەى باس كردۆتەوە كەدەفەرمووێ : (إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا (١٦٣) وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا (١٦٤) رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (١٦٥))[١]

١ : سورة النساء.

الله تعالى پێغەمبەرانێکی بۆ تۆ باسکردوە وە تیاشی هەیە کە بۆتۆی باس نەکردوە ، تەبعەن ئەم بابەتە هەندێك لەباس هەلدەگرێت کەلەسەری باسی هەندێك لە خالی گرینگ بکەین لەوانە :

ئەو پێغەمبەرانەی کە لەقورئاندا باسکراون ناوەکانیان (ئادەم ، ئیدریس ، نوح ، هود ، صالح ، ئیبراهیم ، لوط ،ئیسماعیل ، ئیسحاق ، یعقوب ، یوسف ، ئەیوب ، شوعیب ، موسا ، هارون ، یونس ، داود ، سولێمان ، لیسا ، یسع ، زەکریا ، یەحیا ، عیسا ، وە ذی الکفل یش ، لەلای زۆرینەی موفسیرین، وەسەیدی هەر هەمویان محمد (علیهم الصلاة والسلام)جالێرەدا ئەم پێغەمبەرە بەرێزانە کە الله تعالی لەقورئاندا باسی کردوون وە تێداهەیە کە بەرسول باسی کردوە وە تێدا هەیە کە بەنەبی باسی کردوە .

رسلا ، کەجەمعی رسول لەگەل نەبی جیاوازی چیە ؟

تەبعەن زۆر جار ئەوە بەگوێمان ئەدرێی کە رسول ئەوەیە کە الله تعالی بەشەریعەتێك ناردبێتی وە ئەمری پێکردوە کە تەبیلغی بکات وە نەبی ئەوەیە کە ئەمری پێنەکردوە کەوا تەبیلغی پێ بکات ئەمەش هەلەیە تەبعەن چونکە هیچ رسول و نەبیەك نیە إلا الله تعالی ناردویەتی کەوا تەبلیغی قەومەکەیان بکەن .

کەواتە ئەگەر بلێن باشترین جیاوازی لەنێوان رسول و نەبی ؟ وە ئایا جیاوازی هەیە ؟

بەلی بەتەئەکید جیاوازیان هەیە ، جیاوازیەکەش ئەوەیە کە بلێن : رسول و نەبی :

(رسول) ئەویە کە الله تعالی بەشەریعەتێکی نوێی نادربێتی وە بۆ قەومی کافر ناردوویەتی ، (نەبی) ئەوەیە کە الله تعالی شەریعەتێکی نوێی نەیناردوە بەلکو بەشەریعەتی پێش خۆی ناردوویەتی وە بۆ قەومی موسلمانان ناردوویەتی بۆ نمونە ئادەم نەبی بوە بەڵام بۆ موسلمانان ناردویەتی ، وە نوح رسول بوە وە نەبیش بوە وە بۆ موشریکەکان نێردرا ، یاخود کاتێك ئەلێن : ئەو رسول بەرنامەی تازەی بۆ هاتبێت زانایان دەفەرموون : بەنیسبەت کەسانێکەوە کە بەرنامەیان بۆ نەرۆیشتبێت وە هەر ئەو رسولە بەرنامەی پێش خۆیی هەلگرتبێت (علیه السلام) لەوەی دەرناکات لەوەی پێی بوترێی رسول وەکو ئیسماعیل (علیه السلام) کە هەر بەرانامەکەی باوکە ئیبراهیمی هەلگرت بەڵام لەکوێدا گەیاندی لەناو قەومی حیجازدا لەمەککەدا چونکە لەئیعتباری ئەوان رسول بوون ئەوەش جیاوازییەکەیە .

ژمارەی ئەنبیاء زۆر زۆرترێکە لە ژمارەی رسول لەو مەجالەشدا حەدیثێکمان هەیە کە زۆر لەلای زانایان مشهورە بەڵام حەدیثەکە خیلاف و کێشەی لەسەرە کە صەحیحە یان نا یان ئەو حەدیثانەی کە إبن کثیر لەسورەتی النساء هێناویەتی لەم بارەیەوە کە زۆر لەزانایان رایان وایە ئەو حەدیثە کە باسی ژمارەی نەبی و رسول دەکات صەحیح نیە بەتایبەتی حەدیثی ئەبو ذر کە باسی ئەوەمان بۆ دەکات کە ٣١٥ رسول هەبون وە ژمارەی ئەو رسول و نەبیانە هەر هەمووی ١٢٤٠٠٠ پێغەمبەر بووە لەوانە ٣١٥ رسول بووە ، ئەم حەدیثە کێشەیەکی زۆری لەسەرە وەلەو ئەلبانی تصحیحی دەکات لە سلسلی تصحیحەدا بەڵام لەزانایان هەن وەکو إبن جوزی لەموضوعاتی داناوە ، وە هەیە لەزانایان لەهەموو طروقەکانی سەیریان کردوە وتیانە هیچی ناگاتە ئەوەی کەوا مقبول بێت تەنانەت حەسن بێت بۆیە بەزەعیفیان داناوە بۆیە ئەڵێن با ئەوە بدینە دەستی الله تعالی لەبارەی ژمارەیەوە ، وە ئەوەشی کە بەصەحیحی داناوە بەو شێوەیەی کە باسمان کرد ئەلی ١٢٤٠٠٠ پێغەمبەر هەبوە لەوانەیە ٣١٥ یان رسول بووە .

جا لێرەدا إبن کثیر دەفەرموویێ: (أي : منهم من أوحينا إليك خبرهم وقصصهم مع قومهم كيف كذبوهم ثم كانت للرسل العاقبة والنصرة) الله تعالی بە پێغەمبەر ئەلێت : (عليه الصلاة والسلام) ئێمە لەو پێغەمبەرانە کەناردوومانە وەحیمان بۆ کردووی وە خەبەری ئەومان بەتۆ گەیاندوە لەگەل قەومەکەیاندا چۆن بوون ؟تەبعەن بیدایەت هەمووتان ئەزانن کاتێك کە پێغەمبەرێك دێت بۆ قەومێك ئەو قەومە ناچێ بەرێزەوە بلێت بەخێربێ وە ڕێز و حورمەتی لێ بگرن بلێ تۆ سەید و گەورەی ئێمەیت و بەقسەت ئەکەین بەڵکو لەسەرەتادا هەرهەموویان بەدرۆخراینەوە وە بەناخۆشترین قسەش وە بەناخۆشترین تەصروف و ئاکار بەرەوە پیلیان چوون وە تەنانەت بەکوشتن و قسە پێ وتن وە بەتەعدا لێکردن و دەرکردن وە سەیری ژیننامەیان بکەن بزانە چیان لێ بەسەرهاتوە ! ئەمە دڵنەوایيە ، کەواتە تۆ هەر بەتەنها لەو پێغەمبەرانە نیت کە بەتەنها ئەو زوڵمە لەتۆ کرابێت بەڵکو لەپێغەمبەرانی پێش تۆش کراوە (عليهم الصلاة والسلام) بۆیە ئارامبە و صەبرت هەبێت بشزانە چۆن ئەوانمان سەرخست تۆش سەردەخەین بۆیە هیچ پێغەمبەرێك نەبوە کەوا سەرنەکەوێت هەموویان سەرکەوتوون ئەگەرچی

کوژرابێت چونکە لەکۆتاییدا هەر هەموویان بۆلای الله تعالى گەڕاونەتەوە ، کەواتە عاقیبەت بۆ پێغەمبەرانە وە سەرکەوتن بۆ پێغەمبەرانە بۆ ڕێبازەکەیانە بۆ ئەو کەسانەی کەوا شوێنیان کەوتوون .

(وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ) وە تێیاندا هەیە کە بۆ تۆمان باس نەکردوە ، (وهم أكثر ممن ذكر بأضعاف أضعاف)ئەوانەی کە باس نەکراون هەر زۆر زۆرن ، (كما تقدم التنبيه على ذلك في سورة النساء ، ولله الحمد والمنة .)هەر وەکو لە سورەتی النساء باسمان کردوە وە ئیشارەتمان بەهەندێکی دا لەوێی .

ئالێرەدا ڕەدی ئەو شوبهەیە ئەدەینەوە کە عەلمانیەکان لەبەر موجادەلە کردن لەئایەتەکانی الله تعالى دەیهێنن وە ئەیدەن بە مێشکی خەلکیدا کە گوایە بۆچی قەومی صین و ئەوانەی لە قەومەکانی مشرقین بۆچی پێغەمبەر بۆ ئەوان نەچوە ؟!

ئێمە پێیان ئەڵێن : ئێوە زۆر جاهیلن دیارە ئەوەتا الله تعالى دەفەرموویێ: مەرج نیە ئەوەی ئێمە باسمان کردبێت لەقورئان کە جێگەکەیان دیارە زۆربەیان لەحیجاز و لەبەفەلستین و لە مصیر و لەوشوێنانە باسکراون وە کە باسی باقی شوێنەکانیتر نەکراوە مانای ئەوە نیە کە پێغەمبەری بۆ نەرۆیشتووە ، الله تعالى لەئایەتێکیدا دەفەرموویێ : (وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ)[1] هیچ ئومەتێك نیە إلا الله تعالى پێغەمبەرێکی ناردوە بۆیان لەو سەری دونیا بێ بۆیە ئومەت نیە کەوا پێغەمبەری بۆ نەرۆیشتبێت ،ئا لەم ئایەتەش کە ئێستا خوێندمانەوە ئەلێ : ئێمە هەندێکمان بۆ باسکردووی وە زۆرێکیشمان بۆ باس نەکردووی ، کەواتە ئەی علمانیەکان ئێوە چۆن ئەڵێن : نەچوە بۆ ئەوان !؟ وە الله تعالى لەسەر زەوییدا هیچ کەسێك بەجێ ناهێلی بەبی ئەوەی رسولی بۆ بنێری بۆ ئەوەی لەسەری ببێتە حوجە تاوەکو بگەڕێتەوە .

---

١ : سورة فاطر ، اية : ٢٤.

إبن كثير دەفەرموويێ : (وقوله : (وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ) أي : ولم يكن لواحد من الرسل أن يأتي قومه بخارق للعادات)لێرەدا ئايەت بەموعجيزە باس ئەكات .

موعجيزە : بريتيە لەشتێك كە لەعادە بەدەرە يانى لەعادەتدا شتى وانايەت ، بۆ نمونە كافرەكانى قوريش بە پێغەمبەريان (صلى الله عليه وسلم)وت : ئەو مانگەمان بۆ شەق بكە ؟! وە ئەمەش لەعادەت دا نيە كەوا مانگ شەق ببێت وە شتێكە لەعادەتى نيە ز

بۆيە ئەگەر پێغەمبەرێك ئەم ئيشى كرد پێى ئەوتريى موعجيزە وە يانى دەستەوەسان كردنى خەلك كە وەك ئەو ئيشە بهێنن وەك ئەو رەفتار و كردەوەيە بهێنن ، ئەما ئەوەى كە لەسەر دەستى ئەولياكانى الله تعالى دروست دەبێت ئەمەش پێى ئەوترى كەرامەت ئەمەش پێى ناوتريى موعجيزە بەڵكو پێى ئەوترى كەرامەت رێز لێنانى الله تعالى وەكو چۆن مەريم خواردنى بۆ ئەهات وەكو چۆن ئەصحاب الكهف ٣٠٩ ساڵ نوستن ئەمەش لەعادە بەدەرە كە كەسێك ٣٠٩ساڵ بخەوێت بەس ئەمە پێى ناوترێى موعجيزە پێ ئەوتريى كەرامەت ، وە ئەوەشى كە لەسەر دەستى كاهين و جادووگەر و ساحيراندا رووئەدا ئەوە پێى ئەوترى شەحوەذە ئەويش هەر خارق العاديە شتێكە كە عادەتى نيە بەڵام ئەوە بريتى نيە لە رێز لێنان بۆ ئەوە بەڵكو بريتيە لە إستدراج الله تعالى بەويش و بەو كەسانەى كە بڕواى پێ ئەكات بەسزايان ئەگەيەنێت .

كەواتە ئەبێت جياوازى بكەين لەنێوان ئەم سێ شتەدا بەتايبەتى ئەوەى ئەمڕۆ ئاڵۆز بووە لەخەلكى كە بريتيە لە كەرامەت و شەحوەذە بۆ نمونە كابرايەكى صۆفى موشريكى دەروێش دێت چۆقيەك لەخۆى ئەدا يان شمشێرێك لەخۆى ئەدا يان شوشە ئەخوات ئەلێن : ئەوە كەرامەتى هەيە ئەمەش كەرامەت نيە ئەوەش بريتيە لە شەحوەذە ئەوەش بريتيە لە جاودوو و چاو بەست كردنى خەڵكى بۆيە هيچ پێغەمبەرێك ناتوانى هيچ شتێكى لەعادە بەدەر بهێنێ إلا بەئيزنى الله تعالى ، بۆيە ئەگەر ئەم پێغەمبەرانە نەتوانن وەرەن من با پيشانتان بدەم ئەوە چەقۆيەكە لەخۆم ئەدەم ئەمە يانى خۆى هێنايى ، بۆيە الله تعالى بەپێغەمبەرى نادا إلا گەر خۆيى ئيزنى نەدا ، ئێستا چۆن تۆ ئەتوانى بێ كەيفى خۆت بەناوى كەرامەتەوە شت نيشانى خەلكى بدەيت .

(فيدل ذلك على صدقه فيما جاءهم به)ئەمە دەلالەت ئەکات لەسەر ئەوەی کە ئەم پێغەمبەر ڕاست ئەکات لەو ڕێبازەی کە هێناویەتی وە داویتی بەدەستی خەڵکەکە کە وەرن ڕێگەی الله تعالى بگرن وە وەرن بۆ بڕواکردنتان بەم مەسئەلەیە بەم موعجیزەیە بەڵام موعجیزەکان بەئیرادەی الله تعالى وە بەئیزنی الله تعالى یە .

إبن کثیر دەفەرموویێ : (فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ) الله تعالى کاتێك کە سزای الله تعالى هات ، (وهو عذابه ونکاله المحيط بالمكذبين)کاتێك کە سزا و تۆڵە و نەکالی الله تعالى هات کەوا دەوری کافران ئەدا ، (قُضِيَ بِالْحَقِّ)واتا بەدادپەروەری ئەو تۆڵەیە کۆتایی پێ دێت ، (فينجو المؤمنون، ويهلك الكافرون)بڕواداران ڕزگاریان ئەبێت وەکافرەکانیش تیادەچن ، هەر لەبەر ئەمەیە کە الله تعالى دەفەرموویێ: (ولهذا قال : (وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ)ئەوانەی کە قسەی پروپوچ ئەکەن الله تعالى دۆڕاویان ئەکات و سەرشۆڕیان ئەکات وە زەرەر مەند و خەسارەت مەندیان ئەکات .

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٧٩) وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ (٨٠) وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ (٨١)

مانای ئایەتەکان :

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٧٩)

الله تعالى دەفەرموویێ: الله یە کە پەرستراوی ڕاستەقینەیە ئەو هەموو حەیواناتانەی بۆ ئێوە دروست کردوە ئەو مەرومالات و گاو گوتاڵانەی بۆ ئێوە دروست کردوە ، بۆچی بۆی دروست کردوون ؟! بۆئەوەی ئەوەی کەشایستەی ئەوەیە کە ئێوە باریان لێ باربکەن سواریان بن وە ئەوەشی کەوا ئەخورێت بیان خۆن چ لەگۆشتەکەی وە چ لەشیرەکەی ئیستفادە بکەن الله تعالى بۆ ئێوەی دروست کردوە .

(الْأَنْعَامَ) کەبریتیە لەناو حوشتر و مانگا لەگەل مەرو بزن بۆ ئێوەی دروست کردوە الله تعالی ، (لِتَرْكَبُوا مِنْهَا)بۆ ئەوەی ئێوە باریان لێ باربکەن لەکاتی سەفەر و ڕۆیشتندا سواری سەرپشتیان بن ، (وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ) وەتێیداهەیە لەگۆشتەکەی و لەشیرەکەی ئەخۆن.

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ (٨٠)

الله تعالی دەفەرمووێ: وە ئەوە چەندەها ئیستفادە و قازانجی تێیدایە بۆ ئێوە لەوانە بۆ ئەوەی بتان گەیەنێتە ئەوشوێنانەی کە لەسەفەردا نیازتان هەیە بگەنە ئەو شوێنانە (وَعَلَيْهَا) وە لەسەر ئەوان و لەسەر پشتی ئەوان ئێوە سەفەری خۆتان ئەکەن ، (وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ)لەسەر کەشتی ئێوە هەلدەگیرێن ئەگوێزرێنەوە لەشوێنێك بۆ شوێنێکیتر ، ئەمە هەموو لەنیعمەتەکانی الله تعالی یە کە هۆکارەکانی گەیاندنی بەو شێوەیە دروست کردوە وە ئەمرۆش بەچەندەها هۆکاریتر هەیە کە بەفەزل و نیعمەتی الله تعالی یە کە بەئینسانی بەخشیوە لەسەیارە و لەتەیارە لەو هۆکارانەی کە لەداهاتوودا دروست دەبێت .

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ (٨١)

الله تعالی دەفەرمووێ: الله تعالی نیشانەکانی خۆی پیشانی ئێوە ئەدا جا ئێوە حاشا لەکامیان ئەکەن ؟! کامە ئایەتی الله تعالی نیە وە کامە نیشانەی الله تعالی نیە وە کامە نیشانەی گەورەی و یەکخوای الله تبارك وتعالی نیە کە ئێوە ئینکاری ئەکەن ئێوە حاشالەکامە ئەکەن ، یانی سوپاسی الله تعالی بکەن و عیبادەتی الله تعالی بکەن الله تعالی بۆ ئێوەی دروست کردوە ئەوەش ربوبیەتی الله تعالی یە دە ئێوەش الالوهیەتی ئەو تەحقیق بکەن حقوقی الالوهیەتی الله تعالی تەحقیق بکەن کە بریتیە لە بە قسەکردنی.

إبن كثير دەفەرموویێ:

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٧٩)

(يقول تعالى ممتنا على عباده ، بما خلق لهم من الأنعام) الله تعالى منت ئەکا بەسەر عەبدەکانی خۆیدا کەوا ئەنعامی بۆ ئەوان دروست کردوە ، إبن کثير دەلێت : (وهي الإبل والبقر والغنم)کە حوشترو مەر و گاو گۆتاڵ و بزنە وەکو الله تعالى لەئاتەتێکیتردا دەفەرموویێ: (فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ)[١] هەیە لەسەر پشتی سوار دەبن وە هەیە لێ دەخۆن .

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ (٨٠)

إبن کثير دەفەرموویێ :

(فالإبل تركب وتؤكل وتحلب)حوشتر ئەچیتە سەر پشتی و لەشیرەکەی و لەگۆشتەکەی ئەخۆیت و ئەخۆیتەوە ، (ويحمل عليها الأثقال في الأسفار والرحال إلى البلاد النائية)ئەو هەموو بارە قورسە ئەخرێتە سەر پشتی لەو سەفەرانەدا لەو ولاتە دوورانە کە ئەمە هەر لەتاقەت و توانای هێزی حوشتردا هەیە کە بەو سەحرا گەرم و نارەحەت و تۆزاوییەدا بڕوا لەدەسەلاتی کەسدا نیە کە حەیوانێکی لەم شێوەیە دروست ئەکات بەو هەموو صەبرە و بەو هەموو نارەحەتی و گەرامی سەحراوە کە توانای ئەوەی هەبێت ، (والأقطار الشاسعة .)هەروەها لەو هەموو شار و ولاتانەی کەوا دوور و درێژە مەسافەکانیان ئەمان گەیێنێتە شوێنی مەبەست .

(والبقر تؤكل ، ويشرب لبنها ، وتحرث عليها الأرض .) وە گاو گۆتالیش گوشتیان دەخوریی وە لەشیرەکەی دەخورێتەوە وە هەروەها زەویان پێ دەکێلدرێت .

---

١ : سورة يس ، اية : ٧٢.

(والغنم تؤكل ، ويشرب لبنها)مەرو مالاتیش گۆشتیان دەخورێت وە هەروەها وە شیرەکەیان دەخورێتەوە ، (والجميع تجز أصوافها وأشعارها وأوبارها)وە هەر هەمووشی چیان لی ئیستفادە ئەکرێت ؟ سەیر بکە :

(أصواف)ئەبردرێت واتا خوریەکانیان ، ئەمە مەرومالّات .

(وأشعار)مویی بزنەکان .

(أوبار)بریتیە لە موی حوشتر .

(فيتخذ منها الأثاث والثياب والأمتعة)چی لێ ئامادە ئەکرێت و لێ بەدەست دەهێنرێت ؟! ئەوەی کە بۆخۆتان لەئەساسی مال و لەجل و بەرگ و لەهەرچیەکتان پیویست بێ تەنانەت لەپێستەکانیشیان ، (كما فصل وبين في أماكن تقدم ذكرها في " سورة الأنعام " ، و " سورة النحل " ، وغير ذلك) ئەلێ ئێمە لەسورەتەکانی الأنعام و النحل بە تەفصيل باسی ئەوانەمان کردوە .

هەر لەبەر ئەمەش الله تعالى دەفەرموویێ: (ولهذا قال هاهنا : لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٧٩) وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ).

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ (٨١)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(وقوله :وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ) الله تعالى دەفەرموویێ: کەوا ئایەتەکانی خۆیی نیشانی ئێوە ئەدا ، (أي : حججه وبراهينه في الآفاق وفي أنفسكم)بەڵگەی یەکخوای خۆیی نیشانی ئێوە ئەدا بۆ ئەوەی ئێوە تەنها ئەو بپەرستن لەهەموو شوێنێك وە لەنەفسی خۆشتاندا ، (فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ) حاشا لەچ نیشانەیەکی الله تعالى ئەکەن وە لەچ بەڵگەیەکی الله تعالى ئەکەن وە لەچ نیعمەتێکی الله تعالى ئەکەن ، (أي : لا

تقدرون على إنكار شيء من آياته ، إلا أن تعاندوا وتكابروا .)مەگەر تەنها عینادی بکەن وە مەگەر تەنها لوت بەرزی و لوت زلی بکەن ئێوە بکەن بەرامبەر بەئایەتەکانی الله تبارك وتعالى ئەگەرنا ئێوە ناتوانن وە ناختاندا هەمووتان ئەزانن ئێوە کە ئەمە ئایەتی الله تعالى یە وە ئەو شایستەی پەرستنە بەڵام لەزاهیردا ئێوە عینادی ئەکەن .

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٨٢) فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ (٨٣) فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ (٨٤) فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ (٨٥)

مانای ئایەتەکان :

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٨٢)

الله تعالى دەفەرموویێ : نەگەڕاون بەسەر زەویدا ئەو کافرانە ؟! نەگەڕاون بزانن کە عاقیبەن و سەرەنجامی ئەو ملهورانە چی لێ بەسەرهات ! وە بەکوێی گەیشتن !خۆ ئەگەر ئەوان ڕۆیشتن خۆ شوێنەوارەکانیان ماون ، وە سەیر بکەن لە الأحقاف لەیەمەن ئەوە قەبیلەی عاد چیان لێ بەسەرهات وە بچن بۆلای ثەمود قەومی صالح کە چیان لێ بەسەرهات وە شەو و ڕۆژ لەبەر چاویاندایە و لەسەفەرەکانیاندا دەبینین ، وە سەیری قەومی لوط بکەن بزانن چیان لێ بەسەرهاتوە وە سەیری هەموو پێغەمبەران بکەن شوێنەواریان دیارە شوێنەواری پێی پێغەمبەرەکان کە ئومەتەکانی ئەوان تێدا لەناوچون شوێنیان دیارە ناگەرێن بزانن ئەوانیش عاقیبەتیان چی بوو وە بەهەمان شێوەیان لی بەسەر دێت ئەگەر وەکو ئەوان بڕۆن و ئیمان نەهێنن .

الله تعالى دەفەرموویێ: (كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ)ئەگەرچی خۆ ئەوان كە ڕابردووبوون و لەناو چون وە لەهێز و ژمارەدا زیاتر بوون لەوانەی ئێستادا وە بەتواناتریش بوون وە شوێنەواریشیان زۆرتر دیار ترە لەوانە بەڵام ئاگادارین ، (فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ)ئەوەی ئەوان لەدونیادا بەدەستیان هێنا هیچ بەسودیان نەهات وە سود و قازنجیان لێ نەكرد وە كاتێك كە مردن كەس نەیتوانی ڕزگاریان بكات لە سزای الله تعالى ، وەكو الله تعالى باسی ئەبو لەهەب دەكات و دەفەرموویێ : (تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (١) مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ (٢))[١] نەخۆی نە منداڵەكانی وە نەكەس بەسود و ئیستفادەی نەهاتن وە بەیارمەتی ئەو نەهاتن نەیانتوانی سەری بخەن كاتێك كە سزای الله تعالى هات ومردن هات بۆیی ، وە كێش لەمانەی ئەمڕۆ كە خۆی دائەنێ كە شتێك لەوەی كەهەیەتی لەماڵ و دۆلارەكەی لەماڵ ودینارەكەی وە لەماڵ و زێرەكەی یان لەدەست و پێوەندەكەی یان لەهێزەكەی بە ئیستفادەی ئەو بێن لەمردندا با ئەوە بزانێ كەوا خەیاڵی خاوە وە ئەوانەی پێشوو كەس سودی پێ نەگەیاندن ئەوشتانە ، (فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ) بۆیە داوا ئەكەین لەخەڵكی كەوا بگەڕێتەوە بۆلای الله تعالى وە بەڕاستی لەكاتی مردندا هیچ كەس بەئیستفادەت نایەت ، نزیكترین كەس (مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ)ئەگەر (يَكْسِبُونَ) سەیر بكەین زۆر شت دەگرێتەوە وە پێش هەموو شتێك ئەولادەكان چونكە ئەولاد لەكسبی ئینسانە وە كوڕ و كچەی كە هەتە و بەقوربان و بەساقەت ئەبن لەوكاتدا كەسیان نایەت لەگەڵت بۆ گۆڕەكە ، لەوكاتەدا بەڕاستی كەسیان ناڵێن ڕۆحمان بێت بەقوربانی با لەجیاتی تۆ بڕۆین تۆ بژی ! هەتاوەكو ئەگەر واش بڵێن ناتوانن ، كەواتە هەر كەس با ئاگای لەكردەوەی خۆیی بێت ، بەحاكم و بەمحكومەوە وە بەدەسەڵات وبەبێ دەسەڵاتەوە چونكە هەموومان لەكاتی مردن هیچ شتێك بەسودمان نایەت .

١ : سورة المسد .

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ (٨٣)

الله تعالى دەفەرموویێ: (فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ) الله تعالى باسيان ئەكات ئەلێت : كاتێك كە پێغەمبەرەكانيان هاتن بۆ ئەوانە ئەو هەموو موعجيزە واضيح و بەياناتانە وە ئەو هەموو ئايتە ڕوونەی بۆ هێنان وە حەقى حەقيقى بۆ هێنان كەچى ئەوان ئەم حەقيان قبول نەكرد ، (فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ)ئەوەی كەلەلايەن لەو زانيارەی كەلايانە كە بەخەيالى خۆيان ئەوە زانيارييە ئەوەيان هەلبژارد لەبيرو بۆچونەكانى خۆيان لەپەرستراو وڕێبازەكانى خۆيانيان هەڵبژارد وە پەرستراوەكانى خۆيانيان بەرز كردەوە وە ڕێبازى پێغەمبەرانيان فڕێيدا ،، وەكو ئەمڕۆ كەدەبينين ، ئەوە پێغەمبەر محمد (صلى الله عليه وسلم) هاتووە كە زياتر لە ١٤٠٠ ساڵە دينى ڕاستەقينەی بۆ ئێمە هێناوە ئەبينين لەم ماوەی ١٤٠٠ ساڵەدا ئەوانەی كە شوێنى كەوتن سەربەرز بوون وە ئەوانەی كەشوێنى نەكەوتن سەرشۆڕ بوون ، خۆ هەر دوولاش ڕۆيشتن و گەڕانەوە بۆلای الله تعالى بەس ئەوەی شوێنى نەكەوتن ڕوو ڕەش بوو ئەوەی شوێنى نەكەوت دڕۆ و مالى كاول بوو ، وە ئەوانەی ئەمڕۆش با بزانن ئێوەش وەكو ڕابردووان وان ئەگەر شوێنى نەكەون ئەوە الله تعالى لەناوتان دەبات وە ئەوەی كە ئێوە پێى خۆشن بەو عيلم و تەكنەلۆجيا ئەو دونيايەی كەئێستا لەبەردەمتان دايە وە گاڵتە بە الله تعالى و بەدين وبەبەهەشت دەكەن لەپێشوشدا وايان دەوت بۆيە ئاگاداربن هەمووتان لەدەست دەردەچێت .

(وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) ئەو سزايەی الله تعالى توشيان بوو كە ئەوان گاڵتەيان پێ ئەكرد ئەوەی ئەوان كە گەمە و گاڵتەيان پێ ئەكرد وە بەناڕاستيان ئەزانى لەسزاكانى الله تعالى كە باسى بۆ ئەكردن بەهۆی پێغەمبەرەكانەوە ئەوە توشيان بوو .

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ (٨٤)

الله تعالى دەفەرموویێ: (فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ) سەیر بکەن بزانن الله تعالى چیمان بۆ باس دەکات ئەفەرموویت : کاتێك کە سزای ئێمە هات بۆ ئەوان ئینجا لەکاتی سزایەکەدا لەکاتی سەرەمەرگەکەدا وتیان : ئیمانمان بە الله تعالى هێنا چۆنیش بەڵام ! نەك تەنها بە الله بەلکو (وَحْدَهُ) تەئەکیدی ئەکەنەوە کەوا لە الله تعالى زیاتر ئێمە ئیمان بەکەسیتر ناهێنین ، نەك هەر ئەوەندە بەڵکو (وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ)کافریشین بەهەموو ئەو کەسانەی کەوا کردوومانن بەشەریك بۆ الله تعالى .

لێرەدا با سەرنجێکی جوان بدەین لەئایەتەکان ئەوانەی کە ئەمڕۆ لەلایەن بەناو سەلەفیەکانەوە پێیان ئەوتریی تەکفیری ئەو کەسانەی کە پێیان ئەلێن ئەو ملهورانەی کەوا بەموسلمانانی ڕاستەقینە ئەلێن تەکفیری لەدوای ئاخیری ژیانیان خۆشیان ئەبن بەتەکفیری ئەوەتا الله تعالى دەفەرموویێ: (وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ)لەئاخیر لەحزەدا ئەوانیش دەبن بەتەکفیری بەڵام هیچ سودی نیە ، بۆیە کەواتە زوو تەکفیری بە زوو شەیطان و دۆستەکانی کافر بکە وە زوو ملهوران کافر بکە وە زوو ئەو کەسانە کافر بکە کەوا ڕێبازی الله تعالى یان نەگرتوە مەلێ والله ئێمە پەیوەندیمان بەوە نیە چونکە ئەگەر کافری نەکەیت خۆت کافر ئەبیت لەبەر ئەوە لەئاخیرەتی ژیانت کافری ئەکەیت ، سەیری ئایەتەکە بکە (قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ)چ سودی هەیە تازە تۆ لەسەرەمەرگدا بلێ من تەکفیریم ئەمڕۆ تۆ گاڵتە بەکەلیمەی تەکفیر ئەکەیت ، وە بزانن تەکفیر دینی الله تعالى یە بەس ئاگاداربە بۆ موسلمان نا ، تۆ موسلمان کافر مەکە ئەو موسلمانەی کەوا ڕێبازی الله تعالى بەڕاستەقینەی هەڵگرتوە وە ئیمانی هەیە وە کوفر بەطاغوت دەکات بەڵام ئەکەوێتە ناو تاوانێکەوە کە کوفر نیە واتا سەرپێچی و یاخی بوون کە نایگەیەنێتە دەرەجەی کوفر ئاگاداری ئەو خاڵەبن ئەوەش بنچینەی ئەساسی نێوان ئێمە و خواریجە ، چونکە خەواریج کە ڕێبازەکەی پوچەلە لەبەر ئەوەیە موسلمان کافر دەکات واتا ئەهلی کبائیر و تاوانەکان ئەوەی کە نایگەیەنێتە دەرەجەی کوفر بەکافریان دەزانی ئەوەش زۆر گرینگە ئاگاداری بە ، ئەما ئەگەر بگاتە سنوری کوفر و تۆ بزانی و کافری نەکەیت ئەوە ئەوکاتە خۆت کافر ئەبیت ، چونکە الله تعالى ئەمری پێکردوین کە دەبێت ئێمە بلێن کافرین بەکافران الله تعالى لەئایەتەکانیدا پێغەمبەر

ئيبراهيم (عليه السلام) دەكات بەپێشنەگى ئێمە وە ئەوانەى كەلەگەلى دابون كە پر بەدەنگ هاواريان ئەكرد بەڕامبەر بەقەومەكەيان كەئێمە كافرين بەئێوە وە كافرين بەهەر شتێك كە لەغەيرى الله تعالى بپەرستن ، كەواتە تۆ دەبێت تەكفيرى بيت ئەگەر تەكفيرى نەبيت ئەوكاتە الله تعالى ئيمانيشت لێ وەرناگرێت ئاگاداربە ، الله تعالى دەفەرموويێ: (قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا)[1] واتا ئيسلام و كوفر ديارە بۆيە هەر كەسێك چاو ساغ بێت ئەزانى ئيسلام چيە وە كوفريش چيە ، دواتر ئەفەرموويێت : هەر كەسێك ئەگەر كافر بێت بە طاغوت ئينجا ئيمان بهێنێت بە الله تعالى ئەوە ڕێگەى ڕاستى گرتووە ،، يانى ئەگەر كافر نەبيت بە طاغوت ئيمانيشت هەبێت بە الله تعالى ئەوە الله تعالى ئيمانت لێ وەرناگرێت .

ئينجا سەيرى ئايەتەكە بكەن (فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ)ئێمە كافرين بەهەرشتێك كە كردوومانە بەشەريكى الله تعالى ، ئادەى چيتان كرد بە شەريكى الله تعالى ؟! ڕێبازى ديموكراتيەت ،چيتر ؟ ليبراليەت . وە چيتر ؟ قەومايەتى . چيتر ؟ دينار و دۆلار .چيتر ؟ عەشيرەت . چيتر ؟ هەوا و ئارەزووەكانمان . چيتر ؟ دونيا پەرستى و خۆپەرستى و شەيطان پەرستى إلا الله پەرستى نەبێت ، ئەوانەمان كرد بەشەريكى الله تعالى ئەلێن :ئيتر ئێمە لەوانە لەهەموويان بەرين ، كابراى قەومى لەكاتى مردنەكەيدا دەلێت : ئەى قورم بەسەر قەومايەتى چي والله بەس الله ڕاستە ئەويتر هەمووى درۆيە بەس لێ وەرناگيرى تازە ئەو ئيعترافەى لى وەرناگيرى ، كابرا ديموكراتيە دەلى : بەخوا من خۆم شێت كردبوو بەڕاستى ديموكراتيەت شيرك بوو لەگەل الله تعالى دا خوايە من لێ بەريم بەس بڕوام بەتۆ هەيە ، بەس با بزانين ئايەتەكەى دواى ئەو چي ئەلێت ؟!؟

---

١ : سورة البقرة ، اية : ٢٥٦.

فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ (٨٥)

الله تعالى دەفەرموێی : (فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا)ئیستفادەی نیە تازە خۆزگە ئەمەت لەكاتی ساغیدا وتبایە خۆزگە كاتێك كە دەسەلاتدار بووی وە شتت بەدەست بوو ئەو ئومەتت لەسەر دینی الله تعالى بەرێوە بردبایە لەكاتی ژیانت دا وە لەكاتی ئەو پەری مرتاحی ژیانتدا بتوتایە من كافرم بەدیموكراتیەت نەك لەسەرەمەرگدا وابلێت ، چۆن ئەبێت بلێت : من كافرم بەلات و مەنات و عوزا ،، تەبعەن لات و مەناتەكانی سەردەمی پێش پێغەمبەر ئەمرۆش فەرقەكەی ئەوەیە كە هاوار كردنە بۆ پێغەمبەران و بۆ صالحین و بۆ رسول ئەوانیش لەكاتی خۆیاندا لەپێغەمبەرانیان داوا كردووە وە لەمەلائیكە و صالحینیان داوا كردوە بەڵام الله تعالى بەموشریكی لەقەلەم داون ، ئێستاش بەهەمان شێوە عبدالقادر و فلان و فلان هەتاوەكو دەگاتە رسول الله (صلى الله علیەو سلم) ئەمە هەمووی شیركە لەڕوانگەی داواكردنەوە ، وە لەڕوانگەی ڕێبازگرتنە بەریشەوە وە دیموكراتیەت و لیبرالیەتی و قەومیەتەوە نیزام و عەولەمیەت و فلان وفلان هەمووی شیركە بۆ الله تبارك وتعالى چونكە چونكە لەسەر بەرنامەی الله تعالى نیە ، بەس ئایا لەوكاتەدا سودی هەیە ؟! ئەفەرمووی نەخێر هیچ سودی نیە .

الله تعالى دەفەرمووێی: (سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ)ئەمەش سونەتی الله تعالى یە ئەمە ڕێگا و ڕێبازی الله تعالى یە لەوكاتەدا كەس نابێت ئیستفادە لەئیمانەكەی بكات ، وەكو فیرعەون بۆخۆتان ئەزانن ئایا ئیمانی هێنا یاخود نا ؟! بەڵێ هێنای بەس سودی پێ نەگەیاند فەرمووی : (آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ)[١] تۆ لەپێشدا سەرپێچیت ئەكرد ئێستا ئیمانی پێ دەهێنی وە هیچ سودی نیە ئەوە ، كەواتە ئێمە داواتان لێ ئەكەین كەئەلێم ئێمە مەبەستم هەر كەسێكە كە ڕێبازی الله تعالى گرتبێتە بەر وەلەناخیدا چووبێتە ناو كرۆكی دلیەوە وە كردبێتی بەقەول و عەمەل وە لەو خەلكە داوا ئەكەین و ئەلێن : بۆخاتری الله تعالى با بگەڕێنەوە بۆلای الله تعالى وە با نەصیحەتی یەكتری بكەین لەسەر شوێنكەوتنی بەرنامەكەی الله تعالى چونكە لەكاتی مردن پەشیمان دەبیتەوە وە پەشیمان بوونەوەش دادت نادا ،(فَلَمْ

١ : سورة یونس ، ایة : ٩١.

يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ)هەموو ئومەتانەی پێشوو وابوون لەکاتی لەناو چوونیاندا کە پەشیمان دەبوونەوە سودی پێ نەئەگەیاندن .

(وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ)بەڕاستی دۆڕا وە زەرەر مەند بوو ئەوکەسانەی کەوا کافرن لەوکاتەدا .

إبن كثير دەفەرمووێ:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٨٢)

(يخبر تعالى عن الأمم المكذبة بالرسل في قديم الدهر) الله تعالى باسی ئومەتەکانی پێشوومان بۆ دەکات کە پێغەمبەرانیان بەدرۆ زانیوە هەر لەپێشینەوە هەتاوەکو ئێستا ، (وماذا حل بهم من العذاب الشديد) چ عەزابێکی زۆر بەئازار توشیان بووە ، (مع شدة قواهم ، وما أثروه في الأرض ، وجمعوه من الأموال) چەندێکیش بەهێزبوون وە چەندێکیش لەڕوانگەی ژمارەوە زۆربوون وە لەڕوانگەی هێزەوە زۆر بەهێزتر بوون وە چ پاشماوەیەکیان لەو زەمینە بەجێهێشت ، ئێوە ئێستا بڕۆن سەیربکەن و بڕۆنە سەر پاشماوەکانیان کە لەشاخ خانویان دروست کردوە وە لەتوانای ئێمەدا نیە ، (وجمعوه من الأموال) ئەو هەموو مالە کێ بەقەدەر قارون مالی هەبووە ئەگەر هەشی بێت چ سودی پی دەگەیەنێت ، (فما أغنى عنهم ذلك شيئا)ئەوانە هیچ بەسودیانەوە نەهات وە سودی پێ نەگەیاندن ، (ولا رد عنهم ذرة من بأس الله ؛)بەقەدەر یەك زەرە لەسزای الله تعالى ئیستفادەی پێ نەگەیاندن دونیاکەیان وە دووری نەخستنەوە و دیفاعی لی نەکردن .

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ (٨٣)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(وذلك لأنهم لما جاءتهم الرسل بالبينات ، والحجج القاطعات ، والبراهين الدامغات ، لم يلتفتوا إليهم ، ولا أقبلوا عليهم ، واستغنوا بما عندهم من العلم في زعمهم عما جاءتهم به الرسل .)ئەمانە كاتێك كوا الله تعالى پێغەمبەری نارد بەو هەموو بەڵگە جوان و ڕێك و پێكەوە كەنەیدەتوانی بەهیچ شێوەیەك ڕەدی بدەنەوە بەعینادی إلا بڵین ئەوە سیحرە و جادووە كە لەناخیندا ئەزانن وانیە وە ڕوویان نەكردە پێغەمبەرەكان (علیهم الصلاة والسلام) كە قبولیان بكەن وە دلخۆشبن لەوەی كەلەلایەن هەیە لەو عیلمەی خۆیان كە نیەتی خۆیان لەلایەن هەیە .

إبن كثير دەفەرموێ : ئیامی موجاهید (ڕەحمەتی الله تعالی یان لێ بێت)دەفەرمویێ: (نحن أعلم منهم)ئێمە لەوان شارەزاترین ئەمڕۆش واناڵێن ئەمڕۆش ناڵێن ئیسلام جەهالەتە ئەمڕۆ ڕۆژی عەولەمە و تەكنەلۆجیایە ، الله تعالی دەفەرمووێ : (يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ)[١] ئەوانە لەدونیا ئەزانن بەلاَم بێ ئاگان لەئاخیرەت ، وە با هەموو دونیا بزانن سەرەمەرگەكەت چی لێ بەسەردێت ، (لن نبعث ولن نعذب .) ئەیانوت ئێمە نەزیندوو ئەبینەوە وە نەسزاش ئەدرێن .

إبن كثير دەفەرمووێ: ئیامی السدی (ڕەحمەتی الله تعالی لی بێت)دەفەرموویێ: (فرحوا بما عندهم من العلم بجهالتهم) ئەوەی كەلەلایەن بوو لەعیلم و لەزانیاری بەجەهالەتی خۆیان پێ دڵخۆشبووبون ، (فأتاهم من بأس الله ما لا قبل لهم به .) سزای الله تعالی یان وا بۆ هات كە نەیاندەتوانی بەهیچ شێوەیەك لەخۆیانی دووربخەنەوە وە نەیان ئەتوانی دیفاع لەخۆیان بكەن .

من ئێستا یەك پرسیار دەكەن ئەگەر ئەم كوردستانەی ئێمە ئێستا لافاوێك هەلبكات و بیبات ئایا هەزارو یەك علمانی و عەلمانیەت ئەتوانی ئەو سزایی الله تعالی یەمان لێ دووربخاتەوە ؟! هەزارو یەك تۆپ و دەبابە و كیمیایی و تەكنەلۆجیا ئەتوانی ئەو سزای الله تعالی یەمان لێ دووربخاتەوە ؟! ئەگەر الله

١ : سورة الروم ، اية : ٧.

تعالی زەلزەلەیەك بنێرێت وە هەموو كوردستانمان بۆ وێران بكات ئایا كەسێك ئەتوانی ڕزگارمان بكات لەسزای الله تعالی !؟

جا بۆیە با ئەوانە ئاگاداری خۆیان بن ناتوانن لە سزای الله تعالی دا هەلبێن ئەگەر چەند لوت بەرزی بكەن بەرامبەر بە الله تعالی وە بێ ئەدەبی بكەن و بێ حورمەتی بكەن ، الله تعالی بەحیلم و بەصەبرە بەڵام ئەگەڕێنەوە بۆلای ئەو الله تعالی ئەگەر لەم دونیایەش عیقاب نەدا خۆ مردنەكەت ئیتر سەرەتای عیقابە و ئەگەڕێتەوە بۆلای الله تعالی .

إبن كثير دەفەرموویێ: (وَحَاقَ بِهِم) أي : أحاط بهم)سزای الله تعالی دەورەیان ئەدا و لەناویان ئەبات و ناتوانن لەدەستی هەلبێن ، (مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) أي : يكذبون ويستبعدون وقوعه .)ئەوەی ئەوان گەمە و گاڵتەیان پێ ئەكرد لەوەی سزای الله تعالی هەبێت كە بڕوایان پێ نەبوو ئەیانوت شتی وانیە ، لەو ڕۆژەدا الله تعالی دەیهێنی .

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ (٨٤)

إبن كثير دەفەرموویێ:

(فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا) كاتێك كەوا سزای ئێمەیان بینی ، (أي : عاينوا وقوع العذاب بهم) بەچاوی خۆیان سزاكەیان بینی ،(قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ) یانی لەوكەتدا ئەوانە ئەلێن : (أي : وحدوا الله) تەنها الله تعالی شایستەی پەرستنە وە تەنها الله تعالی شایستەی ئەوەیە كە ئێمە بەقسەی بكەین وە ڕوو لەهەموو ئەوانە وەربگێرێن كەوا ڕوومان تێكردوون بەڵكو تەنها ڕووبكەینە الله تعالی ، (وكفروا بالطاغوت)ئەو كاتە كافر بوون بە طاغوت ! نەخێر بەڵكو ئێستا كافربە بەطاغوت چونكە ئەوكاتە سودت پێ ناگەیەنێ ، وە طاغوت هەرشتێكە كە لەسنوری خۆیی تۆ حەقی زیاتر بدەیتێ ، (ولكن حيث لا تقال العثرات، ولا تنفع المعذرة .)بەڵام لەو كاتەدا لۆمەت لەسەر لاناچێت وە عوزرهێنانەوە هیچ سودی نیە .

إبن كثير دەفەرمووێ: (وهذا كما قال فرعون حين أدركه الغرق)وەكو فيرعەون كاتێك چۆن غەرقی ئاوەكە بوو وتی : (آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ)[١] ئیمانم هێنا بەس چۆن !؟ لا اله بڕوام بەالاولوهيەتی هيچ كەسێك و شتێك نيە لە الله تعالى زياتر وە بڕوام بە پەرستنی هيچ كەسێك نيە لە الله تعالى زياتر كامە ؟! (الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ)سەيربكەن ناڵێت قبطيەكان چونكە قبطيەكان لەسەر شيرك و گومڕايی بوون بەڵكو دەڵێت بنی ئیسرائيل كە لەسەر پەرستنی يەكخوا بوون شوێنكەوتوانی پێغەمبەر يەعقوب (وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ) وەمن موسلمانم و تەسليم بووم بە الله تعالى ، كەواتە فيرعەون لەوكاتەدا هەرسێ خاڵەكەی موسلمان بوونی هێنا بەس هيچ سودی پێ نەگەياند .

ئیعتراف كردنە بە الله تعالى ، ئیعتراف كردن بەوەی كە الله تبارك وتعالى دەبێت تۆ تەوحيدی بكەيت و تەوحيدەكەی بەڕێوە ببەيت وە تەنها ئەو بەڕاست بزانی وە پاشان دەبێت سەمع و طاعەت بۆيی هەبێت وە پاشانيش دەبێت كافربيت بە غەيری ئەو . فيرعەون هەر هەموی باس كرد بەس هيچ سودی پێ نەگەياند .

إبن كثير ئايەتێكيترمان بۆ دەهێنی و دەفەرمووێ: (قال الله [تبارك و] تعالى : آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ)[٢] ئا ئێستا ئيمان دەهێنی !؟ تۆ لەپێشدا كافر بووی ، تەبعەن ئەم عصيانە بەمانای كافربون دێت ، (وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ)لەو كەسانەی بووی كەوا تێكدەر بووی لەسەر زەويدا وە ماڵ وێرانكەری خەڵكی بووی لەپێش هەموو شتێكەوە عەقيدە و ئيمانت تێكدا لەخەلكی وە ئەچووی موجادەلەت ئەكرد ئەتوت موسا درۆ ئەكات ،ئەتوت ئەی خەلكينە ئەوە ئەيەوێی ڕێبازەكەتان بگۆڕيی وە دينەكەتان بگۆڕێی ! ئێستاش بەم شێوەيە ئەڵێت ؟!

إبن كثير دەفەرمووێ : (أي : فلم يقبل الله منه ؛ لأنه قد استجاب لنبيه موسى دعاءه عليه حين چونكە الله تعالى قبولی دوعای موسای كرد لەسەری كاتێك كە پێغەمبەر موسا (عليه السلام) دوعای

---

١ : سورة يونس ، ايه : ٩٠.

٢ : سورة يونس ، اية : ٩١.

لێكرد الله تعالى بۆمان دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر موسا وتویەتی : (وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ)[1] خوایە دڵیان بكوشی و لەناوی بەریت وەئیمان نەچێت بەناویدا بەهیچ شێوەیەك ئیمان نەهێنن هەتاوەكو سزای بەئێش نەبینن ، بالفعل سزایەكەی بینی وە ئەو غەرقەی بینی و دوایش لەئاوەوە بۆ ئاگر ، جا با ئەوانەی ئەمڕۆ كە دژایەتی دینی الله تعالى ئەكەن لە الله تعالى بترسن پاشان لەدوعای ئەو مەزلومانە بترسن كە دوعایان لێ ئەكەن ، ئەوانەی كە دوعا ئەكەن بەتایبەت لە مەزلومەكانی موسلمانان دوعاكەیان هیچ شتێك لەنێوان و ئەو و الله تعالى دا نیە چونكە الله تعالى دەفەرمووێ: والله سەرت ئەخەم ئەگەر لەداهاتووشدا بێت .لەبەر ئەوە با زالمەكان وریابن ئەوەی لەموسلمان ئەدالەمالی ئەدا و لەخۆی ئەدا وە لەعرض و ناموسی ئەدا والله بۆی دەرناچێ چونكە حەتمەن دوعای لێ ئەكرێت كە دوعای لێ كرا ئەوە دوعای موسا هاتە دی لەفیرعەون ، وە منیش داوا ئەكەم لە الله تعالى دوعای مەزلومینیش بهێنێتە دی لەو زاڵمانە و ئەو زاڵمانە لەناو بەرێت الله تعالى .

فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ (٨٥)

إبن كثير دەفەرمووێ:

(و [هكذا] هاهنا قال : فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا)ئیمانەكەیان هیچ سودی پێ نەگەیاندن لەكاتێكدا كە سزای ئێمەیان بینی ، (سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ)ئەوە سونەتی الله تعالى یە لەناو عەبدەكاندا هەر كەسێك ملهور بێت دواتر ئیمان بهێنێ الله تعالى لێ قبول ناكات جا ئەمەش هەرەشەیە ئاگاداربن ، (أي : هذا حكم الله في جميع من تاب عند معاينة العذاب : أنه لا يقبل) ئەمە حوكمی الله تعالى یە بۆ هەموو ئەوكەسانەی كەوا تەوبە ئەكەن لەكاتی ڕۆح دەركێشاندا الله تعالى لێیان قبول ناكات وە الله تعالى لەدووكاتدا تەوبە قبول ناكات :

یەكەم : لەكاتی غەر غەرەی مردندا.

---

[1] : سورة يونس ، اية : ٨٨.

دووەم : لەکاتی هاتنی نیشانە گەورەکانی قیامەت هەر ئەو کەسە هەتاوەکو ئەو کاتە ئیمانی نەبووبێت لەدوای هاتنی ئەو نیشانە ئیمان بهێنی ئەوە ئەو ئیمانەی لی قبول ناکرێت .

لێرەدا إبن كثير حەدیثێکمان بۆ دەهێنی کە حەدیثەکە حەسەنە وەئیمامی ترمذی و إبن ماجه ریوایەتیان کردوە دەفەرموویی : پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : (إن الله يقبل توبة العبد ما لم يغرغر) الله تعالى تەوبەی عەبدەکەی قبول ئەکات ، تۆ سەیری ئەم ڕەحمەتەی الله تعالى بکە تەوبە یانی گەڕانەوە ، گەڕانەوە لەچی ؟! لەهەمو گوناهەکان وە لەهەموی گەورەتر شیرك خوای ئەکرد لەسەر زەوییە تاوەکو ئاسمان گوناهت ڕیز ئەکرد بەڵای الله تعالى وە هیچ نیە کاتێك تەوبەت کرد بەمەرجێك نەگاتە کاتی مردن و کاتی هاتنی نیشانەکانی گەورەی قیامەت ، لەبەر ئەوە ئەو کەسانەی کەوا زیادەڕەوییان کردوە لەشیرك و لەبیدعە و لەمەعصیەت و لەگوناهە گەورە و بچوکەکان با شەیطان نەیان خەلەتێنی و بلێ تازە الله تعالى لێیان خۆش نابێت نەخێر بەلکو دەفەرموویی : (إن الله يقبل)چی ؟ (توبة العبد)کە بەندە ئەگەڕێتەوە بۆلای الله تعالى لەگوناهەکانی بەڵام بەمەرجێك (ما لم يغرغر)غر غرە بریتیە لەوەی کەتۆ ئاوێك دەخەیتە قورگتەوە و غەر غەرەی پی ئەکەیت ئەوە پێ ئەلێن غر غرە ، بەڵام لێرەدا (مالم يغرغر الروح ، یانی (فی الحلق)یانی کاتێك کە تۆ ئەمری بزانی کە ئەو قورگە ڕۆحەکەی تێدا دێت و دەڕوا تاوەکو دێتە دەرەوە ئالەو کاتەدا تەوبەکەت لی قبول ناکرێ بەڵام لەپێش ئەوکاتە لێت وەردەگیریی .

إبن كثير دەفەرموویی : (" أي : فإذا غرغر وبلغت الروح الحنجرة)کاتێك ڕۆح گەیشتە قورگ گەیشتە ئەوەی دەربچێت و دەرنەچێت ، غر غر یانی (تردود)یانی دێت و دەڕوا و دێت و دەڕوا لەپرێکدا دەردەچێت ، زۆرمان لەبەر چاوی خۆماندا ئەو جۆرە کەسانەمان بینیوە کە پێیان ئەلێن لەسەرە مەرگ دایە ، (وعاين الملك) یانی مەلائیکەی مردن بەچاوی خۆت ئەبینی ئالەو کاتەدا ، ئەو کەسەی کە خەریکە ڕۆحەکەی دەرئەچێت الله تعالى چاوی ئەکاتەوە بەڕامبەر بەمەلائیکە هەتا ئەوکاتە نەمان بینیون بەڵام لەوکاتەدا ئەیانبینین ، (فلا توبة حينئذ ؛)بەڵام لەوکاتەدا ئیتر تەوبە داخرا دەرگای تەوبە داخرا ، ئەمە لێرەدا بەهەمو کەسێك ئەلێن : وەکو مەسئولیەتی سەرشانی خۆمان بەخۆشمان و

سەرکردەکان و هەتاوەکو خوارەوە کەوا بگەڕێنەوە بۆلای الله تعالى ئەگەر نەگەڕێنەوە ئەوە ڕۆژێك دێت ئەبێت بمرن وە لەبەر چاوی خۆشتانەوە کە کەسانتان بینی کە چۆن ملهوریان بەڕامبەر بە الله تعالى و پێغەمبەر کرد وە ئیستا لەجێگەدا کەوتوون وە زەلیلن ، ئالەم سەردەمەی خۆماندا سەرکردەکان کە لەسەر جیگەی خۆیاندا زەلیلن دەبا ئەوەی کە کردوویانە لە٧٠ ساڵی ڕابردوویان سودیان پێ بگەیەنێت دوای ئەوە چاوەری چیت لەدوای ٧٠ ساڵ ئەوەش زیندووی بوویتەوە ئەوەش چاکیش بوویتەوە چ سودی هەیە ، ئادەی دەیتریش ژیایت وە ٢٠یتر ژیایی وە ٣٠ یتر ژیایی کاکە ٧٠یتر ژیایی بۆ کوێی ئەچێت دوایی !! وە سەرەنجام ئەبێت بگەڕێتەوە بۆلای الله تعالى ، ئینجا ئەمە لێرەدا دڵنەوایی ئێمەی موسڵمانی تێدایە کە وەکو ئایەتەکە لەسەرەتادا باسمان کرد بەهیچ شێوەیەك توشی دۆراندن مەبە توشی ئەوە مەبە کە بڵێ دونیا هەمووی کوفر و گومڕاییە کاکە چی بەمن ئەکرێت نا بەڵکو فریایی خۆت بکەوە وە ئەم دونیایە یان سەرکەوتنە وە یاخود شەهادەیە یان لەپێناویدا ئەڕۆیت یان سەردەکەویی پاشان ئەچیت بۆ سەرکەوتنێکی گەورەتر کە بریتیە لەفەوزی گەورە کە لەڕۆژی قیامەتە ، بۆیە جا مەرج نیە هەموو کەسێك لەدونیادا سەرکەوتن بەدەست بهێنێ ، بەپێچەوانەوە تۆ ئەگەر سەیری ڕابردووان بکەیت ئەوانەی کەلەناو نارەحەتیەکاندا ژیاون الله تعالى تاوەکو ئێستا هەر بەسەربەرزی ناویان ئەگەڕێتەوە ئەوە الاصحاب الخدود سەیر ئەکەی چیان لەموسڵمانانی زەمانی خۆیان کرد ئەوانەی کەوا سوتێنران هەتا هەتاییە بگێردێنەوە ئەوە بەسەر بەرزی بۆیان باس دەکرێی بۆ ئەو موسڵمانانەی کە سوتێنران ، خۆ ئەگەر لەنەعیم و سەرکەوتن بوونایە ئیحتیماله بەم شێوەیە باسنەکرابانەیە هەتاوەکو ئێستا !

وە مەزلومیەتی کوڕەکەی ئادەم کە لەتەفسیردا زانایان باسیان ئەکەن قابیل و هابیل ، مەزلومیەتی هابیل لەوکاتەوە تاوەکو ئێستا هەر بەخۆشەویستی و دوعا بۆکردنی و هەر بەسەرکەوتن و هەر بەباس کردنی مەوقیفەی کە مەزلوم بوە وە زالمیش هەتاوەکو ئێستا باچاوی رق و عیقدەوە سەیر ئەکرێی کەواتە زاڵم مەبە چونکە زوڵم کۆتایی پێ دێت وە تەوبەشت لی قبول ناکریی دواتر لەکاتی مردنەکەدا .

إبن کثير دەفەرموویێ: (ولهذا قال : (وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ)کافران لەوێدا دۆڕاو ئەبن وە خەسارەت مەند ئەبن .

داوا ئەکەم لە الله تعالى کەوا لێمان قبول بکات وە بمان گەیەنێت بەسەرکەوتن یاخود بەشەهادەت لەپێناو دینەکەی ئەودا وە ڕووسپی دونیا و قیامەت بین .

(وصلى الله وسلم على نبينا محمد ، وعلى آله وصحبه وسلم)